

ÛCZBÒWNIK DO KASZËBSCZËGÒ JÄZËKA

Emilia Maszke

KASZËBSCZI ÒDKRIWCA

Klasa 7

ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE

KASZĚBSCZI ÒDKRIWCA

Ùczbòwnik do kaszĚbszczégò jãzĚka

Klasa 7

ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZĚBSKÒ-PÒMÒRSCZĚ ZRZESZENIE

Podręcznik jest finansowany ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego mniejszości narodowych, mniejszości etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do nauczania języka kaszubskiego na II etapie edukacyjnym, na podstawie opinii rzeczoznawców: prof. Marka Cybulskiego, mgr Wandy Lew-Kiedrowskiej, dr. Tomasza Karpowicza.

Rok dopuszczenia: 2023

Nr dopuszczenia: 938/4/2023

Koordinacja wydawnicza: Lucyna Radzimińska

Redakcja: Anna Dunst

Korekta: Eugeniusz Pryczkowski

Ilustracje: Joanna Grudnik

Projekt layout'u, okładki i grafiki s. 33: Agata Przybylska

Redakcja graficzna, skład: Piotr Geisler, Anna Maciejewska

Zdjęcia: arch. KUL (s. 12, 41); Emilia Maszke (s. 75, 122-125, 135); arch. Rodziny Janusza Mamelskiego (s. 72); Grzegorz J. Schramke (s. 90); Eugeniusz Pryczkowski (s. 102, 119) arch. Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej (s. 132); arch. Gminnego Ośrodka Kultury w Sierakowicach (s. 130); arch. Marka Seydy (s. 114); Sławomir Lewandowski (s. 66)

Źródło map (s. 65, 110): Jan Mordawski, *Atlas dziejów Pomorza i jego mieszkańców – Kaszubów*, Gdańsk 2017

Wydawca i Autorka składają podziękowania Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie za pomoc w udostępnieniu materiałów do podręcznika.

Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie
Gdańsk 2023 r.

Wydawca:

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie
ul. Straganiarska 20-23
80-837 Gdańsk
www.kaszubi.pl, biuro@kaszubi.pl

ISBN 978-83-66820-26-5

Spisënk zamkłoscë

„Ôrtë drëszstwa”

Gdze dwùch sã bije...	8
Anna Łajming, <i>Czterolistna koniczyna</i>	8
Nowé žëcé Remùsa	13
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdë Remùsa (wëjimk)</i>	13
Drëszba na wiedno	16
Ewa Warmòwskò, <i>Drëszkò mòja</i>	16
Ùroczëstò przësëga	17
Lucy Maud Montgomery, <i>Ana z Zelony Grzëpë</i>	17
Drëch Trąba	19
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdë Remùsa (wëjimk)</i>	19
To je waspón Mùcha, pón Zòbòrsczi, król jezora	24
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdë Remùsa (wëjimk)</i>	24
Zabic Smätka	29
Kristina Léwna, <i>Mòtowidło</i>	29
Fóra za kùrà	31
Fräcëszk Sädzëcczi, <i>Sprawiedlëwi rozdzelënk</i>	31
Klapë, pludrë	33
Rómk Drzëzdżónk, <i>Codniowé žëcé na Kaszëbach</i>	33
Cotka Tila i wùja Bernat	35
Stanisłòw Janke, <i>Psë (wëjimk)</i>	35
Jak tósz z kòtã	37
Ewa Warmòwskò, <i>Jak tósz z kòtã</i>	37
Anna Łajming, <i>Tósz z kòtã</i>	37
„Ten drëch pròwdzëwi, co w nieszczescym žëczlëwi”	39
Alozy Bùdzysz, <i>Ti trzej przëjacelowie</i>	39
Pòwtórzenié	41

„Co kòmù namienioné...”

Historia Szëmóna	44
Jón Drzëzdżón, <i>Ò jabłónce co gòdała</i>	44
Miłota w czasach wòjnë	49
Léon Heyka, <i>Wòjna</i>	50
Pòjedinczné zdanié – rozbiér	51
Òpi i wieszci	52
Adóm Hébel, <i>Droga wòlnëch lëdzy</i>	53
<i>W wieczórny dôce. Niestwòrzoné pòwiòstczy z Kaszëbsczi,</i> òprac. Grégór J. Schramke	53
Mòrë	53
Aùgùstin Dominik, <i>Ò mòrach</i>	53
Symbòl szczescò	55
Anna Łajming, <i>Symbol szczëścia</i>	55

Òdmina i Òtomin	58
Janusz Mamelszczi, <i>Òtomina i Òtomin</i>	58
Zdania pòjedynczné rozwiãtã	61
Czãdã žëcò	62
Léon Heyka, <i>Starëszk</i>	62
Jan Twardowski, <i>Żal</i>	63
Òrmùzd dobiwò!	64
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdã Remùsa (wëjimk)</i>	64
Wszëtczã drodżi prowadzą do smiercã	67
Jón Drzëdzdżón, <i>Ò człowiekù , co miòł strach smiercã</i>	67
„Czemù tak je, nie wiém.” Pamiãcã Janusza Mamelszczégò (1966–2022)	72
Janusz Mamelszczi, <i>Wiara</i>	72
Remùs Witosławã	73
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdã Remùsa (wëjimk)</i>	73
Lëdóm ce, žëcé!	76
Michòł Piéper, <i>Nie wzeròj w tã</i>	76
Co kòmù namienioné...	77
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdã Remùsa (wëjimk)</i>	77
Historia rodu Swiãców (lektura do przeczëtaniò w całoscã)	80
Roman Kucharski, Jón Natrzecy, <i>Szczeniã Swiãców (wëjimk)</i>	80
Pòwtórzenié	86

„Wanożimë”

Zadżinał pón Czòrlińszci!	90
Hieronim Derdowsczi, <i>Ò panu Czòrlińszcim co do Pùcka pò sécã jachòł</i>	90
Malòrz namalowòł... – òpisënk nòtërã	93
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdã Remùsa (wëjimk)</i>	93
Wanożnicã	94
Bòlesłòw Bòrk, <i>Wanożnik</i>	94
Òddzãkòwanié króla jezora	96
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdã Remùsa (wëjimk)</i>	96
Nòdżibã czasnika	101
Kaszëbi w Kanadze	102
Eùgeniusz Prëczkòwsczi, <i>Wiedno Kaszëbã</i>	103
Je ju czas...	104
Léon Heyka, <i>Spiqã wòjskò (Z „Miłostawã”)</i>	104
Ù òstatnégò Kaszëbã na Pòmòrsce	105
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdã Remùsa (wëjimk)</i>	105
Trzepòtnica Gréta	110
Stanisłòw Janke, <i>Mòrzkùlowie</i>	110
Bòlesłòw Bòrk, <i>Plesta</i>	110
Kaszëbszczi Drzëmałowie	112
Róman Drzëdzdżón, <i>Òpòwiësc ò Frãczëszkù Peplińszcim</i>	112
Chcemã le jachac dodóm	114
Aùgùstin Dominik, <i>Chrëpa szukò swòjégò szwagra</i>	114
Gdze na latné ferie?	115
Prowadził ją los, tłómaczenié Bòżena Ùgòwskò	115

Kaszëbë 500 lat dali...	118
Tómk Fópka, <i>Kaszëbi</i> (òpòwiôstka s-f, wëjimk)	118
Pòwtórzenié	119

„Kòrtka z kalãdôrza”

Òzniwinë	122
Jón Karnowsczi, <i>Kaszëbi pòd Widnã</i> (wëjimk)	123
Królewiónka w pałacu. Kaszëbsczé diktando	126
Dark Majkòwsczi, <i>Òd Gduńska do Szczecëna – dwie dekadë przigòdë z pisënkã</i>	126
Gòdë dlò zgòdë	128
Tómk Fópka, <i>Wilijny widk</i>	128
Tómk Fópka, <i>Gòdë dlò zgòdë</i>	129
„A wczora z wieczora”	130
Jidã Gòdë	131
Jón Rómpsczi, <i>Swiat przed Tobã klãkt</i>	132
Kaszëbsczi spiewòk	133
Jón Trepczik, <i>Bibi, bibi</i>	133
Hildegarda Hintzkówna, <i>Jak kaszëbsczi spiewòk do nieba sã dostòł</i>	133
Mòja Starka i mój Stark	135
Zymkòwò mùzyka lasa	136
Wanda Lew-Czedrowskò, <i>Zymkòwò mùzyka lasa</i>	136
Zòpùstë	137
Anna Łajming, <i>Zapusty</i>	137
Òsoblëwé zéńdzenié	140
Bòżena Ùgòwskò, <i>Stanął so Christus</i>	140
Chcemë...	141
Eùgeniusz Prëczkòwsczi, <i>Na smierc krzizewã</i>	141
Mëmczin Dzeń	142
Ewa Warmòwskò, <i>Òczë mëmë</i>	142
Ewa Warmòwskò, <i>Dlò mëmë</i>	142
Ewa Warmòwskò, <i>Chto tak ò nas dbò</i>	143
Tatkòwi...	144
Michòł Piéper, <i>Dlò Tatka</i>	144
Zjòzd Kaszëbów	145
Słowòzrk	147
Spisënk zamkłoscë na platce CD	150
Bibliografiò	151

 spiéwanié

 karta robòtë

 gòdanié

 robòta w karnach

 slëchanié

 zadanié do zrobieniò w zesziwkù

 projekt

 szukanié infòmacjiów / internet

 òbzéranié

 pòdkast

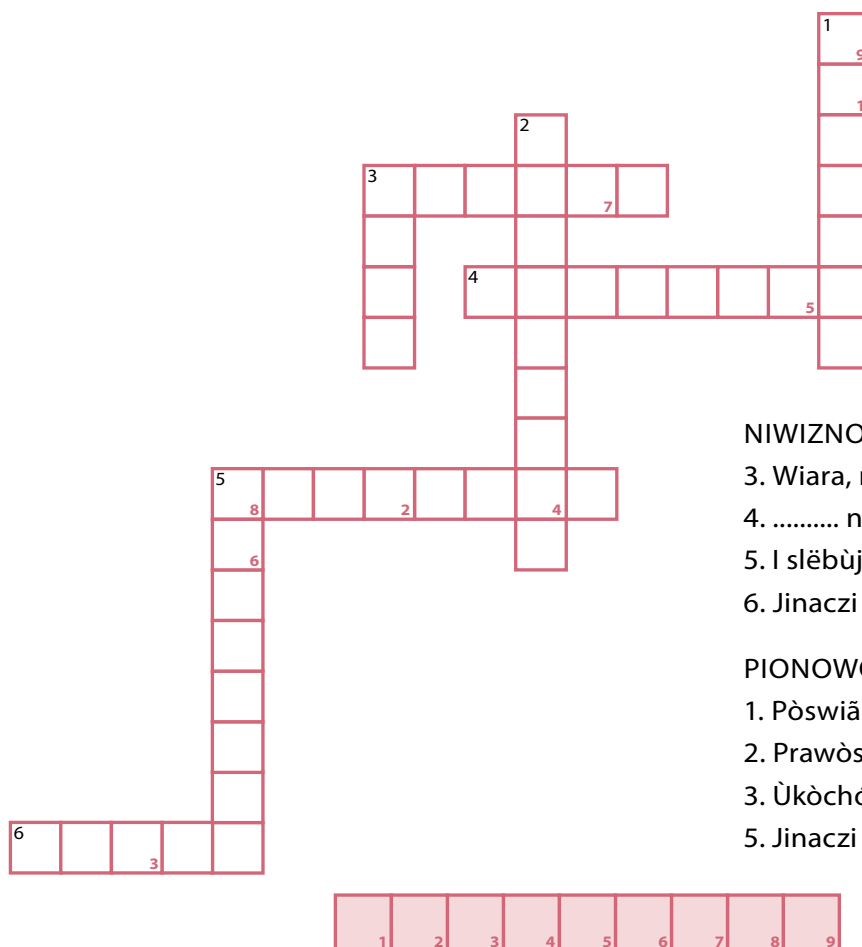
Dzél I

Ôrtë drëszstwa

Gdze dwùch sã bije...

- 1** Rozrzeszë tãgòdkã a pózni napiszë w zesziwkù czile synonymów do rozrzeszeniô.

NIWIZNOWÒ

3. Wiara, nõdzeja i
4. nierozłączci.
5. I slëbùjã cë
6. Jinaczi kamrõt.

PIONOWÒ

1. Pòswiãcenié sã kòmùs.
2. Prawòsc, wiérnosc, ùtcëwòta.
3. Ùkòchóny.
5. Jinaczi pòmagac.

- 2** Jakò znanka je dlô ce nõwòzniészò w drësztwie. Ùdokaznij swòje zdanié.

Ich buty, w których chodzili do kościoła, stały już dawno wyczyszczone na połysk pod ławą. Janek i Franek szykowali się już od kilku dni na tańce, które odbyć się miały dziś wieczorem w chacie sąsiada Wery. Czekając na tę chwilę, przyjaciele siedzieli obok siebie na płocie i milczeli. Nie wiedzieli jeszcze, że obaj durzą się w tej samej najładniejszej we wsi dziewczynie, Helenie. Pierwszy odezwał się Janek:

– Mòje bótë jò wësmarowòł ùrbinã. I spòdczi téz to sã przë tańcowaniu tak zarò nie zeszlipùją.

– A jò mòje pòsmarowòł ze spòdkù łojã, to sã nick nie zeszlipùją. Chùtczi sã przë tańcowaniu pòslizgniesz i wëwalisz, a bótów nie zedrzesz – pouczająco objaśnił Franek dodając: – Sznurwadła móm rzemianné... Tatk mie kùpił na odpùsce.

Janek w cichości marząc o Helenie, o tym, jak będzie z nią tańczyć drobnego lub oberwańca, kłopotał się już, aby tylko nie zmylić taktu, co nie daj Boże, nie nadepnąć jej na nogę. Wtedy dopiero by się skompromitował! W nawiązaniu do tych myśli, zapytał Franka:

– A tã ju rozmiiesz tańcowac?

– Tëc tańcowac jò rozmiējã! – przyjaciel poczuł się jak nic urażony. – Òbòczisz, jak jò dzys bãdã z Helénã tańcowòł!

Janek drgnął. Poczł ukłucie zazdrości.

– Z taczim jak tã Heléna tańcowac nie bãdze – powiedział zawistnie.

– Z jaczim? – zapytał urażony Franek.

– A z taczim jak të, chłopkù!

W odpowiedzi Franek szturchnął Janka gwałtownie. Ten, nieprzygotowany, zsunął się z płotu. Zaczęła się szarpanina.

Wyglądało jakby się mocowali. Ich bosc stopy głęboko zaryły się w piasek. Najpierw przyglądały im się zdziwione dzieci, potem przybiegły obie matki. Rozganiały ich.

– Knôpë, a dôjta że sobie pòkù! Òbarknãlë wa, czë co? Robòtë ni mòta, zgnilcë spiekloné?! – krzyczały.

Chłopcy oprzytomnieli i natychmiast każdy z nich otrzymał zajęcie. Janek miał nakarmić krowę, Franka matka wysłała na pustkowie po motowidło do nawijania wełny. Kiedy Janek wtoczył się do obo-ry, z pękiem siana i wiadrem wody, uwiązana krowa obejrzała się ciekawie. Włożył jej siano w koryto, ale krowa pyskiem sięgnęła wpierw do wody, a jednocześnie przednią nogą nadepnęła Jankowi na bosą stopę. Z krzykiem zaczął walić pięściami po karku. Ale krowa nie drgnęła, aż wypila wszystko i jeszcze wylizała wiadro. Dopiero wówczas chłopcu udało się uwolnić nogę spod jej kopyta. Z rozpaczą spojrział na stopę. Była już obrzękła. Na taką nogę nie włoży się buta! I co z tańcami? Co z Heleną?!

Tymczasem Franek szybko biegł na bosaka przez mokradła i łączkę w stronę pustkowie. Tam, w dusznej izbie, otrzymał motowidło i zaraz, spiesząc się, pożegnał obecnych pochwaleniem Boga. Szybko zamknął za sobą drzwi i z tego pośpiechu zdarł sobie drzwiami bosą piętę. Struchlał, kiedy uświadomił sobie, że na dzisiejsze tańce nie włożył butów. A więc z Heleną tańczyć będzie Janek! – pomyślał z wściekłością.

Gdy się ściemniło, Franek cichaczem wykradł się z domu i pokuśtykał w stronę chaty Wery. Nad jeziorem wschodził księżyc, duży i czerwony. Z daleka już słyhać było wrzawę i szurganie. Muzyki jakby w tym hałasie nie było. Ale grajek musiał być, składali się przecież na skrzypka z sąsiedniej wsi. Żądał za noc dwa złote, a dodatkowo, gdyby pękła mu struna, jeszcze złoty dwadzieścia.

Franek był już na miejscu. Ostrożnie zbliżył się do otwartego okna. Od zewnątrz oparty był o nie najstarszy mieszkaniec wsi, siedemdziesięcioletni starzec, który przyglądał się tańczącym. Franek także wsunął głowę do wnętrza i zobaczył w mrocznej izbie ciasno stłoczone pary. W rogu izby stał na jakimś podwyższeniu skrzypek i zamasyżycie rznął smyczkiem po strunach. Ale Janka i Heleny nie było... Dopiero po dłuższej chwili Franek zauważył dziewczynę, tańczyła jednak nie z Jankiem, a z jakimś cudzym – wysokim dryblasem w kapeluszu. Helena śmiała się, oczy jej błyszczały, za każdym obrotem świeciła białą halką.

Franek, zaskoczony, zwrócił się do dziadka:

– Wë, dzadkù, nie wiéce, ktoże je òn, ten cëzy?

– Nié... Òn chòba je z jinszi parafii – obojętnie odrzekł dziadek – A të, Frankù, nie tańczysz, bótów ni môsz, czë co? – zainteresował się.

Ale Franek nic nie odpowiedział. Z chmurną miną przyglądał się wciąż tańczącym. Helena, bardzo rozbawiona, zaczynała mu się coraz mniej podobać. Westchnął i akurat wtedy spostrzegł, że po drugiej stronie starca stoi Janek, podobnie jak on smętnie popatrując w głąb izby. Franek od razu poczuł do niego sympatię. Chciał zawołać: „A witôjże, brace kòchóny” i wyciągnąć do niego rękę, ale zabrakło mu odwagi. Więc tylko uśmiechnął się.

Dziadek też obejrzał się na Janka i zapytał:

– Të nie tańczysz, Jónkù?

– Nié... Móm chòrà nogã – poskarżył się Janek. Franek zdziwił się. On też? Ale Janek już pytał, zwracając się bardziej do Franka niż do dziadka.

– A wa nie wiéta, chto je ten sztòłtny cëzy?

– Nié – odrzekł Franek jednocześnie z dziadkiem.

– Jak cëzy, to je lëchò... – zaczął rozważać dziadek. – Bò jesz czej jò béł młodi, to zesma téż tańcowelë. I téż béł taczi dzewùs jak Heléna, co z naszima nie chce tańcowac, le z cëzym. I przëszedł jeden taczi, jak wéj ten – wskazał głową w kierunku tańczącego w kapeluszu – chtërnégò nicht nie znòł. Le przëszedł, ùklonił sã i zaczął tańcowac. Długò tańcowelë i tańcowelë i nicht w tłokù nie wiedzòł, że òn mô jednã szpërà kónską.

– Kónską szpërà? – wyszeptali obaj chłopcy z przerażeniem.

– Jaz òni wéj zatańcowelë tegò... – ciągnął starzec. Zamyślił się. – Jò ju zabòcił, jak ten tuńc sã nazëwòł. Taczégò, co to rôz prawã, rôz lewã gajdã do górë pòdnòszają. I tedë dopiërze to dzëwczã òbòczëło, że ta jedna jegò szpëra bëła kónskò. Na prawi gajdze nie béł bót, a kónsczi kót! Dzëwczã sã zlakò i ze strachù krzìknãło, a òn z nią zarò, nié dwierzama, le òknã wëlecòł do górë i nicht jich wiãcy nie òbòcił... Tak bëło.

Dziadek westchnął i znowu oparł się o parapet. Wpatrując się w tańczących, bez przerwy śledził teraz wzrokiem tego cudzego, który pogwizdywał sobie do tańca.

Chłopcy, którzy za dnia nie uwierzyliby w bajania starego, teraz, w środku nocy, poczuli się trochę nieswojo.

Przeniknęła ich jakiś dreszcz. Już nie żalowali, że nie tańczą z Heleną.

– A czë wë, dzadkù, tã kónską gajdã widzelë? – zapytał Janek.

Dziadek zamyślił się, a potem odrzekł:

– Jò nié... Le mój pòłbrat z trzecégò pòkoleniò. Terò ju nie zëje. Ùdławił sã gãsã òkrasã.

– A dówno to bëło? – zapytali chłopcy.

– Ech, niedówno... – uśmiechnął się stary i pokręcił głową. – To bãdze z jaczich piãcdzesãt lat. Tedë jò miòł dwadzesce lat.

Ana Łajming – pisòrka, chtërna pisa ò zëcym na Kaszëbach na pòczãtkù XX stolecégò. Ùrodza sã w Przëmùszewie w chònicczim krëzu w familie Trzebiatowsczych. Ji dokazë sã pisóné pò pòlskù z kaszëbsczima dialogama.

Tymczasem cudzy, mocno rozbawiony, kręcił się w tańcu i obejmując Helenę, śmiał się nieustannie. Od czasu do czasu pokrzykiwał na grajka. Wśród ogólnej wesołości co chwila przytupywał. Teraz właśnie głośno zakomenderował oberwańca galopem w lewo.

– Tamten tedë dëcht tak wëzdrzôł – mrucał dziadek, ciągle mając na oku nieznanego młodzieńca, który mu się coraz bardziej nie podobał. – Chto gò tam wié – westchnął – czë òn pòd tim kapelusã ni mò mòłëch różków? Jesz je młodi... A jak òn rzechòce! – wykrzyknął do chłopców.

Nagle grajkowi pękła struna. Uniósł skrzypce w górę pokazując, że należą mu się uzgodnione pieniądze. Zaraz też zrobił się tumult. Tancerze w popłochu pchali się do wyjścia, jak gdyby wybuchł pożar. Cudzy, który w ogóle nie płacił za muzykowanie, wyskoczył przez okno potrącając dziadka.

– A biòjze të, diòchle rogati, spiekłony! – zawrzeszczał stary podnosząc się z ziemi.

– Dzakù, a nie klniceże terò w nocé! – zawołał sąsiad, który pomógł mu wstać. – Tec to bël Lëbera z Wòjska!

– Lëbera z Wòjska?! – wykrzyknął dziadek, bardziej zdziwiony niż oburzony. – Tec Lëbera z Wòjska to je mój krewny!

– Në jo. Ten młodi, co to bez to òkno wëskòcił, to bël jegò wnuk! – ryknął sąsiad dziadkowi do ucha, bo na dworze tymczasem zrobił się gwar. Tancerze walili z chaty, każdy umykał w swoją stronę, wtórowały krzyki i śmiechy.

Chłopcy zbierali się także, kuśtykając w stronę domu.

Nagle Janek przystanął. Pochylił się nad bosymi nogami Franka. W świetle księżyca zobaczył jego obwiązaną szmatą nogę.

Przyjaciele popatrzyli na siebie w milczącym porozumieniu i bez słowa ruszyli dalej. Nigdy nie czuli się tak bliscy sobie jak teraz, w chwili powrotu z tych „tańców”. Ale wyrazić sobie tego nie umieli.

Anna Łajming, *Czterolistna koniczyna*, Gdańsk 1985, s. 73–76.

- 3 Zaprojektujta rôczbã na zabawã ù Werë. Wëzwëskòjta wiadła z tekstu Anë Łajming.
- 4 Chto przëzéròł sã przez òkno tańcëjącym na zabawie? Ò czym rozpòwiòdelë? Jakã historiã òpòwièzòł knòpóm starëszk.
- 5 Jakbë zabawa ta bëła wiesélnò, ò bòhaterach mòżna bë rzec, że sã òknowima. Przeczëtòj ze słowarza Sëchtë wiadła na jich temat.

oknevi, adj. w użyciu rzeczown.: **1.** 'nie proszony na wesele gość, przyglądający się przez okno zabawie weselnej'. Ciekawskich takich bywa zwykle dużo. Nierzadko schodzi się pod okna domu weselnego nie proszona reszta wsi. Okna powinny być w tym czasie odsłonięte, w przeciwnym razie mogą *oknevi* spłatać niemiłego figla. Około północy wychodzi pan młody przed drzwi i zaprasza *oknevëx* do izby. Następują trzy tańce, przeznaczone wyłącznie dla *oknevëx*, zwane *oknevim*. Podczas *oknevëgo* zwyczaj nakazuje weselnikom ustąpić miejsca przybyłym, którzy jednak mają prawo poprosić pierwszych do tańca. Po tańcu pan młody częstuje *oknevëx*. O ile nie każe im pozostać, opuszczają oni dom weselny. Gdy zaś zostają, traktuje się ich odtąd na równi z zaproszonymi gośćmi weselnymi. *Oknevi*, będąc pewni, że ich zaproszą, przychodzą pod okna ubrani świątecznie (pn). **2.** 'potrójny taniec dla *oknevëx*'. Zob. wyżej.

- 5 Jak òceniwòsz drészstwò Janka i Fräcka? Napiszë czile zdaniów na ten temat w zesziwkù.

„Pòd szadim bùkã” tuńce z tradycją, co sygò lat 40. XX stolecò. Midzë Hopòwã a Somòninã na smùdze, gdzie piérwi rósł stolemny bùk òdbiwalë sã baro znóné w całim òkòlim tuńce. Grajkòwie bilë sã ò to, żebë zagrac na ti mùzyce, a młodi lédze cygnãlë na zabawã „pòd szadégò bùka” z kòzdi stronë. W latach 70. XX stolecò stòrégò zmùrszałégò bùka złómòł wiòldzi wiater.

W òstatnëch latach ùdba òdrodzeniò tradicje tuńców „pòd szadim bùkã” òsta zrealizowónò przez trzë Kaszëbczi – animatorczi kaszëbsczi kùlturë: Paùlënã Wãerskã z Serakòjc, Kamilã Król z Hopòwa i Agnes Gleinert z Gòlëbia. Pòsadzëlë piãc symbolicznëch bùczków i zòrganizowalë ju pòrà edicjów tëch mùzyków.

- 7 Na mòdło anielszczégò skrócënkù BFF (*Best Friend Forever*) wëzwëskiwónégò w rozmajitëch dodòwkach do òbleczënkù i wëstroju, stwòrzë kaszëbsczi skrócënk i wëzwëskòj gò w zaprojektowóny przez ce, np. narãcznicë abò nòszijce czë pòcòrce.

- 8 Pògadòj z kògùms starszim (starka, stark, sąsòd). Niech cë òpòwié ò mùzykach w czasach jegò młodoscë. Gdzie chòdzył na zabawë, co to bëlë szekòladowé tuńce. Nagròj pòdkast z waji kòrbiònczi, jaczi pùdze òpùblikòwac (za zgòdã àutorów) w internece (np. spòlëznowi pòrtal, starna szkòlë).

Nowé žécé Remùsa

■ Kògùm të bë chcòł bëc, jak bądzesz dozdrzeniałi? Pòdzələ sã tim wiadłã ze swòjima drèchama.

1 Przczëtòj rozzél pòwiescë Aleksandra Majkòwsczegò, jaczi zaczinò drèdzi dzél tegò dokòzu „Na wòlè i na niewòlè”. Òb czas czëtaniò, wëpiszë niezrozumiałé wërzącë.

Przeszedłszë rzékã pòd zómkòwiskã, szedł jem lasã w swiat, chtëren terò przede mnã sã òtmikòł. Strach i Nòdzeja szłè òkòma mie i mie do ùszu szeptałë swòją przërodzonã gòdkã. Ùceklë nôprzòd, czej jem z daleka ùzdrzòł mòłégò człowieka z długã brodã, zdżatégò pòd miészki, chtëren òn na plecach niòsł. Zarò mie przëszo do głowë: – To bądze Żid Gaba!

Jak ma sobie naszła krócy, tej Żid na swój spòsòb pòchwòlił Bòga, a pòtim stanął i na mie zdrzòł. Jò przëstanął tész i rzekł:

– Jak sã miéwòsz, Gabò?

Terò òn mie pòznòł pò mòji gòdce, zrzucił z pleców miészki na zemiã, ùchwacył mie za òbie rãce, skòkòł i sã szãtolił jak głupi. Jak sã ùspòkòjił kask, tej zaczął krzicac:

– A! To të jes nen Remùs, paròbk z Lëpińszich Pùstk, co mie retowòł òd mòkri wòdë! Aj waj, jak jò sã ceszã, że cebie na òczë widzã! A jaczi të ùròsł duzi! Mòglbës mie na bómelkù nosëc przë zégarkù. Co za frejda! Szmonces berjonces! Mòja białka i mòje dzecë wiedzã, zes le jim tatka ùretowòł òd mòkri wòdë. Wszëtcë òni: búbë, mame i zejde delëbë sã zabic za cebie. A jò ce tëlë lat nie widzòł na òczë. (...) Czilez to zëmów przëszo nad swiatã, jak jes të mie w gromadze ze stòrim Michałã zawrócył òd przërãbla! Ùròsł jes duzi i mòcny. Jò zgòdnã: Të jidzesz do Lëpna dac na zòpòwiedzë z nã snòżã dzëwkã, chtërn të kùpił òde mie nã stãżkã czerwionã!

Ale jò na to krãcył głowã i jem rzekł:

– Jò nie jidã na zòpòwiedzë dawac, lem sã òddzãkòwòł z pùstkòwim i wszëtczima lëdzama na nim zëjãcyma, bò jò jidã w swiat.

Òn na to bëł cëchò, le zdrzòł mie długò w òczë, tej pòłòził mie rãkã na remieniu i rzekł:

– Remùs, przëbòczil të so, com cë w nen czas mówil w chlëwie?

– Wiém! – òdrzekł jem. – Të pòwiedzòł: Remùs, ma jesz ròz lepszi hańdel zrobima, ma dwaji. Tobie nie je napisóné, zëbës na pùstkòwiu przë kòniach i plëgù dozdòł sã sëwi głowë. Tak mówi twòja planéta w twòjich òczach napisónò... I dzywno mie, zes të to wiedzòł.

Gaba pòcziwòł głowã i pòwiedzòł:

– Stòri Żid wiele wanoził pò swiece ze swòjim pińdlã. Wiele lëdzóm zazéròł w òczë, ùszama wiele jich gòdci slëchòł. Żid wiele mëslòł, ale nie mówił le to, czegò lëdze z chãcã slëchajã... Bò Żid chce zrobic geszeft. A jakbë mógł robic geszeft, zëlëbë lëdze sã gòrzëlë na jegò gòdkã? Jò zarò widzòł, że cë z òczu jinaczi patrzy niże nym robòcym lëdzóm na pùstkòwiu. Jò cë pòwiém: Ruchna të mòsz paròbka, ale z òczu cë patrzy jak tim, co pò lëdzczich plecach na kònia sòdajã. Në, nie gòrz sã, Remùs, ale jò wiém wszëtkò. Òwcã cygnie do òwcë, psa do swòjégò równégò, a wilka do wilczëcë. (...) Cëz të terò bądzesz robił na swiece?

– Jò jidã w swiat!

– Në, co znaczi „jidã w swiat”? Swiat je wszãdze ten sòm, co tu na tim mòlu w lese. Nicht cë za darmò nie dò ani jesc, ani pic. Kò jednak mùszisz miec na noc dak nad głowã i mùszisz dëtka zarobic. Czë të chcòł w służbã wstãpic do gbùra?

– Nié!

– Mòsz të jaczi spòsòb?

– Móm dwadzesce talarów.

Na te słowa Żid pòmeditowòł, pòłóził pòlc na swòjim dłudżim nosu, wètrzeszczył na mie òczë, jakbë mie miòł jaką wiòlgą pròwdã pòwiedzec i rzekł:

– Słëchòj terò mie! Bò jò znajã swiat. A nie mówi nick, le pòj ze mnã prosto do Lëpna. Cëż jò cë rzekł na pùstkòwiu przë ny òràdzë? – Ma dwaji zrobima jesz lepszi hańdel. Pòj i zdòj sã na mie, a bãdze wszëtkò dobrze.

Przëpił sã Gaba do mie jak pijówka i prowadzył mie we wsë prosto do szkólnégò. Ten mieszkòł w môlim bùdinòszkù, stojącym w ògrodze pełnym kwiòtków. (...) Jak we snie jò szedł ze Żëdã stopie nie w górã do môli jizdebcki. Miała òna le jedno jediné òkno, a czej jem wezdrzòł przez nie, cepłò krew mie do serca zalecała: Tam w ògrodze naprocëm môja królewionka za rãkã prowadzëła môlé dzieckò pò stegnie. Żid sã ùsmiëchòł i pitòł:

– A gdzie të òstóniesz dzys òb noc?

– Jò nie wiém!

– Ale jò wiém. W ti jizdebce. W ni téż bãdziesz mieszkòł. – A cëż të bãdziesz robił jitro?

– Jò jesz nie wiém.

– Ale jò wiém, jò cë pòwiém. Të wezniesz karã na jednym kòle, wladëjesz na niã towarë i pòjedzesz w swiat, òde wsë do wsë. I bãdziesz lëdzóm przedòwòł piãkné ksążczy ò Genowëfie, a dlò białk gùzyczi i nitczy. A co të zrobisz dzys?

– Nie wiém.

– Ale jò wiém! – Të kùpisz òd Żëda Gabë jegò towarë, chtërne òn tu w pińdlu mô, i te, co òn mô króm tegò złożoné ù pana szkólnégò. Zapłacysz za nie tëlé, co pón szkólny pòwié, czej je przedtim òta ksëje. Bò Gaba mô ju lata i mùsi jic na depùtòt, bò nodzi gò nie chcã niesc. Tëlé sã nachòdzył przez dłudżé lata. Tej pòprosysz pana szkólnégò, żebë cë jesz do tegò zapisòł towarë, chtërnëch Żid przedawac ni mòże: ksążczy do kòscoła, różeńce, co lud kaszëbsczi pòtrzebùje. I co të jesz zrobisz dzysò? – Zaarandëjesz tã jizdebkã, bò kòzdi hańdlòrz mùsi miec swòje dodóm, gdzie jegò firma mieszkò...

Stało sã, jak Żid mówił. Naszedł pón szkólny i pòwiedzòł, że rada Gabë je dobrò. Za towòr kòzòł mie zapłacëc pòłowã mòjich pieniãdzy z czeszeni. Jò sã pòddòł wszëtczémù, bòm so ùwòzòł, że wanożeniem pò swiece za hańdlarza nôlepi dotrzymóm słowa dónégò niebòszczëkòwi panu Jòzwòwi na smiertelnym łòżu.

Na òddzàkòwaniu rzekł do mie Gaba:

– Remùs! Ù waju Kaszëbów je zwëczôj stòri wëpic lëtkùp, czej zrobisz jaczi geszeft. Në, jak më mómë wëpic lëtkùp, czej të nie pijesz, jò nie pijã i pón szkólny nie pije. Lepi bądze, czej sã ùraczima mądrim słowã. Jò ce nie òszukòł, të mie rzetelno zapłacył: wszëtškò je w pòrządkù. I to cë rzekã: Twój geszeft pùdze dobrze, ale jò sã bòjã, że twòja wilczò nòtëra narobi cë jinszych kłòpòtów, jaczych mòja žëdowskò mie bë nie narobiła. Ale na to ni ma radë. Gãs mò jinszé prawò, lës mò jinszé, a jastrzib jinszé.

Tej òn mie jãł ùczëc mòjégò nowégò rzemiãsla. Dòł mie kalãdòrz, w chtërnym bëłë zapisóné wszët-czé jòrmarczy i òdpùstë, na chtërne jò miòł wiezc mój towòr. A radzył mie nie nosëc gò na plecach, le wòzëc na karze, bò to mie lepi slëchò.

We wieczór, czej jò pierszi rôz w žëcu kłòdł sã pòd cëzym dakã do spaniò, miesãdz swiëcył do mòji jizdebci. (...) Nad dakã pałacu z nocnégo nieba mrugałë kù mie gwiondzë, te same, co na pùstkòwiu za lasã. A jò zdrzãcë na nie, wiedzòł, że mòje drodži w nich napisóné jic mùszã i że pròce mie w nich namienioné zrobic mùszã, bò wszëtškò to wòłò Bòskò.

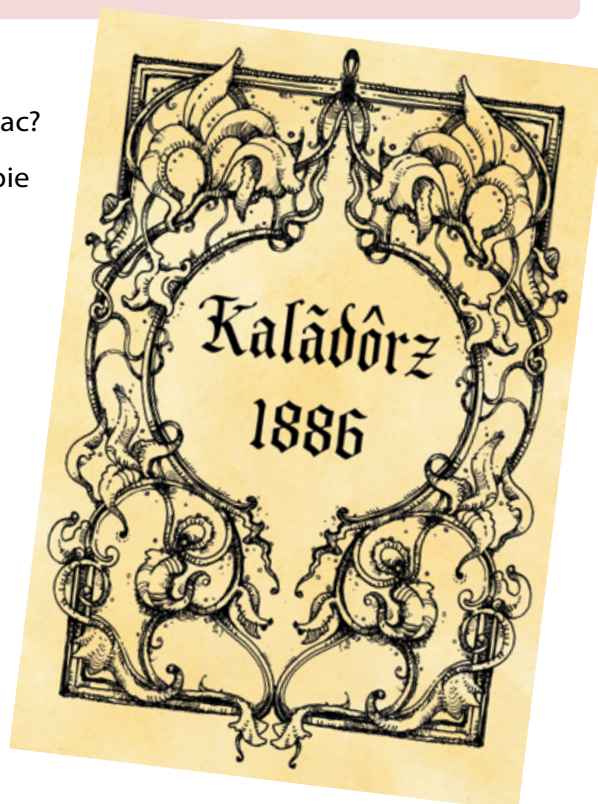
Aleksander Majkòwsczi, *Žëcé i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czac, s. 137–140.

- 2** Przetłómaczta wëpisóné przez waji niezrozëmiałé wërazë. Spróbùjta nie kòrzëstac ze słowarzów, le wëjasnic z kòntekstu.

Žëdzë dosc czãsto wëstãpùjã w lëteraturze. Mómë nawetka mòtiw Žëda tułòcza. Historiò spòlëznë žëdowsczi i ji pòliticznë kawle sprawiłë, że Žëdzë mùszelë biòtkòwac sã ò swòjã samòstòjnosć. Rzëmiòni dwa razë dobiwelë w pòwstaniach, jaczé przëszëkòwałë pòdbitë plemiòna Judë. Pò ùpòdkù drëdzégò w 132–135 rokù Rzëmiòni wënëkelë prawie całã spòlëznã žëdowskã z jich taczëznë. Òdtãd jaz do 1945 rokù Žëdzë ni mielë swòji òjczëznë i žëlë w wiòldzim roznëkanim zwònym *diaspòrã*. Òsedliwelë sã w rozmajitëch krajach na całim swiece, próbùjącë sã zasymilowac z mieszkãncama dónégò kraju.

- 3** Co mòzëmë pòwiedzec ò Gabie? Jaczima znankama mòzëmë gò òpisac?

- 4** Remùs przejął geszeft pò Žëdze Gabie i terò bądze wanoził pò Kaszëbach, òd parafie do parafie, òd jednégo òdpùstu do drëdzégò. Žëbë jemù dopòmòc, stwòrzë kalãdòrz z wëpisónyma datama òdpùstów w twòjim òkòlim, np. całégò dekanatu.

Drëszba na wiedno

 Zgromadzta słowa klucze do zëwiscza drëch / drëszka.

1 Przczëtôj na głos wedle swòji ùdbë wiërtã Ewë Warmòwsczi.

Ewa Warmòwskò

Drëszkò mòja

Z tobã mòże kònie krasc
z tobã redosc mò pòdwójną szmakã,
a smùtk przënëkò z wiatrã w dól.

Drëszkò mòja

Midzë nama nigdë na strënie noża

Stegnë razã wëdeptoné,

czasã w sniegù pò pas...

Szczescé i smiëch wiedno z nama

télé lat

Drëszkò mòja

bez cebie jakbë zëcégò mni

i pùsti mòl

Drëszkò mòja

prawie jak sostra

bãdzë ze mnã

Drëszbò najò na wiedno òstón.

Ewa Warmòwskò, *A serce bije jedno...*, Bączkò Hëta 2009, s. 44.

2 Jak wòznò je dlò pòdmiotu lirycznégò òsoba do jaczi sã zwrócywò? Co dzãka ni mò?
Jakã mò zëczbã òsoba mówiãcò?

 3 Znajesz ju rozmajité pòeticzné zabiedzi. Dofùlj tabelã, pòdajãcë pasowné przykãdë.

apòsztrofa	
epitet	
pòrównanié	
anafòra	
metafòra	

4 Dòj bòczënk, jakò je bùdowa ti wiërtë. Co jã wëapartniwò?
Dòj bòczënk na wersë, sztrofë, rimë.

WIÉRTZA WÒLNÒ – wiërtza, w jaczi jedynym
elementã twòrzeniò je wëapartniony graficznie
wers. Wersë w taczi wiërtce ni mają spòdzëwónégò
ùkladu i mògã bëc parłãczoné na dowolny òrt.

 5 Kòrzëstajãcë ze słowiznë zgromadzony na pòczãtkù ùczbë, napiszë wòlnã wiërtã ò swòjim
drëszstwie. Pòdzëlë sã pòeticznim talenã z drëchama na pòstãpny ùczbie.

Ùrocžestò przësëga

■ Spróbuj wëzgòdnąc ò kògùm bądze wëjimk na dzysësi ùczbie. Niech ce naprowadzą wskòzë.

- Bòhaterka lekturë z klasów IV–VI napisónò przez kanadijską pisòrkã;
- Na spòdlim ji przigòdów pòwstałe filmë i seriale;
- Òstało wëdóné 9 dzélów przigòdów ti bòhaterczji;
- Je serotã, co nalazła swój mòl na zemi, jak bëła 11 lat stòrò;
- Bòhaterka je apartnym dzëwczëcã ò ògnistoczerwònëch włosach;
- Nalazła swój bezpiek na Zelony Grzëpie;

Na gwës ùdało cë sã zgòdnąc, ò kògùm za sztót bądze gòdka.

- ✚ 1 Przczëtòjta wespól wëjimk, co pòchòdzy z ksążczji „Ana z Zelony Grzëpë”, chtërnã z pòlsczëgò skaszëbiã Magdalëna Bòbkòwskò. Òb czas czëtaniò dój bòczënk na òsoblëwé zdarzenié, w chtërnym ùdzël miałë dzëwczãta: Ana i Diana.

Ògard Barrëch bëła to jistnò gãstwina kwiatów, chtërne w kòzdìm jinszim, nié tak rozsądzënkòwim i widzałim sztërkù bë dostałë czëłã Anã w zadzëwòwanié. Òbkrażiwalë gò rozkòscérzoné, stòré wierzbë i wiòldzë, wësoczé chójczji, pòd chtërnyma gruzdzëłë sã kwiatë nielëdajácë bòkadoscë słuńca. Wëpù-cowóné stegnë ò prostëch rézkach, z chãdòdzim ùbrzegã z òbëdwùch stronów zrobionym z rekówkwów przëcynałë gò na wszëtczë stronë jakbë czerwioné, mòkrawé blewiączczji. Zòs na zògónkach bëstrzëła sã jistnò rozpùstnosc nôbarzji ùroklëwëch kwiatów. Kwiatowalë tam różewé marzëbiónczji i wiòldzë, pëszné, czerwioné bújónë, biòłé narcyzë ò rozprzenòszny pòsze i cërzónowatë pòlné różëczczji, czerwioné,

mòdré i biòlé òstrózczi i lilewé zwónczi, grądkã piòłniégò, szlëfë trówë i òberwasu, czerwioné jaskùlczé òczka, lelije i bòkadosc słodczégò kléwru ò letczim, pòsznym, mitczim jak pùch kwiacëkù, czerwionô szòłtwija, wëstrzélajacò swòjima płomieniowima pékama nad wësmùkóné biòlé pelargònije. Bël to ògard fùl parmieniów słuńca, brzākòtu pszczołów i wiëwù wietrzëka, chtëren szemarził i wòrskòł strzód drzewów widzawno òczarzony swòją wanogą.

– Wejle, Diano – rzekła kùreszce Ana cësi, jaż do szeptu, i sklòdajacë przë tim rãcë – czë jes dbë, że bądzesz mògła mie ùlubic chòc përzinkã... tëlë, abë òstac mòją serdeczną drëszką?

Diana rozchachòtała sã. Smiała sã wiedno, niżle cos pòwiedzała.

– Kò pewno, że jo – òdrzekła prosto. – Ceszã sã baro, że bądzesz mieszkała na Zelony Grzëpie. Bądze mie lubkò miec gòwarzëstwò do rozegracjów. Ni ma tu w sąsëdztwie niżódnégò dzëwczëca, a mòje sotrë są jesz za malińczë.

– Czë przësygniesz, że bądzesz mòją drëszką na wieczné czasë? – spitała chùtkò Ana.

Diana blòsknãła ùrzasłò.

– Le to je baro lëchò przësëgac – rzekła z wërzutã.

– Cëż znówù! Nie je brzëdkò przësëgac, tak jò mësłã. Są dwa òrtë przësëdzi.

– Jò czëła blòs ò jednym – rzekła Diana z wãtpienim.

– Ano, prawie je i drëdzi. Nijak nié lëchi! Je to prosto ùroczëstò òbiecónka.

– Në jo, to cos jinszégò – Diana dała pròwdã ze zleczenim. – Jakno jã dòsz?

– Pòdòjmë so rãce... òt tak – rzekła Ana pòwòżno. – To bë prawie miało sã òdbëc nad plënącą wòdã, le më so mòżemë przedstawić, że na stegna je to plënąca wòda. Jò pierszò wëpòwiëm nã przësëgã: „Ùroczëstò òbiecywóm i przërzékóm òstac wiërnã mòji nòlepszi drëszce, Dianie Barry, dopóczi słuńce i miesąc bądã jistniec”. Pòwtórzë to samò, leno wstawi mòje miono na mòl swòjégò.

Diana pòwtórzëła „przësëgã”. Gwës rozchachòtała sã na zòczãtkù zdaniégò i na kùńcu, pòzdze pòwiedzała:

– Jes baro apartnym dzëwczëcã, Ano. Jò czëła ju ò tim pierwi. Le mie sã zdówò, że bądã ce baro lubiła.

Lucy Maud Montgomery, *Ana z Zelony Grzëpë*,
skaszëbiła Magdalëna Bòbkòwskò, Gduńsk 2017, s. 112–114.

- 2** Jaczé wòzné wëdarzenié òdbëło sã w ògardze Barrëch? Nalezë pasowny wëjimk ò mòlu wëdarzenia i dopiszë znankòwniczi do jistników.

sztërk –

wierzbë –

chójczy –

kwiatë –

stegnë –

marzëbiónczi –

bùjónë –

narcyzë –

różëczczy –

òstrózczi –

pelargònie –

kléwer –

szòłtwija –

jaskùlczé òczka –

- 3** Do zesziwkù zapiszë porównania ùżëté w tim wëjimkù.

- 4** Kòrzëstajacë ze słowiznë zgromadzony w cwiczenkach 2. i 3. òpiszë swòjima słowama ògard Barrëch.

- 5 Wëmëslë pòeticczé pòrównania do wskôzónëch wërazów.

wësoczé chójczy	grużdzałë sã kwiatë	brzãkòt pszczołów

- 6 Òb czas jaczich wëdarzeniów lëdze skłòdają so przësëdzi? Pòdòj przykładë. Ò czim nót je pamiãtac, dajacë słowò?
- 7 Przërchëtuj z drëchã/drëszkã scenkã, jak Ana i Diana skłòdają so ùroczëstã przësëgã.

Drëch Trąba

- 1 Wësłëchòj ùwòżno pòstãpné przigòdë Remùsa. Òb czas slëchaniò wëpiszë wiadła ò nowim drëchù Remùsa – Trąbie.

Wzãł jem tedë jednegò dnia swòjã karã z towarã i karowòł w swiat. Jesz jem nie dokarowòł do lasa, a ju naszedł jem gròcza Trąbã z Lëpna. Na plecach lisczała jemù złotawò trąba, a pòd pòchã trzimòł we warpiany torbie lãczk i skrzëpice. Mòli to bël chłop, ale chwaczi jak zëwé srebro. Mòże jemù téz bëło jinszé pò pròwdze przezwëskò, ale lëdze gò le Trąbã wòtelë, a jegò bialkã zwelë Trąbinã. Òbrócył òn sã i na mie żdòł.

– Gdzeż to Bóg ce prowadzy, Remùs?

– W swiat!

– Mie téz! – rzekł Trąba. – To nóm droga jedna. Mòżema jic w gromadze i ze sobã kòrbac.

– Jakòż ma móma ze sobã kòrbac – òdrzekł jem – czej të mòji gòdczi nie bãdziesz rozmiòł, bò jò móm jãzëk skazony òd ùrodzeniò?

– Tak të do mie nie gadòj! – òdrzekł Trąba. – Bòczë: Co mòje skrzëpczi spiëwają i co mòja trąba graje, to jò rozmiëjã wszëtkò. A ni miòlbëm rozmiòc twòji gòdczi lëdzcziz?

– Czej tak, to gadòjma!

(...)

Tak ma tedë szła przez las cali sztek òkòma siebie, jaż sluneszko wëszo wësok na pòłnié. Tej stanowiła jesma sã w gãstëch chòjnach i sadła jesma na mechù. Trąba zarò wëdobël z torbë bùdelkã ze szpirtusã, pòcygnął spòro i mie pòdòł, mówiacë:

– Na, Remùs, i sã napij!

Ale jò sã òdezwoł:

– Napij le sã sóm i niech cë bãdze na zdrowié, bò jò gòrzòłczy nie pijã!

Òn sã nie rozgòrził, że mù òdmówióm, le pòcygnął jész rôz i rzekł:

– To niech bãdze za cebie, zëbës ni miòł krziwdë. Bóg z tobã, Remùs! Nie pijesz gòrzòłczy. Ale to nie je dlò mùzykańta taczi zwëczòj. Czej grajã na wieselu, òbrazëlëbë sã państwò młodé, czejbëm nie wëpił na jich zdrowié. Czej mie kùrzatwa nańdze w pòlu, czim bëm sã rozgrzòł? A czej jidã na nòcãzsi termin*, to znaczy do mòji kòchóny bialczy Trąbinë, ach, jak mie pòtrzeba pòcechë, bëm strzimòł!

* baro drãdzi òbrzëszk, zadanié do wëkònaniò

Sto kroków òd chęcżë weznã jednégo, na przededwiérzu drédżégò, a z lecërzã w rãkù trzecégò. Tej jò ju nabrół cerplëwòscë tëlë, co skóra òsła Mackòwégò. A ti nót baro z mòją białką! Kò të, Remùs, nie jes żeniãli?

– Nié! Jò sã téz żenic nie bãdã!

– Ha, ha! – rozesmiòł sã Trãba. – Na ten żart jò mùszã jesz jednégo wëpic!

A jak wëpił, tej rzekł ze smiéchã:

– Nie bãdziesz sã żenił! Tak jò téz mëslòł. Bò wej! Cëż mie pò białce? Jem jak skòwronk w pòlu i jak smiecoch na wieszcich drogach. Nie ùsedzã na môlu. A jednak jak na ce sydła założã, to ce ùwãdzã. Bò białka, bòczë, chòc to nibë słabë stwòrzenié, ale przemëslnoscë mò w jednym pòlcu tëlë, co chłop w całi głowie na ten spòsòb. Niech mie bùdelka w czeszeni wëschnie òd razu, żelë wiém, jak jò sã dostòł w swiãti stón małżënczi, bò dobrã wòlã to nie bëło.

(...)

Pò tim òdpòczinkù wzał jem swòjã karã w rãce, a Trãba swòj tłómòczk na plecë i pòszła jesma w drogã.

– Gdze të mëslisz òstac òb noc? – pitòł sã Trãba òb drogã.

– Nie wiém! – òdrzekł jem. – Pón Bóg dól pògòdã ceplã, to wëspiã sã na pòlu.

Trãba pòkrãcył głowã.

– Jak ni ma jinszi radë, to rôd wëspiã sã w pòlu jak zajk. Ale człowiek jednak nôprzòd szukò dakù nad głowã. Jò cë co pòwiém: Do wieczora zańdzema na fòlwark Zwadã, gdzie òbaji zarobima. Të tam wëzbãdziesz co z twòjich towarów, a jò zagrajã dzëwczãtóm i parobkóm do tuńca, to bãdã miòł téz co wżãtkù. Na noclég pùdzema do stòrégò mlëna niedalek fòlwarkù. Tam naju nicht bùdzëc nie bãdze, przënòmni nié lëdze żëjãcy, bò mln òd wiele lat ju nie chòdzy, a lëdze mówią, że tam stròszò. Czë të jes bòjãcy, Remùs?

– Nié! Jò sã nie bòjã.

(...)

Tak ma sã zabrała do tegò mlëna; jò z dwùma pãkama słomë na mòji karze, a Trãba z letkã fórá swòjich dwòje instrumèntów na plecach. Tã słomã delë nóm lëdze na lezã we mlënie. Jeden z nëch lëdzy, stòri dzòd, co pewnie ju na szarwark nie chòdzył, przëstãpił do naju i rzekł:

– Jò waju kãsk òdprowadzã, bò to pewnie ju òstatny rôz, że taczich jak wa dwaji na fòlwark wpùszczają.

– Jakùż to? – pitòł Trãba.

– Pòjta le, to wama wszètkò òpòwiém. Jò stòri ani do robòtë, ani do tuńca, a jednak ùsnąc ni mògã. Tak më szlë w gromadze kù młënowi.

(...) – Zaczãło to sã, jak nasz pón sprowadzył so bialkã ze swiata, chtërna klekòtu młëna slëchac ni mògła. Dzëwczë z dwòru pòwiòdałë, że jak mùcha szła pò òknie, to pani bëło, jakbë tëmròtowi wóz tèrkòtòł pò kamieniach. Dlòtegò młin stanąc mùszòł. Czej gò pò latach znòwù zapuscëc chcelë, kòło młińszcë żòdnã miarã nie chcało sã òbracac.

– To kara Bòskò! – rzekł Trąba.

– Ti ùdbë më bëłë wszètcë, më lëdze szarwarkòwi. A to sã pòkòzało jesz widni, bò jak młin stanął, tej zemia òprzestała rodzëc. Syn i dwie córczi ùrodzëlë sã naszémù panu, dwór rósł, ale stodołë stòwałë sã òd lata do lata za dużë, bò nie bëło co w nie klasc. Le dwór, jak jem rzekł, robił sã wiãkszi. Dlò pani, co ni mògła czëc marszu mùchë pò òknie, pón wëbudowòł nowé skrzydło, bë miała lepszi bezpiek. Stąd wieczór kòle wieczora bëło czëc mùzykã, bò zjézdzelë sã gòsce. Ale to nie bëłë nasi. Òni gòdelë różny-ma cëzyma gòdkama, chtërnëch më prosti lëdze nie rozmielë.

Biwało, że zaprosëlë dzecë do spiéwaniò przed gòscama abò jakã stòrã bialkã, bë pòwiòdała bójczy. Tej òni wszètcë òbstãpilë jich i sã dzëwòwelë, że jesz takò mòwa je na swiece jak nasza kaszëbskò.

Ale sóm pón ùdòwòł, że ji nie rozmieje. Jò w głowã zachòdzył, jak to mògło bëc. Tec znòł jem jegò starka i òjca, i samégò pana òd dzecka, a nigdë z nama nie gòdelë jinaczi jak pò naszémù. Bòdòjze òd pòczãtkù swiata abò przënòmni òd pòtopù – bò tej sã wszètcë lëdze wëtòpilë – sedzała jich różga na ti zemi. Wiarã mają naszã. Ale przezwëska jich jò nie wëmówiã – niech lëdze ò nim zabòczã – bò jitra pón nasz te młëne, wòdë i lasë, i całą zemiã sprzedaje przëwãdróm z niemiecczich krajów.

Ale mie na takã gòdkã stòrègò chłopa sã cãżkò zrobiło, bóm so przëbòczył, co mie niebòszczëk pón Józef na smiertelnym łòżu pòwiedzòł:

– Naszedł nieprzëjòcël òd zòchòdu i ùriwòł nóm kròj za krajã, wiedno jidącë na wschód słuńca. Tak przeszedł Òdrã i mòrził sã nôparce kù Wisle i doparł swégò!

Rzekł jem tedë do Trąbë.

– Dopëtòjze sã jegò, czëmù nie jidã do pana z prosbã?

Stòri chłop sã òdezwoł:

– Pòszlë jesmë do niego, pòszlë: Miotk i Nowc, i Labùda stòri, i drëdzë. Ale òn wënëkòł nas. Bël tam ù niego taczë pëszny pón z miasta z czòrnyma òczama i z czòrnã brodã. Jò nie wiém, ale òn mie przëbòczył òb czas naju rozmòwë Lëcëpra òbleczonégò w pańszcë ruchna. Ten le wëszczerzòł zãbë i rzekł do naju gòdkã naszã:

– Nie mączëta, ludkòwie, waszémù panu w głowie! Wié òn sóm, co robi. (...)

I smiòł sã nen pieczelnik wszètczima zãbama. Ale nasz pón pòrwòł harap i zamiast na niego zamierzil sã na nas i wrzeszczòł:

– Pòchadòjta, hùńcfòtë, bò waju spierzã jak psów, wa mamùtë!

Ale nen òbleczony za pana Lëcëper gò rãkã zatrzymòł i sã rzechòtòł:

– Jidzta terò, ludkòwie, bò pón sã gòrzi. Mò òn dosc kłòpòtów, a wa psëjeta mù dobri hańdel.

Na to zrobiło mie sã srodze markòtno, tak jem wzał sã i rzekł:

– Pòjta lëdze! Tu cnota je towarã i dobré jimiã ù Bòga i lëdzy.

I më szlë. (...)

Skóra na mie cerpła i straszno mie sã zrobiło na taczë bluzniérstwò. Drëdzim tak samò bëło, tak zesmë wëszlë, nie pòchwaliwszë razu Pana Bòga. A jak më ju stojelë na przededwiérzu, òkno sã w pałacu òdemkło i nen sóm niezbednik wòłòł:

– Hej, lëdze! Przëndzta jitra na lëtkùp pò zòchòdze słuńca. Kòzdi chłop dostònie talara, a kòzdò bialka bestrã chùstkã. Na pamiãtkã. A pòczestënk bãdze jak na wieselu!

Ale më so delë na to mòckò rãkã i dólëbóg, że na nen pòczestënk nie pùdzemë, bò naju za baro òbrazył. Biwało, że niebòszczëk nasz stòri pón naju wëszkalowòł òd złodzeji, òdrzëmiechów, pieczelników, pòganów, ale nóm nigdë taczégò brzëdczégò przezwëska nie dòł jak: mamùtë! (...)

Ūmãcił sã stòri swòją gòdkã, że jaż mùszòł sadnąc na miedzë i sã wësapac. A jak sã wësapòł, pòdniòł rãkã.

– Tam za tą drogã, co wzdłuż rzëczy prowadzy, we wãdole stojã młin i piãa. Czejbë nie bëło tak cemno, widzałabë jesta dak, co zeza górczi głowã wëtikò.

Aleksander Majkòwsczi, *Žëcé i przigòdë Remùsa*,
Oficyna Czec, s. 141–146.

 2 Ūložë pòsobicã wëdarzenia z žëcò familie pana na Zwadze.

☐	Òżenk pana na Zwadze z białką ze swiata.
☐	Zatrzymanié młëna.
☐	Zagrańcny gòsce i zabawa co wieczór.
☐	Dostatné žëcé familie w Zwadze.
☐	Dzecë wastostwa na Zwadze.
☐	Spòtkanié chłopów z panã na Zwadze i prosba ò zmianã decyzje.
☐	Delikatnosc białczy pana.
☐	Ròczba na lëtkùp.
☐	Pùsté stodołë.
☐	Kaszëbszczé dzecë i starkòwie jakò òchlëna na zabawach.
☐	Rozbùdowa fòlwarkù.
☐	Niemiłò rozmòwa z „Lëceprã”.
☐	Górz pana Zwadë.
☐	Sztelowanié sã pana.
☐	Pòstanowienié ò sprzedanim fòlwarkù.

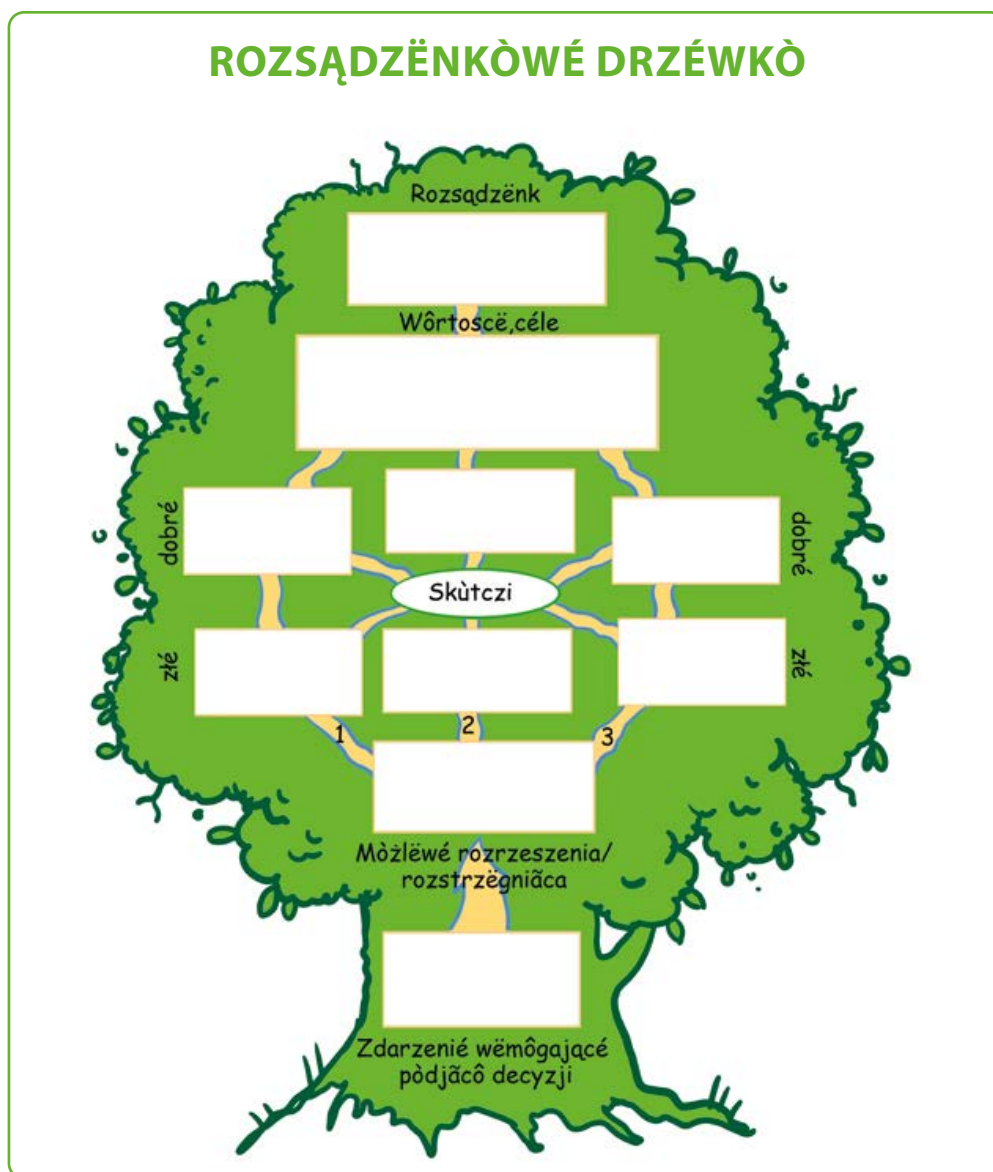
 3 Przeczëtòj zaznaczony wëjimk tekstu. Pòwiédz, co mësliż ò pòstawie pana?

 4 Pëszny pón z miasta z czòrnyma òczama i czòrnã brodã bãdze jesz nieròz spòtikòł sã z naszym Remùsã. Wiedno tam, gdzie tëch dwùch sã pòtkò, Remùs bãdze miòł jiwer. Czernik, bò tak nazëwò sã „Lëcëper”, gòdòł: „Ūwòztaż, zemia to je taczi towòr, jak na przikłòd twòje celã. Czej chcesz, mòżesz je przedac kòmu wòlò z głowã i ògónã, bële cë dobrze zapłacył”. Jaczé je twòje zdanié na ten temat?

Wëpełnij rozsãdzënkòwé drzewkò. Zgromadzë argùmentë za i procem tegò hańdlu. Jaczé wòrtoscë bãdã towarzëlë taczim rozrzeszenióm.

Pòzni napiszë w zesziwkù czile zdaniów przedstòwiającë swòje zdanié.

ROZSĄDZÈNKÒWÉ DRZÉWKÒ

- 5 Przèbòczè so wiadła z reglów pisènkù ù i ò. Z tekstu wèpiszè pò 5 przykładów labializacji na pòczãtkù wèrazów i pò kòzdim ze spòłzwãków.
- 6 Wèbierzè 5 wèrazów ze zadania 4. i spròbuj ùłòzèc z nich le jedno zdanié, jaczé pòzni pòdiktèjesz klasè.

Jotacjò – pisènk i wëmòwa spòłzwãkù **j** w wèrazach zaczinajãcèch sã na **i**, czasã na **a**, **e**.

*jidq, jimiã, jinaczèc sã
Jéwa, Jadam, janiótk, jaz*

- 7 Nalezè w (zaznaczonym wèjimkù na starnie 21) teksce wèrazè, w jaczych doszłò do jotowaniò.
- 8 Na spòdlim tekstu i zgromadzonèch przez ce wiadłów z pòczãtkù ùczbè, namaluj pòrtret Trãbè. Zróbta pòkòzk i zagłòsujta na nôbarzi apartną pròcã.

To je waspón Mùcha, pón Zòbòrsczi, król jezora

(...) – Z nama zle! Bò cèż? Pòbił jes Stracha we mlënie, pòlómòł jes szablã panu, że gò òd gòrzu paraluż trzasnął. Żebë nié ten Czernik, to bë lédze bëłë zarò nad nama sąd sprawilë, a Pón Bóg wié, jakbësma bëła z jich rãk wészlë. Òbòczisz, że òni nasłã na naju szandarów i naju do sòdzë zamknã.

– Bóg jich tam wié, co òni zrobiã! – rzekł jem do Trãbë. – Tec jò so le sprawiedlëwie pòstãpił, a tã, Trãbò, nijak ni môsz winë.

(...) Jak jesma sã najadła i napiła w nym nòrcëkù pòd gòlim niebã mòdrim, Trãba westchnãł i pòwiedzòł:

– Ni ma czegò żdac! Jesma jak ten jòzc i ten zajk, i te skòrcë na pòlu zdóné na òpiekã Bòskã jednã. Lédze za nama bãdã szukelë, a chto wié, czë i czedë naju przëtrzymajã? Pòkãd tã, Remùs, bëł jes pò wòdã, ùlòżił jem so w głowie tak: Jidã krzizówé dne. Tej z całëch Kaszub zbiérãjã sã lédze naszã w Kòscérznie na kòmpaniã do Wejrowa. W pòniedzòłk reno òni wëmaszerëjã. Dzysò mómë czwiòrtk. Czej ma sã w niedzielã dostóniema do Kòscérznë, tej tam bãdze takò gromada lëdztwa, że chcòłbëm widzec tegò szandarã, co bë naju wészukòł. Bò cèż tã mészlòł? (...) Twòjã karã tã mùszisz gdzie w Kòscérznie w pierszich chałëpach miasta òstawic, bò bë ce pò ni pòznelë. Bò że tã jezdes taczi wësoczi dżizanga, to znòwù nie je tak zle. Bãdze tam chłopów znad Wdzydzczégò Jezora, z chtërnëch tãz czasã mòzno zrobic dwùch. A króm tegò z Gòchów. Bò tam w parafiach bòrëszkòwsczi, brzezyńsczi i kònarsczi rosce dosc tëlë dòwnëch waspanów, dludżich jak drãdżi. Jesz dzysò pòznac, że jich przòdkòwie chòdzëlë w żelòznëch blachach i jezdzëlë na wësoczich kòniach. Z tima tã sã trzëmòj w gromadze, a żòden szandara nie pòznaje, że tã ten Remùs, chtëren panu szablã złómòł i Stracha rżnął na mlińszcë kòło.

Bëł jem wiarë, że rada Trãbë je dobrò. (...)

Wzãł Trãba i wrzucił pòrà knëpli w òdżin, (...) i pòwiedzòł:

– (...) Do wieczora, żelë bãdzema nodzi dzyrskò wëcygãła, duńdzema do wiòldżich wòd Jezora Wdzydzczégò. Tam ùsadłò czile wiosk, pełnëch rëbacczégò nòrodu, na jegò biòłëch brzegach. Wiém na tãch wòdach jednã wëspã, chtërnã zwiã Glònkã. Tam më sã zatacy më. Żëwnotë jò ze wsë przëniosã: bùlew, krëp, a na sledza z karczmë tã môsz mòze pòrà dëtków przë sobie?

– Móm.

– Tej wszëtkò je w swòjim pòrządkù. Le òb drogã òmijac bãdzema wse, bò kaduk nie spi. A mòze naju bãdã gònic?

Wieczorã tegòż dnia, òminãwszë Wiele, skãd dalek witalë cebùlowatë wieże kòscoła, doszła jesma do Knieji, pùstkòwiò ùkrëtégò nad òtnogã Wdzydzczégò Jezora, gdzie nóm delë jesc i pic. Pòtim òbeszła jesma lasã do Plãs. Ju naszła noc i cemno sã zrobiło na swiece i cëchò. Le z daleka czëc bëłò ùjòdanié psów. Ma szła brzegã, żebë nalezc jaczi czòłen i pùscëc sã na nim pò wòdze kù òstrowiu, na chtërnym Trãba nóm noclëg namienił. Nalazła jesma gò nareszce, a w nim wiosło. Wëlała jesma tedë z niégò wòdã, zapakòwała mòjã karã i towarë i pùscëła jesma sã na cemnë wòdë. Wiosłujãcë, rzekł Trãba do mie:

– (...) Zdrzë, brace, przed siebie! Żelë rëchli niżë jò w ti cemnoscë ùzdrzisz jaczi brzëg kraju, to rzekni. Bò pòdlug mòjégò òbrechùnkù jedzema prosto na Wdzydzczë Òstrów, a ma chcema na Glònk. Totëż jak nóm przindze jaczi brzëg na òczë, skrãcyma na prawò i wedle brzegù pòbieżima, jaż òn sã skùńczi. Tej le kawãlusz kòtwarlëgò jezora nóm przindze przepłënac, a Glònk jak wësokò òpòka wstònie przed nama.

Przeprawa nasza òdbëła sã, jak Trãba sã spòdzëwòł. Pò gòdzënie jazdë czòłen nasz zaskrzëpiòł na piòskòwatim brzegù. Wëskòczëła jesma i wëcygnãła czòłno na brzëg. (...)

– Nòprzòd – rzekł – wëcygniema czòłen dobrze na kròj, cobë gò nóm wòda nie zabrała. Twòje towarë mògã tam w ti chwilë jesc bezpiecznie lezec, jaż wészukòma sobie leżã. Jò tu òd tëlë czasu nie biwòł,

że pò cemkù ni mògã sã òd razu rozeznac. Ale pòzdòjma gòdzynkã, jaż miesądz wińdze i sã kãsk rozwidnieje. A òb ten czas sadniema nad kańtã lasu pòd drzewama. (...)

I widniało dosc chiże. Szerokò, czerwionò, jakbë zlotò stegna kładła sã òd ksążëca na jezoro, a jak ju szeroczi rãb jegò wëchilòł sã na pòdniebiu, tej jò ju rozeznòł dobrze przed nama łączkã, a na ni kù mòjémù dzëwòwaniu trzë kòpice sana. Trąba je ùzdrzòł téż, smiòł sã i rzekł:

– Co to za gòspòdarze w tëch wsach, że dadzą sanu na łące zgnic! Mùszą gò miec dosc tëlé, czej ò nie nie dbają. Bãdzema so terò szukała jaczégò szafasu, jak òni gò tu lubią wëstawiac, czej òwcama pòtròw wëpòsają.

I chcòł wstac, ale sã zatrzymòł, pòkòzòł pòlcã na łączkã i rzekł:

– Czë mie le sã tak zdaje? Ale przësãglbëm, Remùs, że ta jedna kòpica sana sã rëchała?

Smiészno mie sã zrobiò, alem pitòł:

– A jakòż to kòpica sã rëchała?

– Ta, z chtërny nen cenczi szach w górã jidze!

Patrzą. Ksążëc rozswięcył ju noc tak, że wszëtkò widzec bëło jak za dnia. Ale na kòpica z drażkã stojała cëchò, jak te drëdzé dwie.

– Widzysz, że sã nie rëchò – rzekł jem. Ale ledwiem to pòwiedzòł, tak i jò widzòł, że ta kòpica sã jãła zybòtac razã z nym drażkã w nã i w òwã stronã.

– Cëż na swiece! – mëslòł jem sobie. Na pùstkòwiu Zòbłóczégò czuł jem nieròz gòdkã ò tańcëjącëch przed wschòdã słuńca kòpicach sana, alem na òczë taczégò cëdu jesz nie widzòł.

Trąbie sã zrobiò straszno. Ùchwòcył mie za rãków i mówił:

– Remùs! Pòjma stąd prëcz, bò tu niedobrze. Jaczës Złé nóm kòzało wlezc akùratnie na Glónk, jakbë tu wiãcy òstrowów nie bëło. Pòj! Twòje towarë jesz leżą na czòłnie. Òdepchniema sã na wòdã i dali. Pòplëniema na Òstrów Wdzydzczci, blëzi lëdzy.

Ale jò bëł czekawi doznac sã, co to za ùkòzka w ti kòpicë sana sedzy. Tak jem pòcészòł Trąbã:

– Pò cëż sã bãdziesz bòjòł, czej jes chrtã swiãtim òchrzcony i Złé do ciebie przëstãpù ni mò? (...)

Mòje słowa trafilë Trąbie do serca i dodałë mù dëcha. Wëdobël chiże z drëżącyma rãkama z miészka na plecach swòjã szklącą trąbã i jał dąc. A głos jegò trąbë òd razu pòwtòrzëlë drzewa i pòsłałë dali na cëché wòdë jezora, na òstrowë i na daleczé chatë lëdzczé.

Patrzała jesma terò òbaji. Na kòpica z drażkã stojała całą chwilã cëchò. Ale ledwie Trąba òprzëstòł grac, wërazno i pewno jãła sã kòpica pò łączce czòłgac kù nama, co jednak strasznie wëzdrzaò.

– Ni móm tëlé dechù – rzekł Trąba – zëbë grac dali. Wezma, Remùs, nodzi za pas, pòczi pòra.

– Spróbùj jesz ròz! – rzekł jem.

Ale nim Trąba wëdmùchnąc zdołòł pierszą nótã piesni nòbòżny, z kòpicë dòł sã czëc głos mòcny:

– Tuńca!

I kòpica sã zaczęła zybòtac i skakac jak w tuńcu, jaż mie mrówczy pò plecach przelòtiwałë. Ale mój towarzész na głos „tuńca” rznął swòjã trąbã na zemiã, krzikiął „Jezès Marija!” i szust! bòkã w krze, le za nim tak zaszorzëło.

Terò jò wstòł i źdòł, co sã stónie.

A kòpica, czim krodzy mie, tim wëzi rosła w górã. Kùreszce z ni sano òpadło i stojòł wësoczi chłop z długã biółã brodã, w skòrznjach wësoczych, jak je rëbòcë noszą, i z barankòwã mùcã na głowie. W rãce òn trzimòł długã strzëlbã. Tã òn przewiesył przez remiã i wiòldzima krokama szedł kù mie. Jak naszedł na trzë kroczi, stanął, wezdrzòł z ùwògã na mie i rzekł:

– Niech bådze pòchwòlony Jezès Christus!

– Na wieczy wieków. Amen – òdrzekł jem.

Ale òn sã do mie nie przëbliził. Miòł mie gwësno za jakã ùkòzkã z lasa, bò mòji gòdcki nie rozmiòł. Tak më całą chwilã na siebie patrzëlë, jaż sã niespòdzëwònie dòł czëc straszlëwi rëk Trąbë:

– Lëdze, retujta, bò ùtonã!

Bëło to wòlóné z taczim strachã, że nen cëzy i jò bez namëszeniò jãła jesma sã przedzerac przez chróstë. I cëż ma ùdrzała? Na zybi, co tam òd stronë jezora zelonyma kãpama pòkrëtò stojãła, Trąba sedzòł wëzi pasa w torfie, jak tam wpòdł ùcëkajãcë, i wrzeszczòł wniebògłosë, jak sã doznòł, że sã ni mòże wëdostac. Zarò téż ten z kòpicë sana òdpiął pas swòji strzëlbë z jednegò kùńca i mù kùńc cësnał, żebë sã ùchwëcył.

– Trzëmòj terò, Trąbò, a ma ce wëcygniema! – wòłòł òn do niego. (...)

– Stòri Trąbò! Pò cëż tã ùcëkòsz, czej jò ce prosył, żebës mie zagròł do tuńca? Bò nie kòzdi dzëń, chòc tã jes tacji méster òd mùzyczi, przëdarzi cë sã òrãdz, żebë kòpica sana za twojã nótã tańcowała.

– Ha! To wë jesce, waspanie! – rzekł Trąba. – To wë bëlë nã kòpicã sana. Terò jò wiëm, czëmù mòja kanóna, chòc jem z ni strzëlòł bòskã nótã, ni miała do waju mòcë!

– Cëż tã chcòł, Trąbò? Nie sedzòł jò jak mész, pòkãd tã gròł swòjã piesniã? Ale nie wiész tã, że zwëczajã kaszëbsczim pò piesni jidze skòcznò nótã? Pò cëż jes tã ùcëkòł, czej jes miòł do tuńca grac kòpicë sana? (...) Ten twój dłudzi towarzész je jinszégò dëcha. Ždòł na mie jak mùr, a jò sã przëznac mùszã, zem gò miòł za jakã ùkòzkã, chtërna mie zaszła w drogã na ùkòranié. Bò jak jem pòchwòlił Bòga, to òn mie jakãs cëzã gòdkã òdpòwiedzòł.

– Òn mówi naszã gòdkã – rzekł Trąba. – Le mò jãzëk skażony tak, że lëdze jegò gòdcki nie rozmieją. Przewëskaç jegò Remùs, a tam na czòlnie leżą jegò towarë, chtërne òn lëdzóm przedaje: ksążczy, ska-plërze, gùzyczi, nitczy.

– Ha – rzekł waspón – to tã jes hańdlarzã! Nie wëzdrzòłbës mie na taczégò, bò cë dzyrskòsc z òczu patrzy. Chłop z ciebie jak stolëm, a serce mòsz òdwòznë. Wòlòłbëm ce widzec żòłnërzã, bò mòsz wszët-kò, co do tegò nót, a ùrodã bës mògl wëstraszëc w nocë człowieka słabégò dëcha.

I pòdòł mie rãkã, mòckò niã pòtrzasajãcë. Tej rzekł:

– A tã bës téż ròd wiedzòł, chto jò tacji? Niech cë Trąba pòwié!

– To je waspón Mùcha, pón Zòbòrsczi, król jezora! – rzekł Trąba.

A waspón stojòł òparłi na swòji dłudzi strzëlbie wësoczi, zdrzãcy jastrzãbim òkã na naju i wëzdrzòł pò pròwdze jak król. Rzekł:

– I witóm was w mòjim królestwie jakò gòscy! – Le tã, Trąbò, jidz i wëczap sã w jezorze, bò nie przëstoji, żebës jak jaczi mùlny czòrt òbròzòł mòje òczë. Ruchna wësëszisz przë ògniu. A tã, Remùs, jidz i zapalë nã kòpicã sana na prawò. Sadni òd ni dwa łokce na zemi, a nie bój sã, że tam mòkro. Wkòł bò je pòrà łokcy cwiardégò i sëchégò grãdu. Sedzë cëchò i za mnã sã nie òbzeròj, czej chcesz bëc mòjim przëjòcelã. Jò za chwilã sã wrócã! (...)

Wtim sã dalë czëc kroczi, a w krãg widu weszedł nasz król jezora z flińtã w rãce i wòrkã na plecach.

– Na królewsczim dwòrze mùsz bëc iluminacjò! – rzekł òn, skazëjãcë rãkã na słup wësoczi ògnia i troje skrów. – Ale jak ten òdżin ùpadnie, tej nalëzemë pòd wãglama królewskã pieczëń, chtërna sã bãdzemë ròczëlë. (...)

Jak òdżin wëgaśl, biesadowelë jesmë przë ksążëcowim widze. Ale wãgle na ògniskù sã żòlëlë i grzałë. Waspón so zapòlił krótkã fëfkã, pòłòził na kòlana przed sobã strzëlbã, chtërna snadz nigdë z rãkù nie wëpùszczòł, i zaczął mówic:

– Dobrze tu na tim òstrowie we strzódkù dużich wód, a nad głową pòsowa nieba z miliónama gwioźdz i dużim widã miesądzowim. Pón Bóg bùdėje wiąksze i spanialsze pałace niże méstrowie w Gduńsku. Jô sã czějã w tim pałacu pròwdzëwim królã. – Dobrze dlô waju, zesta mie naszła dzysò. A wëbòczta nã kòmédiã z kòpicą sana. Dzys to bëł żart. Ale wierzta mie: Tã sztëką jô so nieròz retowòł swòbòdã, a mòze i żëcé, czej ne kãsé psë prëszczé òblawã na mie robilë... Të na mie patrzisz, Remùs, pitającym òkã. Mùszòł të rosc na baro zapadłim pùstkòwiu, czej të nie czuł jesz ò królu jezora. Trąba mie lepi znaje. Ùważòj: Jô jem królã jezora i móm wòjnã z królã prëszczim. Òn mò lëdzy i wòjska dosc tëlé, a jô le jem sóm jeden z mòją wiérną strzëlbã. Ale òn jesz na mie nie dobëł. Z mòjégò gniòzda na Zòbòrach, tam gdzie z wësòczégò brzegù mòja chata zdrzi na wiòldzé wòdë, stądka òni mie wënëkelë. Tam deszcz leje i słuneszkò Bòzé swiëcy z górë przëką rozerwónëch daków, a pòd dakã gòspòdarzi mòja białka z córka i sënã. Jich dobëtk jedna krowa i jedna szkapa na tëch dużich gruntych. Bò czejbë dacji naprawilë i dobëtkù sã dochòwelë, to bë jim to zajãł król prëszci za te wszëtczë sztròfë, jaczé jegò sądë na mie nałòżëłë.

Zemia mòja rodzy òstë i òszòc, bò jô, ji pón, tacã sã na wòjnie i ni mògã sã plëga jãc... Dobrze i cëpło dzysò przë tim ògniu, ale jidã dłudzé tidzenie, gdzie jô so gò òbskacëc ni mògã, bò bë mie zdradzył. Dzys i jtro wszëtczzi lesny sedzã w Chònicach na jaczims swòjczim wiecu, gdzie znòwù jakã nowã krziwdã lëdzką òbmëslã. A z tëch, co tu òstelë, szandarów, nicht w pòjedinkã sã na mie nie òdwòzi, bò srodze mie sã bòjã. Dlòtégò mómë dzys bezpiek i mòzëmë òdżin palëc.

Ale pòwiëdztaż, co waju dwùch sprowadzëło jaż tu na Wdzydzką Pùstã? Czë wa mòze tész co przëskùrzëła procëm prëszczim zòkònom?

– Cëż ma miała przëskùrzëc? – òdrzekł Trąba. – Kò mòjim rzemiãslã je rozwieselenie serc lëdzczich, a Remùs niedòwno sã wëkluł na pùstkòwiu jak pilãtkò ze skarëpë. Ale ma nocowała na Zwadze we mlënie, a tam Remùs nocnégò Stracha zwëcãził i górã kòła młińszëgò na dól w rzëkã cësnał. Tej bëła jesma na lëtkùpie w Zwadze, a tam òn panu stòrã szablã złómòł, ò co ten sã tak zajiscył, że gò paraluż rëszil i chto wié, czë żëje.

Waspón wezdrzòł z ùwògã na mie i rzekł:

– Zwadzczzi pón nie żëje! Złë nowinë lecã piorënowã chizosã. Lëdze z Lëpë ò jegò smiercë dzywnã gòdkã òpòwiòdelë. Mówilë, że Czernik zaprosył do mùzyczi Trąbã w gromadze ze samim Lëcëprã w pòstacji wiòldzëgò jak wiezò chłopa. A jak pón Zwadzczzi pòdpsòł kònktrakt, tej przëskòczil Złi Duch, skrãcył mù kark z twarzã na plecë, wëwlòkl z niégò jesz ceplã dëszã i z nią kòminã nëkòł do piekla. A zrobił, lecacë nad zemiã, taczi wiater, że rëbòcë ni mòglë łowic przëszli nocë.

Ale Trąba jãł mù òpòwiadac, jak to bëło pò pròwdze. A jak skùnczył, tej sedzelë jesmë całi sztërk cëchò. Kùreszce rzekł król jezora:

– Niech mù tam Pón Bóg na sądze swòjim wëbòczci! Òd knòpiãcëch lat òn gardzył swòjima. Sënã i córczi dól wëchòwëwac w Berlinie. Tam òne òdwëklë òd mòwë i òbëczajów òjców swòjich.

To më, Zòbòrszci na Zòbòrach, sã jinszëgò dëcha! Më zachòwelë spùscëznã pò òjcach i z wrogama nie szlë w kùńszachtë. A òd naszich praw nie ùstãpilë jesmë ani krokù. Bò tész nasza – Zòbòrszczich – rózga òd stolëmów pòchòdzy. A chto ze stolëmów rodu, ten gwòltowi nie ùstãpi, chòba ùspi gò sama smierc... (...)

Słëchała jesma z wiòlgã ùwògã gòdczi króla jezora, bò mądrze baro przemówil. Za całã chwilà òdezwoł sã mòj towarzësz Trąba:

– To sã wié! Nie tak rëchło zaspiëwają nóm Kaszëbóm na pùsti nocë. Nòdzeja w Bògù, że za tã sprawã we Zwadze jich òblawa naju z Remùsã nie złapie. Pòwiëm wóm, waspanie, że më sã na tã jintencjã zabierómë z kòmpaniã do Wejrowa.

– A jô pùdã z wama – rzekł król jezora.

Trąba pòzdrzòł na niégò i nie dowierzòł.

– A jak waspana ùchwëcã?

– Jô pùdã z wama w gromadze do tegò swiãtégò miëscò, bò móm wòznã kù temù przëczënã! – òdrzekł król jezora, nie zwòzajacë na słowa Trąbë. – A do sobòtë zatrzimóm was w gòscënie. Legnita w tim tu mòlu! Deszczu nie bãdze. A latkò kanało rëchli niż w jinszé lata. (...)

- @ 1 Kòrzestając z kartë w internece i na spòdlim wëjimkù tekstu Aleksandra Majkòwsczégò, zaznaczë môl, w jaczim schronienié nalezlë Remùs z Trąbą.

- ☰ 2 Zaznaczë Zemiã Zòbòrską. Jaczé môle nôleżałë piérwi do Zòbòrów, a jaczé dzysò? Wëzwëskòj dwie farwë krédcki.

Zòbòrë – historicznò pòzwa pòlnowëch Kaszëb: kréz chòniczi, Brusë, Swòrnégace, Kòrsëno i Wiele. Dzys do tëch terenów zaliczò sã téz òkòlë Dzemianów i Lëpùsza.

- ☰ 3 Przëpòrządkuj znanci do bòhaterów dzëlu Aleksandra Majkòwsczégò. Niechtërne z nich bãdą pasowałë nié le do jednégo heroje.

waspón, dzyrsczi, wiòldzi, stolemny, chùdi, mądré radë,
król jezora, strachòblëwi, drëch Remùsa, mùzykańt, môli wiarë,
òdwòzny, wierzący, ùpiarti, wësoczi, długò broda, mało ùwòzny,
nierozëmny, nieùrodzëwi, rozëmny, mądry, chitri, gòscynny,
skażonò gòdka

Remùs	Mùcha	Trąba

- ☞ 4 Przëtłomaczta wëapartniony wëjimk, jaczi òpòwiòdò historiã króla jezora. Niech szkólny dopòwié wama ò czasach, w jaczych zëlë bòhaterowie pòwiescë.

- 💡 5 Króla Jezora chcą ùchwëcëc prësczë władze. Stwòrzë lëst gònczi za waspanã Mùchą. Wëzwëskòj wiadła, co sã zamieszczoné w wëjimkù pòwiescë.

Zabic Smãtka

- Przëbòczë so pòstac kaszëbsczégò ùsòdzcë Jana Drzëdzdżóna. Dòj bòczënk na mòl jegò ùrodzeniò, gòdkã w jaczi pisòł pò kaszëbskù i jegò dokòzë.

1 Czëtajacë tekst Kristinë Léwnë ùložë szesc pëtaniów spòwdzajacëch rozmienié tekstu.

Jesz leżòł Drzëdzdżón na marach, a ju domatowsczi lëdze szlë szëkac Smãtka, bë gò zabic. Calò chmara chlopa zebra sã pò rózańcu, z widlamë, czedamë, kòsamë i z wszëtczim jinym, co blòs mielë pòd rãkamë. Rozjuszony szlë nad Bielawã.

– Na pewno biés je ùkrëti na Ādzli! – wrzeszczòł Klepin.

– Më mùszimë sã tam przedostac – òdpòwiòdò mù reszta.

Òbleklë so gùmòwé skòrznie i przedzërajã przez Biélawskã Wòdã. Òbùdzëlë kòlpë, wëploszëlë kaczczi i rozdeptalë gãsé jaja. Smãtka nie nalezlë. Blòs sowa wiòlgò jak pierzna sedza na brzòzce i smia sã z nëch czidëlców.

– Aha, tu Smãtka ni ma, aha, Smãtka ni ma!

– pòhukiwa.

Szlë na Wigòn. Tam òn na pewno bådze. Pòtrzasalë lãpë, co tak fejn pisarzowi swiécëlë i zabilë jegò skòwronka, co ò pòrënòszk spiëwòł jemù, do topka zbòzowi kawë i sztëka chleba z maslã. Jak ne rozjuszóné szczërze szlë dali na Pùstczi, prosto do stodalë Antosza Szornaka. Pchajã widlamë w zbòzë, pchajã w sano, a mòze cos zajãczy, zakwili, a mòze ju jegò mają.

A timczasã przestraszony Smãtk ùkril sã w Chòjince. Wskòk na nôwikszã bómã i cali zmòkli ze strachù, trzimò sã mòcno jedzëlnëch wietwów.

Chmara szla na Czeszi. Zawòlalë jesz do se Klejna, co niedalek Diòblowégò Kama mieszkòł. Czej ju doszlë do negò kamienia, tej so përnã òdpòczãlë. Piãcu sadlo so na niegò, a reszta stronã sã pòložëla. (...) Naròz ùkòzalë sã jima dwa widë. Prawie tak jaskrawé, jak ne erlisztë, co to ò nich Blaszczenò wiele pòwiòda. Ale to nie bëlë erlisztë, to bëlë slëpia diòbla, co pòd swój kam przësed.

Chlopi zerwalë sã na równé nodzi. Klatë sa jima pòdnioslë

na lëpach ze strachù. A Brunalk so naszczòł w skòrznie. Jo, to bël diòbël, wiòldzi, szadi, czòrny Pùrtk.

Jedna szpëra kònskò, drëgò kùrzò. Rodzi na lepie zakràconé, jak ù Klejnowégò kòzëlbòka i ògòn dludzi, a na kùncu szadi jak chròstowi miotelòk.

– W jimia Òjca i Sëna, i... – zëgnalë sã przestraszony chlopi.

A diòbël sã rozesmiòł. Smiòł sã tak glosno, że jaż nen wiòldzi kam sã pòrëszil.

– Nė co, drėszė, chca wa co òd mie? – gòdò sziderczo Pùrtk i krący nym miotlim ògónã.
 – Kò mẽ nic nie chcelė, mẽ le blós tak so tu òdpòcziwómė – wėstákòl Fridolin Blaszk, a zmòk sã przė tim gòdanim tak, jakbė karã z gnojã na pòle wėwióz.
 – Ach, blós tak do szpòrtu! – gòdò diòbėl. – Tej jò wama rzekã, że nicht tu nie przėchòdò do szpòrtu. Tej kògò jò móm pierszėgò pòzrėc? – rzecze dali. – Nė, kògò?!
 Chlopi sã òdsėnãlė. Jeden chòwie sã za drėdzėgò, kòzdi chce jesz dlugò zėc.
 – Nė co, zòden nie chce jisc na chãtnėgò? Ni ma taczėgò? – gòdò smród. – Nė, jak nicht nie chce jisc sóm, tej jò so kògòs wėbierzã – krący garbatim pazurã diòbėl.
 – Mòze, diòble, wezniesz Turina, bò òn mò prawie sėtmėdzesãt lat, wiòldzė dzecė, a i tak wiedno mù brėkùje pieniãdzy – rzecze Klepin, pòpichajãc Sergija na przòdk.
 Diòbėl sã blós rozesmiòl. Pò czim lėg so na trówã i gòdò do chlopów:
 – Nie chcã jò zòdnėgò z waji, nie jesta wa mie do niczėgò pòtrzėbny, jò le so tu tak szpacėrowòl. Mėslòl jò so, że mòze w kùncu nalėza nen mój kùrp, co mie gò Bóg rozwalil, i że mòze mie sã ùdò na nen Żarnowiecczi Klòsztór nen kam rzėcėc, ale jò widzã, że zamiast kùrpa nalòz jò grėpã gówna.
 – Grėpã gówna? – rzekã do niegò chlopi, terò ju pėrznã ùspòkòjony, czej dowiedzeli sã ò jėgò zamierzaniach. – Mė nie jesmė zòdnym gównã, mẽ tu przėszlė szėkac drzėdzònowėgò Smãtka – òdpòwiòdajã. – Mòze tė gò tu widzòl? – pitajã sã ny bestie.
 Diòblowi jaz slėpia sã zajiskrzėlė, czej ùczul, pò co òni negò niebòròka szukajã, a że Drzėdzòn nie lubil z nim nigdė sã zadawac, tej òn zmerkòl spòsobnosc, zėbė mù pòkazac.
 – A jò wiém, dze je to, co wa szukòta – rzek diòbėl.
 – Ne dze, ne dze? – pitajã sã chlopi.
 – Kò jò wama ni mògã tak za darmò pòwiedzec – cygnie diòbėl, a slėpia jaz mù sã jiskrzã z ti chitrosćė.
 – Nė, gadòj, co wiėsz? Mė mómė cygaretė, sztrėchòlce, a nawet taszlãpã mòzemė cė òstawic, widlów nie, bò tė doch mòsz – trochã òdgrizòl sã Klepin.
 – Cygaretów jò nie pòlã, z ògniã tėz ni móm klopòtu, a widu jò nie brėkùjã, jò doch móm fest slėpia.
 – Nė, tej czėgò cė trzeba? – pitò sa Klepin.
 – Je jedna rzec, chtėrna bė mie sã przėda, ale jò sóm nie wiém, czė wa bė temù zaradzėla? – pòd-pùszczò jich Pùrtk.
 – Mė, mẽ wszėtczėmù zaradzymė.
 Ni ma taczė rzeczė, chtėrny mẽ bė nie delė radė – wrzeszczã jeden przez drėdzėgò.
 – Kò tej dobrze. Jò wama rzekã, dze je Smãtk, a wa mie przėnieseta z przãtra wãps.
 – Z przãtra wãps? – mėszlã chlopi.
 – Co to je wãps?
 – Wa mėst nie wiėta, co to je ten wãps?
 – pitò szatan. – Wãps to je jinaczi zėczer, ale blós dwaji lėdze nazėwalė zėczer wãpsã: stòri Drzėdzòn i Michòl Skrzėpkòwsczi.
 Ti dwaji pòchodzã z Mėlwina. Przėszlė tu w waje hėczi – stronė przed wòjnã. Nazėwalė sã parcelantamė. Mòta wlezc do Drzėdzòna na przãter i przėniesc mie nen stòri wãps. Wisy òn na gòzdzu, pò prawi stronie, na balce.
 – A czemuž tė sóm tam nie wlėzesz? – pitajã gò chlopi. – Mòzesz te blós straszėc biėdnėch lėdzy, tė pòkrakò?! – kùnczã.
 Na to bestiò jaz pòdniosla sã z trówė, zakrãcėla ògóna i rzekla:
 – Smãtk za wãps, witro! – i zdzinał w wiòldzi chmùrze piòskù.
 Chlopi radzã, glosno gòdajã: – „A czemu, a na co, a za czim?”. Jaz pòrėnk jich naszed i wszėtcė sã rozeszlė do swòjich chėczów.

Kristina Léwna – kaszėbskò pisòrka piszącò bėlackã gòdkã swòje òpòwiòdania. Pòchòdzy z Domòtowa, rodzynny wsė Jana Drzėdzòna. Dobiwca Kaszėbsczi Nòdgradė Lėteracczi 2018 roku za zbiėrk „Mòtowidlo”.

- 2 Zadôj ùłożoné przez se pětania drèchòwi/drèchnie z łòwczì. Dôj bôczènk na bëlaczenié!
Za kòżdą pòprawną òdpòwiédz przédzél 1 pónkt.
- 3 Co łączì Jóna Drzédzóna – ùsòdzcã z wspomniòmym bôhaterã òpòwiôdaniô Kristinë Léwné?
Dôj bôczènk na mòle wëdarzeniów! Sprawdżè na karcë òkòlè Domòtowa.

PÒSTACJE Z KASZÈBSCZI DEMÒNOLOGIE:

Smãtk – duch procëmnotów i psotów. Piérwi bël spròwcã smùtkù i nazéwòł sã Smùtk. Smãtk wëzdrzi jak jistny człowiek, le mò dwa dècht malinczé różczì na lèsènie, krótèchnã tępã, a jednã szpérã kòńską, a drëgã kùrzã.

Pùrtk – méri duch smardu, swãdu i glëpòtë. Niejedny mészlã i gòdajã, że Pùrtk i Smãtk to je jedno.

Na spòdlim: Aleksander Labùda, *Bògòwie i dëchë najich przodków*, Bòlszewò 2011, s. 73, 77.

Smãtk – nòmłodzi z diòbłów, nòczãscy wëstãpùje jakno młodé dzéwczã abò młodi knòp.

Pùrtk – zli duch, diòbël, z różkama i krótkã tępã.

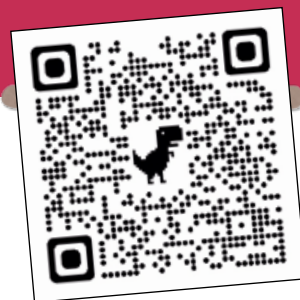
Na spòdlim: Bernat Sëchta, *Słownik gwar kaszubskich*, t. IV, Wrocław – Warszawa – Kraków 1968, s. 95, 228.

Twarz Smętka napisónò przez Jana Drzédzóna pòwiesc ò złu jaczé je sparłãczoné nierozzerwalno z lëdzczim zëcym. Je w ti pòwiescë ùsòbiony, le mòże przëbierac rozmajité pòstacjé i temù tak cãżkò gò pòjmac i znikwic.

- 4 Pòrównòj òpisènk Pùrtka z òpòwiôdania z wiadłama z tabelë wëzi.
- 5 Jakbè to bëło, czejbè domatowsczim chłopóm ùdało sã zabic Smãtkã? Mòżesz so wëòbrazëc, że zła ni ma na swiece?
- 💡 6 Pùrtk òbiécòł wskazac chłopóm mòl, w jaczim ùkriwò sã Smãtk. Za wiadło mùszã wëkònac zadanié, jaczé przed nima pòstawił diòbël. Napiszè tekst cërografù, jaczi mòglëbè pòdpisac domatowsczi lëdze z Pùrtkã.

Fóra za kùrzã

- 🔗 Przetłómaczta brawãdã Frãcészka Sãdzëcczégò schòwónã pòd kòdã QR z pòlsczégò jãzëka na kaszëbsczì. Zróbta to metodã symùltanicznã tj. jednoczasno.

1 Pòrównôjta swòje tlómaczenié z tim dokònónym przez Bòženã Ùgòwską.

Miòł miono Jan, a bël baro biédnym chłopã. Czej mù zachòrza białka, ni miòł nawet czym napòlëc w piéckù. Ale dosc krótkò bël fòlwarczny las. Tak tej Jan długò nie mësłòł, le jachòł w pańszi las, naladowòł so fòrà drzewa, wkòł òbłòził sanã i rësził dodóm. W drodze napòtkòł gò pón i spitàł sã, co òn wieze.

– A tec widzy pón, wiezã sano.

– A dze të pòdzòł drzewò, co të je ùkròdl z mégò lasu?

– Skòrno pón to ju widzy, tec téz je na wòzu.

Przëjachòł chłop dodóm i rzecze do swòji białci:

– Je zle, pón mie spòtkòł z drzewã i mdã mùszòł jic do durë.

– Nie wiész chłopie, chtëz tu bądze robił, jak bądzesz w sòdze? Lepi zabijã kùrà i panu jã zaniesesz, mòze òn cë jesz pòdarëje tã karã.

Co bëło pòcząc? Chłop wzał kòkòszkã pòd pòchã i szedł z nią do pana, chtërnégò przeprosył za ùkradłé drzewò i przërzekł, że ju wiący tak czegòs nie zrobi, a w pòdarënkù przënòszò mù kùrà.

– A cëz mie pò ti kùrze? – òdpòwiedzòł pón. – Jò jem z białkã, móm dwùch sënów, dwie córczi i jesz të, to co znaczy kùra na tëli òsób, jakże jã pòdzelëc? Pòwiédzże.

Na to chłop na sztót sã zamëslił, a pòtemù rzekł:

– To je łatwò rzecz: panu i jasnie pani, jakò głowie dodomù, pòwinna sã dostac głowa, a córkóm, co lubiã letkò chòdzëc i wiedno lòtac – to skrzidła, sënóm zòs, co lubiã wiele chòdzëc i sã zabawiac, przëpadną nodzi.

– A co z resztã? – pòwiòdò z ùsmiéchã pón.

– To òstónie dlò mie.

Dzedzëc sã rozesmiòł i òdesłòł chłopã z kùrà dodóm.

Chłop òpòwiedzòł całą sprawã białce. Ale białka, jak to przeważnie biwò, bëła baro gadatlëwò i òpòwiedza wszëtkò sąsòdce, przë chtërny sã pòchwòlëła, że ji chłop za jednã kùrà dostòł całą fòrà drzewa òd swégò pana.

– Widzysz – rzekła sąsòdka do swégò chłopã Józka – të niedorajdo, nasz sąsòd Jan dostòł òd swégò pana za kùrà fòrà drzewa, a të nic nie pòtrafisz zradzëc. Jò cë dóm piãc kùr, jidz do pana, zebë cë dòł bënòmni dwie fòrë.

Przëszedł chłop z piãc kùrama do pana i rzekł to, co mù białka kòzała.

A dziedzëc na to:

– A co jò z piãc kùrama zrobiã, móm białkã, dwie córczi i dwùch sënów, a jesz të do tegò. Jak jò móm je pòdzelëc?

– To jò, panie, nie wiém.

– To jidzë zawòlac Jana, ten cë dò radã.

Jan przëszedł i na pëtanié, jak pòdzelëc piãc kùr, òdpòwiedzòł:

– Pón, pani i jedna kùra – to je trójka, dwie córczi i kùra – to drëgò trójka, dwaji sënowie i kùra to trzecò trójka, a jò i dwie kùrë – to téz trójka.

Pón sã rozesmiòł, kòzòł wzac kùrë i dwie fòrë drzewa z lasu, i òdesłòł chłopów dodóm.

Widzëc, mùszòł to bëc baro szpòrtowny pón.

- 2** Przeręchtujta na spòdlim tekstu dwie scenczi: jednã rozmòwã pana z Janã a drëgã – pana z Jòzkã i Janã.
- 3** Prawie wiedno pón, jakò bòhater je przedstawiony w bójkach i pòwiòstkach jakno ten zli, niemiłoserny. Ten z brawãdë „Sprawiedlëwi rozdzelënk” je jiny. Òceń pòstãpòwanié pana.
- 4** W jaczi jinszi òrt chłopi mòglëbë sã òdwdzãczëc panu za jegò dobré serce? Dòjta swòje bédënczi.
- 5** Jak më dzys mòzëmë pòmagac starszim, pòtrzëbnò-jącym, biédnym, schòrowónym, sòmnikóm? Stwòrzë lësta taczich dzejaniów.
- 6** A mòze kòmùs w twòjim òkòlim je nót pòmòc. Zrëchtujta wespół ze szkólnym w swòji klasie pòmòc dlò ni. Z jaczima instytucjama nót je wespółobic?

Klapë, pludrë

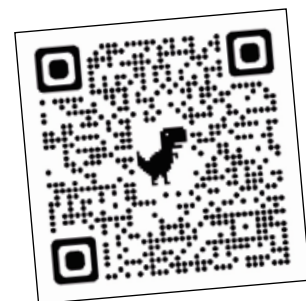
- @** Na gwës môta swòje karno w spòlëznowëch mediach. Niech jedno z waji wpisë takã tresc, a reszta niech ùmiescy pòd tim swòj wpis wedle swòji ùdbë. Chòdzy ò to, zebë ùdokazniac, jak pòwstòwò klapa.

Czëta wa, że nasza szkólnò mô dostac nòdgradã?

Aa

- Jakò bëła pròwda? Zazdrzeta pòd kòd QR
- Q** Jak w twòjim òkòlim wëzdrzi zwëczajny dzëń, a jak swiãteczny?

Éta z Kétã sedzałë w kùchnie, jadłë cëkrowé kùszczy, piłë mòkã, ë jak stòri kaszëbsczi zwëk kòze pludrowałë ò tim a tamtim. Jiscëlë sã na swòjich chłopów, dzecy, sąsadów, rzãd, dëtczy, robòtã, wójta, ksãdza, a òbgòdiwałë wszëtckò a wszëtczich.

– To je marné – co sztócëk gòdiwa zmarachòwónò zëcym Éta.

– Jo, jo – cziwa baniã zarobiałò Kéta.

Ë tak so bialczy rozpòwiòdałë, jadłë ë piłë mòkã òd rena do wieczora.

Chłopi Étë i Kétë, Gùst a Tóna, sedzelë w gòspòdze, pilë piwkò, pòlëlë cygaretë, ë jak stòri kaszëbsczi zwëk kòże, pòlitikòwelë ò tim a tamtim. Jiscëlë sã na swòje bialczi, dzecë, sąsadów, rząd, dëtczi, robòtã, wójta, ksãdza, a òbgadiwalë wszëtkò a wszëtczich.

– To je marné – co szterk gòdiwól rozgòrzony zëcym Gùst.

– Jo, jo – cziwól baniã zmòrdowóny jistnieniã Tóna.

Ë tak so chłopi rozpòwiòdalë, wcygajacë jedno piwò pò drëdzim òd rena do wieczora.

Dzecë Étë i Gùsta razã z dzecama Kétë i Tónë, Rómk, Tómk, Julk a Sara, sedzalë w internetowi kawnicë. Nick do se nie rozpòwiòdalë, leno, jak stòri kaszëbsczi zwëk kòże, sélalë bez kòmpùtrë swòje jiscënczi na starszich, sąsadów, rząd, dëtczi, szkòlã, wójta, ksãdza, a òbgadiwalë wszëtkò a wszëtczich w wirtualnym swiece.

– To je marné – pisòł na fòrumie Rómk.

– Jo, jo – òdpisywała mù Sara.

– To je marné – wklepiwól na kluczplacë Tómk.

– Jo, jo – òdpòwiòdòł na to Julk.

Ë tak so dzecë klepalë na nëch kòmpùtrach òd rena do wieczora.

W tim samym czasie sąszedzë wiele nie gòdajacë, òd rena do wieczora robilë a rozmòzëlë dëtczi, a ksãdzowi delë na mszã, bë nen mòdlił sã za tëch wszëtczich gniotów, co mieszkają na Kaszëbach.

Rómk Drzëzdżònk, *Codniowé zëcé na Kaszëbach*
w: Rómk Drzëzdżònk, Tómk Fópka, *Rómka i Tómkã kòrbiònka*, Kaszëbë 2010, s. 17–18.

- 1 Pamiãtòsz, jak nazëwòł sã taczi òrt pisaniò, wëkòrzistiwóny w gazëtnictwie? Żlë nié, zazdrzë do dostãpnëch dlò ce wiadłów.
- 2 Ùdokaznij, że tekst Rómka Drzëzdżòna je tim òrtã pismieniznë. Wëbierzë z ramczi te cëché, chtërne bãdã pasowné.

czas i mòl nieòkreslony, aktualny problem, nierealisticzny swiat,
subiektywne pòzdrzatk, cëdowné rzeczë, pòliticznò témizna,
spòlëczny jiwier, dobro dobiwò zło, szpòrtowné sytuacje,
òbiektywne pòzdrzatk, pròwdzëwé wëdarzenia

- Q 3 Jaczi òbròz Kaszëbów òstòł przedstawiony w tim teksce? Co mòże rzec ò tëch lëdzach? Doch na Kaszëbach ni ma le taczich lëdzy, tej czëmù àutor tegò tekstu tak mòcno jich wëapartnił? Co gò mògło zainspirowac do napisaniò tegò tekstu? Co chcòł na tim zwëskac? Ùdało mù sã to?

- H 4 Zabawta sã, jak piérwi, w glëchi telefòn. Niech chtos zacznie òd jaczis pludrë, òbòczita, jaczi bãdze tegò kùnc. Le pamiãtòjta, zëbë nikògò nie ùrazëc wëmészlajacë klapë. Czë sprawdzì sã pòlsczë pòwiedzenië: „Plotka wyleci wròblem, a wròci wołem”. Jakbë ta rzeczònka szła pò kaszëbskù?

Cotka Tila i wùja Bernat

1 Ùłożë 4 przësłòwia sparłãczoné z gòscynnoscã/ gòscama.

dobri Czej gòsc złosc. minie

nieròd gòsca widzã. Czãstégò

a drédzi dwa pòdòwaja, Gòscóm

ròz sã ceszã: pólce jak pòkazëjã.

razë jak piãtë ròz

2 Do kògò wa nôczãscy jezdyta na gòscënã? Do kògò wa lëda jezdzec, jak wa bëta młodzi? Czë to sã zmienilo? Jak jo, tej czemu?

3 Przeczëtòj wëjimk òpòwiòdaniò „Psë” Stanisława Janke. Òb czas czëtaniò wëpiszë wërazë zacinajãcë sã na wù- wò-.

Czej më ze starkã ju zaszlë dodóm, tej na naszym pòdwòrzim më ùdrzelë biòlë àuto.

– Starkò, wùja Bernat i cotka Tila sã przëjachóny.

Doma bëł gòwòr a trzòsk. Mëmka mie zarò kòzãła dac gãbczi cotce Tilë, co mie sã nijak nie widzãło, bò cotka miała te lëpë taczë zgruzdżoné a jesz do tegò mòcno wësmarowóné na czerwòno.

Pò pòłnim cotka z mëmką rozsãdlë sã i zaczlë pòwiadac, co jesz mùszã sprawic w jizbie. To dlò mie nie bëło czekawé, temù jò wòlòł jic, jak wiedno, ze starkã na lówkã pòd paplã. Tatk z wùjã Bernatã szlë do àutoła, a zaczlë przë nim méstrowac.

– Wa bë mògła chòc w niedzielã dac pòkù – rzekła starka, na to tatk próbòwòł nibë szpòrtowac, chòc bëło widzec, że z gòrzu na gãbie stòł sã czerwòny jak gùlòk.

(...) Starka (...) le gòdała do se:

– Przòdë jak przëszła niedzela, a bëło pò pòłnim, dzëwczãta tak fejn szlë przez wies, a tak pëszno spiëwalë, że jaż serce człowiekòwi klepało. A knòpi slòdë szorowelë z brëmzã i grele lepi jak dzysdnia w telewizorze. To bëło dopiërze wiesòło.

– Cëż wë tam pleszczece. Przòdë wë chòdzëlë bòso i òbdzarti, żerlë dzén w dzén bülwë z kwasnym mlékã, a dzysò lëdze majã telewizorë, radia, àutów, mògã dobrze zjesc. Chto bë chcòł sã mieniac na tamte czasë.

Tatk dali zaczlë madrowac przë àuce, a starka rzekła do se:

– Jò bë jesz chcała. Psota òbgrizãła so gnòtë òstãle òd pòłniò. Szczeniãta spalë. Starka sã kòlibãła na lówce a cos so pò cëchù wiesòło nócëła i jesz przë tim jednã nogã trãptała.

– Jesz përzna a te szczeniãta przezdrzã i bãdã mòglë chòdzec. Tej jò z nima pùdã z mòjã taszkã tam dalek, w te gradla a na te gòrczi, i jima pòkòzã te wszëtczë snòzë mòle – jò gòdòł do se a nekòł wedle płota i so cygnãł pò szczëblach mòj czijòszk, tej to tak tãrkòtało, jakbë jachòł mòli treker.

Tatk z wùjã Bernatã grzebelë przë tim àutole jaż do wieczëzi. Dodóm przëszlë ùnuzlóny òd smarów i zaczlë sã męc. Cotka Tila tej rzekła do mëmci.

– Co jô dostała za chłopa, ten le bë wiedno przë tim aùce klarowôł, w swiãtk i piãtk. Ale tak z białką kãsk pòsedzec i pògadac, to je dlô niegò zmùda.

Czej wszëtcë ju sedlë do stołu, tatk rzekł:

– Witro jô sã bierzã za betonowanie trapów.

– Ciebie wnet w głowã zańdze z tim bûdowaniem – rozesmiała sã mëmka. – To le wiedno jidze: szalunk, miszãg, czela.

– Wa białci le sã pòdsmiëwôta, ale na ten przykłôd swòje slôdcki wòzëc w aùtole wa bë chca, a miesz-kac w nowim bûdinkù téż – rzekł tatk a wszëtczim zamknął gãbë.

Cotka Tila i wùja Bernat òdjachelë zarô pò wieczerzi. Rëchli òni bë nijak nie jachelë. Wiedno, jak mògã pamiãtac, czej przëjézdzelë do nas w gòscënã, dodóm jachelë pò wieczerzi. Òni bëlë baro wëszi na jedzenié. Wùja Bernat jesz përnã jakbë sã wstëdzył nakłôdac na talërz. Za to cotka Tila lubiała so nałozëc skòpicã, a tej pòdsuwała jesz wùjowi:

– Naczkôj Bernatkù, jedzkôj chłopie – gòdała. – Të jes czësto zmiarti.

(...) Czej le aùto pòkòzało swój mòdri smierdzący ògón, mëmka zarô rzekła do tatka:

– Ti ale mògã spùcowac. Jima tegò jedzeniô bë nie nastarcził.

Stanisław Janke, *Psë*, Gduńsk 2015, s. 145–147.

DÔJ BÔCZËNK

na wëmòwã wërazów zacinającëch sã na wù- wò-!

W w taczich wërazach wëmòwiómë jak labializacyjny **ł**, np.:

Wòda – [łeda]

Wóz – [łós]

Wól – [łól]

- 4 Pòdôj swòje przykładë wërazów zacinającëch sã na wù- abò wò-. Kòmu ùdało sã zgromadzëc jich nôwiãcy?
- 5 Cze cotka Tila i wùja Bernat òstelë bëlno ùgòszczony? Zapiszë do zesziwkù czinnoscë jaczé swiòdczã ò dobrim przëjãcym gòscy.
1. Domòwnicë witajã gòscy.
 2. _____ .
 3. _____ .
- 6 Òkreslë tip òpòwiòdôcza. Dôj przykładë z tekstu na ùdokaznienié twòjégò zdania.

PRZËBÔCZË SO!

Òpòwiòdôcz – ten, co nama òpòwiòdô ò wëdarzeniach.

- **pierszopersónowi òpòwiòdôcz** – jeden z bòhaterów;
- **trzecopersónowi òpòwiòdôcz** – nie je bòhaterã, ale wié wszëtkò ò tim, co bëłò, znaje wseczëca i mëslë bòhaterów.

- 7 Kòrtka z pamiãtnika. Òpiszë wëdarzenia z gòscënë cotczy i wùja jakno starka.

Jak z òtrokã wrócëlë jsmë z kòscoła, _____ .

Jak tósz z kòtã

- ☰ Dofùlj wiéřztã Ewë Warmòwsczi wedle swòji ùdbë. Póznì sprawdzë swòja wersjã z tim, co napisa pòëtka,

Kòt i [] nie zëją w [] ,
ò tim kòzdi wié.
Leno jak tu przìnc do rëchtu,
jak jeden [] !, a drëdźi [] !
Szczekò [] kòt,
ten za ògón, nen za ùchò,
jeden drapie, grëze drëdźi.
Nijak sã ni mògã zgòdzëc!
Leno [] i gnòt
zakùnczëłë [] .
Kòzdi przë swòji [] sedzy
Kòt [] chlapie,
[] grëze gnòt.
W taczim ùbëtkù
pròwdã gadac
jò dostòł (dosta) téz aptit!

Ewa Warmòwskò, *Wiéřztë i òpòwiòdania zebróné*, Bãckò Hëta 2017, s. 80.

- 1 Przeczëtòj bòjkã Annë Łajming, jaczi bòhaterama sã tósz i kòt. Jakã jinszą znóną bòjkã òna cë przëbòcziwò?

Pies, przywiązany łańcuchem do budy, szarpał się i szczeka, zazdroszcząc kotu, że może swobodnie spacerować po zagrodzie. Jakby nie dość tego, kot położył się blisko psa, ale tak, by ten nie mógł go dosięgnąć i udawał, że drzemie. Gdy spostrzegł jednak, że gospodyni zamierza uwolnić psa z łańcucha, czmychnął do chaty.

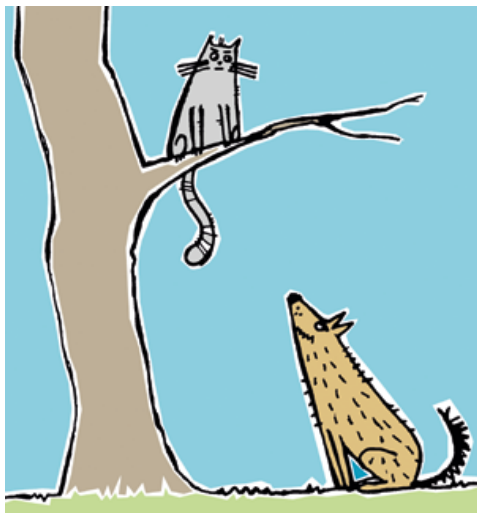
W izbie skoczył z krzesła na wysoki, ciepły piec, przy którym na stołeczku siedział, drzemiąc i mrużąc, dziadek. Po chwili kot usłyszał, że pies, który już znalazł się w kuchni, coś tam przeskrobał.

Gospodyni z wrzaskiem wypędziła skomlącego psa z chaty. Zaciekawiony awanturą kot chciał zejść z pieca, ale nie wiedział jak. Ktoś bowiem odstawił krzesło, a z wysokiego pieca wprost na podłogę bał się skoczyć. Zleciał więc najpierw na głowę dziadka, a dopiero stamtąd skoczył na podłogę. Przestraszony dziadek zszedł z koca i wypędził na dwór. Tam kot spotkał psa. Zwierzątka, płacząc, opowiedziały sobie o karach, które je spotkały.

– Jò bël głòdny – szlochał pies. – i le wżãłëm jednã szpërkã...

– A jô zem zdrapôł starkòwi glaca...

Rozżalone, postanowiły odejść od swoich gospodarzy i, jako przyjaciele, wyruszyć w daleki świat. Szły daleko, a gdy znalazły się w lesie zapadła noc i zaczął padać deszcz. Kotu, który miał dobry wzrok, udało się znaleźć suche miejsce pod korzeniami rosnącej na skarpie, pochylonej, starej sosny. Ułożyli się obok siebie, lecz po chwili zaczęli się kłócić. Kot wmawiał psu, że co chwila chrapie, a pies kotu, że przy zasypianiu mruczy.

W pewnej chwili usłyszeli w szumie padającego deszczu jakieś pochrząkiwania. Wkrótce ujrzeli stado dzików ryjące w mchu za korzonkami. Sądziłi, że dziki ich nie zauważą.

Jednak stary dzik spostrzegł ich, zbliżył się i groźnie zachrechotał. Chytry kot wyskoczył z legowiska i migiem wskrobał się na drzewo. Pies natomiast ledwie zdążył umknąć.

Z podkulonym ogonem pobiegł co sił, mimo lejącego deszczu, do dalekiego domu, by schować się tam w suchej budzie. Nad ranem wrócił przemoczony i zziębnięty kot.

Bocząc się na psa, długo czyścił językiem i łapkami mokre futerko. Od tej pory pies i kot, choć w dalszym ciągu się nie lubią, nigdy nie opuszczają zagrody swoich gospodarzy.

Bajki Annę Łajming, òpróc. Karolëna Keller, LiveHome 2014, s. 9–11.

- 2 Jaczé wespółné elementë dostrzégòsz midzë bôjką Annë Łajming a bracyńów Grimm ò „Sztërzëch mùzykańtach w Bremie”?
- 3 Czemù tósz i kòt chcelë zmienic swòje żëcé?
- 4 „Jak tósz z kòtã” gòdò sã na lëdzy co sã nie lëdają, a czë tëch dwòje z pòwiòstczy mòże nazwac drëchama czë nie?

5 Dofùluj zdanié:

Dokòz Annë Łajming je _____ (bôjką/brawãdą/òpòwiòdanim/wiërzta).
Wskòzywò na to:

- _____ .
- _____ .
- _____ .

6 Jaczé pòlsczé przëstòwié mògłòbë bëc nõùką z ti bôjczy? Ùdokaznij swój bédënk.

Wszãdze dobrze dze nas ni ma.

Wszãdze dobrze le doma nõlepi.

Cëzé chwòlita, a swégò nie znòta.

„Ten drëch prôwdzëwi, co w nieszczescym žëczlëwi”

1 Przeczëtôj ùwôžno tekst Alojégò Bùdzysza.

Nie wierz niżódnémù przëjacelowi, w czim të gò nie spróbówôł. Przë stole z dobrim mólhtëchã môsz jich wiący jak przë dwierzach kluzë.

Chłop miôł trzech przëjaczelów, dwóch z tëch miłowôł baro, trzeci bël mù równiczi, chòc ten to nôrzetelno z nim mësłôł. Rôz òn bël przed sąd fedrowóny, dze òn cwiardo, ale niedowinnie òskarżony bël.

– Chto z waji – rzekł òn – chce ze mną jic, a zó miã swiôdczëc? Bò jô jem cwiardo òskarżony, a król sã nó miã mòcno gniewô.

Pierszi z przëjaczelów zasłonił sã zarô, że z nim ni mógł jic według jinëch geszëftów. Ten drëdzi szedł z nim jaż do dwierzi domù sądowégò, tej òn sã nawrócył, a szedł nazôd òd strachù przed zloscã sãdzégò. Ten trzeci, na chtërnégò òn nômni bûdowôł, szedł sobã, gòdôł za niégò, a swiôdzczył ò jegò niewinnoscë, że sãdza gò frij pùscył.

Trzech przëjaczelów mô człowiek na tim swiece. Jakùz òni sã zachòwùją w gòdzënie smiercë, czej Bóg gò przed sąd fedrëje? Pieniądze, jegò nôlepszi przëjacél, òpùszczã gò zarô, a nie jidã mët. Jegò krewny a przëjacele jidã jaż do dwierzi grobù, a jidã w swòje bûdinczi nazôd. Ten trzeci, ò chtërnym òn w žëcu nôwicy zabiwôł, są jegò dobrocženné ùczinczi, òne z nim jidã do trónu sãdzégò, òne nôprzód, swiôdczã za niégò, a nalôżają łaskã a miłoserdzë.

Alozy Bùdzysz, *Dokôžë*, Gdiniò 2007, s. 185.

Alozy Bùdzysz –
ùrodzony w Swiecënie
pòd kùnc XIX stolecò.
Pisòrz, pòéta, szkólny
i dzejòrz kaszëbsczi.
Pòchòwóny w Pùckù
w 1934 rokù.

- 2 Pòdzielë tekst Bùdzysza na trzë dzéle: mòrał, òpòwiôstka, refleksjò/pòdsztrichniãcë.
- 3 Ùwôžno wczëtôj sã w slédny akapit tekstu i pòwiédz, ò jaczych trzech przëjaczalach je gòdka. Dofùluj tabelã.

Òrt przëjaczela	Co robi?

- 4 Czë zgòdzòsz sã z refleksjama A. Bùdzysza? Jaczi je twój pòdrzatk na sprawë doczesné?

- 💡 5 Przedstawi alegorie tëch trzech przëjacielów.

ALEGORIÓ – mòtiw w dokazu (lëteracczim, malarsczim), dze pòstacje, zdarzenia króm znaczeniò dosłownégò mają znaczenié, sens domëslny; przedstawienié jaczis ùdbë (mëslów, deji, wëdarzeniów) za pòmòcą symbolicznégò òbrazu.

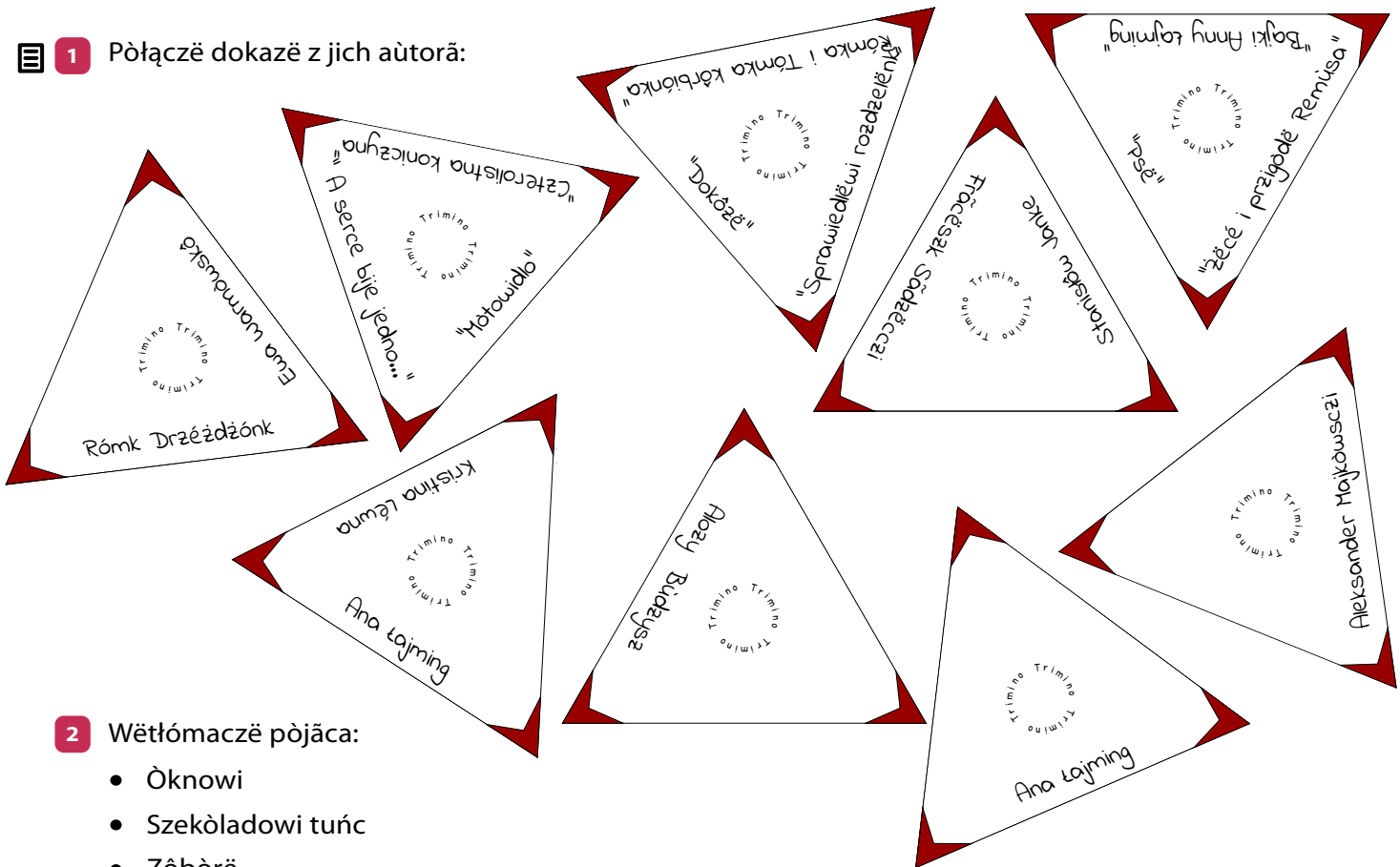
- 6 Òpiszë òbròz Juana de Valdés Leala. Nalezë tlómaczenié jegò titla. Dòj bóczënk na elementë, jaczé są na nim przedstawioné: zemsκό kùla, swiëca, ksążczy, czãscë zbroje, elementë òbleczënkù, zark, mòdżiła. Zastanów sã i pòwiëdz, co mògã symbolizowac.

Juan de Valdés Leal, „In ictu oculi”, òlëj na plótnie, 1672.

Pòwtórzenié

1 Pòłączé dokazé z jich àutorã:

2 Wéłómaczé pòjãca:

- Òknowi
- Szekòladowi tuńc
- Zòbòrë
- Klaprë, pludrë
- Alegòriò

3 Pòpiszé òdjimczy / malënczi:

4 Pòłączë pòzwë z przykładama:

Jotacjô wëmôwianié **w** jakno **ł**

Bëlaczenié pòjawienié sã spòłzwãkù **j** w wërazach.

Wòda, wóz wëmôwianié **l** miast **ł**

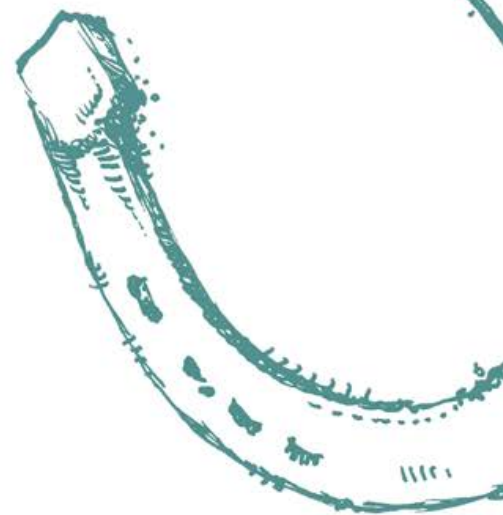
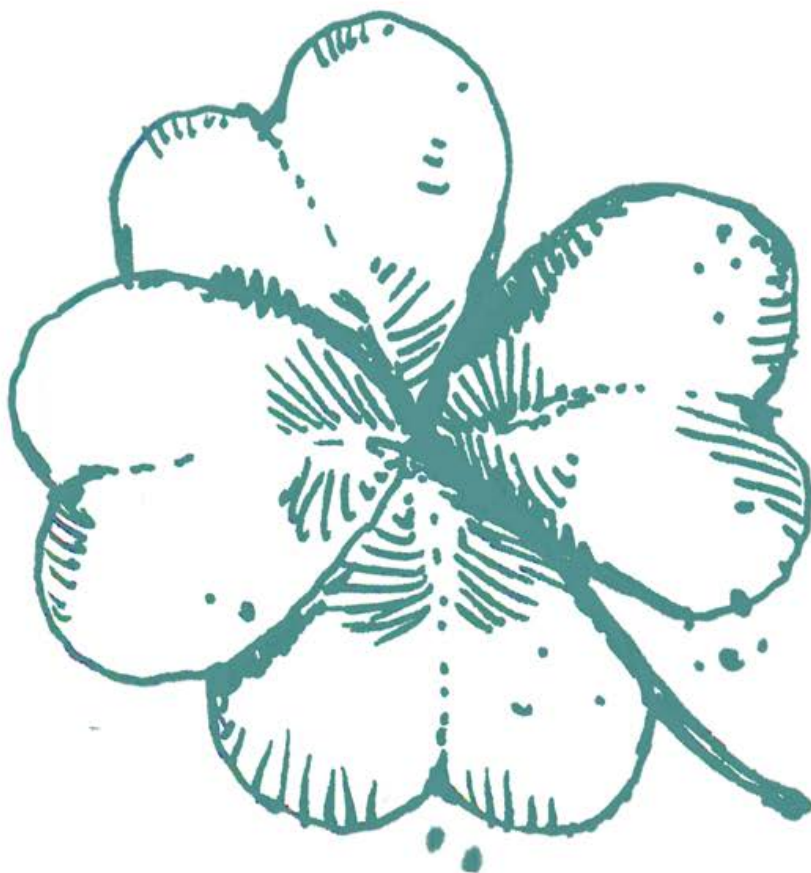
5 Dokùńczë przësłowia:

Czej minie złosc .

Gòscóm dwa razë sã ceszã: .

Dzél II

Co kòmù namienioné...

Historia Szëmóna

1 Przeczëtòj ùwòžno pòwiòstkã Jana Drzëdzóna i zwrócë bôczënk na nôwòzniészé wëdarzenia.

Przodë lat żëło na swiece dwòje biédnëch ë stòrëch lëdzy. Mielë òni pëszny ògród z kwiatama ë jednã jablònkã. Rodza na jablònka tak pòchnącë ë farwné jabka, że wëdòwało sã, jakbë òne bëlë z samégò nieba. To le sygå przeńc kòl nich, żebë pòczëc maklanié nieba. Starëszkòwie wiedzëlë, że jablònka to je blòs to, co mają na swiece drodzégò, temù téz dzén w dzén dòwała òna jima wiele redotë a bëlë ùsmiòny ë pògòdny.

Jednégò dnia, sedzącë w ògrodze, ùczëlë szemar ë szeptanié, jakbë chtos chcòł do nich co rzeknac. Rozezdrzelë sã wkòł, ale nigdzie nikògò nie bëło. Tej wëzdrzelë na jablònkã. Jo, to òna zaczą gadac. Rzekła jima, abë ùrznãlë jednã wietwiã ë wëżłobilë pòstacjã mòlégò dzecka, ë tchnãlë w niã dëszã, a mdã mielë w nym ògrodze kògòs młodégò, chto jima ùmili dnie, pòrënczi ë wieczorë. Pòwtòrzała to czile dni, jaz starëszk wzał nóz ë ùrznãł wietew, ë ùzdrzòł, że na zemiã spadła kropla krëwi. Szmërgnãł wietwiã ë biadolil: – Cëż jò zrobił! Terò nasza jablònka je òkalëczonò. Mòże to nié òna gòdała, le zli dëch, co tu sã wkròdl.

Chòdzył ë biadolil pò ògrodze starëszk ë ni mògl nawetka zdrzec na òkalëczonã jablònkã. Ale starëszka rëchli doszła do se ë przëstãpia do jablònczi, i szeptã, jak nòcëchszim, zapitała: – Jes tã to, jablònkò, do naju tã gòda?

– Jo, jò to jem – òdrzekła jablònka. – Ni ma w wajim ògrodze zlgò dëcha, òn sedzy kòl wrotczy ë mò strach tu wlec, ë nie wlëze, pòkad nic lëchégò tu sã nie mdze robiło.

Starëszka pòbiegła do jiscącégò sã starëszka, gòdającë: – Nie jiscë sã, to bël głòs jablònczi. Mùszisz wërznac drzewiané dzeckò, abë w tim ògrodze gòwarzëło ë bëło dlò naju dobré.

– Nie rozmiëjã – stãkòł starëszk. – Jak jò bë mògl cyc nozã drzewò, z chtërnégò mdã splëwac krople krwie. Ni mògã – rzekł jesz rôz a wzał wietewkã, i przërzeszil jã nazòd w mòlu, dze jã scãł, zalepil glëną, ë za jaczis czas szëmiała jistno, jak jiné wietwie. Òd te czasu jablònka nick nie gòdała, chòc chòdzëlë do ògrodu ë naslëchiwelë, czë abë nie zacznie do nich gadac.

Jednégò lata zdarzëło sã, że jedno dozdrzelalë jabkò spadło ë pòkùlnãło sã jima pòd nodzi. Zdrzącë na nie, ùznelë, że je nadzwëk ùdalé, ale téz zmerkelë, że nigdë donãd nie bëło tak, abë jabkò pòkùlnãło sã tak dalek. Jablònka chca jima przez to co rzec.

Ale co – tegò nie wiedzëlë, bò jabkò blòs lezãło, a nic wicy. W kùncu starëszka wzãła je a pòložëła so na kòlana.

Tej jabkò zaczął rosc, a òb wieczór bëło ju tak wiòldzë jak knòp, co mò pòrà lat, ë tak téz wëzdrzãło. Stòri nie wierzëlë swòjim òczóm, dotikelë jegò, rëczëlë, zdrzelë na jablònkã, zdającë, cëż òna rzecze.

– Jakùż òn sã zwie? – zapitòł starëszk.

– To je Szëmón – rzekła jablònka a nic wicy ju nie gòda, a stòri ò nic nie pitelë.

W nocë, czedë Szëmón spòł, stojëlë kòl jegò łòzka ë przeziwelë kòzden jegò òddech ë kòzdë mërgnienié jegò pòwieków. W jednym sztòce pòložil rãkã na pierzënie ë tedë dozdrzelë wëzi łokca renã. Ale bëła to blòs blëzna.

– Widzysz – szeptòł starëszk – cëż to bë bëło, żebë jò nazòd nie zaszczëpil na jablònce ti wietwie?! Nasz Szëmón bë ni miòł jedny rãczy. Czemuż jablònka kòza mie ùcyc wietwiã? Mòże chca sã doznac, co jò robiã? Czejbë jò wëżłobil pòstacjã z ti wietwie, jò bë sprowadzil na swiat samégò diòbła, co bë zniszczil nas ë naj ògród. A terò mòmë Szëmóna, piãknégò jak dëtk knòpa, co pòwstòł z nòlpszégò jabka, na twòjich kòlanach.

Òbòje kùsznãlë blëznã na jegò rãce ë téz szlë spac.

Szëmón lubil sadnac so pòd jablònkã, smùkac ji kòrà ë zeloné stëbła tròwë, co rosłë wkòł ni. Widzëlë, jak òpiéròł głowã ò ji pién ë zamikòł òczë. Wnenczas òn dlò nich nie jistniòł, gòdòł z jablònkã, ale òni ti gòdczi nie czëlë. Kò pewno, jakbë nawetka jã czëlë, tej bë ji nie zrozmielë. Jima to sprawiło,

że rozkòszowelë sã, widzącë Szëmóna, jak sedzòł pòd jablónką. Miòł cemnë włosë, jaczé zakriwalë wiele jasnieszã kórã bómë. Miòł òczë, co bëłë głãbiã całëgò ògrodu ë pòmionã głosu jich złoti, jak gòdiwelë, jablónczy. Zmerkelë téz, że wiedno, czedë wiòł wiater ë jablónka szëmiała, Szëmón sedzòł zamészlony, òbjimòł pién, a bënë se jakbë drëzòł. A czedë òb lato jabka bëłë czerwónë, gòdòł, że sã to dzecë nieba ë wnet spadną do ògrodu.

Szëmón ju na samim pòczãtkù zmerkòł, że tak jak piãkny je ògród, tak òni, ti stòri lëdze, sã biédny. Ùmëślił so to zmienic ë jednegò wieczora zwiérzil sã jima z tegò. Baro sã tim wzrëszëlë, ale za nic nie chcelë jegò stracëc. Temù téz gòdelë jemù, że nie czëją swòji biédë, ju sã do ni bez całë zëcë przënacëlë. Òkróm tegò sã stòri ë nick wicy nie chçã. Doch nawetka ni mają zãbów, abë jesc, mùszą czawic swój sztëczk chleba, ë to jima sygnie.

Równak Szëmón nie òbdòł sã, a to, co so ùmëślił, zaczął robic. Zaczãł stawiac piãknã chëcz, sóm jeden, bò starëszk mógł mù leno co doradzëc. Bëlno bëło widzec, skąd bròł swòjã wiòlgã mòc. Czej òb wieczór ju ledwò chòdzył, szedł pòd jablónkã, òbjimòł jã jedną rãkã, ë waròł tak bez całã noc. A reno zòs stojòł stolemny, mòcny, tak że mógł sóm zadwignãc ë drzewò, ë cegłã, ë wszëtckò zamòcowac.

Czej dodóm, a pò pròwdze pałac bëł fardich, zaprowadzył jich dwòje w nôpiãkniészã jizbã ë tã zapòlił lãpã z czerwònym płomã, gòdającë, że nen wid je òd jablónczy, co rosce w ògrodze. Biédną chëcz ùmëslëlë so òstawic, abë przëbòcziwała jima dównë czasë. Przëprowadzył téz pòrà kòzów, abë co dzëń mielë swiëzé mlëkò, ë przëniòsł mąkã na chlëb. Stòri mieszkëlë terò wëgòdno ë nie bëłë taczi biédny jak przòdë. Ale nôwòzniészë, że bëłë bògati dëchã. Sygło, że reno ùczëlë głos Szëmóna, a wiòlgò mòc spliwała w jich stòré ju serca. Nòczãscy mëslelë ò swòjim knòpie, co lubił sedzec na progù ë przëzerac sã szëmiący jablónce. Baro gò kòchelë, tak baro, że jakbë trzeba bëło, òddelëbë za niégò swòje zëcë.

Zmerkelë, że òd jaczëgòs czasu jich Szëmón za długò sedzy na progù, ë jich serca wëznobił strach, że mòże òd nich òdënc. Ni miòł nikògò, z kim bë mógł szpòrtowac ë sã bawic, a jejich mészlenie ë czëcë bëło ju jiné. Ùmëslëlë so dac mù kògòs, chto bë gò tu zatrzmòł, ë ùchòwelë w ògrodze pëszną rózã. A czedë rozkwitła, starëszk tchnãł w niã dëszã, ë stanãło przed nim dzëwczã, tak pëszné jak cali nen ògród. Delë ji miono Róza ë przëprowadzëlë do Szëmóna, co sedzòł na progù.

Szëmón, czej jã ùzdrzòł, rzekł: – To je jezòrnica tegò ògrodu. Jò jã pamiãtajã z czasów, czedë jesz jem zdrzòł na swiat òczama szëmiący jablónczy. Jò widzòł, jak biegała pò nëch stëgnach. A terò wë delë ji zëcë za sprawã pëszny rózë, bò chcece, zëbë jò bëł z niã szcëslëwi w tim ògrodze.

Stòri mielë lëzë w òczach, widzącë nëch dwòje tak młòdëch ë pësznëch na progù pałacu ë ògrodu. Szëmón wiedzòł, ò co òsoblëwie chòdzy stòrim, temù téz rzekł, że ni mają sã bòjec, że òd nich òdëndze, bò pòkąd w ògrodze mdze rosła jablónka, òn tu òstónie. Kò nie wiedzëlë ò tim, ale nie żãlowelë, że òzëła w jich ògrodze róza, jakò mdze mù towarzëc, czedë jich ju nie mdze.

Ë ùmarlë stòri, ë Szëmón pòchòwòł jich na smãtòrzu, ë chòdzył tam z Rózã kòzdëgò wieczora, abë sadzëc na grobie dërch nowé kwiatë. Grób bëł cali w kwiatach, ale Szëmón chòdzył tam cali czas, nawetka pòrënkama. Na tesknota za starëszkama rozdwojãła jegò serce, coròz czãscy òbjimòł jablónkã. Reno mòc wròcała, ale tesknota bëła tak mòcnò, że tracył jã baro chùtkò. Pòwòlónò do zëcò jezòrnica, pòzëwónò Rózã, zamieszka w stòri chëczë, bò nie chca przëbòcziwac mù starëszka ë starëszczy. Za jaczis czas czësto zdzinãła, zmieniła sã w jezòrnica, jakã tak pò pròwdze bëła. Żòł ë ból Szëmóna bëłë tak wiòldzë, że bliżò jablónczy ju mù nie pòmògała. Jaz w kùncu serce mù pãkło ë ju nie wëszedł ò pòrënkù z pałacu, co gò pòstawił dlò swòjich starëszków. Tej jablónka zacząła narzekac, że je ji lëchò

w tim ògrodze. Ę tak pò pròwdze czemù mùsi tuwò szëmiec, chtëż to czëje, jak nikògò ni ma? Chtëż mdze òbzéròł ji pòchnącë złoté jabka, chtëż przinǰdze ë jã òbjimie? Smùtk jablònczi bël tak wiòldzi, że niebò zrobiò sã cemnë, mòrza i òceanë zamarlë ë wszëtkò, co żëło na swiece, wstrzymaò dech. Tak to ju je, że chto ju róz przinǰdze bez próg smiercë, nen nie wròcò, ë tak bëło z nyma starëszkama.

Ale wtim cos zaczął sã wërabiac z kwiatama, co je Szëmón kòzdgò dnia sadzył na grobie starëszkòw. Na nëch kwiatach, jistno jak na grëzelkach zemi, jaczi dotikòł, òstało cepło ë tchnienië jegò rãk. Ę òno sprawiò, że w jednym sztócëkù, czedë chlëch jablònczi bël nôbarzi przejmający, zadrëżalë, òbùdzëlë sã ë zacząłë znova twòrzëc pòstacje nëch dwòje stòrëch lëdzy. Mógł so mëslec, że wstelë z grobù, a mòze tak pò pròwdze bëło, bò kùliz to cédów tròfiò sã na tim swiece? Weszlë w pałac, dze leżòł Szëmón, wzalë jegò serce w rãce ë tak długò kùszkelë, jaż zacząłò bic, ë òn òtemkł òczë. Òd razu jablònka òprzestała chlëchac ë ze stòri chcëżë wëszyła Róza.

– Jò spòł – rzekł Szëmón. – Ę wë żëjece.

– Më téż spelë – rzeklë starëszkòwie. – Ę zarò òbudzył naju pòch kwiatów, a tak pò pròwdze pòch twòjich rãków.

– Tej jo – rzekł Szëmón – më dobëlë nad smiercã, a wëdòwało sã, że to nie je mòzlwé ë pewno maò chto w to wierzi.

Szlë na smãtòrz, żebë òbezdrzec, cëż sã sta, le tam nie bëło grobù, na jegò mòlu wërosłë pòlné kwiatë, ale nié te, co je Szëmón tu przëniòsł.

Dotkł czelichów nëch kwiatów ë bëłë zëmnë, i wiedzòł, że zemia ta nic nie krëje. Pòtemù òb drogã zbiérelë pòtròwnice ë doma sedlë so kòl stołu, ë szmakelë jagòdë, co z nich kapala miòdnosc. Ę tej ùzdrzelë, że w òkno tlëcze wietew jablònczi. Szëmón bël tak pòrëszony, że ni mógł strzëmac drëzeniò rãk.

– Mòze òna chce nama co rzec? – rzekł starëszk.

Ale Szëmón gòdòł, że nié, jablònka chca blòs dac znac, że je w ògrodze, ë że zakùncza swòje chlëchanië. To bë tak so mësłòł, że ju terò mdze tu wszëtczim baro dobrze.

Ale wnet sã pòkòzało, że Szëmóna wcyg co jiscy, bò terò czãscy biwòł zamësłzony. W kùncu wëżòlił sã starëszkòm, że cerpi temù, bò na swiece je starosc. Òn bë chcòł, żebë dërch panowała redota, ë żebë pòtròwnice dozdrzeliwalë w kòzdim czasie. Timczasã przëchòdò starosc ë zëma, ë wszëtkò wiãdnie. Òn bë chcòł to swòjima rãkama zatrzëmac, chòcbë sòm miòł zdinac. A òn doch tak baro lubi żëcë ë mùjkanië słuńca na skarni.

– Më nó to nick nie pòradzymë – gòdelë stòri. – I të czedës mdzesz stòri. Terò të jes młodi ë mòcny, ale przinǰdze czas, czedë twòje remiona mdã słabë, i to mdze pòczãtk staroscë.

– Jò sã ni mògã z tim zgòdzëc – gòdòł Szëmón. – Czemuż tak mùsi bëc?

Stòri zdrzelë na niégò zadzëwòwòny, ale téż bëłë baro ùraszli. Cos, co bëło nié do wiarë, pòkòzywało sã pròwdã ò jich knòpie. Wëprowadzył jich z biédë dzãka stolemny mòcë swòjich remionów ë codniowi pòmòcë jablònczi. Terò chce wëprowadzëc jich ze staroscë, a to ju nijak nie je mòzlwé. Rozmieje nen jich Szëmón stanac procëm plënacémù czasowi, co jak rzëka pòriwò wszëtkò òb drogã? Òn bë sã mùszòł do ti rzëczy rzëcëc ë próbòwac jã sobã zatrzëmac. Ale to nie je w nikògum mòcë: ani dëchów, ani bógów, ani demònow, ani nawetka w mòcë gòdający jablònczi. Jakùż òna tak co zrobia? Ale znającë gò, wiedzëlë, że nie dò pòkù, pòkad czegòs nie wëmësli ë tegò nie zrobia. Żdelë, przëzërajacë sã kãsk ùraszli na Szëmóna. Timczasã òn òb kòzden wieczòr szedł do ògrodu a długò rozpòwiòdòł so z jablònkã. Gòdała, że je zdrzòdłò żëcò, ale nie wié, czë dalek w niebiesczich przëstwòrzach, czë mòze kròtkò w òbjimie jich rãk.

– Jeżlë dze je zdrzòdłò żëcò – gòdòł Szëmón – tej mùsi do niégò duńc ë jò pòswiãca nó to mòje żëcë. Żelë jem dobël nad smiercã, mùszã téż dobëc nad staroscã.

Jablònka szëmiała ë szëmiała, a nic wicy nie gòdała, kò pewno nie wiedzała, dze je zdrzòdłò żëcò. Starëszkòwie wiedzëlë ju taczich, co szlë w swiat, szëkajacë za zdrzòdłã żëcò, ale nie pamiãtelë, żebë chtos przëszedł czedës nazòd. Kò wiedzëlë, że to je blòs òmana. Szëmón przëstòwiòł so, że zdrzòdłò żëcò

to plënacô, zdrojowô wôda ë sygnie le zamòczëc w ni twòrz, żebë zmëła môrlënë ë rozpògòdzëła całã dëszã. Nie wiedzôł, czë kòzden mòze sã nad takã zdrojowã wôdã ùdzibnac ë czë to pò pròwdze mòze dobëc nad staroscã. Czedë tak rozmiszlôł, w môlu, dze szëmiała jabłónka, zapôlił sã òdżin. Dozdrzôł to Szëmón, ale nicht òkróm niego. Wôłôł za nima, abë przëszlë ë dotknãlë płoma, bò òn scérô starosc. Ale nicht òkróm niego nie widzôł ògnia ë Szëmón stojôł w ògrodze, nie wiedzãcë so radë. Sóm doszedł do zdrôdla żëcô za sprawã jabłónczi, ale jiny ni mòglë do niego duñc. Takô wszelejakô je nôtera jistnotów, co żëją na tim swiece.

W kùncu sã òbdôł ë nie mëslôł ju ò dobiwanim nad staroscã, ale ò tim, bë szczëslëwò bëc ze starëszkama, co gò kòchają.

Jón Drzëdzón, *Ò jabłónce co gòdała*, w: *Brawãdë*, Gduńsk 2012, s. 279–285.

2 Ùložë pòsobicã wëdarzenia. Wstaw numrë òd 1 do 19.

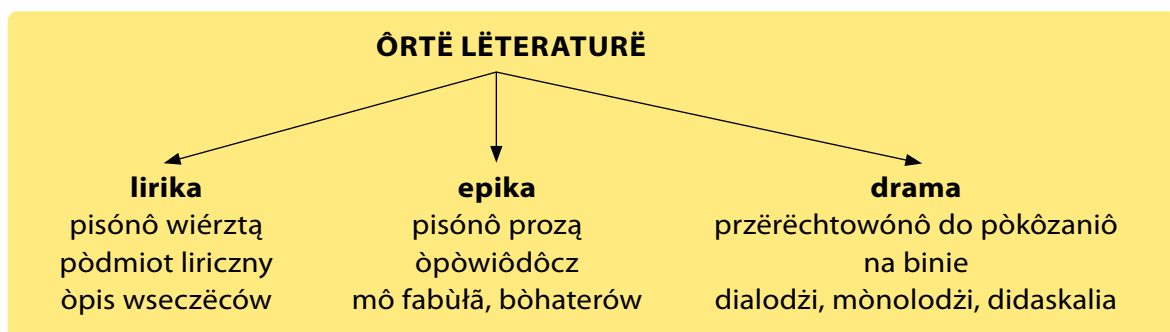
	Òdmiana kawla starëszków – z biédë w dostatk.
	Nowé kwiatë w môlu grobów starëszków i kùñc chlëchaniô jabłónczi.
	Krëjamné jabkò jakno knôp Szëmón z renã na remieniu.
	Òbmëslënk Szëmóna ò dobëcym nad staroscã.
	Zamiana grëzelków zemi na grobach starëszków w jich lëdzcë pòstacë.
	Òżëwienië kùszkama serca Szëmóna i pòjawienië sã Rózë.
	Drãgò robòta Szëmóna przë stòwianim pałacu.
	Òżëwienië rózë i nadanië ji miona Róza.
	Kòrbionka jabłónczi ze starëszkama i ji prosba.
	Smierc starëszków i dozëranië jich grobù przez Rózã i Szëmóna.
	Ûrzas starëszków i zrzeszenië gałãzczi nazôd.
	Szczëtlëwé dne Szëmóna, Rózë i starëszków.
	Pòstãpnô zmiana Rózë w jezòrnica. Smùtk Szëmóna i pãkniãcë jegò serca.
	Ûcãcë krwawiący wietwie i przërzeszenië gałãzczi nazôd do jabłónczi.
	Wëhòdowanië pëszny rózë przez starëszka.
	Krëjamny òdżin jabłónczi i pòstanowienië Szëmóna.
	Cerpienië Szëmóna i jegò jiscënk na lëdzkã starosc.
	Òsoblëwé ùwòzanië Szëmóna dlô jabłónczi.
	Przekònanië böhaterów ò jich cwiardim spikù.

- 3 Jaczé filozoficzné zadania pòstawił przed sobą Szëmón? Czemù nie rozmiòł sã ceszëc zëcym? Co mù przeszkòdzało?
- 4 Dopasuj opisë do pòstacjów. Jedna znanka mòże pasowac do nié le jednégo bòhatera, tej sygnie zamienic le kùnòszk wërazu.

kòchający/ò, mòcny/ò, darczińca, trosklëwi/ò, cëchi/ò, dobri/ò, heroiczny/ò, jiscący/ò sã, dobré serce, bòhatérszczi/kò, strachòblëwi/ò, òddóny/ò, spòkójny/ò, szczestlëwi/ò, robòcy/ò, òddóny/ò, lëgòtny/ò, dejownik, cerplëwi/ò, ùczinny/ò, bògòbójny/ò

- 5 Nalezë wëjimczy, chtërne ticzą sã jablónczy. Co mòże pòwiedzec ò òrce przedstawieniò ti bòhatérczi.
- 6 Pòdòj przykładë elemeńtów fantasticznëch ti pòwiòstczy.
- 7 Dokòz Jana Drzëdzóna je brawadą. Pamiãtòsz cëché taczégò gatënkù? Do jaczégò òrtù lëteracczégò zalicziwómë brawadë? Pòdsztrichnij tã, chtërne do ni pasëją.

krótchi dokòz, pisóny wiérztą, bòhaterama są zwierzãta, òżewionò nòtëra, pisóny prozą, dludzi ùtwór, elemeńtë (bòhaterowie, wëdarzenia) pròwdopòdobné i fantasticzné, szczestlëwé zakùńczenié, pòuczenié, czas i mòl nieòkresloné

- 8 Mòja zëczba do jablónczy. Jakbës miòł/miała taką spòsobnosc, ò co bës pòprosył/pòprosëła jablónkã? Rozwiñ swòjã ùdbã, ùdokaznij swój pòzdrzatk.

Miłota w czasach wòjnë

- @ 1 Pòdług wiadłów z internetu ò zëcym i ùtwórstwie kaszëbszczégò pòète Léona Heyczy zaznacze lëtrã pò stronie P czej zdanié je pròwdzëwé, abò lëtrã pò stronie F, jak je falszëwé. Rozrzeszenim je pòzwa, jakã nadelë Heyce bëtnicë nõùkòwi kònferencje w 2007 rokù, chtërna bëła prawie jemù pòswiãconò.

I.p.	Zdanié	Pròwda	Łëz
1	Ùrodzył sã w Cérzni kòl Wejrowa w 1885 rokù.	S	C
2.	Bél sztudérã Dëchòwnégò Seminarium w Pelplënie.	W	Z
3.	Ùrodzył sã 10 lëstopadnika 1858 rokù.	Ë	I
4.	Dzejòł w Kòle Kaszëbòlogów.	Å	Ł
5.	Zdobél titel doktora teòlogie.	T	A
6.	Zaczinòł swòje lëteracczé dokazë pisac do czãdnika „Kaszëbsczë Spiéwë”.	Ô	O
7.	Sztudérowòł w Warszawie i Berlënie.	R	P
8.	Jegò pierszé wëdóné wiërtzë to „Piesnie północy”.	Ô	É
9.	Pisòł pòd przëzwanim Stefan Czernicki.	Ł	K
10.	Jegò starszi bëłë szkòlnyma.	G	K
11.	Biòtkòwòł sã w II wòjnie swiatowi.	W	L
12.	Je àutorã pòémë „Dobrogòst i Miłòsława”	Ë	S
13.	Ùczil przëdnëch szkòlnëch katechëzë w Seminarium Chłopsczim w Kòscërznie.	T	Ò
14.	Bél wikariuszã w Chmielnie, Wigòdze, Stãzëcë i Kartuzach.	E	Ù
15.	Nie pisòł dokazów na binã.	Ù	R
16.	Spiéròł sã z Majkòwsczim, co do kaszëbszczégò pisënkù.	A	Å
17.	Nòleznik karna Zrzeszińcë.	É	T
18.	Gminnò Biblioteka w Wejrowie nosy jegò miono.	Z	U
19.	Jegò pierszim binowim dokazã bél „Agùst Szlòga”.	R	J
20.	W 1913 wëdòł „Podania kaszubskie”.	E	Ë
21.	Jana Karnowsczégò miòł za drëcha.	K	E
22.	Pisòł dlò czãdnika „Grif”.	A	F
23.	„Kaszëbsczë spiewë” òstałë wëdóné w Chònicach w 1972 rokù.	Ë	S
24.	Napisòł pòémã „Ò panu Czòrlińsczim, co do Pùcka pò sęcë jachòł”.	O	Z
25.	Jegò hùmòresczi bëłë òpùblikòwóné w „Drëchù” – lëteracczim dodòwkù do kòscërszczégò „Pomorzanina”.	Ë	P
26.	Agnesa Przeperskò widza, jak hitlerowcë areztowelë Heykã.	B	A
27.	Òstòł pòjmóny we Wdze na Kòcewiu, a stracony w Lasach Szpãgawsczich razã z 29 jinyma ksãdzama.	S	Ù
28.	Jak zginął, miòł 45 lat.	Ë	C
29.	Wëdòwòł swòje dokazë le pòd jednym przëzwanim.	M	Z
30.	Zabiti przez hitlerowców 16 rujana 1939 rokù.	I	Ò

ROZRZESZENIÉ:

- 9 Przepiszë pòsobicą zdania pròwdzëwé, a spòrzadzisz krótczi biogram na temat tegò kaszëbszczégò ùsòdzcë.

Léon Heyka

Wòjna

Czë to chmùra je na niebie,
Co tak cemno sã przëbliżò;
Czë to las tak straszno szëmi
Że jaż w cele mie przëcygò?

A to chmùra nié na niebie
Co do nas tak cemno jidze
Nié tak straszno las zaszëmi,
Że jaż serce mie przësiwò.

Je to wòjskò, król przëchòdzy,
Jidze òn na wiòlgą wòjnã;
Jidze wiele z nim wòjarzi,
Jidze téż mój ùkòchóny.

Wpòdł do kraju nieprzëjacél,
Wòłòł wièrnëch król na wòjnã
A òn wszedł i rzekł do brata:
Wez me téż, jò pùdã z tobã.

A jò òsta zasmùconò,
Dzén i noc mie łzë sã lejã;
Dãżi wòjskò, òn mie witò,
Witò mie i jidze dali.

Ju za górã, ju za lasã
Głosny bój je rozpòczãti;
Dobél król i wòjskò wròcò
Z wiòlgã redosã witóné.

Weszła dzëwka, zdrzi na wòjskò,
Ni ma gò i òn nie wròcò,
Pitò sã, czë òn jész przëndze
Mòże òn so w tële òstòł?

Jak òn tu mòże przëbëc,
Czej òn kulã je trafiony;
Òn na pòlu pòchòwóny
W grobie spi i òdpòcziwò.

Wnet sã we wsë dowiedzelë.
Że ze swiata zesła dzëwka,
Kòzdi rzekł: Na zemi nie szło,
To sã w niebie pòłączëlë.

Léon Heyka, *Kaszëbszczë spiewë*,
Gduńsk 1999, s. 62–63.

- 3 Przerëchtuj sã do głosowi interpretacje ti wièrztë.
- 4 Òkreslë, chto je òsobã mówiącã w ùtwòrze. Nalezë w wièrzcë pasowné wëjimczy, chtërne wskòzywają pòdmiot liryczny. Co mòże rzec ò ti òsobie? Czë pòdmiot liryczny je ten sòm przez całą wièrztã? Dlòcze pòëta wprowadzył drëgã òsobã mówiącã?
- 5 Jaczé pëtania zadòwò òsoba mówiącò w pierszim dzëlu ùtwòru? Nalezë w wièrzcë téż òdpòwiedzë na nie?

Wièrztë nòlëżã do **liryczy**, gdzie pòdmiot liryczny przedstòwiò, òpisywò swòje bënówé przëzëca.

- 6 Dokònôj transkripcje ùtwòru liricznégò „Wòjna” na dokòz prozatorszi. Zastanów sã nad òpòwiôdôczã: pierszopersónowi czë mòże wszechwiedzãcy?

Mòże zacząc tak:

„Czë to chmùra je na niebie co tak cernò sã przëbliżô” zastanòwiała sã młòdò Ana jidcë stegnã przë lese. Nawetka las zaczął wëdawac ji sã jaczis dzywny. Tak głòsno szëmiałë drzewiãta, że dzëwczã przeszedł strach...

- 7 Zrobi wëdowiédzã z kògùms starszim (starkama, starszim sąsadã, co mógłbë bëc twòjim starkã), czë czuł ò òpim abò ò wieszczim. Mòżesz nagrãc pòdkast abò wëdowiédzã.

Pòjedinczné zdanié – rozbiér

- 1 Òbezdrzëta prezentacjã ò dzëlach zdania.

Zdanié – wëpòwiedzenié, jaczé mò nômni jednã òsobòwã fòrmã czasnika.

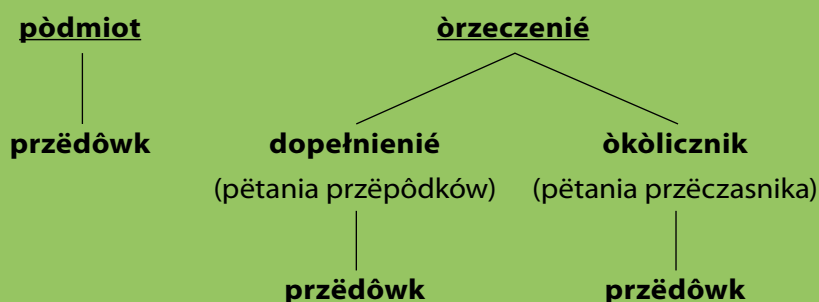
Róza przësza do szkòle.

Równowòznik zdaniò – wëpòwiedzenié, jaczé ni mò òsobòwi fòrmë czasnika.

Róza w szkòle.

Wëkresë robimë dlò zdaniów.

ROZBIÉR ZDANIA POJEDINCZNÉGÒ

- 2 Na spòdlim wiadłòw z prezentacje i tëch z zelonëch tabelków, spròbùj wëkònac rozbiér zdaniów. Zaczniij òd pòdsztrichniãcò pòdmiotu (jednã kreskã) i òrzeczenia (dwimã kreskã).

- Redosnò Kasza wëjacha z mëmã do stòrëgò Gduńska.
- Mòja drëszka cësi sã barò z darënkù.
- Wczora starszi pòjachelë do cotczy Trudë do Kòscérznë.

Òpi i wieszci

- 1 Przeczëtòj ùwòžno wiadła ò naszych kaszëbsczich wampirach.

Òpi – ùmarli, co wëszedł z grobù i chòdzy pò swiece, żebë jinëch ùsmiercëc – *Òpi lëdzy trupi*. Jeżlë w krótczim času w jedny wsë abò rodzënie ùmiérô pò sobie czile òsób, to gòdô sã, że to sprawił òpi, abò wieszci, to je ten, chto pierszi ùmarł. Lëdze gòdają, że człowiek, chtëren pò smiercë bådze òpim, rodzy sã z dwùma zãbama, chtërne nót je òd razu wëlamac, żebë pò smiercë nie òstòł òpim.

Wieszci – pòdobny do òpiégò. Tëż spròwiò, że w jedny rodzënie ùmiérajã pò se lëdze. Ten jakò człowiek przëchòdzy na swiat w czepkù. Żebë dzeckò pò smiercë nie òstało wieszczim, nót bëło spòlëc czepk, a w sòdmim rokù zëcò pòpiòł z niégò razã z wòdã z Wiòldzi Sobòtë pòdac jemù do wëpicò. Dorosli wieszci mò gãbã, czasã całë cało czerwioné – *Chto za zëcò je czerwiony, ten mdze pò smiercë tëż czerwiony, a chto pò smiercë je czerwiony, ten je wieszci*.

Òpi je gòrszi òd wieszczégò, bò ten drëdzi zabiérô le lëdzy ze swòji rodzënë, a òpi mòże pòcynãc za sobã całë wsë. Wieszci we snie wësusò krew z lëdzy, a òpi chòdzy òd chëczë do chëczë, klepie na òkno i pito: *Spita wa?* Jak le ùczëje òdpòwiëdz: *Spimë, dodòwò: Tej spijta na wieczy*. I wszëscë w chëczë ùmiérajã. Czasã òpi wlëze na zwònicã kòscoła i bije w zwònë. Jak dalek òne sã czëc, tak dalek ùmiérajã lëdze.

Jak bëło pòdezdrzenié, że ùmarli mòże bëc òpim, nót le włożëc mù w trëmã do rãczy kòrtkã z mòdlëtwã bez słowa „Amen”. Jinszi wkłòdelë mù w gãbã wapno, sztëczk ceglë abò dëtka, żebë miòł co susac. Rëbòcë dówelë séc, żebë jã rozpëzgliwòł, zanim rëszë z grobù. Pòd pòchë i brodã wkłòdają krziziczi zrobioné z òszi abò z gromicë.

Na spòdlim: Bernat Sëchta, *Słownik gwar kaszubskich*, t. III, VI, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 330, 143.

- 2 Pòrównòj wiadła ze słowarza Sëchtë z tima, jaczé ùdało cë sã zdobëc òd starszich lëdzy z twòjégò òkòlégò.
- 3 W pòwiescë fantasy Adóma Hébla „Droga wòlnëch lëdzy” tëż możne nalezc wëjimk òpisëjący wieszczégò. Przeczëtòj ùwòžno i pòrównòj gò z wiadłama ze słowarza Sëchtë.

Miôł przed sobą węższégò ò czilenôsce centimétrów, czerwónégò na gãbie, żewégò trupa. Ten slép-cowôł na niego rozgórzonyma pùstima òczama. Z gãbë wëchôdôł niezemszi smród grzëbów i trëjącëch gazów. Jegò ruchna bëłë pòdzarté jak ù dzada, a pòłce zdżiblé tak, że wëzdrzałë jak krale ptôcha. Przez renã òd przecãcô miecza wëpadłë flaczi. Wieszczi òderwôł òd cała jak sztëk chleba òd bróta, pò czim z nielëdzczim wëcym òdepchnął napastnika.

Adóm Hébel, *Droga wòlnëch lëdzy*, Biersztuba Lëzëno 2020, s. 176–177.

Rzeczónczy sparłãczoné ze smiercã:

Dze chto grzeszi, bãdze mùszôł pòkùtowac.

Pò grańcë chodzą ti, co za zëcégò òdòriwelë sąsadam.

Chto starszich nie slëchô, bãdze mùszôł pò smiercë kùlac sã pò cërzniach i pò wòdze czołgac.

- 4 Przcëtôj krótkã pòwiôstkã ò tim, jak sã zakùncził sztrid midzë sąsadamã. Jaczi bëł kawel tegò sąsada, co łgôł w sądze?

Bëłë w Pùzdrowie dwaji sąsadzë. Ten jeden bëł baro chcëwi i zażãdôł òd te drëdzégò sąsada jedny niwë pòła kòle Stòri Drodzi pòd Serakòjcama.

– To pòle je mòje – òn rzekł.

Ten dobri sąsôd ùwòzôł je za swòje i nie chcôł mù te pòła òdstãpic. Nen chcëwi robił dlôte wiôlgã kłótniã i zniszczył nemù drëdzëmù nawetka sëw na tim pòlu. To przëszło do skardzi.

Do wsë zjachôł sã sąd i rozstrzignął sprawã na kòrzësc dobrégò sąsada. Ten chcëwi sã òdwòłôł na przësëgã, ale wprzódk òn nasëpôł sobie w skòrznie piòskù ze swégò pòła, co nìcht nie wiedzôł, i tej przësëgôł:

– Ta zemia, na chtërny jô stojã, je mòja.

Pò ti przësëdze òn sã zrobił czòrny jak główniò i tam na tim mòlu òstôł. Òni gò tam zarò pòchòwelë i pòstawilë kam i napiselë na nim: „Tu lezi krzëwòprzësëzca”.

Znów pòtemù tam stròszëło.

W wieczórny dõce. Niestwòrzoné pòwiôstczki z Kaszëbsczi,
òprac. Grégór J. Schramke, Gdiniò 2008, s. 107.

- 5 Jakò rzeczónka mòglabë bëc zakùnczenim dlò ti pòwiôstczki?

Mòrë

Czedës przed latama lëdze nie zëlë tak spòkójno jak dzys. Na krzizewëch drogach ùkazowalë sã wieszczi, co ròd zëwim krew wëpjalë, a dzëwé widczy nocama prowadzëlë lëdzy na błota ë łudzi, zëbë zdżinac, czej człowiek wpòdł w jakãs kùlã, z chtërny ni mógł sã wëdostac ë bez pòmòcë tonął w kale, co wcygôł gò pòmale coròz głãbi. Czarownice ùroczałë kònie ë krowóm òdbiëralë mlékò, a lëdzóm kòtën zadòwalë.

Nògòrszë bëłë jednak mòrë, chtërne ë lëdzóm, ë kònióm spac nie dòwalë, a co le malëczkò słabszich ë na smierc ùmòrzëc pòtrafilë.

Ròz téz ùwzã sã mòra na Kąkòlowégò parobka ë jegò kònie. Nòprzód zacząła òna mòrzëc kònie. Jak wszëtcë ùsnãlë ë wszãdze zrobiło sã cëchò, dzurkã òd klucza czë wëpalëgã sãka, abò jakãs rësëną wnika do chlëwa. Kònie, ledwò jã pòczëlë, zacząłë sã niepòkòjic ë szarpac na lińcëchach. Mòra wlòza na krzept

jednego kònia, a ten zaczął sã dëszyć ë mòknąc, a przë tim stãkac prawie jak człowiek. Reno, czej wstòł parobk, co spòł w kòmòrcie zarò za scaną kòńsczegò chléwa, merkòł, że wszëtczë kònie bëłë niespòkójné, a jeden mòcno zmòkłi ë zmizerowóny jak pò cãzczi robòce. Pòwtòrzało to sã pòrà razë.

Parobkòwi, chtëren bëł chłop młodi ë òdwòzny, nie dało to spòkòju ë pòstanowił duńc do tegò, co bëło tegò przëczënë. Òstawił dwiërze ze swòji kòmòrë do chléwa òdemklé ë sã légl na przëczã w òbleczeniu. W nocë doczuł, że jeden z kòni zaczął zòs stãkac ë sã szarpac na lińcëchù. Zapòlił chùtkò latarniã ë wskòkł midzë kònie, ale nic, cobë mògło je straszëc, nie dozdżòł.

mòra – dësza, co wësza z cała człowieka w spikù, mãczy, dësz; mòze przëbrac pòstac jabka abò krëszczy, czasã kòta, mészë, kątóra, żnije, kłãbk wëlnë. Dëszë lëdzy, ùjéżdżò zwierzãta.

Na spòdlim: Bernat Sëchta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. III, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 102.

Pò pòrà dniach to samò zòs sã dzało. Tim razã, czej z latarniã wskòkł midzë kònie, dozdżòł, że na krzepce tegò kònia, co tak sã szarpòł, leżało stebło słomë. Zdjął to stebło ë wërzucył bùten, a kón sã zarò ùspòkòjił. Pòznòł òn pò tim, że to gwësno bëła mòra.

Sóm jednak nie wiedzòł, co trzeba bë bëło zrobic, żebë temù zaradzëc, totëz sã ùdòł pò pòradã do òjca gbùra, stòrëgò Kùbë Kąkòla. Ten mù pòradzył, żebë na drëdżi rôz, czej mòra mdze kònie mãczëc, schwacëc to, co lezi kòniowi na krzepce, wërzëcëc to bùten, a przë tim wërzec słowa: „Przińdzë witra na pòłnië ë przëniesë ze sobã lëżkã”.

Przez pòrà nocy parobk prawie wcale nie spòł, le tak drzëmòł ë ùwòzòł na kònie. Jaż jedny nocë kònie zòs zacząłë lińcëchama zwònic ë trzòskòwac. Tim razã na krzepce kònia leżało jabkò. Parobk òbezdrzòł je ë nadgrizł, ale tej mù sã przëpòmnało, że to mòze bëc mòra, tak wërzucył je chùtkò ë wërzekł słowa, chtërnëch gò nauczył stòri Kąkòl.

Drëdżëgò dnia, czej wszëtcë sedzelë w kùchni przë stole, a gbùrka rëchtowała pòłnië, przësza sãsòdka, młòdò Kòczòrka, z lëżką w rãce, żebë pòżëczëc trochã solë. Jedną skarniã miała òwiniãtë trochã skrwawionã chùstã. Czej gbùrka zaczęła ją żałowac ë pëtac, co ji sã w skarniã stało, òdrzekła, że stało ji sã to w nocë, le sama nie wié, co, ale mòzłëwé, że ją kòt kãsył, bò to tak wëzdżi, jakbë sladë zãbów.

To mòze bëc pròwda, bò pòdobno białczy, co mùszã mòrzëc, wcale ò tim ni mùszã wiedzëc. Òd tegò jednak dnia Kąkòlów parobk ë jegò kònie miałë ju spòkój.

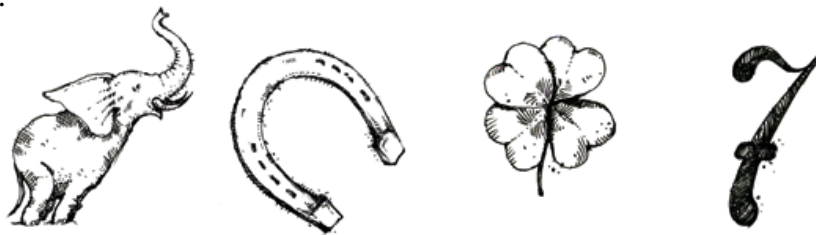
Aùgùstin Dominik – pisòrz z òkòlëgò Żarnówca, Krokòwi, chtëren pisòł pòwiòstczi na spòdlim legendów i pòdaniów swòji mòłi tãtczëznë.

Aùgùstin Dominik, *Ò mòrach*, w: *Domienikòwé pòwiòstczi*, Gdiniò 2015, s. 102–106.

- 1 Chto to taczi je ta mòra? Stwòrzë definicjã dlò kaszëbsczi encyklopedie.
- 2 Co radzył stòri Kùba Kąkòl parobkòwi?
- 3 Pòrównòj wiadła ze słowarza Sëchtë z tima z pòwiòstczi Dominika. Jaczë dozdżëgòsz pòdobiënstwa?
- 4 Kaszëbi sã apartny, jezlë jidze ò wiarã i przesãdë. Z jedny stronë sã baro wierzący, a z drëdżi mòcno przëwiãzòny do tradicje i dównëch wierzeniów, chòc Kòscòł mòcno biòtkùje z wiarã w gùsła. Jaczë je twòje zdanië na temat dównëch wierzeniów, żebë nie rzec zabòbònów?

Symbòl szczescò

- ☑️ Pòdpiszë kaszëbsczima pòzwama malënczi, jaczé przedstòwiają rzeczë ùznówóné za symbòle szczescò.

- A jaczé symbòle przedstòwiają te òdjimczy? Nazwij je.

- 🏠 1 Przczëtòjta z pòdzélã na role òpòwiòdanié Anë Łajming: òpòwiòdòcz, Kantak, Kantakòwò, Jakùb.

Kantak oglądał starą podkòwë. Znalazł jã przed chwilã na drodze w piasku. Obejrzał ze wszystkich stron i zamysłił siã. Zamiast iść na pole do wykopk, gdzie czekała go żona, postanowił podkòwë przybić na progu swej chatki. Słyszał, że przynosi szczëście.

Po niedawnej śmierci jego ojca mógł siã w domu rozporządzać według wlasnej woli. O głośniejszej nocy i pogrzebie ojca zawsze myślał z dumã. Głównego śpiewaka zaprosił aż z dalekich Gochów, niejakiego Jakuba razem z synem Władkiem. Sławni byli obaj z silnego głosu.

W polu żona wraz z synami posuwała siã na kolankach i razem z perzem rwała hakiem z piasku krzaki, spod których wybierała kartofelki takie małe jak orzeszki. Starszy syn widłami zbierał perz na ściółkë. Do nich to przez kartoflisko, na przełaj, zbliżał siã wlasnie z dalekich stron śpiewak Jakub z kijem w rëku.

– Bòże pòmagòj! – zawołał.

– Bóg zapłać! – odrzekła uradowana, chociaż nieco zdziwiona kobieta. Uśmiechnięta podała mu opiaszczonã rëkë. – Witóm do nas! Mie téż dzys prawò raka swãdzëła, tej wiedno przindze gòsc.

Śpiewak jednak był markotny. Zmęczony, z marszem na czole, zaczął od pogody:

– Terò swięcy słunkò – wyrzekł patrząc w ziemiã – a reno, czej zem z doma wëlòzł, bëło kòmùdno i mżił deszcz.

Kantakowa siã roześmiała.

– Remy deszcz a stòri babë tuńc, długò nie dërëje!

Ale Jakub nadal był małomówny i osowiały, nie patrzył jej w twarz. Zakłopotany jakby kijem szturchał w piasku. Kantakowa z niepokojem zapytała:

– Co was tu do nas przënëkało tak dalek, jaż z Gòchów? Mòta jaczé kłòpòtë?

– Kłòpòtë są wiedno – odrzekł wymijająco i zerkając na kosze zaraz dodał. – Mòlé bülwczì jak pestczì. Ale latos bülwë wszãdze są mòlé.

– Jò widzã, że jescë zasmùcony – zatroskała siã kobieta. – Na pògrzebie naszégò starka wë bëłë taczi fidel i głośnie śpiewalë, a terò bòkã wzëròce.

– Tak ju je – westchnął gość – że jak jinszim wëgòdzysz, to sobie zaszkdzysz. A gdzie że je ten waji?
– Chòba doma sã òfertëje. Tëż miòł przinć tu na pòle, pòmòc, ale jakòs nie przëlòzł – odrzekła niespokojnie.

– A to je szkòda – mruknął gość.

– No tej pùdzemë dodóm – zaproponowała Kantakowa.

Wstała i odpasała długi opiaszczony fartuch. Chłopczy wysypali kartofle z koszy do worków.

Kantaka zastali pochylonego nad progiem małej starej chatki. W prawym jego rogu, z cicha pogwizdując, przybijał podkowę. Podniósł głowę na gościa.

– Wejle, to wë do nas zazdrzelë? – zdziwił się.

Gość nic nie odrzekł. Gospodyni zwróciła się do męża niezadowolona:

– Co të tu czwarzisz? Lepi bës kòrzenicã zbiéròł i bұлwë dodóm karowòł.

– Jò nalòzł pòdkòwã, to òznòczò szczescé – odrzekł Kantak zadowolony. Schylił się znowu, aby wbić ostatni gwózdź i uderzył się w palec. Wstał i rozcierając go, przywitał się z Jakubem, który z westchnieniem i jakby z wymówką wyrzekł:

– Wa tu ò szczescym mëslita a jò przë waju móm nieszczescé...

– Ala biédze! – zdziwił się gospodarz. – No, tej le pùdzemë do jizbë.

– Sadnice sobie na krzasło (stółk) – zaprosiła gospodyni. – Jò zarò pòstawiã pòléwczì.

– Nie ròczta mie pòléwkã, bò ni móm czasu – odrzekł energicznie gość. – Dzén je krótczi, a doma chcã bëc za widu nazòd. – Potem poprosił, żeby chłopcy wyszli.

To zaniepokoiło gospodarzy.

– Jidzta na górã – rozkazała matka z trwogã.

Chłopczy żwawo wybiegli do sieni i po drabinie wspięli się na strych.

Jakubowi podano krzesło. Usiadł i najpierw jakby nie wiedział, z jakiej beczki zacząć, szurgnął kijem po podłodze. Wreszcie przemówił odważnie:

– Òd czasu, jak ùmarł waju stark, lëchò nóm jidze.

– Czëjeta! – niespokojnie zdziwiła się gospodyni.

Gość miał wzrok spuszczonego i kijem szurał po podłodze, jakby na niej coś pisał. Gospodarza to zirytowało, zapytał prosto z mostu:

– No pòwiédzce, ò co tu jidze?

Gość na koniec wykrztusił:

– Nasz Władk przed wajim pògrzebã béł zdrów jak krzemién, a pòtemù zachòrzòł i ùmarł. I terò kòbiéta zachorzała...

– Ala biédze! – zawołał Kantak wystraszony, aż zakołysał głowę.

Kantakowa przeżegnała się.

– Tak to mù chòba ju bëło namienioné – rzekł gospodarz po chwili i zapytał: I wë nóm to przëszlë pòwiédzec?

– Dobrze wiéta ò co jidze... – odparł Jakub znacząco. Znowu zaszurał laską i westchnął. – Lédze szemrzã, że ten waju niebòszczik w trëmie béł rumiany. Wiéta jak je, tonący sã brzëtwë chwitò.

Gospodarz zaniemówił. Osłupiały otworzył usta.

– Rumiany to òn nie béł. Tej i wieszczì téż nie – zawołała gospodyni. – Tedë bë wszëtcë lédze, tak dalek jak zwònë czëlë, mùszelë ùmrzëc. A më jednak wszëscë żëjemë!

Gość jakby skapitulował. Nastąpiła pauza. Kantakowa radząc zapytała:

– A czë bë wë nie szlë do tegò stòrëgò Niemca czarownika? Bò mòże ta wasza kòbiéta cos łącznie zjadła? Òn ju wiele lédzy ùzdrowił.

– Jò ju tam pò drodze zazdrzòł – odrzekł gość i nie podnosząc wzroku, kijem poklepał swoje obuwie. Jegò kòbiéta mie tam pò niemieckù szafrotała, że òn sedzy w prizë za ten camer, co sobie w lese ùzògòwòł. (...)

– No, chcema le wlezc na to, z czym zem przëlòzł... Jò ni móm miru. Nic òna łącznie nie zjadła, a dobrze wiéta, ò co jidze.

Kantak był wstrząśnięty. Kiedy wreszcie ochłonął z wrażenia, odpowiedział wzburzony:

– Wë chòba òbarchnielë! Żebë mój òjc niebòszczik bël wieszci?
Na to òn nie wëzdrził, do paralusza!
– Wëzdrzò! – posprzeczał się gość, stukając kijem w podłogę.
– Nasz Macek i Kòrdula téż gòdalë, że w trëmie òn miòł bëc rumiany.
Wszëscë lëdze ò tim szemrzą.

Gospodarz się zamyślił.

– To wë bë chcelë, żebë mójgò òjca òdkòpac i mù gardło
przerzuchòlëc? – zezłóścił się. – A niechże was klinë!
Tak le Gòch mòże mëslec.

– Gòch, Gòch... – podkarbiał gość. – Taczi jem Gòch
jak wë Kruban! – energicznie wywijał laską. – Równy
jesma Pòlòcë i nie bądżema sã wiele sztridowalë, a dali!
Jò tu do waju ni mògã na darmòka lezc!

Na strychu słyhać było jakiś stuk i szuranie.
Gość drgnął nerwowo, cmoknął i niecierpliwie
spojrzał na sufit.

– To knòpë na gòrze ruńcëją – powiedziała kobieta.

Gospodarz z ukosa popatrzył na gościa, który zjawił
się niespodziewanie jak złodziej w nocy i zrujnował im
spokój. Zapytał jakby mu chciał dokuczyć:

– A pò co wë tu lezlë? Tak dalek jak to je.

– Mie sã tu chcało lezc jak ùmarłémù tańcowac. Wiëta,
jak je. Bùlwë są do kòpaniò, a kòbiëta lezi... – Znowu cmoknął i zawołał desperacko: – Czasë dobrocë
na swiece bòszczim! Rozumtaż lëdze! – Mars na czole mu się pogłębił. Chciał obszernej opowiedzieć
o swojej zgryzocie, lecz widząc zły wzrok Kantaka zamilkł.

Znowu głośnie westchnął i dodał uszczypliwie:

– Ju jak mie dzys ten sòren w lese bez drogã przelecòł, jò zarò wiedzòł, że wa mie nie bądżeta chcelë
pòmòc, chòc do spiëwaniò bël jem dobri.

Wstał z krzesła.

Gospodarzowi teraz zrobiło się Jakuba żal.

– Sòren swòją drogã, a sprawa swòją. Chòc ma bë chcelë dlò waju jak nòlepi, ale na taczé szòlałë
kùnszachtë nicht bë sã nie dól. Ksądz jakbë sã dowiedzòł, to bë wadzył.

Gość jeszcze stał chwilę milcząc. Biodrem oparty na kiju zapatrzył się w spróchniałe deski podłogi,
jakby jeszcze oczekiwał z ich strony jakiejś pomocy lub choćby słowa pociechy. Zakłopotani gospoda-
rze nic już jednak nie rzekli.

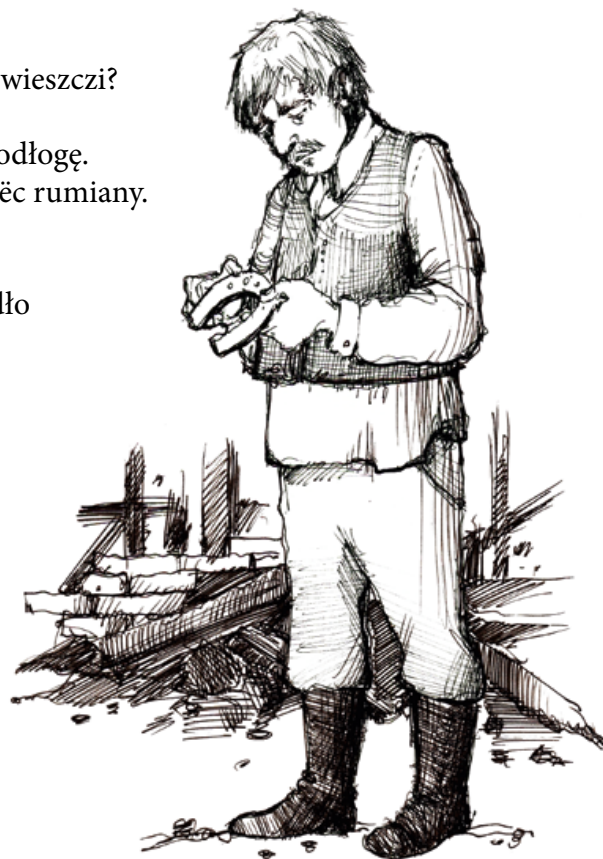
Tymczasem na strychu chłopcom się dłużyło. Otworzyli więc jakąś starą skrzynię, z której wygrze-
bali fajkę po dziadku. Pozostały w niej tytoń próbowali wypalić. Ćmili i pokaszlując wyrwali ją sobie
wzajemnie. Kiedy po odejściu gościa matka zawołała ich na dół, złękli się. Niedopaloną fajkę rzucili
w kąć i przykryli szmatami.

– Przësedł nóm mëmrotac i pòfaflowòł mie mir – gospodarz był przygnębiony. Obiad jadł milcząc,
bez apetytu i pòdługo odstawił miskę.

– Żebë abë nóm lëchò nie żëczył – z trwogą wyrzekła żona.

Po obiedzie wszyscy wyszli w pole do wykopek. Jesienne słońce zniżało się ku zachodowi i świeciło
przez mgłę. Lekki wiatr powiewał białą pajęczyną, która osiadła na zeschniętych krzakach kartofli.
Wybierając bulwy na kolanach, Kantakowie posunęli się już o kilka metrów, kiedy gdzieś w dali żało-
śnie zawył pies.

Z lasu wytoczyła się jakaś furmanka, na której woźnica stojąc uniósł w górę i wskazał w stronę ich
zagrody, a potem ponaglił konia do truchtu. Obejrzeni się i zobaczyli straszny widok. Słomiany dach ich
chatki palił się! Na moment zdrętwieli. Z sąsiedniego pustkowia biegli już ludzie z wiadrami i drągami.
Dopiero, kiedy ich dostrzegli, Kantakowie zerwali się z klęczek.

Słomiany dach spalił się w okamgnieniu. Wśród wrzawy i krzyków ledwo wyratowano pościel. Zaraz potem z trzaskiem zapadły się pałace stropy. Zanim nastał mrok, dobytek Kantaków zamienił się w popiół.

Nazajutrz rano gospodarz, na wpół przytomny z rozpacz, prętem grzebał w zgliszcach, jakby chciał znaleźć to, co stracił. Wszystko było zwęglone. Na brzegu pogorzelska wyłowił z popiołu jedynie podkowę.

Anna Łajming, *Symbol szczęścia*, w: *Czterolistna koniczyna*, Gdańsk 1985, s. 40–44.

- 2 Dokònôj translacje kaszëbsczich wëjimków na pòlsczi jãzëk.
- 3 Jaczé òbrzãdë òstałë w ti pòwiòstce przëbliżoné?
- 4 Spróbùj òkreslëc czas wëdarzeniów. Ùdokaznij swój bédënk pasownyma wëjimkama z tekstu.
- 5 Kantak przëbił nad dwierzama chëczë pòdkòwã, żebë przëniosła jegò rodżenie szczescé. Czë tak sã stało? Czemu Ana Łajming dała temu tytuł *Symbol szczęścia*?
- 6 Co të bë jes mógł rzec Kantakowi pò tim zdarzenim, jaczé gò spòtkalo? Napiszë czile zdaniów w zesziwkù.

Òdmina i Òtomin

- 1 Z pòdónëch niżi wërãzów ùłóżta w karnach krótkã historiã. Przedstawta swòje òpòwiòdania.

rusalka, Gduńsk, jezoro, dzëwczã, ricerz, snòżò, spiëw, zakòchac, turniër, bal, kwiatë

- 2 Przeczëtòj ùwòżno legendã ò mùlkach, jakã spisòł Janusz Mamelszi.

Kòl Gduńska je piãkné jezoro. Rozcygò sã westrzód lasów, kòl górë, co jã zwiã Jantarowã.

Przodë lat mieszkòł tam sòmny ricerz. Króm niego w môłim gòrczu na pòłdostrowie bëło le pòrã lëdzy kònieczny służbë. Nicht z mieszkańców nie wiedzòł, czemu znóny ricerz żëje czësto sóm. Òni cos tam leno napòmikelë ò niezjiscony miłoce i bòlący zdradze. Tak a tak Òtomin, bò taczé miòł miono, baro lubił bëc sóm. Całi rok nie wëchòdòł z gòrcza, dopiërkù, jak we Gduńskù prowadzëlë ricenszi turniër. Òkòma tegò całë gòdżënë przesòdiwòł na brzegù jezora i ò czims rozmislòł. Mòże jesz dërch wspominiòł dzëwczã, co mù sã przeniëwierzëło, a mòże mëslòł ò tajemny mòrzëcë, co mieszka w jezorze. Pòwiòdelë ò ni starszi lëdze. Bòdòj miała wiòlgã mòc, czarza swòjã ùrodã i spiëwã, a pòtemù wcyga w głąbòkã toniã jezora. Temù téz lëdze jezoro mijelë z daleka.

Òtomin nic so nie robił z tëch strachów. A mòże nawetka zdòł na wòdnã pannã?

Jednegò dnia, jak słuńce sã skrëło za czëpë dãbów i chùjków, z głąbi jezora doszłë ricerza zwãczy tãskny mùzyczi. Òne gò przëdzewałë, manië czëcë, dëcha i serce. Za sztót w wieczórny gòrni pòkòzalo sã nadzwëczòj snòżë dzëwczã. Òtomin stojòł jak òczarzony.

– Jes të ale wëbëtny a cerplëwi – zwãcznym glosã przemówia rusalka.

Jak przebrziòł pòmion niewëczajnegò spiëwù, Òtomin przëszedł nazòd do dzyrskòscë.

– Jò widzã, że to nie bëł czas daremny. Mòżesz të mie wëjawic swòje miono, pani?

– Mòje miono je Òdmina, a twòje Òtomin, doch jo?

– Skądka të to wiész? – zdzëwòwòł sã ricerz.

– Pòdzëróm za tobã ju wiele miesãcy. Të wzëròł na jezoro, a jò na ce. Wëzdrzisz mie na ùtcëwegò i wiërnégò.

– Czemu lëdze mają ce strach? – pitòł sã Òtomin.

– Lédze są falszëwi. Të bë mùszôł doch ò tim cos wiedzec. Taczi chùtkò dżiną w mòjim jezorze. Kò të doch jes jiny, ni mùszisz miec mie strach, të jak jò lédôsz òsòbnotã.

Ricerz i wiła baro sã mielë do se. Schòdelë sã kòzďą noc i pòwiòdelë so do samégò rena. Òdmina òpòwiòda ò pòdwòdnym swiece, Òtomin ò ricenszych przëtròfkach. Kòzďégò dnia niecerplëwie żdelë na wieczór. Chòcò słuźba widza, że ksąźã sã zmienił, mëslełë, że krëjamno wrëjarzi z jakąs pannã. Nikòmù bë nie przëszło na mësł, że spòtikò sã z rusãkã. Niezmaconé szczescé tëch dwòje dérowało bez pòrà miesãcy. Jãż przëszedł czas na ricenszi turniér we Gduńskù. Ricerz miòł dostónã klëkã òd ksãca. Mùszôł sã òdwitac z Òdminã, chòcò cãżkò jemù bëło òstawic òblubienicã.

– Jak jò tam strzimóm tëłë dniów bez ciebie? – jiscył sã ricerz.

– Jedz i wëgròj. Zrobi to dlò mie. Të kwiatë cë bãďã mie przëbòczëwac – rzekła i włoza Òtominowi na głowã wińc z biòłëch lekùczy.

– Dzãkùjã cë. Bãďã nazòd jak nòrëchli.

– Leno nikòmù ò mie nie pòwiadòj – prosa rusãka. – Jezłë të bë wëjawil naszã krëjamnotã, jò bë ju ni mògła pòkazëwac sã w lëdzcim swiece.

– Jò cë przëmòwióm, że bãďã damil – przërzekł Òtomin.

Ûskrzidlony miłotã do Òdminë wëgròł wszëtczé miònczëznë. Bël nòlepszi w jachanim na kòniu, w strzëlanim z lãkù i w biòtkach na piczi. Pierszi ròz zdarzëło sã na gduńszim turniérze, żebë jeden dobël pòtrójno. Jak co rokù turniér kuńczil sã spaniałim balã. Pòdòwelë smaczne jestkù i bëlné picé, gra mùzyka a wszãdze bëło fül piãknëch dzëwczãtów, leno Òtomin niczemù sã nie ceszil. Dërchã le mësłòł ò swòji ùkòchóny. Smùtk dobëtника nie dòł pòkù tima, co bëłë na balu. Nòbarzi to sã nie widzało brutkóm, bò niejedna sã spòdzëwa, że Òtomin bãdze miòł na niã òkò. Bëła téż midzë nima Subisława, córka gduńszëgò ksãca. Òna próbòwa zacząc z ricerzã gòdkã:

– Czemu të sã smãtwisz? Të doch mòsz dobët!

– Jò sã ceszã dobëcu, leno mùszã jachac nazòd do swòjégò gòrcza – òdrzekł Òtomin.

– A cëż ce tak cygnie dodóm? Mòże të tam òstawił jakãs białkã? To òd ni są te snòzé kwiatë?

Ricerz sã zaczerwienił, leno pamiãtòł, że jemù nie je wòlno wëjawic krëjamnotë.

– Nie pëtòj sã, pani, bò jò cë ni mògã rzec nick wiãcy.

– Kò cëż, dzyrsczi ricerzu, mòże mòja pòlsostra ce namówi, żebë të nama wiãcy rzekł – z przëkãsã pòwiedza Subisława.

W tim sztërkù na zalë pòkòza sã Justina. Serce Òtomina zadërgòtało – to bëła jegò pierszò brutka.

– Cëż cë je, Òtominie, të sã ze mnã nie przëwitòsz? – wësmiëwno rzekła Justina.

– Pani! – ricerz klãknął i kùsznął rãkã, jakã Justina do niego wëcygnã.

– Òtomin prawie chce jachac, bò doma żdaje na nie brutka – rzekła Subisława.

– Cëż jò czëjã? A mie të òbwiniòsz ò przëniewiérkã? Chtëż to sã zarzëkòł, że nie bãdze kòchòł niżódny białczy, leno mie?

– Jò słowa dotrzymòł.

– A skãdka të mòsz ten wińc kwiatów? Mòże nié òd brutczy?

– Jò gò nie dostòł òd białczy, leno òd rusãlcy.

Na zalë zarò sã stało cëchò. Òtomin zrozumiał, że nie dotrzymòł słowa, co gò bël dòł Òdminie. Stanął na równé nodzi, wënëkòł ze zalë, wskòczil na kònia i jachòł kùli dechù nad jezoro. Tam bëło pùsto i cëchò. Nick nie pòmògło wòłanié, chlëchanié i proszenié ricerza. Òdminë nie bëło. Jãż kòl pòrénka Òtomin uczul cëché szëptanié:

– Pòj do mie... .

Nie namiszlòł sã wcale. Skòczil do jezora i òd te czasu nict gò ni miòł widzóné. Jedną le wspòminkã pò apartnym ricerzu je jezoro, co do dzysdnia nazëwò sã Òtomińszë.

- 3 Pòwiòstka jaczégò karna nôbarzi szlachòwa za tą spisóną przez Janusza Mamelszczégò? Ùdokaznij swój bédënk pòdajacë pòdobieństwa.
- 4 Jaczi pòlsczi dokòz przëbòcziwò ta pòwiòstka?
- 5 Ùložë pòsobicą pónktë planu wëdarzeniów.

- Młodi spòtikelë sã wieczorama przez pòrà miesăcy.
- Òtomin wëgròł wszëtczé miónczi.
- Lédze òpòwiòdelë ò mòrzëcë, co mieszka w jezorze, nad jaczim przesadiwòł Òtomin.
- Na zalë pòjawiła sã Justina – pierszò brutka Òtomina.
- Rusałka prosy Òtomina ò dochòwanié jich krëjamnotë.
- Kòl górë Jantarowi mieszkòł sòmny ricerz.
- Kùli dechù w piersach ricerz pògnòł dodóm, nad jezoro.
- Jednégò wieczora ùkòzało sã ricerzowi nadzwëczajno snòżé dzëwczã.
- Subisława, córka gduńszégò ksăca, próbòwa z ricerzã gòdkã.
- Na zakùnczenié miónczów òdbël sã bal.
- Ricerz dostòł klëkã òd ksăca, że we Gduńskù bądze turniér.
- Òtomin w gòdce z Justinã wëjawił swòjã krëjamnotã.
- Ricerz skòcził do jezora i òd te czasu nicht gò ni miòł widzóné.
- Na nic sã zdało wòłanié Òdminë.
- Òtomin nie rozmiòł sã bawic ani ceszëc na balu.

- 6 Nad kòzdim zdaniem dopiszë pónkt jakò równowòzënë zdaniò.
- 7 Dofùluj zdanié, wëbiérając A abò B i 1 abò 2.

Tekst Janusza Mamelszczégò je	A	legendã,	bò	1	òpòwiòdò ò fantasticznëch wëdarzeniach, co sã dzieją w pròwdzëwym môlu i w czasach historyczno òpisónëch.
	B	bòjkã,		2	pisónò je wiérztã, a bòhaterama sã zwierzãta, co zachòwùją sã jak lédze.
	C	brawãdã,		3	wiòldzi dokòz, z rozbùdowónã fabulã, co mò wiele wãtków.
	D	romanã,		4	òpòwiòdanié z fantasticznyma wëdarzeniami, co kùnczi sã szczestlëwie. Jegò czas i môl sã nieòkresloné.

- 8 Òceń pòstãpk Òtomina? Czë dobrze sã zakùnczëła ta historiò?

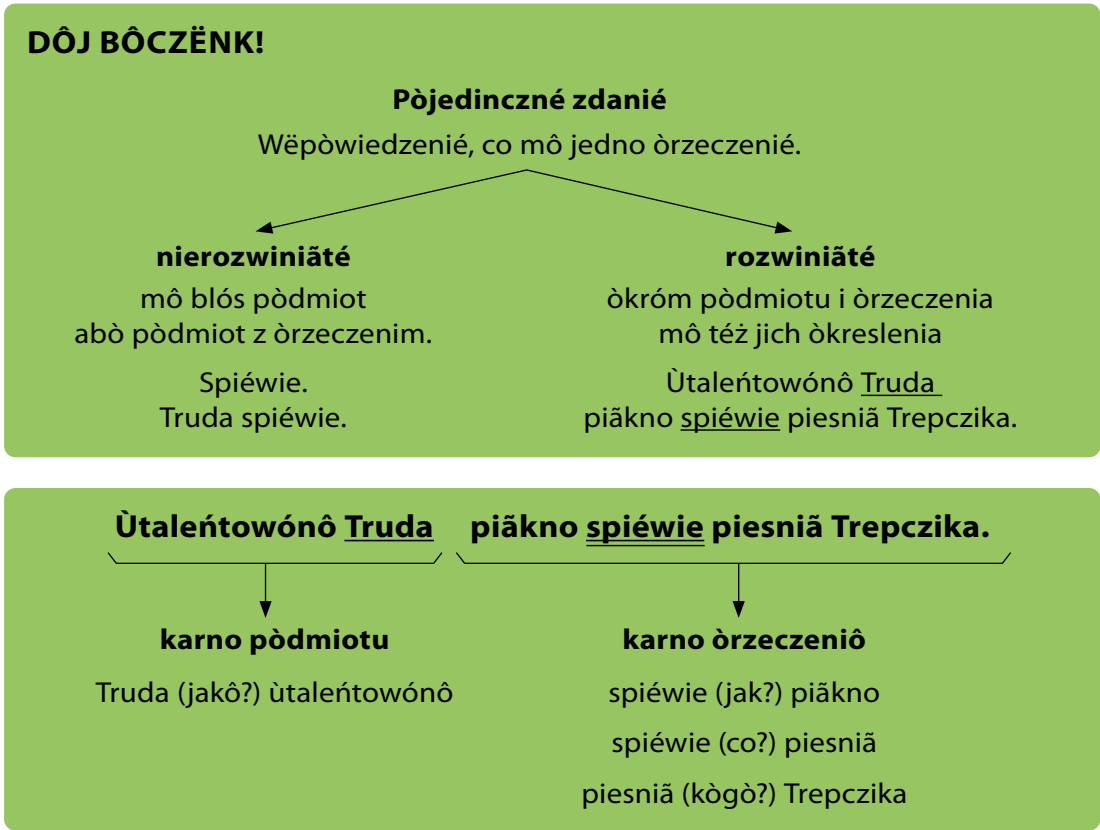
Zdania pòjedinczné rozwiniãté

1 Z rozsëpónczi wërazowi ùložë sztërë zdania.

swiece. òpòwiôda pòdwòdnym ò Òdmina pòrénka
 dérowało dwòje Niezmaçoné tëch szczescé cëché
 bez miesący Ricerz pôrã Kòl Òtomin
 klëkã dostóné òd miół ksäca. ùczuł szeptanié.

- 2 W kòzdim zdanim pòdsztrichnij pòdmiot (jednym sztriszka) i òrzeczenié (dwùma sztriszkama).
 3 Czë zdania z pòlétu 1. sã rozwiniãté czë nierozwiniãté?

4 Rozwiñ zdania nierozwiniãté, dodajcë pò jednym òkreslenim do karna pòdmiotu i karna òrzeczeniô.

Przicklôd: Jón graje. **Môli** Jón graje **w balã.**

Lëdze pòwiôdelë.

Òtomin stojôł.

Ricerz spòtikôł sã.

Ricerz wëgrôł. _____

Òdminë nie bëło. _____

- ☐ 5 Rozwiń zdania nierozwiniãté, dodajãcë pò dwa òkreslenia do karna òrzeczenia i pò trzë do karna pòdmiotu.

Przikłòd: Jón graje. **Mòli skrãtny Jón graje bëlno w balã na bòijskù.**

Ricerz mieszkò. _____

Dzëwczã pòkòzało sã. _____

Mùlkòwie schòdelë sã. _____

Òtomin òpòwiòdòł. _____

Òtomin wëjawił. _____

Czãdë zëcò

- ☐ 1 Przeczëtòj ùwòžno wiërtã Léóna Heyka i dòj bédënk titla dlò ni.

Léon Heyka

.....
Na niebie swiëcy miesãc,
Wieczórny wiëw ji sni
Jò sobie jidã drogã,
Pòdpiéróm sã na czij.

Ach, jak minã tã drogã,
Ta drogã przez ten swiat
Òd renégò dzecëctwa
Jãz do schilonëch lat.

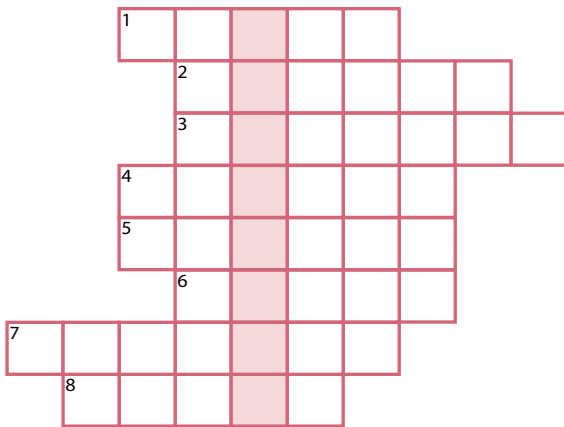
Niejedna chmùra przeszła
Nad głowã mòją prëcz,
Niejedna troska weszła,
Ach, je to znónò rzecz.

A dzys tak cëchò wkòło,
Tak jakbë chòdzył sen;
Ju bliskò czas, co zlëczy
Mie z wszëtczich zemsczich ren.

Léon Heyka, *Kaszëbsczë spiwë*, Gduńsk 1999, s. 84.

- 2 Rozrzeszë tãgòdkã, a dowiesz sã, jaczi titel nadòł ti wiérzce pòeta.

1. Czãd rokù, jaczi je pò lece.
2. Mùlk Òdminë.
3. Ana, aùtorka òpòwiòdaniò „Symbol szczëscia”.
4. Jeden z trzech òrtów lëteracczich.
5. Bòhater brawãdë, co przëniòsł télë szczescò starëszkóm.
6. Bël nim Léón Heyka.
7. Czãd dnia, czej zaczinò sã robic cemno.
8. Krótczi dokòz, pisóny wiérztã, gdzie bòhaterama sã zwierzãta.

- 3 Ùstalë i pòdòj pasowné wëjimczy wiérztë na ùdokaznienié swòji òdpòwiedzë:

- a) Chto je òsobã mówiącã w wiérzce?
- b) Nad czim rozmiszlò?
- c) Ò jaczi drodze wspòminò?

METAFÒRA – jinaczi przenosiò, pòeticczi zabiég, co łączy słowa tak, że nabiérają, nowégò, ùkrëtégò znaczeniò, np. mòrze łów, czòrné zjiscienié.

- 4 Wëszukòj wëjimczy, co òdnòszają sã do elementów wëmienionëch w tabeli i zapiszë cytatë. Pòdòj pòzwã pòeticczégò spòsobù.

	cytat	pòeticczi zabiég
droga		
chmura		
sen		

Wskażë jiné zabiedzi pòeticczë zastosowóné w ti wiérzce (epitetë, ùsobienia, anafòrë, powtórzenia).

- 5 Òkreslë nastrój tegò dokazu. Co spròwiò, że je òn prawie taczi?
- @ 6 Òbezdrzë w internece wëkònanié przez Weronikã Kòrthals piosenczi do słów pòlsczégò pòète Jana Twardowszczégò „Żal”. Jaczé mòsz refleksje pò òbezdrzenim filmù. Dokònòj tlòmacczeniò wiérztë.

Jan Twardowski

Żal

Żal że się za mało kochało
 że się myślało o sobie
 że się już nie zdążyło
 że było za późno
 choćby się teraz biegało
 w przedpokoju szurało
 niosło serce osobne
 w telefonie szukało
 słuchem szerszym od słowa

choćby się spokorniało
 głupią minę stroiło
 jak lew na muszce
 choćby się chciało ostrzec
 że pogoda niestała
 bo tęcza zbyt czerwona
 a sól zwilgotniała

choćby się chciało pomóc
 własną gębą podmuchać
 na rosół za słony
 wszystko już potem za mało
 choćby się łzy wypłakało
 nagie niepewne

Jan Twardowski,
Nie przyszedłem pana nawracać.
Wiersze 1945–2006, Poznań 2009, s. 224.

Òrmùzd dobiwô!

- 1 Ùwôžno przeczëtôj tekst i zwrócë bôczënk na môle, ò jaczych je gôdka. Spróbùj nacéchòwac kôrtã dôwnëch Kaszëb.

– To je wizerënk nasi òjczëznë! – rzekł pón Józef. (...) – Te dwie krąconé czôrné drodżi, co jidą z pôłniô kù nocë, to dwie wiôldżë rzëczy: na wschòdze słuńca Wisła, na zòchòdze Òdra. Tam, gdzie Wisła biezi w mòrze, môsz Gduńsk, tam gdzie Òdra, môsz Szczecëno. Zdrzë, jak liniô mòrza pòdbiegò tãpim klinã do ùscò Òdrë i bôczë, że przeszedłszë rzékã tã na lewi brzëg, wiedno jesz stojisz na dôwny zemi kaszëbsczë. Bò òna sã cygnie pò górach bôltëcczich jaż bezmała tãdë, gdzie stoi Berlin, stolëca Niemców, i miasto Roztoka, niedalek mòrza. Òd pôłniô sznur Wartë i Notecë, jaż do kòłana Wisłë przë Fòrdonie, a òd nocë mòrze: to stòrodôwnë grańce nasi zemi kaszëbsczë. Na pôłnië zemia sã z nią łączy pòlskò, z chtërnã wòlã ksążãt najich i nôrodu jednã twòrzëlë jesmë Rzeczpòspòlitã. (...) Tak më wëzdrzëlë dôwni, szescset lat nazòd. A dzys co mómë? (...) Naszedł nieprzëjòcël òd zòchòdu słuńca i ùriwól jim kròj za krajã, wiedno jidacë na wschòd słuńca. Tak przeszedł Òdrã i mòrził sã nôparce kù Wisle i doparł swëgò. (...) Bôczë! Tam dali kù Òdrze nasza mòwa ju wëmarła. Tam bracò nasi pòddelë sã pòrzãdkòwi i prawóm nieprzëjòcela. A ti, co jesz zëjã i mòwã a òbëczòj òjców tu nad Wisłą i mòrzã zachòwelë, ti ju wszëtë ùrosłë w niewòlë i nie wiedzã, jak bëło dôwni i co jim slëchało. (...)

Pòwiém cë bôjkã ò dziejach kaszëbsczich.

– Biôli duch Òrmùzd i czôrny duch Ariman, a pò naszymù Smãtk, zeszlë sã w zemi kaszëbsczë na gòrze Rewkòle, co na mòrze patrzy i dzeli tëch bracy, co kù Òdrze cygnã, òd tëch co lgnã do Gduńska. I òbròcòł Òrmùzd widné jak słuńce òczë na niebò i mòrze, i ład, i pòwiedzòł tak:

– Ten kròj, to kòlëbka i trëma. Ten lud òn ùmarł a zëje. Na biôli Arkónie stolemné kamienie, pò chtërnëch wanozi syn dôwnëch Weletów z wëstëdłã dësã mòdlãcy sã Bògù gòdkã swëch wrogów, sóm wróg krëwi swòji i glëchi na skardzi, co wëchòdzã z mòdżil. Nad ùscama Wisłë i rëbòk, i rataj, zgarbiali kù zemi i tcãcy ikónë przëwãdrów i gòscy, a swòje rzucywszë do smiecy. Jò ale jim zbùdzã spòd kamianëch mòdżil ricerzi i wòdzów i rozezglã płomiën òd biòlëgò Hélu pò Stopienny Kamiën, bë òzëlë znòwù w mòcë i chwale.

I òdrzekł Smãtk.

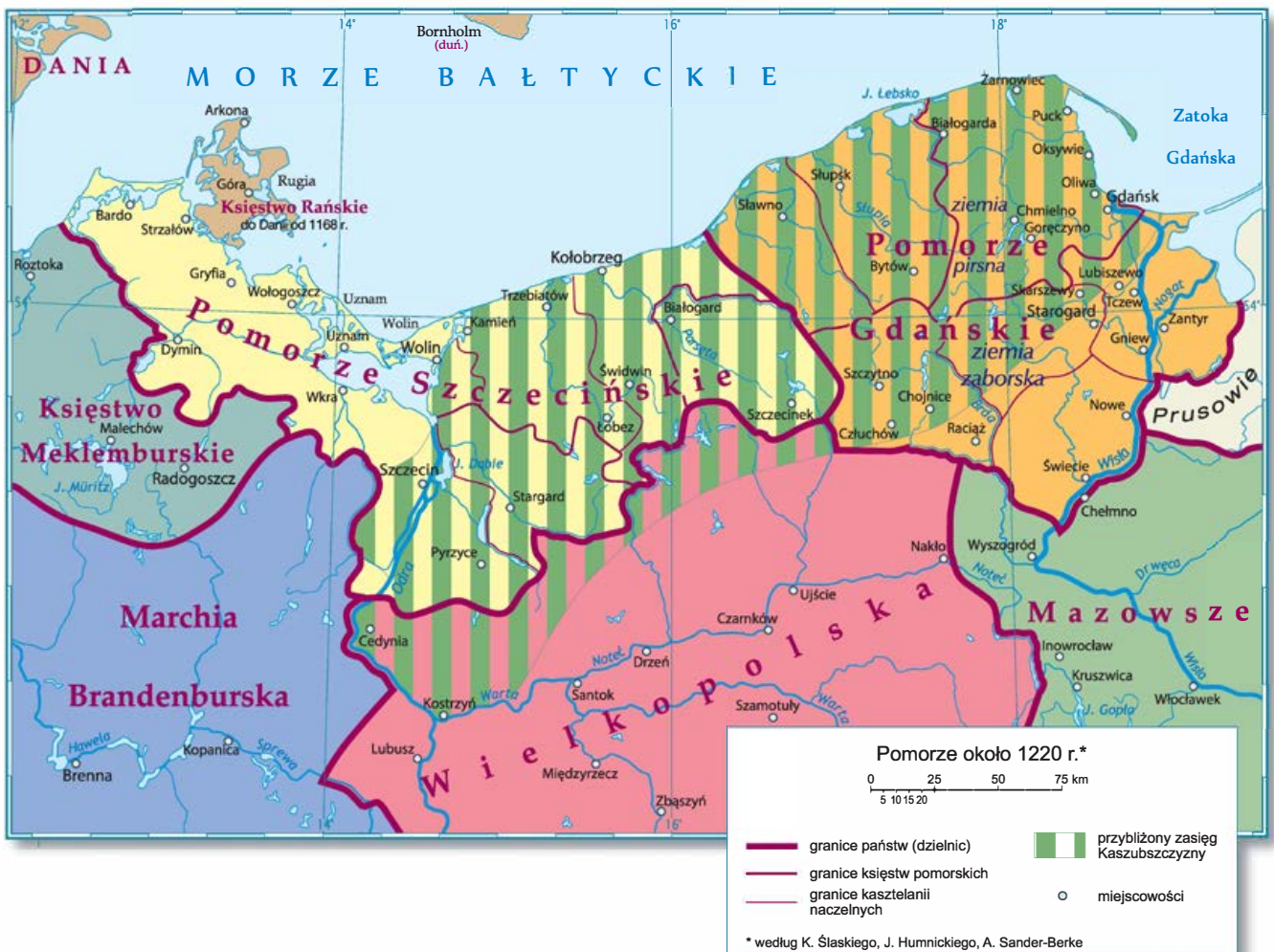
– Smierc jich i zgùba to dobëcë mòje. Pòd Grifòwim znakã biezelë mòrzama: Piorënë jich miecze a zògle jich skrzidła! A wiñcã gardów ògrodzëlë ùbëtk wsów swòjich i kòntin. Przëstanie nad mòrzã to zdrzòdła jich złota. – A pùrpùra i złoto spiëwałë jich chwałã ze szczytów jich kòntin i biòlëch remiòn jich dzëwczãt i niewiast. – Ale jò do nich spławił z kamiannégò nórtu zbójników głòdnëch na mizernëch szkùtach. I w grańce kraju jò wbił jich jak klinã, i pòdparł jich mòcã. I jem szedł przed jich wòjskã jak gradowò chmùra. A szpiegama pòszlë i Zòzdrosc, i Zwada. Jò mòcné rzãdë jich rodów i plemiòn rozrzëszòł na snopë, a snopë pòstawil naprocëm sobie, bë zdobiwca z nórtu mógl żelòznym bótã przeñc pò nich kù słuńcu. Duñszëgò żòłnierza rãkama jò spòlił Rujańskã Stanicã, a Swiätowita stolemny pòsãg rznãł jem na zemiã, a z jegò rzezbã pòkrëtëch człònków ùtlukł jem wiorë w òdżin pòd grònczi żòłniersczë strawë. – I ju jich ni ma, pësznëch Weletów! Bò rzãdama lezã w kamiannëch grobach òd Matczy Redë do piòsków Hélu. Le szarò chmara nieswiadomëch gbùrów i rëbòków biëdnëch na smierc sã spòsobi. Bò kamieni czwioro mechama òbroslëch i sycëna duzò, co we wietrze rzëzy na pùstim ùgòrze: to gròb jich panów.

Ale nie rzekszë słowa Òrmùzd wëcygnãł rãkã i spòd grobòwëgò kamienia wëdobël gòrsc prochù bòhatérów i sòł gò jak sëwca seje zòrno na przëchòdnë zniwa kù wschòdowi słuńca i zòchòdowi, kù nordze i pôłniu. A proch szedł kù zemi, jak rój gwiazd, jak żòlãcë skrë. A gdzie spadła skra, tam wëtrisnãł òdżin ze swiãti zemi i łączył sã z ògniã w płom.

A Smãtk sã skrzewił i hisknął
 złim òkã i sygnał w dzurã strë-
 piałégò wiãza. Tam sedzòł sãp
 stòri. A òn gò wzał na dłoń, roz-
 winął mù skrzydła i pióro za piórka
 wëriwającë pùsycł złim wiatrã za
 skrama. A sãpòwé pióra kù zemi
 spòdałë a z kòzdegò lãgłë sã nowé
 sãpë. I szarim skrzydlã pòdałë
 na ògnie i gasëłë płomién.

Ale Òrmùzd biòli nie òprzestòł
 sòc swiãtëch prochów na kaszëbską
 zemiã, a skrë pòdałë króm sów
 i sãpów, jak rój gwionzd.

Aleksander Majkòwsczi,
Żécë i przigòdë Remùsa,
 Oficyna Czac, s. 124–125.

2 Jesz rôz przeczëtôj pòczãtk Józwòwi gòdcki ò grańcach Kaszëb i pòrównôj kartë Kaszëb.

3 Zaznaczë mòle, ò jaczich òpòwiôdô pón Józef.

Rewkół – góra nad jezorã Gardno, kòl wsë Smòldzëno, gdzie czedës òdpròwiało sã pògańszcë mòdłë; zwónô swiãtã górã Słowińców.

Na spòdlim: Róza Ostrowska, Izabella Trojanowska, *Bedeker kaszubski*, Gdańsk 1978, s. 363–364.

Rugia – niemiecczi òstrów na Bòłce; w strzëdnëch wiekach mieszkalë na ni słowiãszcë plemiona. W XII stolecym zdobëtò przez Dëńczików (Dënow), pózni władzã nad niã mielë ksążãta pòmòrszczi; w XVII w. nòležãła do Szwédów a w XIX do Prësów.

Arkóna – nòdali wësëniãti na pòłniowi-pòrénk cëpelk Niemców, na òstrowie Rugia. W strzëdnëch wiekach słowiãszcë grodzëszcë Arkóna; bël to mòl tczë Swiãtowida; W 1168 zdobëtò i zniszczonò przez Dëńczików.

Na spòdlim: *Encyklopedia Gazety Wyborczej*.
Hasła opracowane przez wydawnictwo PWN,
t. 1, t. 16, s. 553, 170–171.

Z religie staroirańszci:

Òrmùzd – pón Mądri, bóg widu, jegò symbolã je òdżin; stwòrca wszëtczëgò, biòtkùjący sã wiedzno z Arimanã – dëchã zła.

Ariman – przednik karnów złëch dëchów, bóg zła i cemnicë, łzëlstwa i znikwieniò. Wróg Òrmùzda.

Na spòdlim: Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2006, s. 62, 889.

4 Pòdòj przykładë na dzysdniowé dzejanië Òrmùzda i Arimana. Kògò, wedle ce, mòże nazwac Skrã Òrmùzdowã?

Skrë Òrmùzdowé

– nòdgradë przëznòwóné przez redakcjã czãdnika „Pòmèraniò” dlò lëdzy zasłużonëch dlò Kaszëb i Pòmòrzò.

Wszëtczé drodżi prowadzą do śmiercë

- 1 Przczëtôj ùwòżno pòstãpnã brawãdã Jana Drzëdzdżóna „Ò człowiekù, co miòł strach śmiercë”. Òb czas czëtaniò wëpiszë wërãzë, chtërnëch nie rozmiejesz.

Bël człowiek, chtëren baro miòł strach śmiercë. Nosył nausznice, bò mësłòł, że nògle mòże mù do ùcha co strasznegò wpadnãc. Biwało, że całima dniama leżòł we wërach pòd pierzëną, bòjącë sã spòd ni wëzdrzec, bò mòże swiat sã zmienił, a òn òd tegò zgłëpieje ë ùmrze. Nié, to ni mòże rzec, że bëło mù tak baro dobrze na swiece, doskòcało mù zëmno, jiscył sã ò rozmajité rzeczë, jak wszëtcë lëdze. Czej blòs pòmësłòł ò śmiercë, włosë stòwałë mù sztram, robił sã bladi, ni mógł jesc, a tej chòwòł sã dzes, jeżlë nié pòd pierzëną, to dalek na pùstkach, dze nawetka psë nie łążã.

Lubił słëchac, co lëdze gòdajã ò śmiercë. Chwòtòł kòżdë słowò, rozmiszlòł nad nim, co mòże pò pròwdze znaczcë, ë czemù ti lëdze w jegò bëtnoscë prawie ò tim gòdajã, mòże òni co wiedzã ò śmiercë, chtërna jidze na negò ran. Równak miòł strach ò to pëtac. Nèkòł chùtkò do szpëgla ë bëłno òbzéròł swòjã twòrz, czë nie je bladò abò czë ni mò czerwònëch òczów. Pòtemù rozeblòkòł sã ë badòł, czë na jegò nogach, brzëchù ë remionach nie bëło widzec sënëch plamów. Robił to baro niecerplëwò, zdrzucòł flot kòszlã ë bùksë, a szmergòł je dalek òd se. Chòc ni mógł nalezc niżòdnëch plamów, nie òbdòł sã, chòrosc mòże sedzec baro głãbòk – mësłòł. Doch mòże jã ùzdrzec w òstatnym sztócëkù! To mùsi òpasowac, bë so czasã nie przezdrzec.

Czedë ùzdrzòł kògòs baro stòrëgò, ni mógł ùstojec w mòlu ze wzrëszeniò. Wiedno czej szedł kòle starëszka, zajiscony pitòł sã gò, czë dobrze sã czëje. Stòri òdpòwiòdòł, że czëje sã dobrze. Czekawi bëł kòzdi mòrlënë, zgruzdzeniò pòstacji ë òczów, co ju dobrze nie widzã. Chcòł chwacëc śmierc tedë, czej prawie przëchòdò ë chwòtò taczëgò stòrëgò za gardło. Wnenczas pò pròwdze òn bë jã widzòł, ë mógłbë ji sã przëzdrzec. Ni mógł téz zrozumiec, że to wszëtkò, nó co terò zdrzi – drodżi, lasë, niebò – wcyg mdze, czedë jegò ju nie mdze, ë òn ju nigdë nic z tegò nie ùzdrzi. Jakùż to je mòzłëwé?! Tej zamikòł sã w swòjim dodomù, ë rëczòł nad swòjim biédnym kawlã, chtëren nie je wiedzec, chto jemù namienił. Ale bez nen płacz, co miòł gò ùspòkòjic, jesc barzi sã trzãszë ë bëło mù tak lëchò jak nikòmù na swiece.

W kùncu ùmësłił so jic w swiat, bò domògòł sã, że tedë mòże ùceknãc śmiercë. Mdze jã manił, na przikłòd òstawi wid w swòji chëczë, tak zëbë òna mësła, że dërch sedzy tã bënë. A czedë przëtròfkã śmierc pùdze za nim, zatrze za sobã szlachë, ë pòprosy lëdzy, abë zmilëłë ji drogã.

Pierszi ròz, nie wiedzec òd czedë, sã ùsmiòł. Mòże mù ùdò sã ji zwiornãc? Wnenczas mdze òbzéròł nen swiat tak długò, jak mdze chcòł. Redowało sã jegò serce ë sãsòdzë dzëwòwelë sã, że je tacji wiesoli ë, mòże rzec, szcëslëwi. Dopitiwelë sã, czë mòże dostòł jaczé wiadło òd kògò blëszczëgò. – Nié – gòdòł – jidã w swiat.

To bë so tak mësłòł, że je to òstatnò òràdz do redotë – wëcëgac w swiat, to tëlì, co skazac sã na pòtłukã midzë cëzymã lëdzama. Ale òn chcòł zwiornãc śmiercë, ë to bëło czësto co jinëgò. Pòdskòcony zarzesził swòj pińdelk, w jaczim miòł sztëczk sëchëgò chleba, ë ò pòrënkù szedł w swiat.

Na krzizewëch drogach pòtkòł starëszka, co miòł sëwã brodã, ë spitòł sã gò, dokãdkaż te wszëtczé drodżi prowadzã. Starëszk òdrzekł, że do śmiercë. – Jakùż to? – zadzëwòwòł sã. – Tej ni ma niżòdny jiny drodżi, jakã jò bë mógł zwiornãc? – Ni ma niżòdny jiny drodżi” – òdrzekł starëszk. Człowiek z pińdelkã sòdł so na krzizewëch drogach, ë zaczął rëczec. Rëczòł tak długò, jaż zafela mù łez, a jegò żòł ni mógł bëc ju wikszì.

Czedë tak sedzòł ë wëzéròł na starëszka, co wëdòł sã jemù baro pògòdny, na krzizewëch drogach zjawiła sã cëniò. Bël to wiòldzi ptòch, co mógł pòdniesc całã chëcz w swòjich pazrach.

– Wez gò – rzekł starëszk do ptòcha. – Òn chce zwiornãc przed śmiercã. Mòże dze tã dalek, midzë blónama, ji ni ma, bò stãd wszëtczé drodżi prowadzã blòs do śmiercë.

Człowiekòwi bëło ju czësto równo, tak zbòlałã miòł dësżã ë tak beznòdzejną przìídnòtã. Ë wiòldzi ptòch chwòcył gò ë ùniòsł na kùnc zaswiatów, dze bëła téz kròjna ùmarlëch. Tuwò gò pòstawił, sztócëk pòsedzòł, a tedë pòlecòł nazòd na krzizewé drodżi, dze chcòł përzna pòbëc ze starëszkã.

Człowiek z pińdelkã spitôł ùmarłëch, jakùz ti sã czëją. Òdrzëklë, że dobrze, nic jima nie felëje ë nijak nie je jima zòł, że sã ùmarli.

– Ale doch tã je taczi pëszny swiat – gòdòł człowiek. – Wa bë nie chca gò widzec?

– Nié, më bë nie chcelë – òdrzëklë. – Më tu mómë najã dôkã, w jaczi sã tacã dzeje tegò swiata, ë òna nama sygnie. Jes tã téz ùmarli? – spitelë sã jegò.

– Nié, jò jesz żëjã – òdrzëklë człowiek – ë jidã w swiat, bò chcã zwiornãc smiercë. Ale tã na zemi wszëtczé drodżi prowadzą do smiercë, zòs tuwò jò jem na granccë zaswiatów ë kròjnë ùmarłëch, temù mòże prawie dze tuwò nalëzã so jakã kròjnã, dze zamieszkajã.

Ùmarli żëczëlë mù, żebë jak nôlepi wëbròł ë szczeslëwò zamieszkòł. Czejbë jednak bëł ùmarli jistno jak òne – zagwësnilë – wnenczas kòl nich téz sã dlò niégò nalëze plac. Pòdzëkòwòł jima ë szedł szëkac kròjnë, dze bë sã czuł bezpieczny òd smiercë. Kò w zaswiatë, jak mëslòł, òna nie przëchòdò.

Ë tak trafil do kròjnë słowików, a jich spiëw wëdòł sã jemù niebiańszci. Légl so w ti kròjnie ë ceszil sã spiewã słowika, ë ptaszim pùchã, a téz tim wszëtczim, co ne mòlé ptòchë w swòjich serduszkach nosëlë. Bël baro rôd, że szedł w swiat, kò jinaczi nigdë bë sã nie dowiedzòł, że takò kròjna je. Òkróm

tegò bëł dbë, że z tegò słowiczëgò pùchù niżòdna mòc gò nie wërwie, nawetka smierc. Bël gwës, że ne gòracé piórka dadzą mù schronã przed nã, co ji tak baro chcòł zwiornãc. Kò mają w se cepło zebróné ze wszëtczych kròjnow, je to cepło twòrzeniò, a no nie slëchò smiercë. Bël ò tim przeswiòdczony.

Jednégò dnia ùczul szemar. To szemarzil wòdospòd, ale, wejle!, nié wòdny, le złożony ze wszelczich stwòrzeniów, co tu żëlë – ze słowików, wãzów, ùmarłëch, sëwëch starëszków, wiòldżich ptòchów, srëbrznëch rëbów ë lëdzy. Midzë nima bòldowało sã cos szarégò, klatatégò, co wëzdrzało jemù za smiercã. To wszëtkò lecało na zabicë w dól, do zemi, a òn òstòł sóm w ti szari kròjnie, dze czedës spiewalë tak pëszné słowiczi. Ni mògl zrozumiec, cëz to bëł za dzywny wòdospòd, ë czemù nie wzał jegò mët, żlë bëł tu, w ti kròjnie, jak wszëtcë jiny. Mòże prawie to je smierc – pòmëslòł. Na cëszò a bezrëch.

Chòdzył pò ti szari ë pùsti kròjnie, zdrzacë wkòł, czë sã tu nie skrëła smierc. Pòtemù pòmëslòł, że òn nijak nie wié, jak smierc wëzdrzi, szukò za jakã pòstacjã, a mòże òna je jak szpilka wetklò w jegò ruchna, ë czedë przinidze czas, wëdostónie sã ë przekluje mù òczë. Kò mòże téz nie je niczim, co mòże dozdrzec. Mòże bëc chòc dëchã, co za nim krok w krok łazy ë w jednym sztòce wëznobi jegò cało. A mòże nijak ji ni ma, a òn prózno ùcëkò. Żebë ùwierzc, że je, òn bë miòł ùzdrzec chòc ji cëniã dze òb drogã.

Tak baro òsmãtała gò mësla, że smiercë nijak ni ma, że zaczął tuńcowac ë spiewac pò ti prosti kròjnie, jaż zbùdzył sã sóm Bóg ë spitòł, z czegò òn sã tak ceszi.

– Ni ma smiercë – wòłòł człowiek. – Czejbë bëła, jò bë mùszòł jã dze ùzdrzec; tëli jò przeszedł ë tëli jò widzòł, ale ni móm ji nalazlé.

– To je mòzłëwé, że ji ni ma – mrëknął Bóg – rozmajice ò tim gòdajã. Jò téz ji nigdë nie widzòł.

– Widzysz – krzikòł człowiek – a tã doch jes starszi jak nen całi swiat! Czejbë bëła, tã bë mùszòł jã dze widzec.

– Pròwda – mrëknął Bóg – jò bë miòł jã widzec, mòsz pròwdã, wãdrowczikù. Jò blòs czuł, że nìchto pòsl kòzë przed pieklã, mòże to prawie òna?

– Nié, nié – zasmiòł sã człowiek – òna to pewno nie je, docz ji kòzë pasc?

Temù wròcył człowiek na zemiã ë zaczął òpòwiadac, że ni ma smiercë, bò òn ji ni miòł widzóné, ë sóm Bóg, chtëren je baro stòri, téz nié. Lëdze nie wierzelë mù, pòkòzëjącë, że co sztòt nìchto ùmierò.

– Ale chto nie chce, nen ni mùszi ùmrzéc, bò smiercë ni ma – prawil, ë sóm w to wierzil.

Ë jednégo dnia stało sã, że ùmiérało młode, piãkné dzéwczã, a òn przechòdzył kòle ji dodomù ë wlòzł bënë. Tej zòs zaczął sã bòjec. Wiedzòł, że donikąd nie zwiornie, ë ni mòże ùdawac, że smiercë ni ma. Mùszi co zrobic, abë jegò strach nie bël tak wiòldzi, bò ledwò mòże to strzëmac. Ùmëslil so zbùdowac pòmnik, abë tak czësto nie zdżinac z tegò swiata, kò pòmnik ni mòże ùmrzéc, temù mdze znankã tegò, że czedës tu chòdòł, mieszkòł, żil, rëczòł, sã smiòł, ë że to bël téz jegò swiat. Pòmnik pò pròwdze nic lëdzóm nie rzecze, ale zaswiòdczi, że òn tu czedës bël. Spiéwòł kòl bùdowë pòmnika ë ceszil sã nim, kamiannò pòstacjò përzna za nim szlachòwała.

Czedë pòmnik bël fardich, sedzòł kòl niego dzén ë noc, a taczé nachòdało gò wzruszenié, że sztòtama rëczòł, a sztòtama sã smiòł.

Ë hewò w trzecã noc pòmnik zeszedł na zemiã, ë zaczął sã jiscëc na bùdownika, że je z kamienia. Wszëtcë mają dësze, zëją, chòdzą, ceszą sã z czegòs, smùcã sã czims, blòs òn stoi bezrësno, bò nic mù nigdë w piersë nie zadrëzi. Człowiek chòdzył za swòjim pòmnikã pò drogach ë lasach, ë lãkach ë nie wiedzòł, cëż mò nó to rzec. Żòł mù bëło kamianny pòstacji, co tak straszno narzëkała. Do te nick ju ni mògl ji pòmòc, nie rozmiòł zaszczepic w ni dësze, ë nie bël gwës, czë bë mùszòł to zrobic sóm Pón Bóg, czë téz Wiòldzi Czarownik. Kò òn bë miòł tegò strach, bò cëż bë mògła zrobic na swiece takò kamiannò pòstacjò z pròwdzëwã dëszą? Nòwëzi co zniszczëc. Ale coròz wicy bëło mù żòł zdrzec na swój pòmnik bëz dësze ë zaczął skrapiac jegò wòdã z jezora, gòdajacë „niech òzëje”. Razã z nim robił to Wiòldzi Czarownik ë pòmnik òzil.

Terò to dopiërze zrobiło sã straszno. Żëwi pòmnik sã domògòł, jak baro je brzëdci, ë chcòł sã zemscëc na swòjim ùtwòrcë. Ùmëslil so òkalëczëc gò, abë jistno jak òn bël brzëdci. Zaczãła sã wiòlgò nëkba, w jakã òstelë wcygnionë ë ptòch, ë starëszk, ë wszëtczé słowiczi, a nawetka sóm Pón Bóg.

– Nèkò za mnã smierc – wòlòł człowiek. – To jò móm jã stwòrzoné, ale nict ju nie je w sztãdze ji zniszczëc.

Wiedzòł, że rëchli czë pózni pòmnik gò donèkò, a tej stónie sã to, czegò tak baro miòł strach.

W kùncu lëdzóm sã ùdało zrzeszëc nen zëwi pòmnik ë przëkùc do skalë. Ë chòc bëło to baro straszne, jinaczi ni mògl sã òd niego ùwòlnic. Równak człowiek dobrze wiedzòł, że tã na skale òn je ë z czasã mòże sã òd ni òderwac. Temù jesz z wikszim zòwzãcym zaczął stawiac wiòldzi pałac, abë nen bël znanckã tegò, że czedës tu bël ë mieszkòł, ë żil, ë cerpiòł, ë miòł strach smiercë.

Pałac bël nad` zwëk piãkny ë człowiek przeżil w nim wiele szcëslëwëch dniów. Ale z czasã zacząłò mù mierzëc to, że w nëch wiòldzich jizbach je tak baro pùsto. Ùmëslil so, bë òtaczałë gò dzecë. Temù sã òzenił ë miòł jich baro wiele. Ne rosłë ë bëłë mòcné jak òn. Ë òkòzało sã, że òne téz mają strach smiercë, jistno jak òn. Zaczãłë jegò òbskarzac, że to bez niego zëją na taczim swiece. Nòprzòd wënëkałë gò z pałacu, a pòtemù gòniłë za nim pò drogach, szkalëjacë a rãgajacë jemù, jak jaczëmù nògòrszëmù zleczińcowi. Zatrëło to jegò dësze ë stracył swòjã mòc, ë ni miòł ju chãcë do zëcò.

Zaczãł wòlac smierc, przed chtërnã tak zawzãto bez całë swòje zëcë ùcëkòł. Ale òna nie przëchòdała.

Temù miòł nen człowiek starã schòwac sã przed swòjima dzecama, co jich terò miòł nòbarzi strach. Szedł do przëkùtégò do skalë zëwégò pòmnika ë ùwòlnil gò. Pòmnik rëgnął zarò w swiat ë nic sã nie stało, blòs słuńce zrobiło sã baro czerwònë ë zaswiécëło na jegò twòrz ë rãce, ë całã pòstacjã. A człowiek mësłòł, dokądkaż mò terò jic. Ni mùszòł ju ùcekac, ni miòł nic òkróm malińczégò pińdla z sëchim chlebã, le nie wiedzòł, dokądkaż ë za czim mò jic.

W kùncu dozdrzòł smierc, co na niego szła. Sadła kòle niego, a òn sã ji tak przëzdrzòł. Bëła piãknò, mia swiëcacé órińdzi ë gòracã szëjã. Bez no cepłò, co òd ni czuł, bël czësto òd se. Nic a nic ni miòł ji strach. Nie wiedzòł, że je takò mitkò, szarò, cëchò ë dobrò. Żdòł, jaż dotknie jegò òczów, ë bël nó to przërëchtowóny. Przedstòwiòł so, że to dotkniacë mdze mù lubiòł. Że rãce mùszi miec magicznë. Lëdze czësto lëchò so jã przedstòwiajã – mësłòł. Mësłã, że je straszno na gãbie, mò gnòcané rãce, widzec je blòs gnòtë nóg, a czëc je òd ni za trëpã. **Timczasã òna je pòdobno do spikù. Pròzno miòł starã, bë òsta pò nim jakò znanka na tim swiece, ji tchnienié kùnczi wszëtkò, ë strach, ë pònizenié, ë lëdzkã nienawisc. Żebë to miòł wiedzónë, tej bë wiele rëchli za niã żdòł.**

Węcynął ręce ë dotkł ti pòstacji. Ale to nie bëła śmierc ë nie zamkła mù òczów. Bël to chtos, chtò jegò kòchòł. Wiedzòł, że miòł dobëté nad śmiercã. Chcòł sã pòdzielc nym wiadłã z Panã Bògã, ale tedë uczuł mòcny głos: – Wiém ò tim.

– Òn wié! – krzikał człowiek ë òdnąd ju nigdë ni miòł strach śmiercë.

Jón Drzëzdżón, *Ò człowieku, co miòł strach śmiercë*, w: *Brawãdë*, Gduńsk 2012, s. 181–187.

- 2** Razã przetłómaczta wërazë, chtërne jesta pòdsztrichnãłë. Jak mòta jiwer, skòrzëstòjta ze słowarzów.
- 3** Jakã znónã pòwiòstkã, przëbòcziwò cë tã brawãda? Jaczych jinszych bòhaterów ùcëkajęcëch przed śmiercã znajesz? Jaczi bòhater próbòwòł zwiornãc śmiercë? Nawetka na jaczis czas ùdało mù sã sprawic, że na swiece nicht nie ùmieròł. Pamiãtòsz, ò kògùm mòwa?
- 4** Przeczëtòjta ùwòżno zaznaczony kùńcowi wëjimk. Pòwiédzta, jak gò rozmiejeta?
- 5** Do òglowégò planu wëdarzeniów dopasuj dokładny.

- A**
- a. Szczestlëwé żécé człowieka w pałacu.
 - b. Wiòlgò rodzëna człowieka.
 - c. Strach przed śmiercã.
 - d. Òbskòrzanié òjca ò żécé w taczim swiece.
 - e. Wënëkanié òjca.
 - f. Stracenié chãcë do żécò.

- B**
- a. Pëtanié starëszków ò zdrowié.
 - b. Próba schwòtaniò śmiercë.
 - c. Jiscenié sã nad swòjim kawłã.

- C**
- a. Ùwòlnienié pòmnika.
 - b. Ùceczka pòmnika.
 - c. Jiwer człowieka.

- D**
- a. Znikniãcë wszëtczégò żëjącégò stwòrzeniò.
 - b. Szarò i pùstò kròjna.
 - c. Sómnoc człowieka.
 - d. Rozmëszlanié ò wëzdrzatkù śmiercë.

- E**
- a. Wiòlgò nëkba.
 - b. Dobëcé lëdzy.
 - c. Przekùcë do skałë pòmnika.

- F**
- a. Niewiara lëdzy.
 - b. Śmierc młodégò dzëwczëca.
 - c. Wiòldzi strach człowieka.
 - d. Bùdowanié pòmnika.

- G**
- a. Spòkój człowieka.
 - b. Dotkniãcë pòstacji.
 - c. Zmiłka.

- H**
- a. Pëtanié.
 - b. Łzë człowieka.

- I**
- a. Wspólné wanożenié człowieka z kamiannã pòstaciã.
 - b. Skròpianié pòmnika wòdã.
 - c. Robòta Wiòldzégò Czarownika.
 - d. Żëwi pòmnik.

- J**
- a. Rozmòwa człowieka z ùmarłima.
 - b. Żëczbë na drogã.

- K**
- a. Prosba starëszka do ptòcha.
 - b. Ùniesienié człowieka w blónë.

- L**
- a. Tuńcë i spiéwë ze szczescò.
 - b. Rozmòwa z Bògã.
 - c. Nazòd na zemi.

- Ł**
- a. Òstawienié widu w chëczë.
 - b. Zacéranié swòjich szlachów.
 - c. Redota.

- M**
- a. Redota człowieka.
 - b. Pòstanowienié ò òstanim.

- O**
- a. Noszenié naùszników.
 - b. Leżenié całima dniami w wërach.
 - c. Ùkriwanié sã.

- N**
- a. Słëchanié òpòwiescë ò śmiercë.
 - b. Szukanié òznaków chòroscë.

1. Dobëcé nad smiercã i pògòdzenié sã z niã.

2. Spòtkanié ze smiercã.

3. Prosba do smiercë.

4. Bùdowanié pałacu.

5. Zemsta pòmnika na swòjim ùtwórcë.

6. Jiscenié pòstacji z pòmnika.

7. Òpòwiòdanié ò brakù smiercë.

8. Ùmëslenié, że smiercë ni ma.

9. Dzywny wòdospòd.

10. Kròjna słowików.

11. W kròjnie ùmarlëch.

12. Zjawienié sã cëni.

13. Spòtkanié starëszka.

14. Wëcygniãcé w swiat.

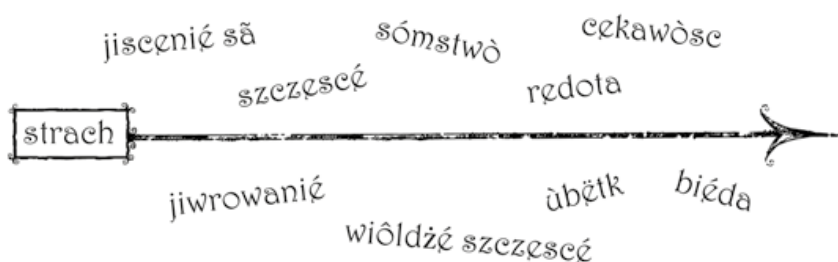
15. Planowanié wanodzi.

16. Jiscenié sã nad kawlã starëszków.

17. Cëkawòsc smiercë.

18. Żëcé w strachù.

- 6** Co mòże rzec ò bòhaterze ti pòwiòstczi? Jak zmieniwòł sã jegò pòzdrzatk na temat smiercë przez całé jegò žëcé? Naniesë na jegò žëcowã òs czasu wsczëca, jaczé towarzëłë temu człowiekòwi, sparłãczoné ze smiercã.

- 7** Czë takò pòstawa do žëcò tegò człowieka cë sã widzy? Czë jegò dzejanié mòże nas czegòs nauczëc? Jakã wskòzã të bë dól/dała taczémù człowiekòwi. Zredaguj pôrã zdaniów i zapiszë je w zesziwkù.

„Czemù tak je, nie wiém.”

Pamiãcë Janusza Mamelszczégò, 1966–2022

Janusz Mamelszczi

Wiara

Wczora, jak jem na kòle so wëbròł,
Spòtkòł jem Bòga, nad jezorã sedzòł.
A jak mie ùdrzòł, wstòł i cziwnął rãkã,
Rzekł, że pòsedzy ze mnã chãtno.

- Ale gòrac – jò mówiã do Niegò.
- Wëpiesz piwò – Òn pito i sã ùsmiëwò.
- Nié, maò czedë pijã. Czasã leno wino.
- Jak mój Syn, Òn téz wino pijòł, nim źdżinał.

– Wiém, móm czëté ò tim. Smùtnò sprawa.
Jò ju dòwno chcòł z Tobã ò tim pògadac.
Czemùż Jemù przëszo takã smiercã zdżinac?
Nie szło to jinaczi zrobic? Mògło Gò to minac?

- Òn ùmarł za ce – Bóg rzecze –
I wszëtczich lëdzy na swiece.
- Jò wiém, że móm wiele zgrzeszoné,
Kò mùszòł Òn bëc za to pòwieszony?

– Mòje Słowò wiele mówi, zmienic mòże wiele.
A co z Niegò wërozmiejesz, zanòlégò òd twi wòlë.
– Kò jò czãsto to złé robiã,
co gò robic nie chcã.
A dobre, co gò chcã
Tegò robic ni mògã.

Czemù tak je, nie wiém.
Mòże Të mie pòwiész?
Czemù jò jem òbwiniony,
Chòc Të mòsz mie taczim stwòrzoné!

Leno na to Bóg nic nie rzekł.
Za sztót wstòł i szedł pò wòdze.
Tej znów cziwòł rãkã mie na brzegù,
Chcòł, żebë jò przëszedł do Niegò.

Janusz Mamelszczi, Gòdcki òb drogã do nieba, Gduńsk 2019, s. 18–19.

- 1 Wskażë bòhaterów ti wiérztë. Co mòże rzec ò pòdmioce lirycznym? Dôj bôczënk na to, co gôdô, ò co pitô.
- 2 W jaczim môlu doszło do pòtkaniô? Co je w tim zéńdzenim apartnégo?
- 3 Czemù niechtërne słowa sã zapisóné westrzód zdaniów wiôlgą lëtrą? Czemù Słowò je pisóné wiôlgą lëtrą?
- 4 Ùbrzątwi so swòje zéńdzenié z Bògã. Przë jaczych leznoscach, ò czym bãdziesz z Nim kôrbił, jaczé zadôsz pëtania? Òpòwiédz, ò tim.

Remùs Witosławã

- 🔊 Pòslëchôj XXII dzëlu romana Aleksandra Majkòwsczegò. Òb czas slëchaniô zaznaczë wëjimk przedstòwiający nowégò bòhatera pòwiescë.

Reno pełné słuńce widzało nôbòzny lud pòd figurą swiätégò Jana Nepòmùka. Stoji òna tam pò kuńc miasta, gdzie sã trzë drodżi rozchòdzą: Do Wieprznicë i na wiôldzi kamién przë Òwśnicach, do miasta i do Skòrzewa. Westrzód zelonëch lëp stoji pòmnik negò swiätégò ksãdza, chtëren wòlòł smierc, niź zdradzc tajemnicã spòwiedzë. Tam sã pò rôz òstatny òddzãkòwujã lëdze òd lëdzy, chòragwie òd chòragwi, òbrazë òd òbrazów, nim sã pùscy miedzë zeloné pòla kómpaniô. (...)

A më mijelë pòla, zeloné lasë, wse, wszãdze witóny i chiże sã òddzãkùjãcë. Wiedno dali za Matką Bòską, chtërny òbròz w biòlim zgle dalek szedł przed nama. Jesz sluneszkò pòłowë swòji dzénny drodżi nie òdbëło, a më ju przeszlë miedzë Reduńszima Jezorama i pò wësoczych brzegach jegò minãlë jesmë Bòrëcëno i zaszlë jesmë do Wigòdë.

Jô sã trzimòł kãsk slòdë kómpanii, bòm wòzył swòjã karã i nie chcòł jem niã lëdzóm na piãtë najezdżac. W procesji mie sã téż niebëlno wëdòwało z karã jic. Dlòtegòm sã przed Wigòdã zatrzimòł przë figurze w pòlu. Biòlò òna tam stajała jak mòlò kaplëczka, a wiónkama z malbrónków i bòrowiczò bëła òbwiészónò. W ni za òknama stajała figura Matczy Bòsczi. Mòlë dzëwczãtkò pasło przë ni pilãtka jesz żòlté i słabé na nogach. Niedalek jô ùsòdł na mòji karze i slëchòł, jak tam dali zwònë grają i nòród spiéwò. (...)

Të, mòlò gãsòrkò, i wa, żòlté pilãtka, pòd biòłą figurą w pòlu! Wa temù winné, że mie sã cãżkò zrobiło na sercu i mie pòrwòł płacz. Tak jô to nieròz widiwòł Martã mòłą przë gãskach na naszym pùstkòwim za jezorama i za lasama. (...)

Òd Bòrrestowa do Miechùcëna cãżkò jidze droga. Na prawã rãkã szkli jezoro, a na lewã ùnòszają sã wize. Rzeklë, że w Miechùcënie bãdze òbiòd, dlòtegòm bëł ùdbë, że mògã kãsk òdpòczãc, bò jich nagòniã. Zepchnãł jem tedë karã na kròj jezora i ùsòdł nad wòdã. Słuńce prawie wskòzywało pòlnië, a grzało tak, że lëdze w kómpanii sobie nie wdarzëlë taczich cepłëch dni na pòczãtkù maja. Sedzãcë nad jezorã, jô przemiszlòł. Òd chwilë, jak jem ùzdrzòł nã mòłą gãsòrkã z pilãtkama pòd figurą, dzyszò reno teskniãczka mie sã w dëszë rozsadła za naszym pùstkòwim i za lëdzama, chtërny mie tam kòchelë. W taczich mëslach jô nie czuł, jak stanãła przede mnã kòbiéta w latach, zgarbiałò, na cziju sã pòdpiérãjãcò. Jak jem na niã wezdrzòł, miała òczë duzé na mie wlépioné, a jak sã nasze wezdrzeniò pòtkalë, rzekła:

- Jô wiém, chto të taczì.
- A chtëż të jes, kòbiéto? – pitòł jem sã.
- Jô jem stòrò Julka. Lëdze mie zowiã proroczkã i mie sã bòjà...
- Czemùz sã cebie bòjà?

– Bò jò jem widzącò. Jò widzã, co bëło, jò widzã, co bãdze.
– Dobrze zes tu ùsòdł dlò òdpòczinkù i nie szedł w gromadze z kòmpaniã we wies. Bò tam zdaje dwùch w szklãcèch szołmach i ze szablama przè bòkù, bë ce zabrac.

Wezdrzòł jem zdzewiony na tã niezwèklã kòbiëtã, ale òna zdrzącò mie wiedno w òczè, rzekła tak:

– Pòsedzè tu, jaz przindze twój towarzész. Tej jidz z nim, a rëchli nie!

I sadła kòle mie.

– Żelè mòsz przè sobie co do jedzeniò, to jédz! – rzekła – bò do Strzèpcza jesz długò droga.

Nie chcało mie sã prawie jesc, ale zebè ji ùczënic do wòlè, jò dobél z karè chleba i jòdł. A òna òb ten czas pòzerała na jezoro i długò nie rzekła nic. Kùreszce zacząła mówic:

– Rok kòle rokù, jak jidze kòmpaniò do Wejerowa, jò tu stojã i patrzã na tèch, co jidã. I dzysò patrzëła jem. Na przòdkù szła Matka Bòskò w biòlim òbleczeniu. Slòdè, jak karno òwieczk za pasturzã, szedł nasz lud. Strzòd niégò stòri człowiek z biòlã brodã wësok niòsł Mákã Pańską. A lud spiéwòł. Tej Matczy Bòszi pòstacjò i krziz nad głowama lëdu, i chòragwie, i bestre chùstczy bialk: wszètkò òbrazã òdbijało jezoro, a spiéw szedł na cèché wòdè jegò i rozlégòł sã jaz pò te wize. Ale za tima zëjącyma slòdè szło wiãkszé wòjskò. Szlè cèchò jak cénie, a jednak wësok sedzelè na pësznèch kòniach sami w sréberné blachè òbleczony, a pióra wiòldzè jak płomienie wëròstalè z jich zelòznèch szołmów. Miecze dłudzè zwiészalè sã z jich bòków, a las dłudzich kòpi plënał nad jich rzãdama. Ale òd nich ani spiéwu czèc nie bëło, ani grzëmòt jich cãzczich kòpèt kòńszczich nie dudnił pò drodze, ani jezoro jich òbrazu na swòje glòdczè wòdè nie przëjãło... Ùważòj: To bëlè ti dówny Kaszëbòwie, co pòd Swiãtopòłkã i Mestwinã wiele set lat czasu nazòd jezdzielè òd zómkù do zómkù i strzeglè naszi swòbòdè. A terò òni cygnãlè tam, gdzie reszta jich sënów sã zebierze – na Kalwarie. A jò, chcãcè jim dac sëlã zëwã, zawòlała jem wiòldzim zewã: Cénie przòdków! Nabierzta krëwi! – Ale zëw mój pòwtórzëlè wize i przelecòł òn nad jezorã w pòla. Ale wòjskò ceni pãdzèło dali. Bòczè: Jò widzã, a nie wiém słowa, bë jich przeòbléc całã!

Zakrëła òczè rãkama i skrëła głowã na kòlanach. A jò sedzòł cèchò, bò mie dzywny zyb szedł przez kòscè.

Tej na drzewie zakrziknãła warna, a stòrò Julka pòdniosła głowã.

– Pierszi nibè ròz z tobã mówiã, a jednak ce znajã. Bò przed dłudzima latama widzała jem cebie w wòjskù tèch ceni, co tu dzysò przelecałè. Ale w nen czas sréberné blachè piers twòjã pòkriwalè, a z twòjégò szołmù zelòznégò kròsné pióra trzãslè sã jak płomienie chwalè. Dzysò tè taczi biédny i zòrotny, jak biédny i zòrotny są ti zëwi, chtèrnèch òbròz òddaje jezoro procëm nèch pësznèch ceni, chtèrnèch jezoro nie òdbijò. – Jaczi mòsz przezwëskò ù dzysészich lëdzy?

– Remùs!

– Ale jò wiém, że tè jes Witosławã. A zapamiãtòj to sobie: Ròz jeden i ròz drèdzi nańdziesz mie na swòji drodze. I tedè sã co stònie. Ale dnia i gòdzënë, i mòla naszégò pòtkaniò dzysò wiedzec ni ma. Żècè to jak nòrcèk w czòrnym lese, gdzie za drzewama skrëlè sã dzywné zagòdcki. Gdzeròz sã jedna wësènie zèza drzew, wëstraszi ce i mówi: Zgòdni! Ale smiertelny człowiek nie wié òdpòwiedzec... Zdrzè tam, strzòd tèch przidczich wizów prowadzy wãdòł w górã. Lëdze zwiã gò Garcznicã. Tãdè jò chòdzëła òd młòdèch lat i pitała jem dëszè, czemù jò widzã, czegò lëdze ze wsè nie widzã, i czemù te zagòdcki na mie wëwiérãjã swòje dzywné òczè. Ale òdpòwiedzè nie òdebrała jem. Ale terò, czëj ju móm lata i patrzã do grobù, wëszło kù mie z Garcznicè niewiadomé dzëwczãtkò i pòdało w gòrsc pełno òrzechów, nie rzekłszè słowa. A jò mówiã do niégò:

– Jakòž jò móm zgrëzc te òrzechë, mòje dzeckò, czej starosc mie zjadła wszëtczé zãbë?
 Na to dzëwczãtkò zakrëło lica i zeszło mie z òczu. Ale we wsë jò wszëtczim dzeckóm zazërała pòd
 lniané głòwczì, a dzëwczãtka z Garcznicë miedzë nima nie bëło. Rzeczë mie, Witosławie, co to znaczy?
 Ale jò nie ùmiòł zgadnãc ti zagòdczi, bò widu mie nie ùzëczëlë. (...)

Aleksander Majkòwsczi, *Žëcé i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czec, s. 188–191.

- 1 Jak nazëwò sã pòstãpnò bòhaterka przigòdów Remùsa? Jak òna wëzdrzi, co ò ni wiémë?
 Przeczëtòj pasowné wëjimczì.
- 2 Ò ricerzu Witosławie, jak nazwała Remùsa Julka, òpòwiòdòł na pòstãpnëch starnach
 pòwiescë pón Sòrbsczì, z jaczim spòtkò sã Remùs wanożacë pò Kaszëbach i chcãcë dońc
 do greńców mòwë kaszëbsczì. Przeczëtòj te wiadła, a pòzni òdpòwièdz, czëmù Julka
 prawie Remùsa nazwa Witosławã?

Witosław Joakim, Jazkò Młotk ze Sòrbska, skòzóny w rokù
 Pańszcim tësãcznym piãcsetnym òsemdezãtym przez naszégò
 pana Barnima Trzënòstégò za zbrojné najachanié miasta Sławna,
 przë czim jeden z mieszczanów stracył žëcé, a czile cãzczë
 ùcierpiëlë renë, na zòplatã piãcset talarów grziwnë w czasie
 szterzech tidzeni. Pò zajãcu swòjich dober, gwòlë niemòzliwòscë
 zapłaceniò tak wiòldzi sëmë w tak krótczim czasie, pòsedeł z kraju
 z wièrnym swòjim slëgã Gòszkã ze Zdunów i wstãpił we wòjarskã
 slùzbã do kròla pòlszczégò Stefana Batorégò. W jegò slùzbie
 pòd rozkazã hetmana Jana Zamòjsczégò pòd Pskòwã reniony,
 pò zawiãzaniu miru òbdarowóny majãtkã pòd Rigã na Inflancech.
 Tamże pòdł smiertelno reniony przë rozprawie wòjarsczì
 ze zbùntowónyma mieszczanama risczima rokù Pańszczégò
 tësãcznegò piãcsetnegò òsemdezãtégò piãtégò. R.I.P.

Aleksander Majkòwsczi, *Žëcé i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czec, s. 334.

- 3 Napiszë wielniczi cyframa. Przeczëtòj je.
- 4 Remùs pòwiedzòł: *Ale jò nie ùmiòł zgadnãc ti zagòdczi, bò widu mie nie ùzëczëlë.*
 Jak rozmiejesz te słowa? Ò jaczi wid tu jidze?

Ringraf* Witosława – nòdgradë przëznòwóné przez
 szkòlnëch kaszëbszczégò jãzëka zrzeszonëch w Stowòrze
 „Remùsowi Drëszë” òd 2012 rokù za dzejanié, žebë chronic
 i rozwijac kaszëbsczì jãzëk. Laùreatama ti nòdgradë sã:
 prof. Edward Brëza, Brunon Cërocczi, prof. Jerzi Trëder,
 Janina Kwiecén, prof. Hanna Pòpòwskò-Tabòrskò,
 Èugeniusz Gòłãbk, Danuta Stenka, prof. Alfred Majewicz,
 Danuta Pioch, Witold Bòbrowsczì, Stanisłòw Pestka,
 Edmund Kamińszczi, prof. Motoki Nomachi, Tomasz Fòpke,
 Tomasz Wicherkiewicz, o. Adam Sykòra, Wanda Lew-
 -Czedrowskò.

* Ringraf – medaliòn (blaszany, strzëbny, złoti) z wizerënkã Matczì Bòsczi abò jinégò swiãtégò na lincuszku.

Lëdóm ce, żëcé!

Michòł Piéper

Nie wzeròj w ti!

Przëchòdają te chwile
jaczé cãżkò wëgòdac
zamëszenié, bòlëzna, ùcecha.

Rosce no zadzëwòwanie
Jaczé òd bëna rozpiérò
Bò wiedno chce sã wicy ë wicy.

Swiat doznaniów, lëgòtë
doswiòdczaniégò,
Tësznòtë, żëczbë.

Szum mòrza – Czë czëjã?
Makla zemi – Czë maklóm?
Głos starków – Czë rozmiejã?

Òd niepamiãcégò cykel, smierc – żëcé
Zybanié na zeslu – krzik ë chlëch
Wankòwanié pò niebie – redosc ë spiëw.

Lëdóm, lëdóm ë chcã lëdac
Lëdzy, bómë, ptòchë – niewërzeklé piãkno
Cëdów cud – Żëcé.

Michòł Piéper, *Wanoga pò mëslach*, Banino–Rëmiò 2002, s. 34.

1 Żebë dobrze zrozumiec tã wiërtã Michała Piépra,
przetłómaczë jã na pòlsczi jãzëk.

2 Jaczi je nastrój ti wiërtë. Wëbierzë pasowné
wërazë i dopiszë do nich ùdokaznienié (mòże
wskazac pasowné wëjimczy wiërtë).

refleksyjny, teskny, redosny, spòkójny, smùtny,
markòtny, lubòtny, romanticzny

3 Do jaczégò òrtu zaliczisz tã wiërtã?
Pòdòj pasowné wëjimczy.

Jeżlë jidze ò spòsòb wëróżaniò swòjich
wsczëców, mëśli, przemëszeniów, ùtwòrë
liriczné mòżemë pòdzielëc na:

lirikã bezpòstrzédną – pòdmiot liryczny
wëpòwiòdò sã w 1.òsobie i wëróżò wprost
swòje mëslë;

lirikã pòstrzédną – pòdmiot liryczny ùkriwò
swòje „jò”. Wëróżò je òpisëjąc zdarzenia.

4 Jaczé je nastawienié pòdmiotu liricznégò do żëcò? Co gò ceszi, a co jiwërje?
Chtërna ze sztrof wiërtë mògłabë bëc pùentã i jak jã rozmiejesz?

5 Zastanów sã nad titlã tegò dokazu. Do kògò sã czerowóné te słowa?
Jaczi òrt zdaniò òstòł zastosowóny i jak to wpłiwò na òdbiorcã/czëtińca?

Michòł Piéper

– kaszëbsczi pòëta.

Jegò pierszé
wiërtë òstałë
òpùblikòwóné
w 1996 rokù
w *Nordze*. Je laù-
reatã nòdgrodë
miona Ròmana Wròblewsczégò
i kònkùrsu pòëticczégò miona
Izabellë Trojanowsczi.
Bët wòkaliszã rokòwégò
karna *Chëcz*.

Co kòmù namienioné...

(...) Kòle Matczy Bòszi Séwny zaszedł jem na jòrmark do Kòscérznë. (...) Pòstawił jem swòjã karã niedalek niemiecczégò kòscoła, chtëren na strzòdkù rénkù stojòł. Òd lewi rãczy miòł jem bùdë z pier-nikama, a òd prawi rãczy ùstawilë swòje wãbórczi i czerzónczy bednarze. Bëło to jesz wczas, a lëdze ze wsë jesz pòpãdzalë swòje kòniczi kù miastu. Tak òd razu, jak Złé jaczës, stanął przede mną Czernik, wëszczërzòł biòlë zãbë i mówił:

– Ha, Remùs! Witóm ce, Ricerzu Słùńca! Nie bój sã mie, bò jò cë dobrze zëczã, chòc jes mie òngë we Zwadze srodze ùrągòł. Twòja sprawa spi w aktach sãdowëch, a jò jem ùdbë, że nie pragniesz ji òbùdzëc. Ale toc rzekã: Dobrim bëł jes prorokã. Ùważòj: Negò pana ze Zwadë, co to gò przez twòjã klãtwã paraluż rësził, pò pròwdze zemia wëplëła. Bò pò pòchòwie zarwała sã na niégò mùrowónò pò-sowa grobù i mùszelë gò jesz róz ze zemi wëdobëwac.

Jò na to nic nie òdrzekł, ale serce mie zacząłò mòckò bic, nie wiém czemù, czej òn przëstąpił i wzał jednã z mòjich ksążk w rãkã. Bëła to ksążka do kòscoła nazwónò wibórkã, chtërnã lëdze lubilë baro kùpiac(...)

Ale òn ksążkã włòził nazòd w pòchewkã, dòł mie jã w rãkã i pòwiedzòł:

– Z tima ksążkama miéj sã na bòcznoscë, bò szandaróm òne sã nie widzã. Tam je mòwa ò Królówi Kòrunë Pòlszci, a kòzdi wié, że król prëszi kawalk pòlszci ti kòrunë sobie przëwłòszczil. Terò jim je markòtno, żelë chtos spòminò ò ti kòrunie, bò sã bójã, żebë sã pò niã nie zgłòsył jaczi włòscëcël. A żebë jakã królowã do ti kòrunë wzewac, to òni ùwòzajã za òbrazã.

Tej òn szedł. (...)

Òb ten czas wiãcy a wiãcy lëdztwa na tòrg sã zbiégało. Strzód nich krãcëło sã czile szandarów ze szklã-cyma szòłmama na głowach i dużima mieczama przë pasach. Mój hańdel szedł chwalebnie. (...) Przëszedł mie téz na òczë Żid Gaba, òd chtërnégòm nabël tã ksążkã, i Marta, i stòri Michòł spiéwajãcy swò-je piesnie z wiòldzi ksążczy. Mòje mësłë tak dalek òd tegò rénkù pełnegò jòrmarkù wanożëlë, zem nie pòstrzégł szandarã, chtëren do mòji karë przëstąpił i wzał w rãkã jeden z mòjich wibórków. Wëjął gò z pòchewczy, kartowòł w nim, cziwòł głowã, pòłòził gò nazòd i szedł. Ale za mòłã chwilkã òn sã wrócył w gromadze z jesz jednym człowiekã. Ten miòł na głowie òkrãglã czòpkã z nëbã, wkòł czòpczi czerwionã blewiãzkã z czòrnobestrim gùzykã z przòdkù. Ten jistny trzimòł w rãce walny kòsz.

Cëz ti niezbëdnicë òd ciebie chcã? – pòmëslòł jem sobie. Alem so jesz niczegò nie wdarzil ò jich nie-bòżnym ùdbaniu.

Szandara terò òtmikòł jeden wibórk za drëdzim, tej gò zamikòł i kłòdł nemù drëdzëmù w kòsz. Jak ju bezmała mòje wszëtczë wibórczi miòł ùłożoné w tim kòszu, pòdniòł jem głòs i sã zapitòł:

– Na cëz wa tëlë ksążk do kòscoła nabiwòta?

Na to nen z czerwionã blewiãzkã na czòpkù smiòł sã i rzekł:

– Jò jem wësoczi pòlicjant mieszi i cë to zarò wëłòzã, bò nen szandara nie mówi pò pòlskù: Nasza rada mieskò i majestrat w gromadze to taczë niebòżné zgromadzenié, że strzód nëch ni ma razu tëlë sprawiedlëwëch, co za Bòga Òjca w smùtny pamiãcë miastach Sodomie i Gòmòrze. Ale na òstrzegã òce-lëła sã wczora krowa pana bürmistrza i wëdała celã z dwùma głowama. Òd taczëgò cëdu tak sã wërzaslë òjcowie miasta, że ùchwalëlë sã nawrócëc. A kò dotëchczòs ni mielë ksążków do kòscoła, bò nie chò-dzëlë do niégò, terò nabiwajã òd ciebie wszëtczë.

Ale jò widzòł, że òn rãgòł. I górz mie zaczął nabierac w sercu. Jednak jesz zem sã strzimòł i rzekł do wëszczërdzi łagòdnie:

– Psu kãsy! Żelë të mie tu bãdziesz w òczë bluznił, to jò cë jednegò wëdzelã w łeb, że të jesz wiãcy pòczëjesz głòw na karkù niże no bürmistrzowé celã.

Ale òn sã nie òbrazył, le na mie wëszczërzòł zãbë, bò pewno mòji gòdczi nie rozmiòł. Ale trzimòł kòsz w rãce, w chtëren szandara kùreszce mój òstatny wibórk pòłòził. Tej òni sã zabiérelë, żebë jic.

Ale jò taczim jinsztóm nie chcòł darënkù robic, tak jem sã wësënął spòza mòji karë, chwëcył szan-darã za remiã i zawòłòł:

– Hola! Nôprzód zapłacëc.

A szandara wërwoł remiã i zaczął nico szwargòtac do negò drëdzégò. Ten mie piãscã pògrozył i rzekł:
– Bratkù! Bãdzë spòkójny, że ma tu ciebie nie bierzema do sòdzë w gromadze z twòjima ksążkama. Bò to są ksążczy zakòzóné, co nòród bürzã procëm władzë. Te ksążczy są skònfiskòwóné. Wiész të, co to znaczy?
Tegò raganiò bëło mie za wiele. Tak pòrwòł jem kòsz z rãczy negò pòlicjanta mieszcégò i zawrzeszczòł:
– Të miszcziklónie! Wëmëszlòj sobie z mieszcizima lóntrusama, ale nié ze mnã!

Terò przëstãpił szandara i ùchwëcył mie rãkã za ruchna na piersach. Skarnie mù sã gòrzã zapòlëłë, òczë mù wëlazłë na wiéchrz, włosë sã zjezëłë i zaczął cos mòckò wrzeszczec. A bëł to chłop bezmała taczi duzi jak jò, òdkòrmiony, sëti a dzyrsczi. Mie òn w ti chwilë przëbòczil straszëdło spòd ùkòrunowóny jarzãbinë, chtërnémù na jimiã Trud. Tej mie w òczë zaszklił sztòłt òrzła na jegò szołmie i przez òkamërgnienië widzòł jem sã mòlim knòpã, co na drodze pòd dzëkã jablònkã bił sã z Gòliatã przë graniu lasa i jezora. Tak jem tedë pòpùscył kòsz i lewã rãkã gòm sobie òdsënął, cobë dostac rum, tej scësnał jem piãsc i òd lewégò ùcha mù trzasnał w tegò òrzła, jaż zazwòniło. Jak prózen sądk, tak òn sã wëwrócył i kùlòł miedzë wãbòrczi i czerzònczi stronã mòji karë. Krzik sã rozlëgl, ale jò ni miòł czasu ùważac, co sã dzeje, bò skòczył na mie nen pòlicjant mieszczi. Ale ten procëm szandarë le bëł taczim lebiòdã, snadz na mieszcizim chlebie ni miòł taczégò wiktù jak nen drëdzi, co strzòd wãbòrków sã kùlòł. Bëlbëm mù dòł pòkù, bòm mù òdebròł kòsz z ksążkama, ale jak òn nie òprzëstòwòł nacerac piãscama, tej jò za jegò bluzniérstwò sprzed chwilë wëdzelił nôpartusowi zòùsznicã, że gò pòrwało na bùdã, co na lewã rãkã òde mie stojała. Wlecòł òn na płòcannã scanã, òbalił jã z całim rësztënkã i z wiéchrzu òstòł leżacë. Pòwstòł i z ti stronë krzik taczi jak miedzë wãbòrkama.

Czedëm w taczi spòsòb ùkòròł tëch nieprzëjòceli, zaczął jem z kòsza wëbierac mòje ksążczy i na karze ùkładac, bòm bëł wiarë, że jem w swòjim prawie. Ale wkòł mie zaczął sã zbierac lëdztwa jak chmùra. Nie minãło tëlë czasu, cobë Òjczë nasz zmówił, a z ti chmùrë wësëpało sã czilenòsce szandarów i pòlicjantów.

– Tëlóm të radë nie dòsz! – pòmëslòł jem sobie.
– Ale czej mòsz zdżinac w òbronie twòjégò prawa, tej natłëcz jich, Remùs, kùli mòzesz.

Tak jem sã bronil dzyrskò nym jinsztóm, a co sã chtëren przëpsnał do mie, to lecòł w wãbòrczi abò na òbalonã bùdã z piernikama. Bëlbëm w ùtcëwi bitwie mòze z nima so dòł radã, ale dwùch skòczëło na mie z tëlù i mie rãce w tił skrãpòwelë.

Chizë mie terò załòzëłë lińcuszczi i tej pchelë przez to wszëtczë lëdztwò na jòrmarkù zgromadzoné kù ròtëszowi. Spieszëłë sã òprawcë baro, bò sã bòjelë naszich lëdzy. (...)

Ale nim przëszło do jaczi sprawë, ju jò sedzòł na ròtëszu w mòli jizbie zamkniãti na mòcné zòmczi. (...) Czile gòdzyn jò tam sedzòł, jaż zazgrzëtałë klucze w zòmkù i naszedł jeden z pòlicjantów.

– Wstani i pòj ze mnã! – rzekł òn. – A miéj rozëm i òdpòwiadòj, ò co pòn bürmistrz pëtac bãdze.

Przë stole sedzòł burmistrz, a przë nim pisòrz. Z drëdzi stronë rozpiéròł sã na krzasle starszi szandara, chtërnégòm so przëbòczòł, le òd razu nie wiedzòł jem skąd? Tëch dwùch ale, chtërnëch jò tak pòczestowòł, tëch tam nie bëło.

Tak òni mie wëpëtiwelë, skądka jò i gdzem ùrosł. A jak jò pòwiedzòł, zem rósł na Lëpińszich Pùstkach, tej nen starszi szandara wstòł, patrzòł mie długò w òczë i sã pitòł:

– A òd czedë të tam słužil ù Zòblòcczégò?

– Òd dzecynnëch lat – rzekł jem.

Na to òn sã z jesz wiãkszã ùwògã mie przëzëròł, ale jednak mie pòznac ni mògl, bò tima czasy, jak òn ze mnã miòł sprawã, jò jesz bëł mòlim knòpã. Ale jò gò pòznòł. To bëł pò pròwdze nen Gòliat, z chtërnym jò w pòjedinkã walczil pòd dzëkã jablònkã na drodze z Pùstk do Lëpna. Tak jò pòwiedzòł do mòji dësze:

– Bãdã òni sã mscëc, czej sã tegò doznają. Ale króm tegò nie bãdziesz sã lżã zastòwiòł taczim pòganóm!

Jak tedë nen szandara pò dładzim na mie wzëranu pitôł sã:

– Znajesz të mie? – tak jô ôdrzekł:

– Jô ce znajã, Gòliace! Mòlim biwszë knôpã, jô cë zastąpił drogã pòd dzëkã jablónkã, walczył z tobã òkò w òkò i jem zwalił cebie jak niezëwëgò z kònia za to, żes të nie pòchwòlił Pana Bòga, Stròszka jes wëpùscył z krëjówczy i lëdzóm na pùstkòwiu narobił ùtròpieniò!

Òn słów mòjich pewno dobrze nie rozmiòł, ale pòznòł mie pò mòji skażony gòdce. Tak zgrzitnął zãbama i òdstąpiwszë òde mie, zaczął bürmistrzowi cos chiże pò niemieckù rozkładac. (...) Kùreszce pitôł sã, czë jô jem tim jistnym, co we Zwadze niebòszczëkòwi panu szablã złómòł? Jak jô sã przëznòł, tej mie pitelë, czë jô wiém, zem dzysò na rénkù spròł szandarã i mieszczëgò pòlicjanta, czej ùrzãdowã robòtã procëm mie prowadzëlë.

– Wiém! – rzekł jem na to. – Ale jeden dostòł za bluzniérstwò, a drëdzi za rabùnk.

– To nie bël rabùnk zòden! – rzekł na to bürmistrz. – Le kònfiskòwanié.

Na to jô sã òdezwoł:

– Jô nie wiedzòł, że rabùnk òprzestónié bëc rabùnkã, czej mù dô niemiecczë miono!

– Niewiadomòsc prawa nie òbroni przed ùkòranim – rzekł bürmistrz, pòdpisòł i dòł papiorë temù, co mie dwiërze òdemkł i przëkòzòł:

– Wezce tegò wëstãpcã ùchwaconégò na gòrãcy sprawie i biòjce z nim do sądowi sòdzë!

Wzãł mie tedë nen przëstawa wiedno jesz z lińcuszkama na rãkach i wiòdł do ny sòdzë. (...) Za czile dni przëszedł sądowi przëstawa i mie wezwòł przed sãdzëgò. Sãdza miòł pisòrka kòle siebie i sedzòł za drowianyma kratama. Przed kratama stojòł jesz jeden sądownik, chtëren mòje wëznanié rozniemczòł sãdzëmù. Bò ten nie rozmiòł mòwë kaszëbsczë. Ale to mòje przëslëchanié szło baro pòmału, bò i ten rozniemczëcël ni mógł wërozmiòc mòji gòdzczi. Jednak òb ten czas pisòrk wiele zapisòł papioru. Kùreszce pòwiedzòł mie nen tlómòcz, co w nim stoi, i kòzelë mie pòdpisac. Pòtim stròż sądowi mie zòs òdprowadzył.

Aleksander Majkòwsczi, *Żëcé i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czac, s. 224–229.

 1 Na spòdlim tekstu dofùluj tabelã.

Swiat przedstawiony	
Mòl	
Czas	
Bòhaterowie	
Wëdarzenia	

 2 Remùs przez prësczi sąd òstòł skòzóny na dwa lata prizë. W sądze brónił gò Czernik, ten chtërnégò pòznòł na lëtkùpie w Zwadze i ùznòwòł za całë zło tegò swiata. Wiedno, czej miaòł sã wëdarzëc cos złégò – tam biwòł Czernik. Tak tész bëło i tim razã.

Wëkòrzëstëjącë wiadła z tegò dzëlu pòwiescë przëgòtujta scenkã z rozprawë, na jaczi bãdze sądzony Remùs. Pòdzelta sã rolama, zgromadzta argùmentë za i procem skòzaniò Remùsa, przëszëkujta mòwë òbróncë i skarżacégò... Mòzeta skòrzëstac z wiadłów z pòstãpnégò dzëlu pòwiescë (27.)

 3 Wëbierzë jedno z zadaniów i pòkazë swòjã robòtã na pòstãpny ùczbie.

a) Przëgòtuj prezentacjã ò kùncu XIII wiëkù, czedë Pòmòrzë Gduńszcë przëszło pòd panowanié Przemësła II, a czej w Pòlsce panowòł Wacłòw II z Czechów.

b) Zgromadzë i przedstawi wiadła ò rodze Swiãców.

Historia rodu Swiãców

1 Przedstawta przëgòtowóné chùdzy prezentacje.

Je rok 1302. Wòjarze ksãca Wisława z Ruji a biskùpa kamiënszczëgò wdzerlë sã na Wschòdné Pòmòrzé. Chcelë je dobëc pò smiercë ksãca Mscëwòja, pózni jegò pòsobnika króla Przemësła, a tej pò rãdzenim ksãca Władisława, w czasie czej królowòł Wacłòw z Czechów. Nen slédny zgòdzył sobie wiòldzi ród Swiãców do wastowaniò na Kaszëbach. Młodi Chòcëmir je sënã Wawrzińca, chtëren bël bratã Swiãcë, przëdnika całëgò rodu. Wawrzińc, miëwca Tëchòmiò a wiòldzëgò spłachca zemi, jaczi cygnãł sã na zòpòd òd Bëtowa, sedzòł tej w Słëpskù jakno kasztelón. W naszì òpòwiescë nalezlë sã téz klòsztornicë òd swiãtëgò Dominika. Nasz Chòtk, czej ju bël stòri òddòł jich klòsztorowi w Słëpskù zemiã niedalek tegò gardu. Mòze temù, że mù pòmòglë w 1302 r.

ŁAPA, WIDZEC JESZ NIE ZABĘK
MÓJÉGO BATUGA. NAN PRZEKLĄTI
ZDRADZÉCEL LE ZDŌŁ, ZEBÉ SĄ
MSCÉC. I TERŌ ŌSKŌMI GŌ,
CO JE MŌJÉ. GŌRZI,
ZE ZGŌDZYK SĄ NA SKUZBĀ
Ō KAMIÉNSCZÉGO BISKŪPA,
BŌ ZNAJE Ō NAS
WSZÉSTCZÉ STEGNÉ...

KŌ, CHTO SĄ NA NAS DŌ,
TEN ZDZINIE. NÉ, DRÉSZÉ,
TERŌ RAZĀ NA WROGA!

CZEJ ŌROSCĀ TÉZ BĀDA
WOJŌRZĀ I WLEMIĀ
TACZIM ŁAPŌM...

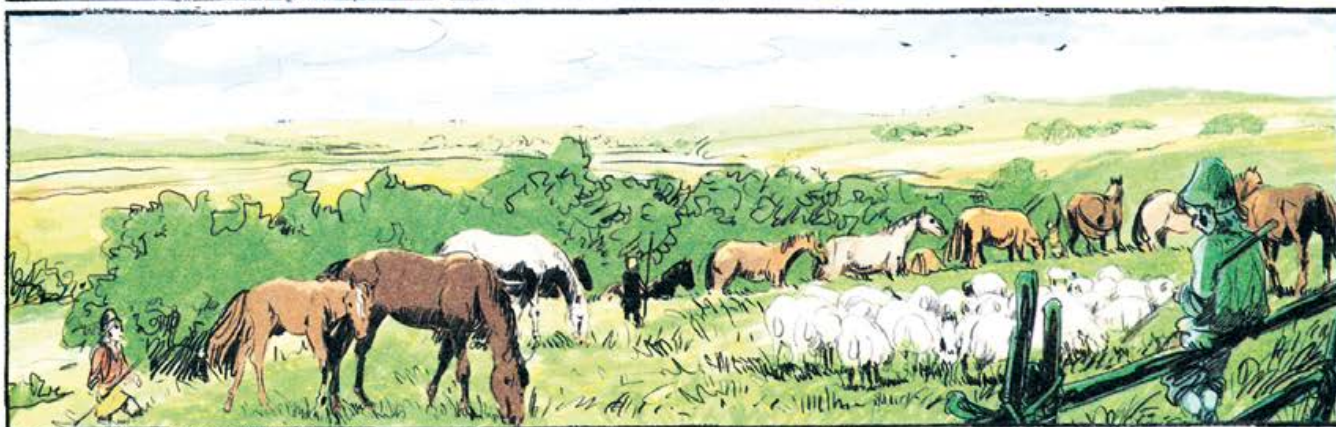
MŌJ ŌJC JESZ NIE CHCE,
ZEBÉ JŌ BÉK ZA
RICERSCZÉGO PAROBKA,
A JŌ BÉ JU MŌGE, TEC
Z ŁAPA, MĒ
SO PŌRADZÉLÉ.

NA DŘEDZI DŽEN
W TECHOMIU

MATINKO, DŮJCE
MIE JIC Z GRODOWIMA
NA KŮPLÄ, NIGDZE
SŮM NIE PŮDÄ...

NĚ, JU JIDZE,
ALE PAMIÄTŮJKŮJ,
CO TERŮ JE ZA LĚCHI
CZAS, TEMŮ KŮNIECZNO
TRZIM SÄ BLISKŮ
NASZICH.

KŘĚPA!
A DOZDŮJZE
ZA MNA!

A WIĘTA WA, ZE STARK NASZICH
WASTŮW, SWIÄCŮW, BĚK ZA SWIÄTNIKA
Ů PŮGAŃSZCZĚGŮ BŮGA SWIÄTOWIDA?

WEJ! MŁODI WASTA
JE CZĘSTI SWIÄCA OD SWIÄCĚ.
WIDZYTA JAK Z KŮNIEM JE ZBĚTI,
WIEDNO TAK BLISKŮ JAKBĚ Z NIM
GŮDŮK, A JAK MŮ W SLĚPIÄ
ZAZERŮ.

TO TEMŮ SWIĄCE SĄ
NÓBELNIÉSZIM RODĀ
W NASZICH STRONACH...

GŁĘPOTĚ
PLESZCZESZ.

BRAT ADALBERTUS OD ŐLIWSCZÉGO ZŦKŦNU,
CO JEM GŦ SPŦTKŦK NA TŦRGŦ W BĚTOWIE,
JAK PRZESZEDŁ KŦPIAC PŦWRŦZĚ DO
KLŦSZTŦRNÉGO MAJĀTKŦ, CO TO JE KŦLE
ZUKŦWSCZÉGO JEZORA RZEKĚ MIE TAK: CHTŦ
SKĚCHŦ GŦSKĀ TEMŮ DUPA ŦSCHĀ! A JESZ
MIE PŦWIEDZŦŁ, ŻE NASZ PŦN I CĀKI
SWIĄCŦW RŦD JE TAK WĚSOK, BŦ LE ZA
SWŦJIM WĚZĚRŦ I LE Ŧ SE MŦ STARĀ!

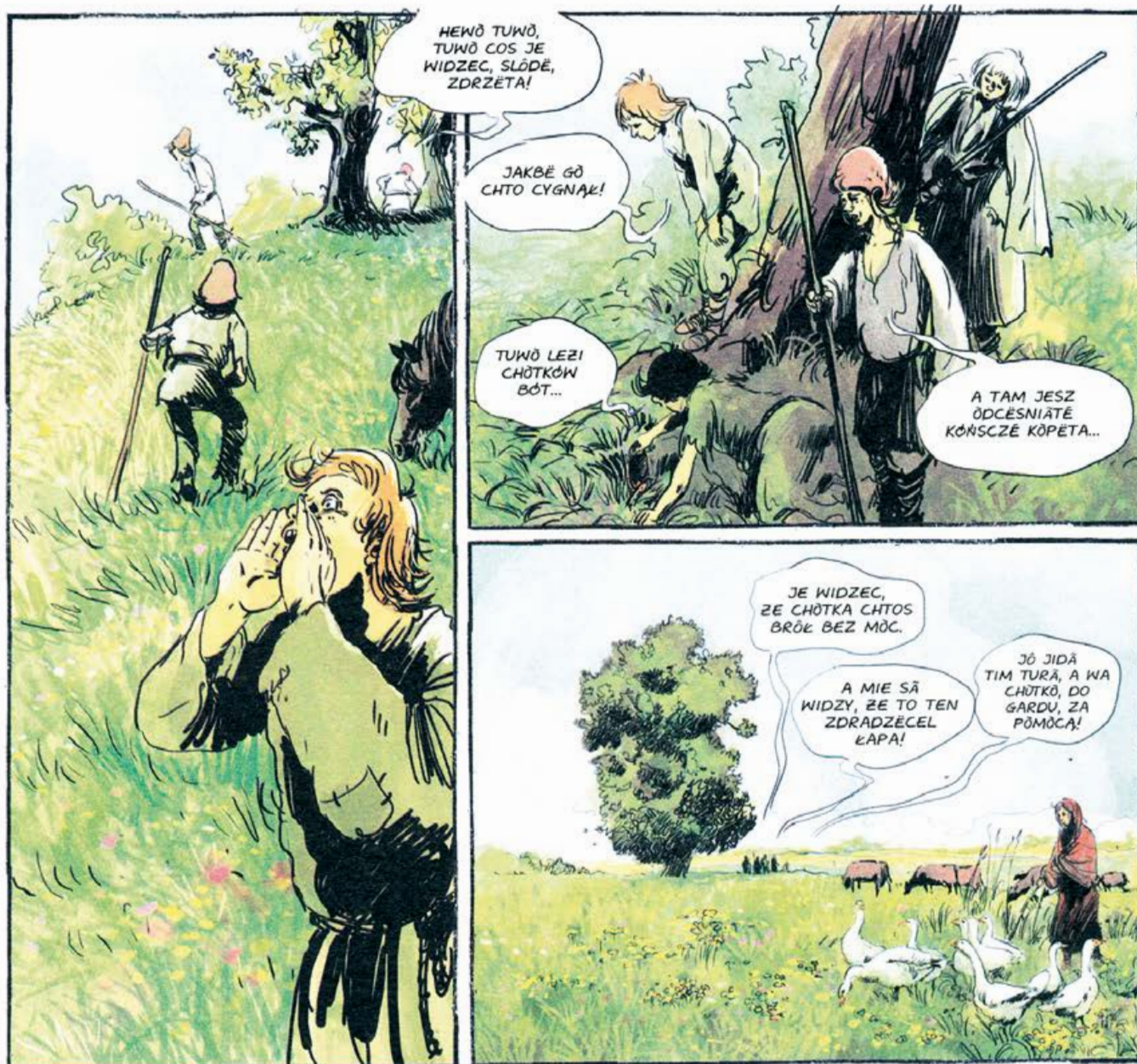
TĚ SRELO, TĚ!
JŦ GŁĘPOTĚ PLESZCZĀ?!
TO TĚ, ZGNILCUCHŦ.
TĚ PROCĚM WASCE
WAWRZĪNCOWI?!
?

CHOTKI!

DŦJTA PŦKŦJ KNŦPI!, NI MA WIDZEC CHŦTKĀ!
JAK SĀ WASTNŦ DOZNŦ, ŻE MĚ GŦ DZES
PŦSCĚLE I JESZ SAMÉGO, BĀDZE
Z NAMA BIĚDA!
?

HEWŃ TUWŃ,
TUWŃ COS JE
WIDZEC, SŁŃDĚ,
ZDRZĚTA!

JAKBĚ GŃ
CHTO CYGNAK!

TUWŃ LEZI
CHŃTKŃW
BŃT...

A TAM JESZ
ŃDCĚSNIĀTĚ
KŃNSZĚ KŃPĚTA...

JE WIDZEC,
ZE CHŃTKA CHTOS
BRŃK BEZ MŃC.

A MIE SĀ
WIDZY, ŻE TO TEN
ZDRADZĚCEL
KAPA!

JŃ JIĀ
TIM TURĀ, A WA
CHŃTKŃ, DO
GARDU, ZA
PŃMŃCĀ!

W TĚCHŃMIU
WASTNO,
LĚDZE
JU ZA NIMA
RĚGNĀLĚ

A WA, DZE WA BĚŁĀ, CZEJ
MIE SĚNA KREDLĚ?
WSZĚSTCZICH KŃZĀ BATUGAMA
SEC, A TEJ WĚNĚKAC!

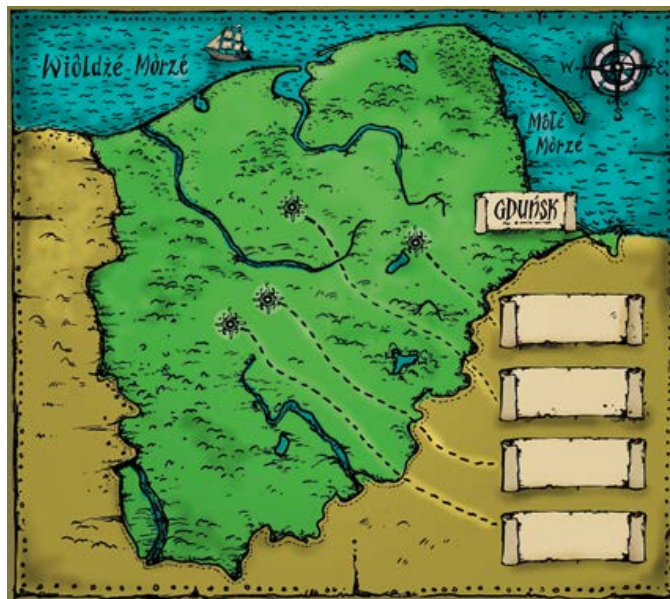

WASTNO, KŃ TO JE LĚCHI
CZAS, ZEBĚ CHTO ŃD NAS
SZĚDĚ PRĚCZ. BRĚKŃJEME
KŃZDĚGŃ DO ROBŃTĚ
A BRONIENTŃ. NIECHZE
LENO JICH WEBATOZĀ.

2 Pòdpiszë malënczi bòhaterów jich mionama.

3 Na karce Kaszëb zaznaczë mòle, w jaczych rozgriwò sã akcjò kòmiksu „Szczeniã Swiãców”. Nacéchùj szlach pòrwaniò Chòtka.

4 Dopasuj wiadła ò mòlach, jaczé òstalë nacéchòwóné na karce.

gród Wawrzyńca mòl Chòtka	gród Wòjstòwa Mëszczë i Krëszkòwie jegò mieszkańcë	sedzba kasztelana Trojana mòl schronieniò dlò mikòrowsczich lëdzy	nòstarszò parafiò kòscół sw. Matgòrzatë
------------------------------	--	---	--

- 5 Trzë razë Łapa próbòwòł pòrwac sëna Swiãców. Pòdzelta sã na trzë karna i przedstawta, jak do tegò dochòdzëło.
- 6 Wëzgòdnij, chto to – kòmiksowé TABOO. Pòdzelta sã na karna, gdzie kòždé dostónie pòrà kart z hasłama ùłożonyma do dołu. Gracze losëją kartë, a jich zadanië pòlëgò na òpisanim/ wëjasnienim swòjim drëchóm z karna – hasła, jaczé wëlosowelë. Nót je pamiãtac, że ni mòże ùżëwac słów, jaczé òstałë na karce wëpisóné. Drëchòwie mògã zadawac pëtania, le blòs taczé, na chtërne mòże òdpòwiedzec „jo” abò „nié”. Chto òdgdanie, dostòwò kartã. Dobiwò ten, chto taczich kartów bãdze miòł nòwiãcy.
- 7 Nalezë wiadła ò pòstãpnëch dzejaniach rodu Swiãców, ò jaczych òstało napisóné na kùncu lekturë. Przedstawi klasë nowinë na ten temat.

CHÓTK WRÓCYŁ. ALE TO NIE BĘŁA NÓGÓRSZÓ PRZIGÓDA,
JAKÓ SĄ TRAFIŁA W JEGÒ ZĘCYM. PÓRĄ LAT PÓZNI
SWIĄCOWIE ZDRÉSZÉŁÉ SĄ Z BRANDEMBŪRAMA.
SKŪNCZÉKO SĄ TO KRZÉZACCZIM WASTOWANIM
NA KASZÉBACH. KÒ TO JU CZÉSTO JINÓ HISTORIÓ...

Roman Kucharski, Jón Natrzecy, *Szczeniã Swiãców*, Bytów 2009.

Pòwtórzenié

- 1 Pòdòj title wëjimków dowozów i jich ùsòdzców.

Jak jò sã przëznòł, tej mie pitelë, czë jò wiëm, zem dzysò na rënkù spròł szandarã i mieszcégò pòlicjanta, czej ùrzãdowã robòtã procëm mie prowadzëlë.

– Wiëm! – rzekł jem na to. – Ale jeden dostòł za bluzniérstwò, a drëdzi za rabùnk.
– To nie bël rabùnk zòden! – rzekł na to bürmistrz. – Le kònfiskòwanié.

Parobkòwi, chtëren bël chłòp młodi ë òdwòzny, nie dało to spòkòju ë pòstanowił duńc do tegò, co bëło tegò przëczënë. Òstawił dwiërze ze swòji kòmòrë do chléwa òdemklë ë sã légl na prëczã w òbleczeniu. W nocë doczuł, że jeden z kòni zaczął zòs stãkac ë sã szarpac na lińcuchù. Zapòlił chùtkò latarniã ë wskòł midzë kònie, ale nic, cobë mògło je straszëc, nie dozdrzòł.

Òna próbòwa zacząc z ricerzã gòdkã:

- Czemù të sã smätwisz? Të doch mòsz dobëté!
- Jô sã ceszã dobëcu, leno mùszã jachac nazòd do swòjégò gòrcza – òdrzekł (...).
- A cëz ce tak cygnie dodóm? Mòże të tam òstawił jakąs białkã? To òd ni są te snòzé kwiatë?
- Ricerz sã zaczerwienił, leno pamiãtòł, że jemù nie je wòlno wëjawic krëjamnotë.
- Nie pëtòj sã, pani, bò jô cë ni mògã rzec nick wiãcy.
- Kò cëz, dzyrsczi ricerzu, mòże mòja pòlsostra ce namòwi, żebë të nama wiãcy rzekł
- z przekasã pòwiedzã Subisława.

Lëdóm, lëdóm ë chcã lëdac
Lëdzy, bómë, ptòchë – niewërzekłë piãkno
Cëdów cud – Żëcé.

Wpòdł do kraju nieprzëjacél,
Wòłòł wiérnëch król na wòjnã
A òn wszedł i rzekł do brata:
Wez mie téz, jô pùdã z tobã.

Ale nie rzekłszë słowa Òrmùzd wëcygnął rãkã
i spòd grobòwégò kamienia wëdobël gòrsc
prochù bòhaterów i sòł gò jak sëwca seje zòrno na
prëchòdné żniwa kù wschòdowi słuńca i zòchòdowi,
kù nordze i pòłniu.
A proch szedł kù zemi, jak rój gwizòzd, jak zòlącë skrë.
A gdzie spadła skra, tam wëtrisnął òdżin ze swiãti zemi
i łączil sã z ògniã w płom.

Przòdë lat zëło na swiece dwòje biédnëch ë stòrëch lëdzy. Mielë òni pëszny
ògród z kwiatama ë jednã jabłònkã. Rodza na jabłònka tak pòchnącë ë farwné
jabka, że wëdòwało sã, jakbë òne bëłë z samégò nieba. To le sygło przëc kòl
nich, żebë pòczëc maklanié nieba. Starëszkòwie wiedzëlë, że jabłònka to je
blòs to, co mają na swiece drodżégò, temu téz dzëń w dzëń dòwała òna jima
wiele redotë, a bëłë ùsmiòny ë pògòdny.

- 2 Na òsë czasu zaznaczë pòdòné nòzwëska: Jón Drzëzdżón, Léon Heyka, Bernat Sëchta, Aùgùstin Dominik, Janusz Mamelsczy, Ana Łajming, Aleksander Majkòwsczi, Michòł Piéper.

- 3 Wëtlòmaczë, co znaczą te słowa.

mòra

wieszczi

òpi

- 4 Jaczi to zabiég pòeticczi òstòł tuwò wëkòrzistòny.

Na niebie swiëcy miesqc.

Wieczórny wiëw ji sni.

 5 Pòdpiszë malënczi/òdjimczy.

6 Wëkònòj wëkres zdania.

Mészka z Mikòrowa nalôżł môlegó knôpa w czôłnie.

 7 Na pòstãpnã ùczbã przëszëkùj wiadła ò kaszëbsczim łgarzu Jaroszu Derdowsczim.

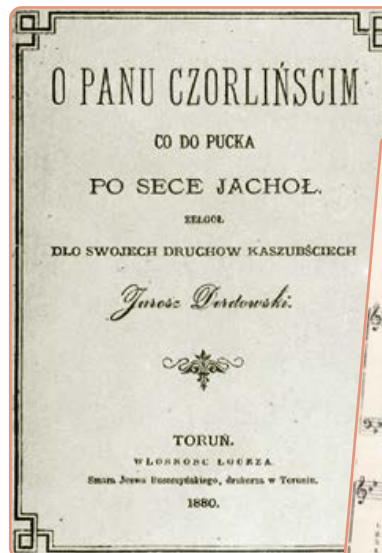
Dzél III

Wanožimě

Zadzinął pón Czôrlińsczi!

- 1 Zaprezentuj wiadła ò ùsôdzcé dokazu ò Czôrlińsczim. Jak parłãczą sã zaprezentowóné òdjimczy i malënczi z żëcym Derdowszczégò?

- 2 Przë słëchanim zwrócë bôczënk na nôwôzniészé wëdarzenia òpisóné w tim wëjimkù.

Druchë, chiżë le nadstawta blëzi wasze ùszë,
 Bò jô wama pełną ksążkã zarô nałgac mùszã.
 Nie wiém, jak ne łgôrszczé mëslë ze łba sã wëwijã,
 Ale wama ò Czôrlińsczim zełżã historijã:
 Co òn wëził, czej do Pùcka jachôł rôz pò sêcë.
 Jedno smiôc sã wama bãdze, drudzé płakac lëcë*.

Widzã gò, jak w dłużim płôszczu ju zaprzãgò kònie,
 Jak schilony ze sedzeniô daje gãbë żonie.
 – Ôstań z Bògã, mòja białkò, nie czas dłużi zwlekać,
 Lód na błotach, sêcy ni ma, czas sã w swiat wënëkać!
 Tak pòwiôdô pón Czôrlińsczi, trzaskô tej z batoga,
 I ju pãdzy, gdzie do Pùcka z Chmielna jidze droga.

Òna wrota zamikając chùstkã łzë òcérô
 I jesz dłużò za nim teskno zza płota wëzérô.
 Pòtim jidze do kòscoła, klãkò na kòlana
 I sã mòdli przed wòłtòrzã za swòjégò pana:
 Bë szcześnie ze sęcama z Pùcka dodóm wrócył,
 Nie zarwòł sã gdzie na błóce abò nie wëwrócył.

* lëcë, jinaczi: lëco (pol. lico, policzek), a więc śmiejąc się i płacząc na przemian.

Tej zwòłała wszëtczé babë, co w kòscele bëłë,
Dała kòzdi pò srébrnikù, bë pòcérz mówilë
Za rëbòka Czòrlińszégò, co jachòł pò sécë,
Bë gò jaczé tam nieszczescé nie spòtkàło w swiece.

Pòrà razy, czej jesz do dnia biegła na ròrotë,
Wzàła w płachce téz ze sobą mnodzé chleba brótë
I kòzdemù ùbòdzemù pò pól bróta dała,
A za chłopa kòchónégò mòdlëc sã kòzała.
Jak ju przészła wreszce chwila, czej òn miòł pòwrócëc,
Tej kòzała swémù knòpù za wies jic òbòczëc,
Czë nie jedze z Pùcka nazòd tatink ùkòchóny,
Kòzdi chwilë i gòdzënë teskno spòdzewóny.
Knòp tej biegl za bòzã màkã, wszãdë sã òbrócòł,
Czë tam drogã gdze òd miasta òjc nie bãdze wrócòł,
Bò i mëslòł sobie Jónek: jezlë gò òbòczã,
To so bãdã dzys zajòdòł bómóm i kòłòcze.
Ale tatink nie przëjézdził, czekòł knòp i czekòł,
Jaż nareszce drząc òd zëmë dodóm sã przënëkòł
Rzekł z płaczã do swi nënczi, że jesz òjc nie jedze
I że bütën pòzasëpòł snieg wszëtczëchnë miedze.

Wiãc kòbiéta coròz wiãcy tròpi sã, kłopòce,
I narzékò, lameńtëje całë dnie i noce.
A czej czwòrtã ju niedzielã prózno gò czekała,
Pòszła tej do plebaniji, talòr na mszã dała;
Razã z ksãdzã sã mòdlëła le za chłopa swégò,
Bë gò Bóg zachòwac rócził òd wszëtczégò zlégò.
Lecz Czòrlińszci, jak nie wrócò, tak nie wrócò jeszczë,
A tu adweńt sã kùnczi i czas łowic leszczë;
Szczëczi, lënë i mòrënczi rojã sã pòd lodã,
Trzeba chiże, póczi mrozë, łowic je niewòdã.
Krefta z Wilkã ju tësãce przedalë kòbielë,
A rëbòcë Czòrlińszégò za piéckã sã grzelë.

Stari gòrmistrz i rëbòcë przikrzã sã kòbiéce,
Że tak długò mùszã czekac na ne nowé sécë.
Tak ji wiedno dokùczają, że jã bòli głowa,
Jaż róz òna sã òdetnie i w te rzecze słowa:
– Czë was szwernót...! Cëz mëslita! Czë to mòja wina,
Że òn tlecze sã pò swiece? Cëz chceta ù klina?!
Jò sã sama na to gòrzã, że tak długò mùdzy
I gwës wiãcy sã kłopòcã, niželë wë drudzy.

Na to gòrmistrz ji pò cëchù gòdnie òdpòwiedzòł:
– Ale gdziez bë, mòja pani, pón tak długò sedzòł?
Mòże biédòk zachòrowòł, mòże ùmòrził w drodze,
Bò to terò òstrò zëma, mróz wej parzi srodze.
Miòłże abë plòszcz ze sobã, grëbé nogawice,
Miòł kapùzã kòzëchòwã, ceplë rãkawice?
Czë miòł dobré, dłudzé skòrznie, wełniane szkarpétë?
Bò to czasã mało dbadzã ò chłopów kòbiëtë.

– Le sã ò niego nie bójta, òn nie zachòrowòł,
 Ni téz ùmòrzł – rzecze pani – jegò Bóg zachòwòł,
 Bèł òn dobrze òbleczony òd stopë do głowë,
 Biédë cerpiec nie brëkùje, ò tim ni ma mòwë.
 Miòł ze sobã w dwùch kòbielach wãdzone mòrënczi,
 Miòł czełbasë, gãsé pòłczy i trzë grëbé szinczi.
 Wczora, wiéta, co wóm powiém, przëśnił mie sã we snie,
 Że ò negò ni móm płakac, że gò złé nie weznie.
 Wiém jò dobrze, że nie ùmòrzł ani ùmarł z głodu,
 Bòc je wszelczy niewëgòdë zwëczajny òd młodu.
 Òn to, wiéta, z hëlanama jesz sã gdzie targùje,
 Bò ju w hańdlu mést je twardi, tónio rôd kùpùje.

Tej sã na to stari gòrmistrz spitòł ji niesmieie:
 – Ale czëbë sã targòwòł sztërë jaz niedzele?
 – Na tim wë sã – rzecze pani – mało le znajece!
 Dzys jinaczi, jak przed lati, dzeje sã na swiece.
 Przë robòce, to sã spieszëc, ale czëj hańdlowac,
 Tej ju trzeba miec cerplëwòsc, czasu nie żalowac.
 Na mòjégò jò sã spùszczóm, bò òn doch nie głupi,
 Òbòczita, że òn wama dobri niewòd kùpi.
 Bële jeno gdzie gò w karczmie bófcë nie òkradlë,
 Abò w bòrach jaczi zbójcë w nocë nie napadlë.
 Mòże kón mù gdzie pòdł w drodze lub jaczé nieszczescé,
 Bòc bë jednak kask za długò targòwòł sã w miesce.

Hieronim Derdowsczi, *Ò panu Czòrlińszim co do Pùcka pò sécë jachòł*, Gduńsk 2007, s. 211–214.

3 Òpòwiédz krocy historiã, jakã jes ùczuł. W swòjim òpòwiédaním mòżesz czerowac sã pëtaniama.

- Czedë Czòrlińszci wëjachòł z dodomù?
- Czim pòjachòł? Za czim wëjézdżòł z Chmielna i gdzie jachòł?
- Jak długò ni ma gò doma?
- Co robi jegò białka?
- Jaczé miono mò jegò synk? Co kòza mù robic mëma?
- Czemù mieszkańcë Chmielna przikrzã sã Czòrlińszci?

4 To ju pòstãpny wëjimk dokazu Jarosza Derdowsczégò. Dofùluj tabelã wiadłama ò swiece przedstawionym. Wëzwëskòj téz nowinë z jinëch znónëch cë wëjimków tegò dokazu.

	Pòstacë	Czedë rozgriwają sã wëdarzenia?
Pierszoplanowé/ titlowé		
Drëgòplanowé		Gdzie rozgriwają sã wëdarzenia?
Epizodicznë/ przëpòdkowé		

Malôrz namalowôł... – òpisënk nôterà

- 1** Znônô wama zabawa „Malôrz namalowôł...” z klasë 5. Niech chtos z waju bądze prowadnikã i òpówié, co namalowôł malôrz na kôrtce, òkreslając môl jegò pòłożeniô, np. „Malôrz namalowôł na górze kôrtczì niebò z mòcno swięcącym słuńcã...”. Wëzwëskôjta taczé wërazë: òkrãt, mòrze, mòrszi stwór, kòralowce, wiater, dunë, słuńce, niebò.

Rzekã cë tëlë: Czej jem jachôł òkrãtã pò wiôldżich mòrzach, widzôł jem dzywné z dna mòrszczégò rosnące nibë drzewa. Ale to niżódne drzewa, le bûdowë mòrszczich stwórow, chtërne ùczalì lëdze znają. A zowiã te bûdowë kòralama. Kòždé jich pòkòlenié zbùdëje kawałuszk tegò drzewa i ùmierô, a nawetk jich grobë sã czãstkama jich bûdowë, rosnącë wiedno w górã kù niebù i słuńcu. Pò nieprzeliczonëch pòkòleniach drzewa kòralowé dosygnã kùreszce wiéchrzù wòdë. Tej na nich ùsadnie zemia, a rãka Bòskò zaseje na ni zwierzãta i roslënë. Bòczë, chłopkù, że w lëdzczim swiece na ten przikłòd sã dzeje. Nié òd razu z głãbòczégò dna swiata bûdowa lëdzcò ùrosce do widu, bë Pón Bóg na ni pisôł swòje dzeje. Ale mnodżë pòkòlenia pròcowac i ùmierac mùszã, bë drzewò jich żëwòta dosygło pòtrzebny wëzawë. I lëdzcë dzeje mògã jic takã drogã: Wërosce nòród na wiéchrz i pòstawi zómek swòji chwałë. Ale dunë i wiatrë mòrszczë zaleją gò i zrzucã w głãbiã, skąd wëszedł. Zapadnie zómek i trzeba pròcë wiele pòkòleni, żebë gò wëdwignãc na wiéchrz. Jò pùdã do grobù, a tã pùdziesz miedzë lëdzy i pròcowôł bądzesz nad wëdwignienim zapadłégò zómku.

Aleksander Majkòwsczi, *Żécë i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czec, s. 117–118.

- 2** Przetłómaczë wëjimk na pòlszczi jãzëk, co pòzni przëdò cë sã w pòstãpnëch zadaniach.
- 3** Pòrównôjta swòje malënczi z òpisënkã z wëjimkù romana Aleksandra Majkòwsczégò. Kògò pròca mògłabë bëc òbròzkã do tegò dzélëkù?
- 4** Nalezë w internece abò encyklopedie wiadła ò kòralówcu i pòrównôj je z tim, co je napisóné w tim wëjimkù. Napiszë hasło *kòralòwec*, jaczé mòże ùmieszcëc w internetowi kaszëbszczi encyklopedie.
- 5** Na gwës pamiãtòsz przigòdã Remùsa pòd kòrónowónã jarzãbinã i jegò próbã przenieseniô przez rzékã królewionczì do zómku. Na spòdlim tamtëch wëdarzeniów i tegò co òznòczalë: zómek, królewionka, ùkòzczi, spròbùj zinterpretowac wëjimk pòwiescë z dzysdniowi ùczbë.
- 6** Dofùluj òdjimk kòralówca dzejaniama pòkòleniów, jaczé spròwiałã, że òn rosce i dosygò brëkòwny wizawë.

Wanożnicë

Q 1 Dokùnczë zdanié pierszą mëslą, jakò cë przindze do głowë.

Za 30 lat jò bādã...

☒ 2 Wiész, co òznòczò titel ùczbë? Dopiszë do niego sinonimë. Wëzwëskòj słowarze.

Za mòjich czasów wiele bëło wanożników. Jedny òchlelë ò chlébk, jiny chcelë dëtczì, a jesz jiny hańdlowelë nitkama, knąpama, sztofama, òbrazama, le Wasylka chòdzył z dobrim słowã. Jedny mielë gò za letczégò, jiny za złodzeja, a jesz jiny za szpióna. Ten sëwi, trochã zdżãti chłop miòł chód jak trzëlatny zgrzëbc. Wasylka chòdòł drogama, a stegnama, miedzama, a nieròz szedł prosto przez zasëwã co sã gbùróm nie widza. Miòł sãkati czij, chtërnym òdgòrniòł knëple ze stegnów, a przë tim cos tam mamrotòł. Tej białczì gòdałë:

– Ten Wasylka òdpròwiò znów swòje fizmateńta.

Jak jò pasł krowë w nëch jurkach, wãdrowczik Wasylka nieròz przëczurpnął do mie, sòdł na stòrim pniu w Drëdzim Rowie, czivnął na mie ë swòją sãkatą krëkwią pòkòzòł na niewiòldzi kam przë nym pniu. Jak jò sòdł, wëcygnął ze swòji wiekòwi taszë stòrą, përnã òbdzartą ksążkã ë spitòł sã:

– Wiész të, knòpiczkù, co to je?

– Kò ksążka.

– Ale jakò ksążka?

– Kò stòrò.

– Jò sã z tobą nie dogòdóm. To je, zëbës të wiedzòł, Pismò Swiãtë.

Przewròcòł nã ksążkã na zaznaczoną szlëfką stronã ë zaczął czëtac ò tim, jak Pón Bóg zrobił z niczëgò swiat. Jò to znòł ze szkòfë, ale nie chcòł Wasylce przeszkadzac. Jak sã naczëtòł, wzał swój czij w gòrzc ë pòczurpnął dali, a mie wskòzòł sãkòczã bédło w Richterowi łące.

Jinym razã, jak na nym pniu zjòdł swòją sztulã, zaził prizã tobaczi, smòrknął jak pròwdzëwi tobacznik, zdrzòł na mie sztërk, a tej sã spitòł:

– Wiele të mòsz lat?

– Kò dzewiãc.

– Tej të jesz doczekòsz tëch lat.

– Jaczich lat, wùja?

Terò zaczął swòją pòwiòstkã, a zdrzòł przed siebie swòjima dobrima òczama, a mie sã zdòwało, że òn czëtò w chmùrach.

– Przińdą taczé czasë, że nôrodë bądą sã biłë na całim swiece. Lëdze bądą pólony w wiöldzich piecach ë mączony za drótama. Człowiek człowiekòwi bądze katã. Lëdze bądą dżinälë jak mùszi. Nasza Pòlskò bądze rozszarpónò z dwóch strón. A to sã skùńczi, jak pòlómóny krziż bądze zdeptóny w Berlinie. Brat bądze brata szukòł, bò lëdze bądą rozegnóny pò całim swiece.

– Co Wë powiòdòce? Skądka Wë to wiéce?

– Słëchòj dali ë nie przëskadzòj. Przińdą taczé czasë, że lëdze bądą przez całë żëcé zapisywóny we wszelejaczich ksągach, a ùrządë zasëpią nôrodë miechama pismionów. Człowiek bądze òpisóny z górë w dół, a jesz w przëk. Bez papióra ani rusz.

– A na co to sã zdò?

– Na nic. Człowiek nie bądze miòł nigdzie wiarë. Za człowieka bądą świòdczëlë jegò papiorë. (...)

– Terò le ju skùńcze. Wë mie tu taczé bajdë òpòwiòdòce, że mie sã jaż włosë jeżą na głowie, a głowa robi sã czãżkò.

– Jo, mòsz pròwdã. Mùszã cygnąc dali. Drëdżi rôz jò jesz wicy òpòwiëm.

Tegò drëdżégò razu nie bëłò. Wasylka włòżł na noc na szopã ù Pipra, a drëdżégò dnia bëł ju niezëwi. Wies pòchòwa gò na swój kòszt na redzczim smãtòrzu. Szkòda, że ni mógł mie òpòwièzec swòjich dalszych przepòwièdniów. A i tak wiele pòwièdzòł. A czë òn miòł pròwdã, niech rzeką ti, co to przëczëtają.

Bòlesłòw Bòrk, *Wanożnik*, w: *Lesòcczë pòwiòstczë ë jiné dokòzë*, Wejrowò 2002, s. 92–93.

Bòlesłòw Bòrk

– Lesòk z pòkòleniò Kòlumbów (ùr. w 1923 r.); szkòlny, pisòrz, pòëta, dzejòrz kaszëbsczi.

3 Kògò przëbòcziwò cë Wasylka? Wskażë pòdobiznë.

.....	Wasylka

4 Òdczëtòj wëjimk òpisëjący Wasylkã. Na jegò spòdlim napiszë jegò rësòpis abò namaluj jegò pòrtret.

5 Jak przedstòwiòł swiat Wasylka? Czë jegò przepòwièdnie sã spròwdzëlë? Zestawi je z faktama.

Słòwa Wasylczy	Faktë
Nôrodë bądą sã biłë na całim swiece.	
Lëdze bądą pólony w wiöldzich piecach.	
Lëdze bądą mączony za drótama.	
Człowiek człowiekòwi bądze katã.	
Lëdze bądą dżinälë jak mùchë.	
Nasza Pòlskò bądze rozszarpónò z dwóch strón.	
Ùrządë zasëpią nôrodë miechama pismionów.	
Człowiek bądze òpisóny z górë w dół, a jesz w przëk.	

6 Jak wedle ce bądze wëzdrził swiat za 30 lat? Napiszë swòjã przepòwièdniã.

Òddzãkòwanié króla jezora

🔊 1 Pòsléchôj dzélu pòwiescë, w jaczim Remùs sedzącë w sòdzë, spòtkòł swòjégò drëcha króla jezora.

Czedëm òdecknął i rozmiszlół nad tim dzywnym snã, weszedł pòrenë dozéròcz sòdzë i pòwiedzól:
– Jeden z pòdružników* tegò królewsczegò zómku zdrzi na drëdzi swiat. Ale przed smiercą òn chce kònieczno z tobã pògadac. Chcesz jic? To pòj! Jò ce z nim zamknã, jak długò bãdziesz chcòł.

Jò sã ani chwilë nie namiszlół, bò jakòż bë òdmówic zëczbie człowieka ùmiérającégò? Ale czej jem sã òbùwòł, to mie nico jakbë pałakã scësnãło za serce. Jò so ùwòzòł, że to òd słabòscë. Bòm czuł, że mie te mùrë na sztòft mòrë wszëtarnòstkã sëlã wëdëszają. Ale w tim razu dësza mòja ju sã wëlãkła, bò widzała, czegòm celesnyma òczama jész nie widzòł.

Szedł jem tedë za dozéròczã, chtëren mie prowadzył dłudzim domòwnikã jaż do òstatnëch dwiérzi. Pòkąd je òtmikòł, mówił do mie:

– Tu më kładzemë tëch, **chtërnym nie nót królewsczegò wiktù, bò ju lëżkã na stół pòložëlë**. Doznajesz sã sóm. Terò le weńdz. Na pòłnië jò òtwòrzã.

Jak òn za mnã z trzòskã cãzczich kluczi zamknął dwiérze, tej jò ùzdrzòł jizbã wëbielonã z dużim łóżã za kratã żelòznã i z krziżã na scanie. W nòrce na łózkù w bestri sòdzénny pòscelë leżòł człowiek. Ale jak òn sã licama kù mie òbrócył, tej mie sã zatrzasłë kòlana i wszëtka krew mie do serca zbiegła: Tam leżòł król jezora!

Całą chwilã ma òbaji na sã patrzëła, nie mówiacë jednégo słowa, jaż kùreszce król jezora, wëcygajacë do mie żòłtã jak wòsk rãkã, rzekł słabim zewã:

– Remùs! Znajesz të mie?

Mùszòł jem sadnąc na zédlu przë łózkù – tak mie sã w głowie krãcëc zacząłò. Tec ten, co tam leżòł, jész łònszczégò rokù ze mnã w gromadze przebiegł w dwóch dniach drogã òd Gór Kalwarijskich jaż do Mòdżilë Tuskòwsczi Matczy, dzyrsczi i mòcnégò serca. A terò na tim łózkù leżała le jegò ceniò, bez miazdrë i krëwi. Zgasto jegò òrzłowé wezdrzenié, a z òczu głãbòkò zapadłëch pòd gãstima biòlima brëwiama wëzërała Smierc.

Jò pò chwilë do niego przëstãpił i scësnął jegò òschłã rãkã, a pitanié samò mie wëszo z gãbë.

– Jaczim spòsobã òni waspana złapelë?

Òn na to zaprzeczył głowã i rzekł:

– Króla jezora gwòłtã wzac, tegò bë zòden smiertelny człowiek nie pòtrafił. Sóm jem sã wëdòł w rãce nieprzëjacòł.

Zdzëwiony zdrzòł jem na niego.

– Të sã dzëwisz! – rzekł. – I mòsz z czegò. Ale wërozmiejesz wszëtckò, czej cë pòwiém: Syn mój nie zëje!

Jak te słowa wërzekł, piersë mù zacząłë robic i całą chwilã nie rzekł nic. A jò sã dobròł, że jak fùndameńt pãkl, na chtërnym òn nòdzejã swòjã i rodu swòjégò bùdowòł, tej i òn stracył wòlã do zëcò. Ale òn, jak przëszedł do siebie, zaczął tak mówic. (...)

– Terò na Zòbòrach zgasnie przezwëskò Mùchów-Zòbòrscich, a tim, co przinądã, przikłòd mój, gòtowi nadżac karczi pòd jermò. Ale wiém jednégo, co karkù nie zegnie. – I wezdrzòł na mie i patrzòł mie długò w òczë. – Pòznòł jò ciebie na jezorze, na naszi wãdrówce pò lasach, wiém, jak jes pòczãstowòł tëch kãsëch psów, czej cë krziwdã robilë. Ciebie robiã panã na Zòbòrach.

* Pòdružnik – mieszkający za czynszem, nie płaci za wynajem.

– Waspanie! – rzekł jem na to. – Biédny jem, a cali mój spòsob lezi na mòji karze, chtèrnã pòpichóm òde wsë do wsë. Jaczim prawã jò móm nabëc wasze Zòbòrë?

– Prawã sëna! – rzekł król jezora. – Móm jesz jedno dzeckò: córeczkã dëcha mòjégò, jak jem sã doznòł w nôcãzsi chwilë mòjégò żëcò. Wa òbòje wëchòwieta mie pòmścëcela!

A czej jem rãkã pòdniòł i chcòł mówic, że mie prostémù paròbkòwi nie patrzëc do pańszi córczi i że w dësze mòji królewionka ze zómkòwiska zaklãtégò zaparła dwierze do szczescò, òn pòdniòł pòlce jak do przësãdzi i wlepił we mie òczë, z chtèrnëch wëzërała Smierc.

– Nie skònóm! – rzekł – czej mie sã sprzeczywiac bãdziesz. Sedzysz przede mnã w tëch brzëdczych ruchnach sòdzënnëch, nie jes piãknëch lic, a równak jò, stòri szlachcëc kaszëbsczi, czëjã przez skórã i wiém, że ricersczë w tobie bije serce. Nie znajã twójégò òjca ani matczy, a jednak jes mie pewniësi niż taczi, co bë przëszedł z kòrunã na głowie. Tak dój mie tedë ùmrzëc spòkòjno i nie rzeczë nick.

Tej wëjął spòd kòszëłë na piersach zawiészony baro duzi mantolik, chtëren bë ledwie dłoniã przëkrił. Na złoti blasze bëł wëmalowóny òbròz Nòswiãtszi Matczy z Dzecãtkã. Włòził mie gò w rãkã i pòwiedzòł:

– Ten znak bòdòjze przòdkòwie mòji na stalanëch pancierzach nosëlë, czej chòdzëlë na wòjnã. Pòcałuj gò i zawieszë gò sobie na piersach. Wiãcy òn cë daje chwalë nize nôwëzsi òrder kròla przëszczégò. Niewiasta mòja i dzeckò bãdã wiedzałë naszã rozmòwã, czej jim ten znak pòkòzesz i bãdã cë z wszëtczim do wòli. Ale tu jich nie òbòczisz. Wòlã, żebë sã z tobã pòznelë na swòbòdze.

Jò jak we snie zawiesył jem sobie ten znak ricersczi Zòbòrscich na szëji, a òn, doparłszë swòji wòli, sztërk cali leżòł jak niezëwi ze zamkniãtima òczama. Ale jegò mòcnò dësza przemògła słabòsc cała, a jò czuł, że òn mie mò jesz wiele do pòwiedzeniò. Jak òdpòczãł, tej téz zaczął mówic:

– Terò mòjégò sëna wiozã pò wiòldzich wòdach na smãtòrz we Wielu. Dalek to za lasama i wòdã, ale jò czëjã, jak jemù zwònë bijã. Spi, sënie, w spòkòju! Òjc twój za tobã jidze! Ale tã òstóniesz, Remùs, i naju pòmscysz. Jak? To ju wòlò Bòskò i twòja sprawa. – Czemuż ma, òstatny Zòbòrsczi, tak marnie ze swiata schòdzyma? – Gwòli tegò nieùzëtégò przëszczégò nôrodu. Òni to nibë pòrzãdci ù naju wpro-wòdzajã. Chtëz jich ò to prosył? Czëz karno zòrawi jinszim sã nie rzãdzy prawã jak dzëkò gãs, a wilk jinszim jak nôbòzny jòzc? **W jaczim przëkòzaniu Bòsczim napisóné stoi, czëje prawò je lepszë? Wszëtczim naszym Kaszëbóm to jich wilczë prawò gardło dësz, ale òni sã mądri, ti naju cemiãzëcele! Tëch wëgòdnëch, nickwòrtëch i słabëch na dëchù òni wëgòdã, strachã i nôgrodã wëchòwùjã sobie na łaszczë-wëch psów. Le më – dëchë ricersczë, cwiardé i niebòjãcé – më sã buntëjemë i bürzëc bãdzemë, póczy abò òni nie wiëndã òd nas, abò më nie wëdziniemë do òstatnégò.**

Dwie sprawë jò jesz tobie, sënie – bò tak ce nazewac bãdã – òbznòjmiã. Jedna to òdpòwiëdz na twòje pitanié, chtèrno w òczach twòjich czëtóm, jak jò z jednã nogã ju na drëdzim swiece pòmstã tobie zlé-cóm na nieprzëjòceli naszégò rodu. Słëchòj tedë, jak jò sã dostòł w jich òbjãcé.

Czej mie jich sądë òsãdzëlë na piãc lat sòdzë, tej jò rzekł do mòji niewiastë i do dzecy: Terò jò ùndã na jezoro i was òstawic mùszã na òpiece Bòsczi. Czej gdzeròz do wsë przinëdã, to le jak złòdzëj pò nocë. Dzecë, slëchòjta waszi matczy, bò jò òdtãd jakbëm bëł ùmarli. Tej jò wżãł z kòminka pãczk smòlnëch drzòzg i jem rzekł: Pòkùnc naszégò pòla nad jezorã w stronã Glónka rosce duzi plachc jałowczëznë. W stron òd niégò kù Lëpnie stoi òsòbno jak pùstelnik jeden czerz srodze wësoczi a tak stòri, że gò zowiemë matkã tëch, co tam dali w gromadze stojã. Pòd nym matecznym krzã jò te drzòzdzi zakòpiã. Czejbë tu ù was doma, co bronì Bòze, co taczégò stac sã miało, żebë chòdzëło ò żëcé i smierc, tej niech jedno z was jidze, wëkòpie te drzòzdzi i zapòli nen mateczny jałowc. W tim razù jò, chòcbë mie sto kãsëch psów na piãtach sedzało, chòcbë mie w ti chwilë smierc bëła pisónò, przinëdã do was, czë w cemny nocë, czë w dżén biòli... (...)

– Dowiesz sã terò mòji nôwiãkszi tajemnicë: Jak to bëło mòzno, że jò dlëzi niż lat trzë żił na wòli strzòd całégò karna szandarów i lesnëch, chtèrny mielë nakòzóné, żebë mie żëwégò abò trupã ùchwacëc. A bëłë to chłopi dzyrsczi, rowarsczi i òdwòzny.

Pòznòł jes ju rôz Wdzydzcze Jezoro, czej jes z pòtcëwim Trąbą szukòł na nim nocą òchronë. Króm Glónka tam wiele òstrowi na wiòldżich wòdach sedzy, ale zòden z nich tak nie je przëdatny na tacewiskò, jak prawie Glónk. Na nim òd stronë Pùstk lezi wiòlgò gromada kamieni, jakbë wmùrowónò w przitczy brzeg. Miedzë nima jeden srodze wiòldzi stoi na drëdzim plaskatim kamieniu, a zdaje sã bëc taczì òpòczny, że zòden człowiek bë nie przëszedł na to, bë gò próbòwac rëszëc z mòla. Ale bòczë: Òn sã daje rãkã jednegò człowieka tak letkò òdchilëc, jakbë wisòł na zòwiasach. Òdchiliwszë gò, òbòczisz czòrnã durã, a na ji spòdkù wòdã. Spùscysz sã przez nã durã smialò i bãdziesz miòł przed sobã cemny dłudzi gónk, chtërnym pùdziesz z pòchilonã głowã, tak w nim niskò. Na jegò spòdkù stoi wòda, ale wnetk wiéndzesz na sëché i przed tobã òdemknie sã jòma dostatnò i wësokò, sztòłtu jak duzi zwón. Scanë to kòrzenie stòregò jak swiat jasóna, chtëren grëbi i òpòczny strzòd jinszych drzew na wiëchrzu zemi stoi i nikòmù nie zdradzył tajemnicë swòji pòdzemny. W jómie pòd kòrzeniama stòregò jasóna nalézesz i ògniskò, i piéck i bãdziesz rozmiòł, czëmù jò òd wãglownika we wejerowsczim lese zabrół pełnã torbã drowianëch wãgli. Na taczich wãglach jò sobie gòtowòł strawã i ògrzewòł zëmã swòje schroniskò pòd zemiã, bò jinaczi dim bëłbë mie zdradzył. Zdzëwisz sã, jak jò sã tam bëlné mieszkanié ùszëkòwòł, bò jò cë dajã prawò do ti jómë i do wszëtczégò, co w ni nalézesz. Kò jò miòł czasu dosc, bë swòjã krëjówkã przijemnã wësëkòwac i wëmëslil jem sobie spòsob, zem przez tajemné òkna mògl patrzec na całë jezoro. Jilëz to razy szandarzë i lesny chòdzëłë nad mòjã głowã, zem bezmała jich gòdkã mògl rozmiòc, a nie nalëzłë mie, kùrzacégò spòkòjno féfkã w zemi pòd nima. Le jeden rôz lesny jeden..., ale të ju wiész!...

(...) Tak minãłë bezmała trzë lata. A jò przëwëkl do nòdzeji, że ten widzali stròz na progù bezpiekù mòji dëszë nad jezorã stojec bãdze, jaż mòj syn dorosce, a jò bãdã mògl spòkòjno zënc z tegò swiata.

Ale cëz znaczi ùdba lëdzkò, czej pòlcã Bòzim jinaczi bëło napisóné we gwiondzach wiecznëch na niebie.

Latoségò rokù lodë trzimalë jaż do Matczy Bòszi Strëmianny. (...) Mòglã bëc dzewiãtò reno na zëgarze, jak jò sedzacë pòd drzewama na brzegù, widzã, jak dwóch rëbòków z òstrogã pòd nòpiãtkama drawò nëkajã sanie pò lodze. W saniach sedzało trzech, a miedzë nima bëłbëm wòłòł widzec nieprzëjòcela – Czernik. Pò pierszim ùrzasu przëbòczył jem sobie, że w Rëbòkach stòri gròf Lëpszi gwësno chce testament robic, bò i sanie w nã stronã pòbieglë. Ale mie òblecało taczim nieùbëtkã, jakbë mie chto òbùchã w głowã ùderzył. Pòtim, jak mie tu widzysz, jò stòri cwiardi Kaszëba ùczul jem taczì cãzòr na piersach, zem ni mògl sã strzëmac i bez wszelci wiadomi przëczënë mùszòł jem plakac jak bòber. Całi sztërk to mie tak mączëłò, że mëslòł jem skònac na miescu, ale kùreszce jednak pùscëłò. Tej letczë dmùchanié wiatru rozdzëlëłò mglã, a jò ùdrzòł na procëmny brzegù mòj mateczny czerz jałowcowi, chtëren mie sã w ti chwilë zdòwòł taczì wiòldzi, jakbë òb noc bëł ùrosł do niebiwãli wëzawë. Przëbòczëłë mie sã terò mòje dzòtczy i mòja bialka na wësoczim brzegù zòbòrsczim i zòł mie jich sã zrobiło srodze. Ale lëzë jem swòje ju bëł wëplakòł, le smùtk òblòkl mòjã dëszã jakbë mglã, chtërna pò jezorze przemikała. Nie wiedzòł jem, biédny smiertelny człowiek, co sã dzejało dali, niże wid mòj niòsł, a ùchò łowiło, ale dësza mòja niesmiertelnò wiãcy widzała. Nie wiëm, jak długò jò tam sedzòł. A jak jò sã zabiéròł, tej jò jesz rôz pòdrzòł kù matecznémù krzu.

Jedno wezdrzenié, a kòlana sã pòde mnã zatrzãslë: – Mateczny czerz sã pòlił! (...)

Teròm wiedzòł, że cos strasznegò sã stało w gniòzdze Zòbòrsczych. Przëbòczywszë so słowò òngë niewiesce i dzòtkóm dóné, ani chwilëm sã nie namiszlòł, le wzał jem sã, jak bëł, i szedł na ten pòlacy znak mòjégò nieszczescò. Lód trzimòł dobrze, czedëm szedł na drëdzi brzeg. A czedëm naszedł tak krótkò, że cepłò òd pòlaczégò krza sëjało kù mie, tej jò ùdrzòł na brzegù mòjã córeczkã Klemã. Stojãła cëchò i zdrzała na jezoro, ale jak jem naszedł, rzucëła mie sã na szëjã z wiòldżim płaczã. A jak sã wëplakãła, wezdrzała mie cwiardo w òczë i rzekła:

– Òjczë! Jónk kònò i chcòłbë sã z wami òddzãkòwac...

To to bëło, czëmù dësza we mie plakała, chòc mie jesz nick nie bëło wiadomò.

Powiedziała, jak to sã stało: Kòle Kòzlówca robilë niewòdã. Przészło i jedno dzéwczãtkò biédnëch starszich z Wdzydz, zebë kùlac rëbë, jak to zwëczòj, i wpadło w duzi przerãbel. Mój Jónk pòrwòł dwie chòchle, pòd kòżdã pòchã jednã, i rzucił sã za dzeckã w wòdã. Wëdobël dzéwczãtkò zdrowé, ale sòm sã pòtłukł ò lód tak mòckò, że gò mùszelë zaniesc dodóm. Gwësno òb drogã, leżacë przemòkni, jak òn bël na saniach, zezybł i dostòł ògròżkã. Tej zaczął plëc krëwiã i prosył ò ksãdza, czëj widzòł, że nie bãdze radë. Úmarł jak pròwdzëwi Zòbòrszi w òbronie słabëch i serot. Czëjbë bël żił za czasów naszi swòbòdë, pewno bël bë zdzinął ze szablã w rãce jak pròwdzëwi ricérz i pón. **Ale bòhaterstwò jednã chwałã sã pòli: czë òno wòłtòrz mò w rëbacczi pieršë, czë pòd szarfã ricerza...**

Ledwiem pòdszedł blëzi do mòjégò domù, a ju spòza bùdinków i płotów czile strzëlb przëtrzimałë kù mie, a jò ùczul zëw:

– Stój! (...)

I pòłòził jem strzëlbã na zemi i szedł dali. Terò òni òd razu wszëtcë do mie przëskòczëlë i załòżëlë mie na rãce żelòzné kajdanë. A jich przëwòdzca rzekł:

– Terò pòjce z nama, panie fon Zòbòrszi! Wë jesce aresztowóny. Dosc długò më na was pilowelë, kròlu jezora!

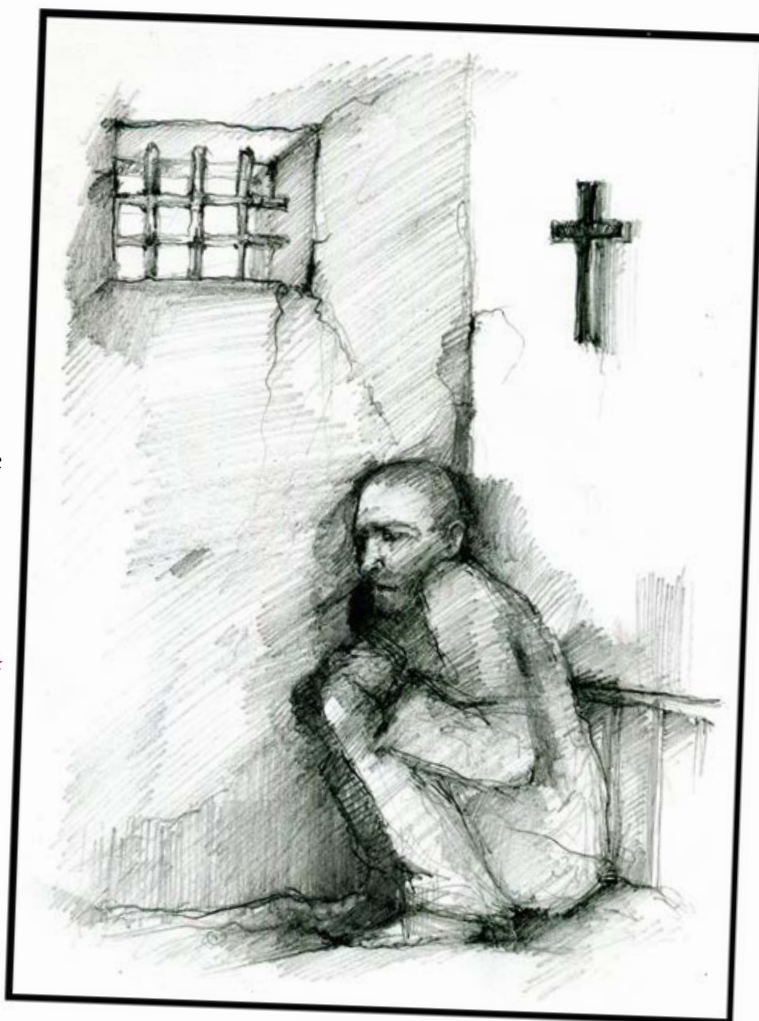
A jò na to pòwiedzòł:

– Dobrã wòlã òddòł jem sã we wasze rãce! Tam czile kroków dali mòje kònajacë dzeckò przed smiercã mie wòłò. Pòzwòlëta mie sã z nim òddzãkòwac, tej pùdã z wama, gdzie wama sã widzy. Tec jesta lëdze.

– To je próznò gòdka! – òdrzekł jich przëwòdzca. – Naju nòkòz gòsy, z kòzdegò mòla was brac prosto do sòdzë, a wiãcy naju nick nie òbchòdzy.

Widzysz, Remùs, jaczi wilczy nòród mò władzã na naszi zemi kaszëbsczi. Mòje dzeckò jich lepi znało. Pòkąd mie wzälë i prowadzëlë w stronã jezora, gdzie zdało duzé czòłno, dzeckò mòje pòbiegło dodóm. Ale w pòł drodзи do jezora zabiegłë nóm drogã mòja białka i córka, niosacë dużã pierzëną. Pòłòżëlë jã przëkã drodзи. Na ni leżòł ze smiercã w òczach mój jedëny syn, mòja chwałã i nòdzeja. Ni mógł jem gò ani ùscësnac, ani nawetk przeżegnac, bò rãce mie scëskałë pãta żelòzné. Ale òn biédny wezdrzòł na swòjã sostrã, a ta rozmiała. Bò wzãła gò i sparła pòd plecë, a òn sã pòdniòł i całowòł mie rãce żelazã niewòli skràpòwónë.

Com w ti chwilë przeszedł w dëszë, to le sòm Pón Bóg na niebie wié. Ale procëm nëch przëscich sług jò stojòł jak dąb cwiardi i ze sëchima òczama. Ale czëj mie òstawiłë samégò w sòdzë, tej widzysz, co sã ze mnã stało...

Nie wdarzã sobie, jak jem sã nalôżł znôwù w mòji celë. Ale chwëcywszë rãkã za piersë, ricenszi znak z Matką Bòską zawiészony za szëjã przëbôczil mie, że to nie bël sen żóden, le prôwdã òkrutnô.

Wiãcy jô ju króla jezora nie ùzdrzôł, ale do kùńca dni mòjich nie zabôczã òstatnëch chwil jegò.

Ta nieszczestlëwò sprawa jednak mie tak zmòrzëła, zem zaczął schnãc jakno przed laty na pùstkò-wiu. Jakbë na tim ricenszim znakù na mòjich piersach cãżëło jaczé namienienié, tak jô sã pòmału pògòdził z mësłã:

– Żiw të, Remùs, z ti sòdzë nie wińdziesz, le pùdziesz tam, gdzie szedł przed tobã król jezora...

Dozérôcz, widzacë, co sã ze mnã dzeje, wëdobël ze serca kãsk lëdzci dësze i sprowadzył doktora, chtëren mie òbezdrzôł. Pò tëch doktorskich òdwiędzënach kòzelë mie **co dzén chadzac pò òbòrze**. Ale to sã na nick nie zdało. A czej jem rôz tak na próbã wzał w gòrsc seczerã i sã z nią załóził, tej mie sã w głowie zaczął krãcëc i mùszôł jem sadnãc. Òd ti chwilë jô le zdôł, czej bãdze czas prosëc ò ksãdza.

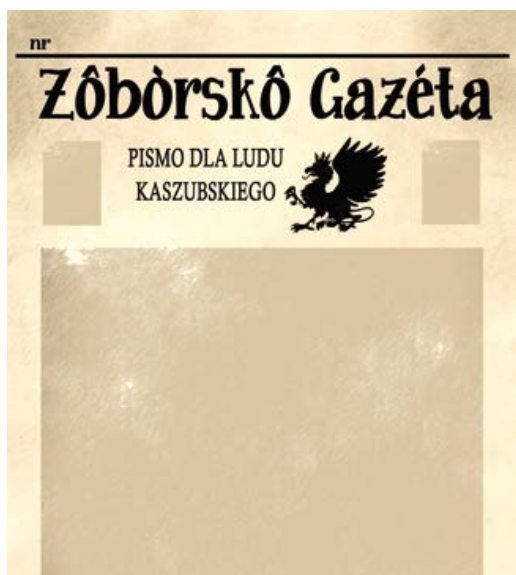
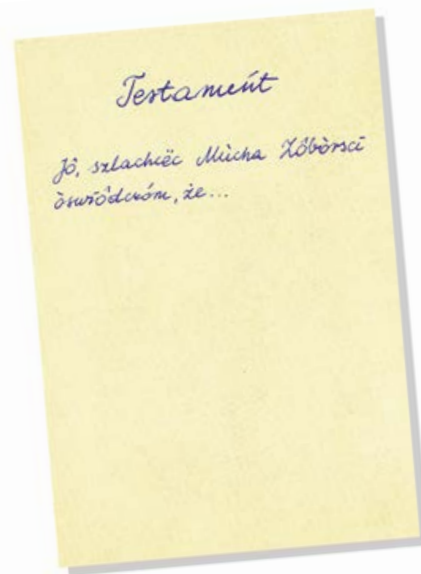
Aleksander Majkòwsczi, *Żécë i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czac, s. 243–251.

- 📄 1 Zapiszë testameńt króla jezora. Zaczniij òd słów:

Jô, szlachcëc Mùcha Zòbòrsczi òswiòdczóm, że...

- 2 Wëjasnij znaczenié wëapartnionëch wëjimków.

- 🔗 3 Nalezë wëjimk, w jaczim je gòdka ò przëczënie smiercë Jónka, sëna króla jezora. Napiszë articzel do gazetë ò wëdarzenim kòl Kòzlówca. Wëmësłë taczë titel tegò artikla, żebë nalôżł sã na pierszi stronie zòbòrsczi gazetë.

- 📄 4 Co ò córce waspóna Zòbòrsczëgò mòże rzec na spòdlim òpisónëch wëdarzeniów? Dopiszë znanczi ùspòsobieniò wkòł pòstacji Klemë.

- 💡 5 Król jezora przekòzôł Remùsowi rodowã znankã – ringraf. Nalezë jegò òpisënk i zrobi gò dowolnã technikã (malënk, żłobizna, masa solnô, itp.).

Nôdzibë czasnika

Czasniczi mòže ùżëwac w trzech nôdzibach (tribach):

- òznajmùjącym – **Òn szedł do szkòłë.**
- rozkazëjącym – **Biôj do szkòłë!**
- zastrzegòwim – **Jô bë szedł do szkòłë.**

ROZKAZËJĄCY NÔDZIB wërôżô pòlét jaczégòs dzejaniô, mòže miec fòrmã rozkazu, żądaniô, żëczbë abò prosbë.

Fòrmë dlô 2. òsobë pòj. lëczbë twòrzi sã na czile ôrtów:

- a) dodajacë kùnôszk – ë (pò cwiardëch spòłzwãkach) abò -i (pò mitczich spòłzwãkach), np. **nalezë, wëpiszë, pòmòzë, sprawdzë, wëmieni;**
- b) dodajacë kùnôszk -ôj abò – j w niechtërnëch czasnikach, np. **grôj, spiewôj, ùdokaznij, dofùlj.**

DÔJ BÔCZËNK! DLÔ 1 òsobë pòjedynczny lëczbë ni ma rozkazëjącégò nôdzibù!

PISAC

pòj. l.

1. **jô** –
2. **të** piszë/pisz
3. **òn/òna/òno** niech pizse

w. l.

1. **më** pizsmë
2. **wa** pizsta
3. **òni/òne** niech pizą

Wë pizsce

ZASTRZEGÒWI NÔDZIB twòrzi sã dodajacë do czasnika partiklë *bë*.

PISAC

pòj. l.

1. **jô** bë pisëł/pisa(ła)
2. **të** bë pisëł/pisa(ła)
3. **òn** bë pisëł
òna bë pisa(ła)
òno bë pisało

w. l.

1. **më** bë pisëłë
më bë pisałë
ma bë pisa(ła)
2. **wa** bë pisa(ła)
3. **òni** bë pisëłë
òne bë pisałë

Wë bë pisëłë

- **1** Wëpiszë z slédnégò wëjimkù przigòdów Remùsa pò dwa przykładë czasników w rozkazëjącym i zastrzegòwim nôdzibie.

2 Dofùlj tabela pasownyma fòrmama czasników.

Czasnik	2. òs. pòj. l. n. rozkazëjący	3. òs. w. l. n. rozkazëjący	1. òs. pòj. l. n. zastrzegòwi	2. òs. w. l. n. zastrzegòwi
wòlac				
			bë stojół	
	pòłożë			
		niech pilëje		
				bë założëłë

3 Przesztòlcë zdania z òznajmùjącym nòdżibã na rozkazëjący.

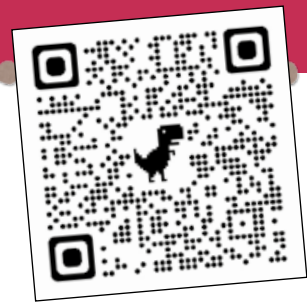
Pòwiedzała, jak to sã stało.

Wëcygnął dzëwczãtkò.

Kòle Kòzlówca robilë niewòdã.

Wa òbòje wëchòwieta mie pòmścëcela.

Kaszëbi w Kanadze

1 Òbaczë dzëlëczy dwùch programów ò Kaszëbach w Kanadze.

2 Na spòdlim wiadłòw z òbezdrzònëch programów, òdpòwiëdz na pëtania:

- Co ce nôbarzi zacekawilò/zadzëwilò w tëch historiach?
- Jak nazewò sã przëdnik stowòrë Kaszëbów w Kanadze?
- Jaczë znóné nama pòzwë z Kaszëb, Pòlszczi mòże nalezc w Òntario?
- Jak dzys wëzdrzã wzòjné łączbë Kaszëbów z Pòlszczi z kanadijczima bracynama?

Rézë Kaszëbów z Kanadë na pòmòrsczé Kaszëbë stałë sã ju tradycją. A wszëtkò sã zacząłò w 1858 rokù, czej do Kanadë wërëgnął pierszi dzél emigrantów, lëdzy ùpichónëch przez prësczégò zòbòrcã. Dojachelë na òkrãce „Agda” do Quebec, stąd banã do Renfrew, a dali piechti. W rãce dostelë seczerë i hóczi. Pòsobné pòkòlenia Kaszëbów zacząłë gòspòdarzëc w stanie Òntario. Dërch trzimelë sã rodny mòwë i zwëków. Tak colemało bëłò do piãcdzesãtëch lat ùszlégò wiekù.

Òżëwianië łączbë z pòmòrsczima Kaszëbama

Jak jò bëł mòłi, tej jò gòdòł blòs pò kaszëbskù. Tej jò szedł do szkòłë, në i jò sã zaczął ùczëc anielsczégò – wspòminò David Shulëst, wielelatny przëdnik Wilno Heritage Society, to je stowòrë, co zajimò sã dozëranim kaszëbsczi spòdkòwiznë w Kanadze.

Zaslëdži Shulësta, a rëchli jegò ùmarlégò tatka Mòrcëna, dlò òżëwieniò łączbë z pòmòrsczima Kaszëbama są barò wiòldzë. W latach 70., 80. i 90. ùszlégò wiekù ti łączbë bëłò równak barò małò. Jesz nie bëłò ww. stowòrë. Z piersza wëjézdzelë tam naszi ksãza (Francëszk Grëcza, Władislów Szulëst, Zbigòrz Kùlwikòwsczi), pòtemù ùczali i dzejòrze (prof. Édwòrd Brëza, prof. Tadéusz Linkner, prof. Jerzi Samp, Wòjcech Etmańsczi, Francëszk Kwidzyńsczi z karnã „Kaszuby” z Kartuz, prof. Józef Bòrzëszkòwsczi). (...)

W nëch łączbach dzejalë le jednostczi. To sã czësto zmienilo dopiërze w òstatnëch latach. W 2007 rokù przëjachelë na Kaszëbë Dawid Szulëst (David Shulist) i Édwòrd Szczipiòr (Edward Chippior), chtëren je wiceprzëdnikã Wilno Heritage Society. Édwòrd bëł pierszi róz w Pòlsce. (...)

Barò żëwò wespółpròca

Słabò rok pòzni bëła V Wòjewództkò Kònferecncjò Szkòlnëch Regiònalëstów w Żukòwie. To bëłò dëcht czësto wëdarzenië przëlómòwë dlò naszi łączbë. Przëbëłò na niã 20 sztëk delegatów Kaszëbów z Kanadë. Przemòwã ò kòniecncscë dozëraniò jãzëka i kùlturë trzimòł Dawid Szulëst. Tam téz bëł zrzeszony symbolicznÿ mòst drëszbë, jaczi je dërch wzmòcniwóny. Dzys dnia tak barò żëwò wespółpròca òpiartò je nòbarzi na spòdlim zagwësnieniów wërzeklëch na ti kònferecncji.

Swiactwò Kaszëbów z Kanadë, co zachòwelë przez pòłtora wiekù swòjã tradycją, a òsoblëwie jãzëk, je bezcennã wòrtoscã. (...)

W taczënie swòjich serc

Më mùszimë dërch wzmòcniwac ten mòst midzë nama! – pòdsztrichiwelë gòsce z Kanadë òbczas dosc dlùdzégò bëcégò tu. Kò òbezdrzelë òni wiele wsów i miast, w tim pònorbertańsczi klòsztor w Żukòwie, Kartuzë, Serakòjce – kòlëbkã rodu Szczipiòrów, a òsoblëwie òkòlë Brus, Lëpùsza, Lesna, Parchòwa, Kòscëcznë. Z tëch stròn nòwicy jich wërëzòwało do Kanadë.

Za kòzđã razã kanadijsczi Kaszëbi nawiedzają sanktuarium Kròlewi Kaszëb w Swiònowie. Tak bëłò pierszi róz w 2007 rokù i tak je wiedno. Nen mòł stòł sã jich sanktuarium. Bez to kùlt Swiònowsczi Pani mòcënkò rozwijò sã w Kanadze. (...)

Eùgeniusz Prëczkòwsczi, *Wiedno Kaszëbë*, w: „Pomerania” 2013, nr 7–8, s. 80.

- **3** Stwòrzë mapã mësłë abò lapbooka, co bådze pòkazywa nòwòznieszë nowiznë sparłãczoné z Kaszëbama w Kanadze.

- **4** Przërëchtuj pëtania jaczë dzys bë jes mògł zadac przëdnikowi kanadijsczich Kaszëbów.

Je ju czas...

- 1 Pòdsztrichnij wërzącë, co parłãczą sã z hasłã *spiącë wòjskò*. Ùdokaznij swój wëbiér.

miłota, biòtka, knòpi, ricerze, Swiätopòtk, zapadli zómk, Bòrzestowò, spik, góra, król kaszëbsczi, Pùckò Góra, wòjarze, cërzónowie, wëprawa, dzyrskòsc, dzëwczã, Swiätobór,

- 2 Òdsłëchòj słëchawiszczë „Spiącë wòjskò”. Òb czas słëchaniò wëpiszë rzeczónczy, jaczich ùżiwają bòhatérowie.
- 3 Òpòwiédz swòjima słowama ùczëtã historiã. Czim òna sã jinaczi òd ti pòznóny chùdzy?

Léon Heyke

Spiącë wòjskò (Z „Miłosławë”*)

W Pùcczi Górze spiącë wòjskò.
Głòsy stòrodòwnò wiesc,
Żdze na swòje òbùdzenié.
Bë Pòmòrzu pòmòc niesc.

Swiätobór w łiszczący zbroji
Trzimò berło, jegò skróń
Kòrunã je òzdobionò,
Jegò zdrok zapòdò w tón

Spiącë jegò sã wòjarze,
Òdżin dzyrsczych òczu zgaśl,
Òni żdżã na zbawczë słowò.
Że ju nadszedł dlò nich czas.

Sziszòk głowã jich pòkriwò
A nad skarniã skrzidła sniã,
Dłudzi miecz przë bòkù łiszczë,
Złoté jich òstrodzi lsnia.

Stojigniew je w spiącym gronie,
Ûcëch jegò spiewù czòr
Lutnia drzémie w jegò rãce,
Ale w òkù płonie żòr.

W sercu jegò rosce chwała,
Cëchò jegò wargã drgò,
Na wëniosłim jegò czole
Skra nòrodny spiewë grò.

Milczy òn i wòje milczã,
Tak przeminie tësãc lat,
Tej zawitò wiòlgò zorza
I ògarnie całi swiat!

Zadrëzi tej Pùckò Góra
I zawòrknie glëchi grzmòt,
Skrzëpiãc jãknie Złotò Brómã
I òdemknie tajnie grot.

A nasz grif nad mòrsczim brzegã
Swój dobëtny krziknie biég
Òd Persantë jaz do Wisłë
I pò Niecë mätny brzeg.

Spiącë wòjskò sã przebudzy
Z wëkòwégò swégò snu,
W pełnym sã wëleje szëkù
Z pòszëmã wòlnégò tchù.

Swiätobór na czele jedze,
Zapòdł w jegò sercu wrze,
Òn òdwiecznëch wrogów bùchã
W òstateczny walce ztrze.

Kòruna na głowie łiszczë,
W jegò rãce miecza gróm
Strzód òkrzikù ògarinò
Swégò ksãstwa wieczny dóm.

Léon Heyke, *Kaszëbsczë spiewë*, Gduńsk 1999, s. 92–93.

* Nawiązanié do pòématù „Dobrogòst i Miłosława”.

- 4** Rozmajité legeńdë pòwstałë ò spięcym wòjskù. Wedle jednëch wòjskò to je ùkrèté w gòrze Garecznica kòle Bòrzesztowa, drëdżi òpòwiôdajã ò gòrze kòl Pùcka, a jesz jiny, że zòłnerze spią kòl Lãbòrga. Jak tã historiã przedstawił pòëta? W jaczim môlu „schòwòł” spięcë wòjskò? Kògò zrobił królã, jaczegò jinégò bòhatera przedstawił. Dòj bòczënk na miona, pòzwë tëch bòhaterów?

Mòl			
Miono bòhatera			
Chto to je?			
Z jaczych dwùch wërazów pòwsta ta pòzwa?			

- 5** Òbezdrzë film, jaczi pòwstòł na spòdlim dokazu Bernata Sëchtë „Spięcë wòjskò”. Stwòrzë plakat kinowi, co zanacy młòdégò widza do òbezdrzeniô tegò filmù.

Ù slédnégò Kaszëbë na Pòmòrsce

Remùs przësãgł wasce Jòzwòwi, że òstónie skrã òrmùzdowã i bãdze szukòł smiałków, co zechcã przeniesc królewionkã przez rzekã do zómku. Drogã, jakã miòł przebëc, wëznaczac miałë grańce mòwë kaszëbsczë: „Pùdã na nã gwiondã przed nama, bòm przësãgł sobie, że duńdã do òstatnëch grańc kaszëbsczë mòwë”. I tak wanożacë Remùs z Trãbã doszłë do Sarbska, do òstatnégò Kaszëbë na Pòmòrsce, pana Młotka. W pałacu pana na Sarbskù przëbiwò téz òd jaczegòs czasu malòrz, chtëren sprawił, że w zómku zaczãłë dzejac sã dzywné rzeczë... Dzywno, że Remùsowi mòcno przëbòcziwòł... Czernika.

- 1** Zapòznòj sã z pòstãpnym dzelã pòwiescë Aleksandra Majkòwsczegò, a dowiesz sã, co wëdarzëło sã ù slédnégò Kaszëbë na Pòmòrsce.

Pón Sòrbcszi òdkòzòł mie, zëbëm przëszedł. Przëjął mie w ti dwòrnicë, gdzësmë wczora widzelë negò malarza. Żimkò mù bëło gadac ze mnã, ale pòmãlu przëwëkł. Pòkòzywòł òn mie wiele ksążk i òbròzków z dzejów kaszëbsczégò kraju i tak pòwiôdòł:

– Przez całë żëcë mòje jò zbiéròł kòżdã pamiãtkã, kòżdã ksążkã, kòzdi sprzãt do gromadë, zëbë wiedzòł swiat, żesmë bëłë, czej tu naju nie bãdze.

A jò rzekł na to:

– A jò jem ùdbë, że dlò dzëwòwaniô drëdżich nie nót zbierac tëch pamiãtk, ale bë pòkazac je młòdim i dzecóm, zëbë tcëlë òjców i bëłë jim równy.

Pón Sòrbcszi wezdrzòł i pòcziwòł głowã:

– Tak i jò mëslòł w twòjich latach. Ale òdtãd jò widzòł, jak wëmiërała mòwa nasza, chtërna za mòjich lat panowãła w ti całi Pòmòrsce òd Kòszalëna jaż pò Żarnowiznã i Bëtowò. W mòjich òczach zapòdała nasza Kaszëbskò jak w pòwiòstce lëdowi zaklãti zómk, chtëren wëbawic chtëż weznie na sã? Bëłë taczë chwile, zem sã chcòł dac na to, alem sã doznòł: Nie wòrto! (...) Jò cë pòwiëm, czëmù jò ciebie w grëpie z twòjim towarzëszã zabròł z drodżi. Mòjim lëdzóm to ju nie je dzywno, bò sã nòložny, że z drodżi zbiéróm kaszëbsczich lëdzy, bë mie pòwiòdelë ò stòrëch dzejach, jak lud je sobie òpòwiôdò,

ò dzywnëch gòdkach i bòjkach, i spiéwelë piesnie i frantówczy. W tim wiòldzim pàkù papiorów na stole, chtëren widzysz, wszëtkò to je spisóné. Ale króm tegò, co sã prawie tęczci ciebie, to tã mie z ùrodą przëbòczòsz wiadomé skarnie, leno nie wiém czëje? I mie tak je, jakbëm ciebie ju rôz widzòł, ale nie w tãch zòrotnëch ruchnach, le jakò pana. (...) Pòzdòj le! Mùszã ce pòkazac mòjémù dzeckù. Òno mie pòwié, chto tã taczi. (...)

Wieczorã nalòzł jem sã znòwù w ny dwòrnicë z òknama na jezora i mòrze. (...) W òknach sedzała panna w sèkni kròsë mòrsczi falë, w złocanëch włosach, cédowny ùrodë, a tak subtelno, że mòdré żëlë przeswiécalë przez skórã na rãkach i skarniach. Piãknò niebiwałą piãknoscã sedzała tam ta òstatno panna z Młotków Sòrbsczich, ale dësza mòja mie pòwiedzała, że w ni chòrosc sedzy, chtërna ji przetnie zëcé w młodëch latach. Stòri pón Sòrbsczy sedzòł kòł wiòldzégò kòmina, na chtërnym sã pòlił òdżin z krës-kòwëch szczépów, chòpajacë wòniã brzadowã na całą dwòrnicã. Bò nen wiekòwi pón i na młodò panna to òstatné ròzdzi jich rodu, a krew jich ju bëła wëstëdzonò. Nót jim bëło cepla, chòc panowało lato.

Dalek òd òkna, w cemnym nòrcë kù dwiërzóm, sedzòł cëchò malòrz w głãbòczim skòrzanym krzasle. Le jegò biòłé w òczach chwilama załisło, a w jegò zrënicach zòlëlë sã zeloné widë, chtërne szlë wstec a wstec kù pannie sedzacy pòd òknã. Mie kòzòł pón sadnac kòł siebie. Stąd jò widzòł i pannã, i malarza, i rząd òbrazów na scanie. (...)

– Sławino, córkò mòja! Zëmno cë?

– Nié, òjczë!

I znòwù cëszo sadła w ti wiòldzi dwòrnicë, jak zapanëje cëszo na szeroczym pòlu przed bürzã i grzë-mòtã. (...)

Pòmału panna zdzãła głowã w tã za siebie na òparcé krzasła. Òczë ji zrobiłë sã dużë i dzëwé. Warga-ma rëchała chwilã bez zewù, tej rzekła, jakbë głos szedł z daleka, òd jinszi òsobë:

– Widzã!

– Cëż widzysz, córkò mòja?

– Przez wrzosë i pòla, i lasë, i bagna, i piòskã przëmòrsczim kù nóm na Sòrbskù wãdrëje człowiek zòrotny, biédny a w ruchnach z warpù...

W dolënach lëdzczich psë jegò łajã, òmónë manią, òstë gò kòlã...

W cemnicë jidze, le w nim sã zòlã Swaròżëcowi òdżin i widë...

Òn szukò drodżi kù zapadłim zómkóm, ale chtëż dò mù miecz i wid?...

Slòdë Smãtk jidze, ten sóm, co w dziejach naszich òd kùńca smierc niósł i pòmstã...

Smãtk, co mie pòpchnął, Swiãtobòrzëcã, Krukòwã zonã, w Henrika łózkò, i topór òstrzył, co zrąbił głowã mòjégò mãza i króla Ruji...

Smãtk, chtëren swiãtã Stanicã spòlił Duńczika rãkã i gòrejãcym Swiãtowitowim pòsagã swiëcył na biòłé ùrzmë swiãti Arkónë...

Smãtk, co do bratny pòdmówił wòjnë Swiãtopòłkòwëch na Gduńskù bracy,

Smãtk, co truł rãkã włoszczégò wãdra Wartislawiczów...,

co mazòł pamiãc ricsersczich rodów..., co zdësił kòscól w Rewkòla nogach...,

co zniszczil dësã kaszëbsczy szlachtë..., co gasy ògnia nòrodowégò òstatné widë...

Smãtk slòdë jidze, jaż zaszlë tu...

I szerokò òdemklëma òczama zdrzało dzëwczã na mie:

– Twòjégò gniòzda wësocze prodzi witajã ciebie, a twòjich przodków dësze ce widzã...

Wstała i wëcygnãła rãce. A mie włosë zjezëlë sã na głowie – pierszi rôz w mòjim zëcu – bò z nëch wiòldzich òbrazów na scanie jãlë wëstãpòwac w stòrodòwnëch strojach damë i ricerze i chòdzëc cëchim kòrowòdã pò wiòldzi dwòrnicë. Rozeznac bëło jich twarze w cemny kòmùdze, a jò ledwiem zatrzymòł wiòldzi krzyk, czedëm w jedny z dam ricsersczich pòznòł ùrodã stòri Julczy z Garecznicë. Stojãła òna tam w stòrodòwny sèkni z jedwabiu i złota, ale wnet zgasała jak zëmnicã, chtërna sã rozpliwò w pierszi pòrënk, a ji sztòłt i lica szklëlë dali ze złoconëch łózów na scanie. Panna Sławina, jakbë mòje mësłë zgòdiwała, rzekła:

– Sydonia z rodu Bòrków, rodzonô z matczy Młotkówny! Niedowinnie òbsądzonô ò sprowadzenié czarama mòru na ród Grifòwi, panëjacy na Pòmòrzu i w òsemdzieszatim rokù zècô mieczã scãtô...

Nie bélbëm mógl pòwiedzec, czë mie sã snije, czë to jawa. Cëszô panowała w dwórnice, a strzód ti cëszë prózné luczi w łozach pòrtretów na scanie ùderzałë òczë jak òtwarté dwiérze do drëdzégò swiata. Le w jednëch łozach króm tëch, gdzie szklëlë bladé skarnie Sydonii z rodu Bòrków, mòcnyma kròsama bił w cemnosc dwórnice òbròz ricerza. Pón Sòrbsczi z niégò nie spùszczòł òczu, a w cëszë rozlëgl sã jegò głos pitajacy:

– Slawino, córkò mòja! Czemuż nie wëstãpuje ricerz Witosław, w słuźbie króla pòlsczégò Stefana Batorégò, zabiti òb czas buntu mieszczón w Ridze?

Panna Slawina òbrócëła pòmału na mie swòje szerokò òdemklë òczë, wëcygnãła rãkã kù mie i rzekła:

– Bò òn tu!

Sydonia z rodu Bòrków

Młotk ze Sòrbcska

Witosław Joakim

Przeze mie przeszłë w ti chwilë skrë, òd chtërnëch roje w òczach zalisnãło, jakbë krótkò mie klasnãł piorën z nieba. A czej jem przëszedł do siebie, tej jò pòznòł w pòrtrece Witosława ricerza, przed chtërnym jò wczora stojòł ze szolmã na głowie, maklajacë procëm wòli za mieczã przë lewim bòkù.

Òdezwoł sã pò chwilë ùroczësto pón Sòrbsczi:

– Nie dzëwuj sã, brace! Dëch lëdzczy niesmiertelny wiãcy niżë róz jeden za wòlã Bòskã mòże zënc na zemiã i fòrmòwac sobie ùrodã całã, chtërna jemù słuži. Sóm Pón Bóg le wié, czemu të terò w ti żòrotny pòstacji pò zemi chadzac mùszisz, a co nògòrszë: słužec przegróny sprawie!

– Nie słuži przegróny sprawie! – krzìknãła panna Slawina. – Nie słuži przegróny!

(...)

I mròwczì pò mie przeszłë òd stopë do głowë, czej jem widzòł, jak wëskòczył na przòdk malòrz, chtëren pò tã chwilã sedzòł cëchò w nòrcë z òczama szklãcyma widã próchna.

Smãtk! – krzìknãła panna Slawina i cãżkò ùpadła na krzasło. Gwòłtowné krãpë jãłë trzãsc ji subtelnym całã. Zerwòł sã stòri pón Sòrbsczi dzeckù swòjémù do pòmòcë i zaczął wòlac na słuźbã. W ti chwilë wszëtczë swiëce sã same òd siebie zapòlëłë i przerazlëwi wid zalòł tã cëchã dwórnice, w chtërny jesz przed chwilã w cëszë zaswiatowi chòdzëlë dëchë. Ale mie drogã zastãpił malòrz. Nigdë òn mie sã jesz nie wëdòwòł taczì pòdobny Czernikòwi jak w ti chwilë.

– Zdrzë! – krzìknãł do mie i zerwòł dużë plòtno z òbrazu zasłoniãtégò, nad chtërnym jò gò widzòł w dniach zeszlëch malëjãcégò.

Nigdëm jesz taczégò ùrsazu nie doznòł. Mój syn z dzecynnëch lat, kłòpòtë mòji dëszë, zwëcãstwa i zwãtpieniò: tu òne sã stalë zjawã. Nié jak na òbròz, ale jak przez dużë òkno, na jaczë cëzy swiat jò widzòł:

Bieżãła rzëka zelonòmòdri kròsë. Pò procëmnym brzegù sedzł w górã biòli zómek. Scanë jegò sã szklëlë kamieniã biòlim jak sniëg. Dak sã wspiéròł na słupach wësoczych, toczonëch w zloté pòdstòwczì i zloté głowice. Bróma ze zelonòmòdrégò przezërnégò jak wòda kamienia dużim łãkã na sztòłt łóz òbjmãła

wierzeje złoté. Do brómë prowadzëlë stopienie szeroczé i pańsczé, kròsnyma diwanama wësceloné. Przed brómą jak wartarze mòcny, cëchi a wdałi, stojałë dużë drzewa òbleczoné jiglëną zelonoczòrną, jaczich jò w zëcu nigdë nie widzòł. Przed drzewama piòsk scelił drogã do rzëczy, a w rzëce jem ùzdrzòł głowã w dół drëdżi zómki i drëdżë drzewa jak w zwiercadle.

Na brzegù ze złotã kòrunã we włosach stojała królewionka. Smùtno zdrzała kù biòlim mùróm zómku, bò drogã ji òdgròdzała wòda, a w wòdze Trud i Strach straszlëwégò wezdrzeniò. Na procëmnym brzegù w bestrëch ruchnach sedzała białka z nogama pòd siebie jak kròwc. Na głowie miała mùckã ze sto zwòneczkama. Smiałë sã ji òczë i gãba. Skarëpë cëskajacò na wòdã krzikała: Niewòrto! Niewòrto!

Ale sebiem nie widzòł jakò mòlégò knòpa, le z bòkù turzëło wòjskò dłudżim rzãdã na wësoczich kòniach kù pòmòcë królewionce. Przez chwilã mie gdzes zabiëlëła twòrz Julczy z Garecznicë i terò jò sã dobròł: Tec to no wòjskò, chtërnóm widzòł w Mirochòwsczim Lese! Ale nie bëlë to ju cénie, ale kròсны ricerze i cãżczë kònie jak grzëmòt walacé kù ònym ùkòzkóm w rzëce. A chtëż to jachòł na przodze? W jedny rãce trzimòł pòchòdnia gòrejającã, a w drëdżi miecz liszczący jak rózga piorëna. W stalnym pancerzu jachòł z szołmã na głowie, a z ùrodë zdrzòł jak Witosłòw, rickerskã smiercã zmarli w daleczim kraju. Ale nié, to bël jem jò, jò sóm. Wërazno czuł jem w òczach wid mòji pòchòdni i bùchający z ni òdzin. A miecz cãżczy wzëwòł mòc trzimający gò mòji rãczy. Bùszny z ti mòcë, chtërna we mie tkwiła i za mnã szła z grzëmòtã tësãca kòni i zbrojnëch ricerzi, walił jem jak bùrzò kù rzëce. Priskałë przede mnã na wszëtczë stronë ùkòzcy ze rzëczy, le na brzegù òstała białka „Niewòrto” i cëskała skarëpë, krzikającò: Niewòrto! Niewòrto! A z kòzdi skarëpë wësorził z òstrima pazurama i chcëwim krëwi pëskã szãtopiérz, jaż w mòmënce jich sã zesëpało tësãca na mie i na mòje wòjskò. Òbrzëdlëwé gadë przëpiłë sã do rickerskich karków i do kòńsczych grziw, a gdzie sadlë, tam ricérz i kón blòdł i sã zamiëniòł na bladã cëniã. W mòjim rãkù pòchòdniò zgasła, a czej jem ùczuł, że nie cãzi mie w rãkù miecz, wezdrzòł jem na mòjã zbrojnã prawicã. Tam ju nie bëlò miecza, ale trzimòł jem w nich letczy bat, a jò sóm bël jem mòlim pasturkã, chtëren bòso zdrzòł w górã w ùrodã pëszny królewionczy i mówił:

– Królewionkò! Twój slëga je za mòli i za biédny na takã robòtã!

Ten szor zjawë i pròwdë na òtmianë, ùrzas, żòł, teskniãczka, bòlenie i zwãtpienié dësżë tak mnã strzãslë, zem ùczuł w głowie szum jak òd mòrszczich dun. Wiòlgò òbòjãtnosc i słabòta scãlë mie nodzi i czuł jem, jak mie zëcë òpùszczò. Ale jesz przez straszny szum w mòji głowie ùczuł jem jak z baro daleka rãganié nieprzëjòcela:

– Ha! Wëbawic chcòłbës zapadli zómki, òdwrócëc kòła Smãtkòwégò wòzu! A tu na progù twòji pròcë pòdòsz bez dëcha! Cëż cë nawetk miecz i wid, czej të ni mòsz...

Òbùdzył jem sã na lózkù, a znóny mie dwòrnik lòł mie gòrzòlkã do gardła. (...)

Derda, chtëren òb ten czas z Trãbã mùszòł jakã zgòdã zrobic, rzekł:

– Gòrzëła jesta sã gwësno na mie! Ale cżë jò ni miòł pròwdë, że tu piekło? Tam z pałacu wëstëlë do Lãbòrka i do Łëbë pò jednym wòzu w sztërë kònie pò doktorów, bò biédnò panna Slawina lezi jak bez dëcha. Stòri pón Sòrbsczy przë ni pilëje i sã strachò. Wszëtczëmù winien ten pieczelnik malòrz, chtëren òbiécòł stòrëmù òdemknãc òkno do tegò swiata, co sã òtmikò za progã smiercë. Tak to zaczãlë dëchë wanożëc pò dwòrnicach. Ale jò czuł òd lëdzy, że tu sóm Zli kòzdi róz kanie na zómkach szlachte kaszëbsczy, czej jaczi stòri ród wëmzëc mò. Róz bòdòj przinëdze jakò malòrz, róz jakò doktor, róz jakò czòrnokrzyżnik, chtëren przëchòdné czasë wròzi. Malòrz terò gdzes przepòdł jak Żid pò cemnych nocach i nigdzie gò ni ma.

– Jò tu dlëzi swiãtégò Michała nie wëbãdã! – zawòłòł dwòrnik.

– Jò tu ani pòcerza dlëzi nie òstónã! – krzikał Trãba. – Jak nie pùdziesz ze mnã, Remùs, to jidã sóm, gdzie mie òczë pòniosã.

– Jò jidã z tobã! – rzekł jem do Trãbë.

– Jidzta z Bògã! – rzekł Derda. – Jò òstónã, bò chcã tu jesz grzebãc w stòrëch szwòtołach, co tam pisóné ò naszych dzejach. Jak stòri i jegò piãknò córka pùdã na drëdżi swiat, tej tu wszëtckò Niemiecckò zaleje, a Niemcë swòjim zwëczajã zniszczã tu kòzdzã pamiãtkã.

Nad nama szklił sã sztôłt Wiôldzégò Wòza liszczącyma gwiondama na niebie, a przed nama niskò mrugała Zwierzowò Gwionda, czej òpùszył naju dwòrnik, òdprowadzyszë dalek za fòlwark. (...)

A jò òdrzekł:

– Pùdã na nã gwiondã przed nama, bòm przesygl sobie, że duńdã do òstatnëch grańc kaszëbsczi mòwë.

– W jimiã Òjca i Sëna... – krzikał Trąba. – Małowiele, a bëlëbë naju pieczelny służkòwie na sąd brelë, mało, że ce nie ùsmierzył nen malòrz z piekła, a jesz ciebie skóra swãdzy? Ni mòsz tã litoscã nad swòją dësą i nad mòją?

Ale jò nick nie òdrzekłszë, pchòł swòją karã nòprzód w czerënkù, gdzem wieczorã z wësoczegò òkna pałacowi dwòrnicë widzòł ògniwé rzoze zasëpiającégò słuńca. Òbezdrzòł jem sã za siebie. Jak cemnò òpòka pòd niebò sztoperczył zómk Młotków Sòrbsczich. W òknach jegò żòlëlë sã widë. Tam òstatnëch Sòrbsczich panów dëchë przodków nawiedzëlë, ale jednym taczim dëchã bël jò sóm, jò biédny Remùs, chtëren terò pchòł w piòskù swòją karã w swiat kù òstatnym Kaszëbóm. Ale w głowie mie sã bürzëło, czej jem so spòmniòł ten straszny wieczór. (...)

Aleksander Majkòwsczi, *Żëcé i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czac, s. 333–344.

2 Ùpòrzãdkuj wëdarzenia.

- Oddzãkòwanié i dalszò réza Remùsa z Trąbã.
- Drëdzé zéńdzenié w dwòrnicë.
- Wizjonersczi òbròz malòrza.
- Pierszë zéńdzenié w dwòrnicë.
- Òmglenié Remùsa.
- Wizja Slawinë.
- Miłota do stòrëch zachów.
- Òmglenié Slawinë.
- Rozpòznanié Sydonie w Julce z Garecznicë a Witosława w Remùsu.

@ 3 Òbrzezë, jaczé widzy Slawina, òdnòszajã sã do naji historie. Jaczé wòznë nôzwëska òna przëwòliwò i z jaczima wëdarzenia sã òne parłãczã. Przëbòczë so, abò nalezë wiadła w interneece.

☐ 4 Dopiszë znanczi abò dzejania do bòhaterów tegò wëjimkù.

Pón Młotk	Slawina	Malòrz
szpòrtowny	słabégò zdrowiò	przëbòcziwòł Czernika

☐ 5 To, co sã stało w Sòrbskù, dało Remùsowi nowã mòc do robòtë, jakã so wëznacził. Dali bãdze wanoził pò Kaszëbach, jaz dińdze do slédnëch grańc kaszëbsczi mòwë. Jak dalek dzys zaszedłbë Remùs? Zaznacze na kòrcë Pòmòrzò mòle, w jaczych ùczã sã dzecë i młodzëzna kaszëbsczégò jãzëka.

6 W co czedës wierzëlë Kaszëbi? Nagrôjta pòdkast ze starszą òsobą (starka, stark, sąsòd, krewny), co òpòwié wama ò gùsłach, wróżbach.

Trzepòtnica Gréta

- 1 Òdsłëchòjta nagróné pòdkastë. Wëmienãta sã swòjima ùwògama.
- 2 Czë wiész, co to je róza? Czë w twòjim pòdkasce pòjòwiałë sã taczé słowa jak: òchwat, zmòklëzna?

Róza – pòwstòwò z przeläkniãcò, òsoblëwie w sąsëdztwie ògnia i jak chtos mò na cele renë. Żebë ùchronic sã òd róžë nót je pò ùrzasnãcym trzë razë splënac na zemiã.

Na spòdlim: Bernat Sëchta, *Słownik gwar kaszubskich*, t. IV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 360.

- 3 Ò czarzbónach i czarzbónkach mòże przeczëtac w pòwiesce Stanisłòwa Janczi „Mòrzkùlowie”.

Nòwòznieszzi kòl Mòrzkùlów bël Czarzińc. Òn wiedno chòdzył òblokłi czësto jinaczi, miòł dłudzi mańtel z lësëch skórów, na głowie czòpk z piórama, a na nogach wiòldzë skòrznie. Òn mieszkòł w nòlpszi chëczë, a krótkò niégò w bùdze żëła jegò pòmòcnica Czarzbónka (...). Czarzińc miòł kòł se wiòldzë zdrzadło. Czej chtos gò prosył, żebë òn robił czarë-marë na jegò lëchégò sąsada, tej òn gò w tim zdrzadle widzòł, a nożikã kòlnął gò w òkò, tej nen sąsòd stracył zdrok. W sklepie, w beczkach, òn trzi-mòł jiné swòje czarzëdła. Jak òn róz je ùził, jak nóż, swiëca czë krzem, to òn mùszòł to spòlëc. (...)

Òn mógł téz blòsknąć na môłé dzeckò, a òno pò tim zarò zachòrzało. Lédze pòwiòdelë, że Czarzińcowi wiedno jaż slépska lôtają, taką òn miòł dzywną mòc w òczach. (...)

Czarzbónka przepòwiòdała. Zdrzała lédzóm w òczë i na ráce, a mògła pòwiedzec czedë chtos zachòrzeje abò ùmrze. Czej ùdrzała na kògòs nokcach plachcëczy, tej jaż krącëła głowã, bò òne gòdałë ò chùtci smiercë. Jak chtos pòwiòdòł, że widzòł slépnicã abò toczka, to òna rzekła, że to dô trupa, tak samò nen mógł sã spòdzewac smiercë, co wiele zéwòł. Czej òna widzała na jãzëkù pryszcz, tej òna przestrzëgała, że na niego jidã klapë. (...)

Stanisław Janke, *Mòrzkùlowie*, Warszawa 2021, s. 12–13.

4 Przcztëtòj ùwòzno historiã jedny plestë, co téz sã zajima przepòwiòdanim.

Przed latama lédze bëłë òmòtóny ùrokama, klãtwama, czarama ë czarownicama, chtërne te czarë zadòwałë lédzóm ë chòwie. Zazegnywóné bëłë òchwatë, róże zmòklëzna ù kòni ë wiele jinëch przëpòdków. W kòzdi wsë takò baba abò strëch òd żegnaniégò sã nalezlë, a dzys jesz sã jich spòtikò, ale je coròz mni tëch, co w te rzeczë wierzą. Terò w swiece są mòdny wròzbicë, chtërny manią lédzy ù se doma, w ekstra jizbach do tëch sprów przërëchtowónëch, a téz w gazetach.

W mòji wsë bëła takò nawiedzònò ë wszechwiedzãcò trzepòtnica Gréta. Ù ni w chëczach, a téz na pòlu bëł jeden wiòldzi szërmëcel. Ji chòdzëło blòs ò to, zëbë wëmanic òd białków taskã kawë, bò doma ji pewno ni mia. Do robòtë sã nie bra, a łazëła pò wsë ë òglëpia lédzy, wszãdze sała plotczy, cëganila na kòzdim krokù. Lédze ją znelë, òbchòdelë ją, zmikelë przed nią jak przed złim dëchã, zamikelë dwiërze, chòc pòtrafia wlezc do chëczy jak cëgónka tak niespòdzónie. Òna wiedno nalazła cos, co bë mògło zainteresowac tã osobã, do jaczi wdepnã abò spòtka w drodze, jak szła do kòscoła czë na rënk. Nòchãtni klaprowała z białkama, chtërnëch chłopi zazérelë za głãbòk do czelizka. Co òna jima nie naòpòwiòda ò jich strëchach, a przez to sała niezgòdã ë pòwiksza nieszczescé w tëch familiach.

Jednégò dnia dało mie sã wezdrzec w òczenkò na drogã ë co jò widzã? Chtos ùdżãti sënne prosto do naszi chëczy. Dwiërze w dómie sã òtmikają ë...

– Jak sã mòsz Klaro? Jò mòm dlò ce baro wòzną nowinã, cos nadzwëczòj – zaczãła Gréta trzëpac ë sã ùmizgiwac do mòji mëmë, a przë tim robiła baro tajemnã gãbã.

– Jò nie chcã czëc twòjich nowinków! Chcëmë lepi gadac ò pògòdze abò ò tim, co kòsztcjã na rënkù kùrzë jaja ë masłò – chca ją w ten spòsòb ùdostac z ti ji nowinë mòja mëma.

– Ale, Klaro, to je apartnò nowina, òna tikò sã twòjégò chłopa, a cebie jesz barzi. Sadnij ë pòslëchòj mòjich słów, ale nòprzòd zròb kawã – nalëgała Gréta ë tak dzëkò òbzëra sã pò jizbie, jakbë czëgòs szuka.

– Jò ju znają te twòje apartné nowinë. Biòj gdzie jindze lédzóm dëmic ë zawracac jima głowë. Jò ni mòm nerwów na twòje plestanié – na ten òrt mëma próbòwa pòzbëc sã wieszczi klapòtnicë, ale to ją wcale nie ùrazëło.

W kùncu widza, że nie dô radë pòzbëc sã Grëtë, cziwnã na mie ë rzekła:

– Biòj le dac trusóm wrëka, a ti òcelony jałowicë lopk sana, a tej nabëkòj drewków do blata.

– Ju jidã, mëma, ale jò mòm pisaniò z rechùnków ë nauczëniò sã problemów z katéchizmù, bò witro je nòuka w kòscele.

– Nòprzòd zròb, co cë kòzã, a ùczëc mòzesz sã w kùchni – rozsãdzëła mëma.

Tak téz sã stało. Jak jò przëdzelonã robòtã zrobił, tej wżãł sã do ùczbë. Ale to nie bëła takò prostò sprawa. Z jizbë dochòda jarchòlenié Grëtë, a òd czasu do czasu wzdichanié mòji mëmë. Nòprzòd jò ùszë zatikòł pòlcama, ale czëkawòsc wã gòrã ë zaczãł jem nadstawiac ùszëska w stronã jizbë, a z ni dochòdało piszczënié naszégò gòsca ë głòsno pòwtòrzóné słowa mëmë.

– Co të, Grëto, gòdòsz? To ni mòze bëc pròwda. Të so zmislòsz.

– A jò cë gòdóm, że tak je. To je rzetelnò pròwda. Jò wiëm, że të so ni mòzesz z tim tak òd razu pògòdzëc. Ale wez sã w nacht! – òstrzëga Gréta swòjim jadowitim głòsã.

Terò rozmòwë w jizbie jakbë przëcëchlë, a tej bëło blòs jaczësz tajemnë szëptë, walenié piscã w stół, a pòtemù jakbë pòplakiwanié mëmë.

Jò sã òdsënãł òd dwiërzi ë sòdl do mòji robòtë, ale ni mógł z mòla rëszëc. Ten płacz mëmë mie mòcno zdenerwòwòł. Jak jò wparzã do jizbë ë chwòcã tã przësnitã babã za czitle, tej òna nalëze sã wnet bütën – rzekł jem sóm do se prawie głòsno. Abò weznã kòrzczew wòdë ë chlustnã na tã złoczińcã – pòmëslòł jem.

Znów w jizbie stało sã głosno. Gréta cos wrzeszcza, czegò jò nie rozmiół ë walëła rôz za razã piscã w stół. Jò sã znów pòrwół na równé nodzi ë béłbëm wparził do jizbë, ale dwiérze sã rozchlastłë, jaz zôwiasë zaskrzëpia. Do kùchni wleca rozjuszonô Gréta z jaczims dzywnym piskã ë z pòdniosłima rãka-
ma, a mëma za nią ë rzekła cwiardo:

– Zdziń, plesto, bò cë slépiã wëparzã!

Bòlesłòw Bòrk, Plesta, w: *Lesòcczé pòwiòstczi ë jiné dokòzë*, Wejrowò 2002, s. 76–78.

- ☐ 5 Jak lédze gòdelë na Grétã. Nalezë w teksce wszëtczé òkreslenia i zapiszë je w zesziwkù.

- ✚ 6 Ô czym mòglë gadac te dwie białci? Zapiszë przebieg rozmòwë. Pamiãtòj, jaczi kùńc mia ta kòrbiònka.
7 Mëslisz të, że Gréta bëła taką wszechwiedzzącã babã, co to pòtrafi zażegnac rozmajité chòroscë? Jak ò ni wëpòwiòdò sã òpòwiòdòcz?

Kaszëbsczi Drzëmałowie

- @ 1 Pòszukòj wiadłòw na temat Michała Drzëmała. Zapiszë do zesziwkù nówòznieszé nowizné na jegò temat.

Michòł Drzëmała

—

.....

.....

.....

.....

Bëło to za czasów, czedë Kaszëbi mùszelë niemiecczémù césarzowi slëchac. Òn sã baro gòrził na naszich pratatków, bò ti miast pò niemieckù sã ùczëc, pò kaszëbskù wcyg gòdelë, swòjã zemiã òbrò-
bielë, a na niemiecczych szandarów krzëwò wzérelë.

Zwòłół césòrz w swòji stolëcë, Berlënie, radã, chtërna wëmëslëła, że nót je sëlã Kaszëbów na Niemców przerobic, bë lzi bëło nima rządzc. Ùchwòlëlë téz taczé prawò, bë kaszëbsczi gbùr ni mógl so chëczë na swòji zemi wëbùdowac.

W Skòrzewie żił gbùr, chtërny zwòł sã Francëszk Peplińsczi. Chcòł òn so na gwòsny rolë bùmink dlò se a swòji familie pòstawic. Jednakò Niemcë mù nó to nie pòzwòlelë, gòdajãc, że taczé prawò sòm césòrz ùstanowił. A co césòrz so ùdbò, je swiãtë!

Francyszczk bëł chłop mądri a chitri, długò nie mësłacë kùpił òd cërkòwców, chtërny prawie przez wies przejëzdzelë, wóz na kòłach. Pòstawił gò na swòji zemi ë w nim zamieszkòł.

Czej sã leno ò tim szandarowie dowiedzelë, tej zaròzka do niego przëszlë:

– Nó, Peplińsczi, wë doch ni móce pòzwòleństwa na chëcz!

– Ale to nie je niżòdnò chëcz! Leno wóz. Czë césòrz zakòzòł w wòzu mieszkac?

Z pòczãtkù szandarowie czësto zglëpielë. Nie wiedzelë, co je lóz. W kùńcu wëcygnãlë jaczës papiòrë, a rzeklë:

– Tuwò w tëch cedlach, je taczé prawò napisóné: jezlë wóz stoji bez rëchù dlëzi jak òsmë dniów, tej to je dodóm! Më przinzemë za nen wëznaczony czas, a sprawdzimë czë nen wóz mdze stojół na tim samym placu. Jezlë jo, to wë, Peplińszci, sztrôfã zapłacyce abò do sòdzë pùdzece!

Francëszk pòmëslół leno „Wa głupi mac-kòwie”, a co òsmë dniów wóz w jinszi nòrt swòji zemi przecygół. Za to szandarowie nick jemù ni mòglë zrobic, bò wóz bëł wòzã a nié dodomã.

Tak samò jak mądri Kaszëba, Francëszk Peplińszci, zrobił w Wiòlgòpòlsce Michòł Drzëmała, ò chtërnym wa na gwës wszëtcë czëlë.

Cëzé znajeta, ò swòjim nie wiéta!

Francëszk Peplińszci ùrodzył sã w 1878 r. Prëszczë władze zakôzãłë mù pòstawić na swòji zemi bùmink. W 1905 r. zamieszkół òn w cërkòwim wòzu, chtërnym przez 3 lata, co òsmë dniów przecygół w jinszi mól swòji zemi. Peplińszci ùmarł w 1958 r.

Róman Drzëdzdón, *Òpòwiésc ò Francëszkù Peplińszcim*, w: „Pomerania” 2007, nr 4 („Najò ùczba”, s. I).

- 2 Rozrzeszë rebùs a dowiesz sã, jak nazëwała sã pòlitika prëszczégò zòbòrcë szcerowónò w Pòlòchów, w tim téz Kaszëbów.

- 3 Na czim pòlégół ten proces? Zaznaczë pasowné zdania.

W kòscele msze òdprówióné bëłë pò niemieckù.	P	Ł
Kaszëbi dostòwelë wiòldzi zapòmòdзи òd władzów prëszczich.	P	Ł
Wëkùpiwelë zemie òd Kaszëbów i przedòwelë Niemcóm.	P	Ł
Kaszëbi òddòwelë swòje domòctwa za darmòka.	P	Ł
W szkòlach i ùrzãdach òbòwiãzywòł kaszëbsczi jãzëk.	P	Ł
W szkòlach i ùrzãdach òbòwiãzywòł niemiecczi jãzëk.	P	Ł
Bëlë òrganizowóné ùczbë niemiecczégò jãzëka dlò Kaszëbów, na chtërne òni z chãcã chòdzëlë.	P	Ł
Kaszëbi mòglë wëjezdzac na rëzë do Niemców.	P	Ł
Pòlitika ta zwa sã Kùlturkampf.	P	Ł
W Niemcach zdała na Kaszëbów bëlnò robòta i nowòczasné bùminci.	P	Ł
Niemcë przecygelë na nasze zemie.	P	Ł

- 4 Zaznaczë na òsë czasu nòwòznieszé datë z zëcégò Drzëmałë (na górze) i Peplińszcégò (na dole). Co dô sã zaùważëc?

Drzëmała

Peplińszci

- 5 W Serakòjcach na to mòdło biòtkòwòł sã z władzama prëszczima Aùgùstin Pawelczik. Nalezë wiadła na jegò temat i nanies na òs czasu téz datë sparłãczoné z tim Kaszëbã. A mòże w twòjim òkòlim téz bëłë taczé pòdobné przëtròfczi? Pòszëkòj wiadłòw abò zapëtòj szkòlnégò historii.

- 6 Napiszë pismiono do prëszczich władz ò wëdanié zezwòleniò na bùmowã chëcczë.

Chcemë le jachac dodóm

Ze zbiérków Marka Seydë

Ze zbiérków Marka Seydë

Ze zbiérków Marka Seydë

- **1** Òbezdrzë pòczàtk filmù (do 15 min.) „Miasto z morza” ò bùdowanim pòrtu w Gdini. Kògò jeden z bòhaterów nazéwò bòsym Antkã i co òn przez to rozmiéje.

Krótkò pò wòjnie, chtërna rozegna lédzy pò swiece, tak że sã pòtemù mùszelë szëkac, stòri Józwa Chrëpa wëbròł sã ze sënã Janã do Gdini, żebë zazdrzec do swòjégò szwagra, szewca Knipka. Czej wësłë w Gdini przed banowi bùdink, dze sã ju dosc teli lédzy krącëło, Chrëpa zapitòł sã jednégò chłopa, dze bë tu mieszkòł szewc Knipka. Ten le òdmrëknął, że nie wié.

– To gwësno nie je tutësi, chcemë le, Jankù, jic dali.

Szlë, szlë, jaż spòtkelë jidącą pòmalinkù starszą białkã.

– Jankù, ti le sã chcemë spëtac. Ta gwësno mdze wiedza – rzekł Chrëpa ë pòdeszedł do ni.

– Słëchòjce le, dzeż tu mieszkò szewc Knipka – zapitòł.

– Jo, jò nie wiém – bëła odpòwiédz.

– Trudno, mùszimë, Jankù, jic dali. Chtos tu jednak mdze wiedzòł, dze mieszkò szewc Knipka – rzekł stòri Chrëpa.

Sztek dali spòtkelë milicjanta, chtërnégò Chrëpa grzecznie zapitòł ò mieszkanié szewca Knipczi. Milicjant, chòc bëł niewësoczi, wezdrzòł na nich z górë ë rzekł:

– To nie je w mòjim rewirze.

Chrëpa mùcã pòcësnał ë szlë dali. Łazëlë ë lazëlë, tegò ë negò sã pitelë, ale nicht jima ni mógl pòwie-
dzec, dze bë mieszkòł Chrëpë szwadżer. Na òstatkù spòtkelë pòcztowégò, co z wiòlgą torbą chòdzył
òd dwiérzi do dwiérzi.

– Hewòle Jankù, pòcztowi, ten na pewno mdze wiedzòł.

Pòcztowi sã chwilkã namiszlòł, a tej rzekł:

– A jakùż je adresa?

Chrëpa ju rozgòrzony zaczął szkalowac:

– Jò sã pitajã dze mieszkò mój szwadżer, szewc Knipka, a ten mie sã pitò ò adresã. Cëż ù klina mie
òbchòdzy adresa. Të gwës ni mòsz dobrze w bani?

Na to pòcztowi nic nie rzekł le czòpkã pòcësnał ë òdeszedł.

– Jankù – rzekł Chrëpa, – tu w ti Gdini mést sã sami głupélcowie, chtërny nic nie wiedzą. Jakbë tak
chto przëjachòł do nas, do Jurkòwa ë sã zapitòł dze mieszkò szewc Drëwa, to bë mù kòždé dzeckò drogã
pòkòzało. Chcema le jachac dodóm.

Aùgùstin Dominik, *Chrëpa szukò swòjégò szwagra*, w: *Domienikòwé pòwiòstczi*, Gdiniò 2015, s. 172–174.

- 2 Jaczi jiwier mielë chłopi, co przëjachelë do Gdini? Czégò nie rozmielë? Co të bë jim rzekł, jakbë to cebie
spitelë ò szewca Knipkã?
- 3 W czym je widzec kòmizm tegò zdarzeniò?
- @ 4 W pierszi pòłowie 20. lat Gdiniò bëła jesz wsã, wiòlgã ale wsã. Dzys Gdiniò je wiòldżim miastã.
Nalezë wiadło, òd czedë Gdiniò mò prawa mieszcë?
- 5 Zrobi zestòwk porównëjącë miasto pòczątkù XX wiekù z tim XXI-wiecznym. Wskażë zjinaczenia.
A mòże nalézesz pòdobiznë?

Gdiniò z pòczątkù XX wiekù	Gdiniò z XXI wiekù

Gdze na latné ferie?

- 1 Jakbë wa miała mòżnotã, gdzie wa bë sã wëbra w rézã, jaczé mòle chca bë òbaczcë, jaczé kraje
òdwièdzëc, jakã kùlturã pòznac? Wpiszta swòje bédënczi do zestòwkù, pòdzelta je wedle wskòzë
(cél wanodzi) i dopiszta do nich dzejanié, np. **szlapac sã w basenie**.

òdpòczink	zwiédzanié	òdkriwanié	pòznòwanié

- 2 Przeczëtòj ùwòżno tekst ò wanożniczce Kindze Chòszcz i wëpiszë znanczi ji charakteru, na chtërne
autor dówò bòczënk.

„Cãżkò je nalezc w dzysészich czasach stopòwiczów, òsoblëwie dobrëch”. Jeżlë gòdò cë to chtos, chto
prawie pòdwiòzł ce czòłnã 2000 km z Chicagò nad Meksykańską Hòwingã, to znaczi, że nie rzucò sło-
wów na wiatër. Nié za wiele lëdzy doznało taczégò ùwòżaniò. A Kinga jo. Na pòczestnotã i pòdzëwianié
zasłużëła so jednak nié le tim, że pòtrafiła tóno i ùdało rézowac. Òna sã nie bòjała. Ale nié tak zwë-
czajno, że nie czëła strachù. Kinga nie bòjała sã rojic i nie bòjała sã dozwołac swòjim rojitiwóm, bë sã
zjiscëlë. Mało chto je taczi dzyrsczi.

Czej Kinga mia le roczk, rodzëce wzälë jã w òbjòzd pò Pòlsce „na stopa”. Tak tej miłotã do rézowaniô prawie dosłowno wësusa z mlékã matczy. Czedë dorosła, ni mògła ùsedzec w rodzynnym Gduńsku. Wzãła sã za pòznòwanié kraju i Eùropë. Jezdżëła, ale wcyg bëło ji mało. Rojiła ò czims wiãcy. Ùlédónym spòsobã rézowaniô Kindzi, szkólny anielszczëgò i weganczi, stało sã kòło.

Prowadzył jã kawel. W 1998 rokù pòznała „Chopina”, Radosława Sudã [Siudę]. Òn, wegetarianin i elektrik, szëkòwòł sã prawie do rozpòczãcò swòji samòtny rézë piechti. Jima òbùma nick z włòsnëch planów nie wëszo. Részëlë tej razã. W swiat. Stopã. Ni mielë ju planu, leno chãc rézowaniô i zuchternosc do realizowaniô rojitiwów. „Jim mni planów, tim barzi interesëjãcò”.

Za òbszczãdzone dëtchi kùpilë biletë do Nowégò Jorkù. Na lata-wiszczu Kennedégò wëlãdowelë 7 rujana 1998 rokù. Do Pòlszczi Kinga wrócëła 5 sëwnika 2003 rokù. Cãżkò bëlobë wëmienic wszëszczë zortë przewòzënkù, jaczima przez tëch piãc lat sã przemieszcziwelë: òsobowé autołë, stolemné wòrtne autołë, czòłna, bôtë, banë, kòła, fligrë (nie le lécënczi planowé, jak ze Santiagò de Chile do Aùckland w Nowi Zélandie, ale téz łapóné „na stopa”, a nawetka samòdzelnò sterowóné, jak nen na Alasce), lotnie. Cos jesz? Kò gwës. Ale nie jidze doch ju ò wielosc.

Részajãcë w drogã Kinga i Chopin ni mielë wëznaczonej drodżi, „grelë ze slëchù”, dówajãcë sã niesc wiatrowi, ùczëti òpòwiescë czë wskòzóm zëcznégò szoférë, chtëren jich pòdwiòzł. Jich ùdbã nie bëł jaczis apartny mòł, le réza, w nòczëstzi z mòżlëwëch pòstacjów.

Reno nie wiedzëlë, dze bãdã wieczór, dze bãdã spelë i co sã zdarzi. Bëlë òtemkli na swiat i to, co przënie sie jima kawel. Spelë pòd gòlim niebã, pòd celtã, w gòscënie ù pòznónëch w drodze dobrëch lëdzy czë w gòscyńcach òrganizacji Servas, jaczë wiedno chãtno gòszczã rézowników pòd swòjim dakã. Jich prowadnikama nie bëłë ksãżczy, ale spòtkóny pò drodze lëdze. Z Nowégò Jorkù jachelë nad Wòdospadë Niagara, pòtemù dali przez Kanadã, dze „stopã” rézowelë przë dwadzescestopniowim mrozu, na Alaskã i do Kalifòrnie. Tu òstelë bez pòrà miesãcy, bë zarobic na dalszë wanożenié. Bez całą swòjã rézã ùdokazniwelë, że rézowac mògã nie le bógati. Kò òni taczì nie bëłë, dejadë – dało sã. Nie wëdòwelë wiãcy jak 5 USD na dzëń, robilë nie leno w Kalifòrnie, ale téz na Nowi Zélandie przë zbiéraniém kiwi czë na Tajwanie, ùczãcë dzecë anielszczëgò. Dało sã.

Ze zòpadnégò sztrãdu rëszëlë w głąb kòntinentu amérikańszëgò, spłënalë „rzékòstopã” zeza Wiòdżich Jezór do Nowégò Òrleanu, pòtemù rëszëlë na Floridã i znòwù na zapòd – przez Teksas, Arizonã, Nowi Meksyk i jesz Kalifòrniã do Meksykù. A dali bëłë Belize, Gwatemala, Salwador, Honduras, Nikaragù, Kòstarika i Panama. Pòzni bôtã szmùglerów do Kòlumbie i zòs: Wenezuela, Brazylìò, Paragwaj, Bòliwiò, Peru, Ekwador, tej Peru, Chile, Argentina, Ùrugwaj, a kùreszce lecënk z Santiagò na Nowã Zélandiã. I le szkòda, że nie dało radë złapac „stopa”, ani nalezc robòtë na òkrãce plënacym na Antarktidã.

Z Nowi Zélandie „jachtostopã” do Vanuatu, a pòzni do Aùstralie i dłudżë wanożenié pò tim wiòldżim, chòc nòmniëszim z kòntinentów. Dalszë nieplanowóné dzële rézë to Bruneji, Tajwan, Òkina-wa, Japóniò, Sachalin (dze spiti kapitón w miono słowiańszczy gòscynnocë òdstãpił jima swòjã kajutã), Rusjò, Chinë, Wietnam, Kambòdzò, Tajlandiò, Malezjò, Singapùr, Laòs, Tibet, Nepal, Indie, Pakistan, Kirgistan, Ùzbekistan, Turkmenistan, Azerbejdżan, Gruzjò, Ùkrajina i... coròz blëzi bëła jesén 2003 rokù.

Dłudżë wëliczanié. Ale mò le kronikarskã wòrtnotã, bò jima nie szło doch ò zaliczanié pòsobnëch krajów – nie pò to sã wanożi, jezlë robi sã to pò pròwdze, tak jak Kinga i Chopin.

Kinga Chòszcz
1973–2006

Kaszëbë za 500 lat

1 Przerëchtujta plakat, co bådze przedstòwiôł Kaszëbë za 500 lat. Naznaczta greńce, miasta, òrtë kòmùnিকacje, transpòrt, òbleczënk, robòtã, nòtërã, szkòłë, rozriwkã. Òpòwiédzta, ò tim swiece.

(...) „Dzysò Zjòzd Kaszëbów” – wëswiécëło mie sã na ekrankù mòjégò òsobistégò kòmputërka.

Mòże wòrt bë bëło tam zazdrzec – pòmëslòł jem i wcësnał knapã chùtczégò òdswieżaniò cała i letczégò òblòkaniò.

– Z mëcym głowë, czë bez? – zacekawilo knąpiastã.

– Bez – òdknypsnał jem maszinie. Zapòwiòdelë wczora galakticzny wiater w cali Ùni. Jesz bëm sã przeznobił, jak w ùszlim rokù...

Dòł jem pòlét wëstawieniò miks – wanodzi.

– Czas ùrësznieniò: 3 minutë – ùczul jem kòmùnukat.

Zazdrzã tej w stòri, dobri Internet. Mòże co nowégò sã dowiem...

„Mijò prawie piãcset lat òd smiercë Michała Dżeksóna”, gwiazdora wczasnoswiatowégò szòłbiznesu. Tësãce afroKaszëbów parłãczy sã z nim w cyberrëmie” (...) „Hewò je recept na zdrów zupã z ògardowiznë.

Bierzemë karã zachtnëch wrëków...” (...) „Trwò midzëgalacticznë sznë-krowanië za cybòrgã – rabùsznikã, co skródł wielewòrtny egzemplër dogòdënkù midzë partiã Pròwdzëwëch Kaszëbów a partiã Pròwdzëwëch Pòlòchów*” (...) „Stali termin Zjazdu Kaszëbów ùstalony òstòł jesz w 2149 rokù.

Sztërë ùnie, jaczë bëłë na swiece: interamerikańskò, europejskò, azjatickò i afrikańskò przëjãłë starã datã amerikańszëgò swiãta samòstójnotë – czwiòrtégò lëpińca. Prezydeńcë ùniów ùmëslëlë nazwac zjòzd ‘kaszëbsczim’, bò ten nòród bëł w tim czasu na swiece nòwielnieszzi...”

Wejle, brika je ju paròt! „Westrzëdnò Afrika. Masaka.” „MW1 nalòzł mòl. W jaczim sektorze rejestrowac przëbëcza?” „Równò dze”. „Dzël Chinów – szòsti plac. Pòd dakã. Czas lecenìò – 1 minuta, 15 sekùnd”. „Lecë”.

Dzël Chinów pòłożony bëł nad Jezorã Wiktorie. Kask wikszi òd jinëch. Pò sąsedzkù rozłożony bëłë Sybirowie, Nëgrusowie, Òstròwcowie, Abòrigò, Gòròle i Lòtòtce ë jiny Kaszëbi òficjalno nie wprowadzony do ewidencje. Wszëtcë z naszym genã.

– Të téz tu jes? – mój drëch z Chińszci Stronë wëzdrzòł na mòckò zdrzëwionégò... – Kùli to ju miesãdzów weszło òd naszégò òstatnégò pòtkaniò, czej ma sã jesma pòtkala na Kòngresu Kaszëbszci Kùlturë w Pekinie?

– Dwadzesce, wierã – nie bëł jem gwës. Przed òczama stanął mie òbròz Jana Trepczika, co dzãka nònowszëmù tedë mòdłu telepòrtacje zaòstònëch wspòminków debatowòł z Heronima Derdowsczim ò „himnicznoscë kaszëbszci piesni przez wieczy”. Mój zòłti przëjacél Bo-Dzò trzimòł tej zawzãce stronã Derdowszëgò. Jò jem bëł trzimòł stronã Méstra Jana...

– Pòjma co zjesc. Majã tuwò bëlné sledze. Wòlisz z bùlwama czë z rizã...?

Przednik Kaszëbsczégò Swiatowégò Zrzeszeniô na òtemkniãcé swiãtowaniô wëpùscył z klôtk dwa sëtë grifë, jaczé mielë sklónowóné z nézków skamiałi skôrë nalazłi w Bëtowie. Chùr Swiãtëch Górów zaspiëwôł Himn, pò czim zacząłë jesmë skańdowac: Kaszëbë! Kaszëbë! Kaszëbë!

Grifë wzbilë sã wësok kù słuńcu szlachã łiskawiców (...)

Tómk Fópka, *Kaszëbi* (òpòwiôstka s-f, wëjimk),
w: Rómk Drzézdżónk, Tómk Fópka, *Rómka i Tómkã kòrbióńka*, Kaszëbë 2010, s. 39–40.

- 2 Czë swiat przedstawiony w felietónie chòc w jaczims wëjimkù przëbòcziwò ten waji z zadania 1? Wskażë pòdobiznë i jinaczenia.
- 3 Jaczé mdã Kaszëbë za kòle 500 lat?
- 4 Dòj bòczënk na titel tegò felietónu? Rozrzezë skrół s-f. Co òn òznòczò w lëteraturze. Pòdòj znanczi tegò gatënkù. Jaczé elementë ti historie mòżë ùznac za jegò wëznacznici?

Pòwtórzenié

- ☰ 1 Pòdpsizë òdjimczy mionã i nôzwëskã ùsòdzców.

- ☰ 2 Dobierzë w pòrë i pòwiédz, co je parłãczy.

3 Wstaw czasniczi w rozkazëjącym nôdźibie. Przesztôlcë je pózni, wëkòrzëstëjącë zastrzegòwi nôdźib.

(spiewac) (w.l. òs.2) _____ piesniã na szterë głosë.

(warzëc) (pòj. l. òs. 2) _____ pòłnié na dwanòstã dlò całi rodzënë.

Jónk z Mackã (sprzątac) _____ bùchtë swiniów.

4 Zapiszë pò kaszëbskù pòzwë krajów.

Japonia – _____

Rosja – _____

Gruzja – _____

Ukraina – _____

Brazylia – _____

Chiny – _____

Nowa Zelandia – _____

Kambodża – _____

Dzél IV

Kôrtka z kalãdôrza

Òżniwinë

Wedle zòpisków badérów kaszëbsczë òżniwinë wëapartniwałë dwie rozegracje: bąks – slédny snop zwiozłi z pòła, snôżo przëstrojony, w paradnym pòchòdze wiozłò sã przez wies do chëczë gbùra, i „òżniwinowi dëgùs” – lanié wòdą żniwiarzi. Wedle wierzeniów jim wicy wòdë sã wëłało, tim lepsze bądą żniwa w prziińnym rokù.

„Abë zëtkò plónowało
Pò sto kòrcy z rzãda dało
Plón niesemë plón”

W bògatsich gbùrstwach na zakùńczenié żniw białczy plotłë „żniwny wińc”, zwóny kòroną, bò taczi miòł sztòłt. Robi sã gò z òkrągłégò wierzbòwégò pałąga, na gòrze pòłączoné sã dwa pótkòła. Wszëtkò òplotłë zbòżowima kłosama, przëstrojoné farwnyma blewiązkama abò papioramama, pólnyma kwiatama, jarzãbiną czë makówkama.

Na spòdlim: Longin Malicki, *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Gdańsk 1986, s. 56.

Òdjimczy: Białczy z gminë Serakójce òb czas warsztatów pleceniò żniwnëch wińców.

- 1 Jak piérwi wëzdrzałë òżniwinë, jidze przeczëtac w dramacie Jana Karnowsczegò „Kaszëbi pòd Widnã”.

Jón Karnowsczi

Kaszëbi pòd Widnã (wëjimk)

Scena 2.

(Żniwiarze przychodzą z „džadã”^{}.
Przodownica niesie wieniec,
rozpoczyna się „plónowanie”)*

Stoji biliczka na òdłogù,
Dograbilësmë chwała Bògù...

Plón, wióneckkù, plón,
Naszémù państwù w dóm!
Dòjże, Bòże, plónowało
Pò sto kòrcy wëdòwało,
Plón, wióneckkù, plón,
naszémù państwù w dóm!

Nasz pón, chòc nié panic,
Przëprowadzył nas òd granic,
Plón...

* Bákxa – to je slédnym snopã.

Nasza pani pòstàpùje,
Kluczëkama pòbrzàkùje...
Plón...

Stoji panic w òczenicë,
Pije piwò ze szklanicë –
Plón...

Przede dwòrà kwitną kwiòtczi,
Nasze państwo mò ładné dzòtczi...
Plón...

Przede dwòrà wisy sznurek,
Nasza pani jak czej Turek.
Plón...

Przede dwòrà skrzëpią wrota,
Nasz parobek wiòldzi gniota.
Plón...

Przede dwòrà skòczą skòpë,
Doseklë ju pańszi chłopë.
Plón...

Przede dwòrà skòczą jagniàta,
Dograbiłë pańszié dzëwczàta.
Plón...

Przede dwòrà biòli kamién,
Beczka z piwa stoji na nim.
Plón...

Prosymë ò pòlitikã,
Beczka piwa i mùzykã,
Bë sã Państwo nie gniewało
I nóm winiec òdebrało.

*(Krzyk, przodownica oddaje wieniec.
Wice – chłopcy oblewają dziewczęta
wodą – hałas, krzyk)*

Jón Karnowsczi, *Dramaty*,
Gduńsk 2011, s. 408–410.

Òdjimczi: Inscenizacjò „Bàks”
– Karno Fòlkloristiczné *Serakòjce* òb czas òżniwin,
Serakòjce 2019.

- 2 Jakô je ta piesnia spiéwónô przez žniwiarzów? Ò czym òni spiéwają? Co z kaszëbsczich zwëków òstało tuwò przedstawioné?
- 3 Przëzdrzë sã òdjimkóm z òzniwinów w gminë Serakòjce. Jaczé kaszëbsczé zwëczy sparłãczoné z òzniwinama widzysz na tëch òdjimkach?

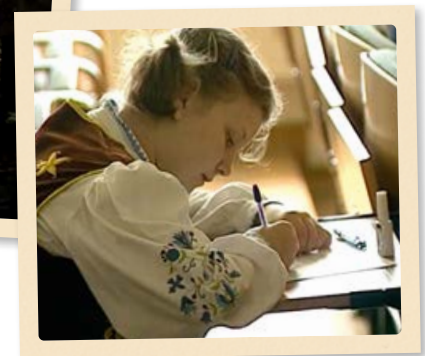
- 4 Zgromadzë wiadła i òdjimczë z òzniwinów w twòjim òkòlim. Przërëchtuj lapbooka z tegò wëdarzeniò.

Królewiönka w pałacu. Kaszëbsczé diktando

- Òbezdżrë film Eùgeniusza Prëczkòwsczégò „Królewiönka je w pałacu”.

- Q ● Pòdzelta sã swòjima spòstrzegama na temat tegò filmù. Co zwrócëto waji bòczënk? Jaczich wiadłów wa sã dowiedza?

Òd Gduńska do Szczecëna – dwie dekadë przigòdë z pisënkã

Z Wandã Lew-Czedrowską, ùdbòdòwczką kaszëbszczégò diktanda, gòdómë ò pierszim òrtograficznym kònkùrsu, ò jëbleùszu w Szczecënie, ò ji nòlepszych i nògòrszych wspominkach z dwadziesce edicjów.

Dwadzesté kaszëbsczé diktando bëło w Szczecënie. To zjiscenié Waszych snieniów?

To na gwës baro wòzné. Mòjim nòwikszim célã w przëtròfkù tegò diktanda bëło to, żebë lëdze zacząłë mëslëc i pëtac: dlòcze to Szczecëno? I tak sã dzeje. Z rozmajitëch strón czëjã: „Co wa tam chceta? Tam doch ni ma Kaszëbów”. W òdpòwiedzë jò pòkazywóm taką kòrtkã, dze na jedny starnie je infòrmacjò ò tim, jak w 2014 rokù Ryszcz Stoltmann doprowadzył do te, że bëł w Szczecënie òdsłoniãti kam z nòdpisã, że òd stalat Kaszëbi żëlë w tim miesce, a na drëdzi stronie szerszé wëjasnienié ò kaszëbskòscë Szczecëna. (...)

Z dwadzestégò diktanda chcëmë wrócëc do tegò pierszégò, jaczégò jesce ùdbòdòwczką. Ju wnenzas bëłë planë, żebë to sã stało cyklicznym wëdarzenim?

Nié. To miała bëc jednorazowò akcjò sparłãczonò z rokã Derdowsczégò. Jò tedë ùczëła kaszëbszczégò w Kaszëbsczim Ògłowòstòlczącym Liceùm w Brusach. Òkòzało sã, że mòji ùczniowie baro dobrze zacząłë pisac diktanda. Tej jò ùczëła, że je ògłowòpòlszczé diktando Kristinë Bòchenek i so pòmësła: Wejle, je taczé diktando pò pòlskù, dlòcze nie zrobic pò kaszëbskù?

W 2001 rokù Ògłowi Zarząd Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò ògłoszył, że 2002 bådze rokã Derdowsczégò, co wskòzało, skąd wżac tekstë na to diktando. A jecz mùszã dodac, że wnenzas më, jakò part Zrzeszeniò w Stãżëcë, ni mielë swòji imprezë. Niejedne partë òrganizowalë artisticznë wëdarzenia abò wrãcziwalë swòje nòdgradë, a më jecz nick. I jem pòmësła, że taczé diktando bë mògło bëc najã, stãżëckã imprezã.

Jô òpòwiedza ò ti ùdbie prof. Brunowi Synakòwi, chtëren bël tedë przëdnikã KPZ. Ale to sã mù widzało! Jô to jesz tej nazëwała „kònkùrs òrtograficzny”, a nie „diktando”.

Karno lëdzy, jaczim sã ùwidzało diktando, bëło wikszé.

Ò swòji ùdbie jô rzekła jesz profesorowi Jerzémù Trédrowi. Òn téz bël rôd i pòwiedzôł, że pòmòże we wszëtczim, co le bådze mógl. Z taczim błogòsławienstwã jô sã wzãła za robòtã. W biòrze Òglowégò Zarzãdu robiła tedë Ana Mùcha i Ark Gòlińszci, chtërny baro mie pòmòglë. Jistno Klub Sztudérów „Pòmòraniô” i szkólny z Kamińcë Szlachecczi, jaczi z ùczniama przërëchtowelë przedstòwk na spòdlim tekstów Derdowszczégò. Z Brus sã zgòdzëlë wëstãpic „Krëbanë”. Wszëtkò darmòk, bò dëtków na òrganizacjã nie bëło.

Në prawie ò dëtczi jô chcòł zapëtac. Skãdka bëłë pieniãdze na pierszé diktando?

Jô miała leno kãsk swòjich dëtków, jaczé jem chcała dac na nôdgradë. Na szczescé, czësto przez przëtròfk, mie pòmógł jeden drëch – Sztefón Gòmòwsczi. Jô mù pòwiedza, że rëchtëjã taczi kònkùrs, a òn zabédowòł, że dô mie na ten cël 2 tësãce zlotëch. To mie sygò na wszëtczé nôdgradë na diktando. Ale bëłë téz jinszi dobrzincë, co zapłacëlë midzë jinyma za przejëzd àutobùsã „Krëbanów”.

Diktando bëło na Gduńszim Ùniwersytece. Prof. Synak rôczil do pisaniô radnëch Sejmikù Pòmòrszczégò Wòjewództwa, samòrzãdòwców i jinëch. Pisòł midzë jinyma prezydent Gduńska Paweł Adamòwicz. Spròwdzelë: profesór Jerzi Tréder, Eùgeniusz Prëczkòwsczi i Eùgeniusz Gòłãbk. Diktowòł Zbisk Jankòwsczi i jô. Pamiãtóm, że jeden tekst bël napisóny bez nizódny felë – Pawła Szczëptë. A w karnie drëdzim – dzecy i młòdzëznë – dobëła Alicjô Pioch.

Baro sã ùdało to pierszé diktando i zòł bëło nie robic tegò dali. I tak Królewionka w pałacu je rok w rok.

Mòzece rzeknac, jaczé dlò Was bëłë nôwòzniészë wëdarzenia w dwadzëscelatny historie diktandów?

W Kartuzach më mielë tekstë Anë Łajmingòwi i bël tam ji syn Włòdzëmiërz, chtëren baro to przeziwòł. Baro téz jô zapamiãtała diktando w Kòscërcznie, dze profesór Bruno Synak wrãcił mie pësznë wiecznë pióro za robòtã wkòł tegò wëdarzeniô. Ale kòzdé diktando to je robòta całëgò karna lëdzy.

(...)

Diktando to dlò Was nôwòzniëzi dzël robòtë dlò kaszëbiznë? Nòwikszë dobëcé?

Mëszlã, że jo, ale wiòldzë znaczenié mò téz to, że ùdało sã sztërdzescë dwa lata temu założëc part w Stãżëcë. Jem bùsznò ze wszëtczégò, co ùdało sã nama w Zrzeszenim zrobic, na przikłòd „Majòwka z gen. Wëbicczim” i wszëtczé zëndzenia z lëdzama wòznyma dlò kaszëbiznë.

Dark Majkòwsczi, *Òd Gduńska do Szczecëna – dwie dekadë przigòdë z pisënkã*, w: „Pomerania” 2021, nr 12, s. 10–11.

- **1** Na spòdlim artikla i wiadłòw z internetu dofùluj tabelã przez wpisanie wszëtczich mòlów, w jaczich òdbiwało sã kaszëbszczé diktando i jaczé tekstë bëłë na nich pisóné.

I.p.	Rok	Mòl	Tekstë
1.	2002	Ùniwersytet Gduńszci	A. Majkòwsczi „Żëcé i przigòdë Remùsa”
2.			
...			

- **2** Stwòrzë rôczbã na latosé Kaszëbszczé Diktando. Nalezë wiadła w internece, w jaczim mòlu òno latos bådze.

Gòdë dlô zgòdë

- 🔊 1 Nauczë sã spiewac gòdowã pieszã „Wilijny widk”, jakã wëkònywò rockòwé karno „Chëcz”.

Tómk Fópka

Wilijny widk

Jesz wcyg móm w òczach òbrôz z dziecnëch lat
Pòchã danczi, pòd niã skrëtëch skarbów sta
Zazdrzec chãc

Pòzéróm w òkno, dze gwiondzë wid i stółk przestòwióm blëzi
Chùtkò nalezc jã, ùzdrzec pierszã chãc
I mërgò do mie tej...
Swiëcy ceplim widã w malinczi nòrt...
Miłi drëch...

Ref: Mój widkù wilijny nocë
Mdzesz przë mie wiedno ju!

(...)
Czej prëcz jem cësnãł deje z młòdëch lat
Dostòł jem sã w rozwark zëcò –
w nen codniowi mlin
Tej le pòkòz mie swój wid,
chtëren we mie wcyg le w dëszë spi, z bëna zdrzi

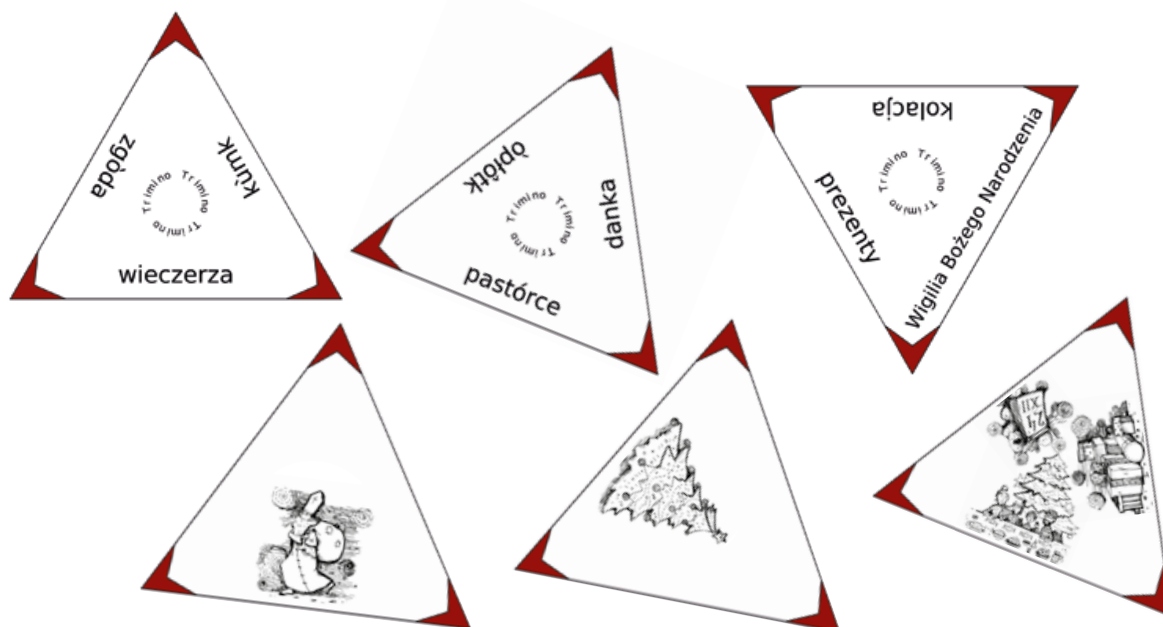
Ref: Mój widkù wilijny nocë
Mdzesz przë mie wcyg, wiedno ju!

W jeseni zëcò bãdze gwëсно tak:
Dzòtchi wkòło, grzëbny zupë szmaka,
Zdrzã – wielno nas...
Knòpik, z tëch młòdszich, mò pòrà lat
i tëz ze stółka wzërò bùten, rôd jak graf-
Prawie dobël swiat...
Zòs Të mërgòsz mie, kòrbisz cëchò ze mnã
dze nòrtka cëń...
A jò spiã...

Ref: Mój widkù wilijny nocë
Mdzesz przë mie wiedno ju!

- 📖 2 Przëbòczë so słowiznã sparłãczonã z Gòdama. Ùložë kafelczi trimina wedle wskòzë: pòzwa-malënk.

3 Przeczëtôj ùwôžno felietón Tómkã Fópcki ò Gòdach. Wëpiszë niezrozumiałé słowa.

„Jesz wcyg móm w òczach òbrôz z dównëch lat: pòchã danczi, pòd nią skrëtëch skarbów sta – zazdrzec chãc...” – spiewało karno „Chëcz” czile Swiãtów temù.

Jaczé òne mdą? Czë wszëtcë sã pòtkają przë wiliynym stole? Pòlómią òplótkã? Zaspiewią kòlãdã? Wierã nié. Nié wszãdze na swiece tak cos sã ùdò. Tam-sam zle sã dzeje. Wòjnë – midzë nòrodama, karna lëdzy, czë w kùncu w familiach – nie spròwiają ùbëtkù... A tegò, zdrowiò i zgòdë gwësno nòbarzi sobie mdzemë zëczëc...

Jaczé sã te nasze Gòdë? Czë jesmë pògòdzony ze wszëtczima? Mómë wëbòczoné? A mòze wëbòczoné, ale nié zabòczoné? Czë wëcygnãlë jesmë pierszi rãkã na zgòdã, niglë przëszlò sã dzelëc òplótkã?

Przërëchtowanié na przinãdzenié Mòlégò Bòga to nie je leno „zaliczenié” pasterczy, czë òbswiëcenié chëczy tak, zebë sãsadóm òczëska wëlazlë... Mùsi zmienic téz cos w se. Stac sã drëszniëszim, barzi òtemklim na jinëch – prosto, wiãcy człowiekã. Tegò nas ne Swiãta ùczą.

Òkróm ti, czësto dëchòwi twarzë Bòzégò Narodzeniò coròz czãscy górã bierze strona rënkòwò, kòmercyjnò. Colemało na pòczãtkù gòdnika w krómach je ju widzëc gòdowé przëstrojenié. Danczi òbwiëszoné sã czim le sã dò... Mërgającé widzëska, widë i widzi... Mikòlajë w swi czerwionoscë bùszny... Krómòwi dbadzą ò to, zebë tim przëchłoscëc, zòchlëc i zmikczëc klientów. Czedë ju człowiekã òmanią ne wszëtczë fizmatentë, „przëprawioné” jesz kòlãdama – lzi sygò pò dëtczi i wicy jich na tómbachù òstòwiò...

Jesz mòli swiãtowi szpòrt, cobë to nie ba... kòzanié...

Jedno białcëskò ùsnãło w kòscele òb czas kòzaniò prawie. Na kùnc homilie ksądz głosno rzekł „Amen” – i tej białka sã zbùdza.

– Co ksądz pòwiedzòł? – zapitała bënla, co sedzòł kòl ni.

Knòp kùnda òdpòwiedzòł:

– Że Marija mò Sëna ùrodzoné.

– Znòwù? Kò to le nié tak dòwno bëło jich jedno chrzconé...?!

Jo. Chòcò je zëma – gwës te dnë sã nòceplëszë w całim rokù. Gloria in excelsis Deo!

Tómk Fópka, *Gòdë dlò zgòdë*, w: Rómk Drzëzdżónk, Tómk Fópka, *Rómka i Tómkã kòrbiònka*, Kaszëbë 2010, s. 31–32.

- 4** Wespòł przëtłómaczta słowa, jaczé wa wëpisa. Spróbùjta òdgadnãc jich znaczenié z kòntekstu, a pòzni nalezta je w słowarzach i zapiszta w zesziwkach. Czë sã zgòdné z wajim pòzdratkã?
- 5** Na co zwròcò bòczënk àutor felietónu? Co wedle niego je wòzné i na co mómë miec bòczënk?
- 6** Wskazë znanczi felietónu jakno gatënkù gazëtnictwa.
- 7** Napiszë pòrà zdaniów na temat: Co dlò ce je wòzné na Gòdë?

„A wczora z wieczora”

UNESCO – specjalnô, wëapartnionô òrganizacjô ONZ, co przëjãła za cël wspiëranie midzënôrodny wespółrobotë na pòlu kùlturë, kùnsztu, nôuczci, a téż pòdskôcanié ùwôżaniô dlô prawów człowieka, bez zdrzeniô na farwã skôrë, przënôleżnosc spòlëznowã i religijnã.

Jich dokazã je m. jin. Kònwencjô w sprawie òchronë niematerialny kùlturowi spòdkòwiznë.

W 2019 roku rozsãdzënkã Minystra Kùlturë **Kaszëbskô Gwiôzdkã** òsta wpisónô na Krajowã Lëstã Niematerialny Kùlturowi Spòdkòwiznë. Ùroczëstë nadanië tegò wëapartnieniô òdbëlô sã w rujaniu w 2021 roku w Nowim Sãczu.

- 1 Òbezdrzë film nagróny przez Nòrodné Mùzeùm we Gduńskù ò kaszëbsczã gwiazdce z Tëchlënka kòl Serakòjc.

- 2 Na spòdlim wiadłòw z filmù pòdpiszë òdjimczy pòstacy z gwiondzci.

- 3 Przeczëtòj ùwòżno wiadła ò gwiondzce i gwizdzach, a dowiesz sã, co je jinaczi.

Gwiondzka – karno gwiondzorów i zwiercëcëch maszkarów, co òdwiëdzają chëcze pòd kùnc adweñtu, a òsobliwie w samã gwiondzkã, tj. wilëją Gòdów. Òkróm pòstacy gwiondzci czë gwiondzków (bò czãsto chòdzëlë dwie) w karnie tim szlë: szandara, chłop na kòniu, kòza (kòzëł), bòcòn, kòminiòrz, baba z dżadã i diòbëł; czasã téż aniót i smierc.

Gwizdze – karno maszkarów, co chòdzy pò chëczach w wilëją Nowégò Rokù abò w sòm Nowi Rok. Sã to: kòminiòrz z kòminarkã, bòcòn, chłop na kòniu, chłop z miedwiedzã i pùrtk.

W niechtërnëch stronach Kaszëb *Gwizdz je przëdnikã Gwiondzci i to òn pitò domòwników: „Chceta wa widzec gwiondzkã?”*

Na spòdlim: Bernat Sëchta, *Słownik gwar kaszubskich*, t. I, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 391, 395–396.

Jidą Gòdë

- 3 Ùłòżë rzeczònczi sparłãczoné z Gòdama.

Gòdë mdze Czej włożëc plësk, w na pësk. co nie

Kòle miód. heltkã jak Gód

Na mgnienié, ò òka Nowi Rok a

na ò Bòżé Narodzenié kùrzi krok.

- 1 Zapisz z pamięci rzeczoncz i z poprzedniégò zadaniò.
- 2 Przészekùj sã do glosowi interpretacje ti wierztë. Przetłómaczë niezrozumiałé wërazë.

Jón Rómpsczi

Swiat przed Tobã klãkł

Swiat przed Tobã klãkł!
 Rozzybóné bijã zwònë,
 Bijã w swiata dól.
 Z glosã jich lëdztwa jidã gònë
 – Tam w Betlejem môl.

Zrëszil mù serca, dobël dëszã,
 Rozložil do swòjich nóg.
 Jezës naj' Môli zasól cësã
 – Òn z dzecka Òjc, naj Bóg.

Z żłóbka swã rãczkã błógòslawi
 I rôczy do se swiat,
 chtëren Mù w klãczkach ùpòdl całi
 I z niegò bierze chwiat.

Cemze jes, Dzecã, swiata ùpchnãł
 I wid jes rozpòlił,
 Pògańszcë ògnie zewszãd zdmùchnãł
 – Bùwrónë pòwalił.

Wiérny zòs klëklë pòdle żłóbka,
 Ten z môlégò Twój lud.
 Rozzybóny jak zwònë lgnie zewszãdka,
 Chòc w serca bije trud.

Chwałã dzys Tobie spiëwie w nocë,
 Zapòlò swiãti łãk.
 Cëchi nijak leżisz w złoce
 – Zòs swiat przed Tobã klãkł.

*Jan Trepczyk, Aleksander Labuda, Jan Rompski,
 Stefan Bieszk, Franciszek Grucza, Feliks Marszałkowski.
 Poezja Zrzeszyńców, Gdańsk 2013, s. 568–569.*

Jón Rómpsczi

(1913–1969)

– etnograf, gazétnik,
 pòéta, pisòrz, dzejòrz
 kaszëbsczi. Ùrodzony
 w Kartuzach, redaktòr
 „Zrzeszë Kaszëbsczi”.

- 3 Wskazë adresata tegò dokazu. W jaczich sztrofach mòże gò nalezc?
- 4 Mómë dwùch bòhaterów wierztë. Chto òkróm adresata je tuwò wëapartniony?
 Jak sã zachòwiwò?
- 5 Wskazë metafòrë.
- 6 Pòslëchòj wëkònaniò ti kòlãdë przez kameralny chùr *Discantus* i kameralną òrkestrã *Progress*.

Kaszëbsczi spiewôk

- 1 Nauczë sã spiewac kòlãdã „Bibi, bibi...”

Jón Trepczik

Bibi, bibi...

Bibi, bibi Jezëskù,
hewò w kùmkù w sanëszkù!
Aniółkòwie spiëwają,
pasturcë sã redëją.
Matinka Sëna zrodzëła,
Gòrniò nóm w cemzë zajasnia.

I na co lëdztwò czekało,
Mòcã sã Bòga zjiscëło.

Matinka Sëna zrodzëła
Gòrniò nóm w cemzë zajasnia
I na co lëdztwò czekało,
Mòcã sã Bòga zjiscëło.

Bibi, bibi Dzecuszkò,
sercã płomnym witómë!
Za nas Jezë te sã dól
midzë lëdztwa chëbny szkwól.
Më wespół stojimë kòl Ce,
Zbawienié bò le w Tobie je.

Witòjze przëszli Królu naj,
Wez ù nas gòscë Adonaj!
Më wespółstojimë kòl Ce.
Zbawienié bò le w Tobie je.
Witòjze przëszli Królu naj,
Wez ù nas gòscë Adonaj*!

Bibi, bibi nasz Bòrénk.
Űszła noc, źdaje pòrénk.
Słuncã gòròsz bënë nas.
Bëlnotë dobiwò czas.
Wkól kùmka kòlãdëjemë,
Serca naj òdsztëkiwómë.
Spiëwómë Tobie gloriya,
Dzys Twòja gwiazda zajasnia.
Wkól kùmka kòlãdëjemë.
Serca naj òdsztëkiwómë.
Spiëwómë Tobie gloriya,
Dzys Twòja gwiazda zajasnia.

Jón Trepczik, *Lecë chòrankò,*
Wejrowò 1997, s. 99.

- 2 Przetłómaczë kòlãdã Jana Trepczika. Niezrozumiałé słowa wëjasnij kòrzëstajacë ze słowarzów.
- 3 Przeczëtòj ùwòzno pòwiòstkã ò kaszëbsczim spiewòkù i wëzwëskòj wiadła ò czasu wëdarzeniów i kaszëbszczich zwëkach.

Jank bëł serotã òd mòlégò knòpa. Matka jegò ùmarła, czej bëł jesz czësto mòłi. Pò ji smiercë tatk sã zòs òzenił, a Jank dostól złą macechã. Pòczim jesz tatk żył, bëło jakò takò, ale za pòrà lat ùmarł i òn. Biédny Jank czãsto bëł głodny i zmiarzli, a bicé bëło jegò dochlebig. Jak le përzna pòdròsł, mùszòł w lese gãsë pasc na łączce kòle mòrza. Spiëwòł so przë tim wiedno pòbòznie spiëwë do Matczy Nòswiãtszi. Głos miòł tak piãkny, że miewë lôtajacë nad mòrzã nadlatiwalë do nie, bë słëchac jegò spiëwaniò.

W zëmie Jank òblokli w stòri, pòdzarti, jesz pò niebòszczëkù wãps, mùszòł nosëc wòdã ze stëdni, z drëdzégò kùńca wsë, a wieczór kòle piëcka plótl kòsze z witk, abò miotlë z brzozowinë wiãzòł.

Przëszła Wiliò. Sniëg padòł ju òd pòrà dni, tak że wszãdze bëło biòło, a na òknach mróz swòje kwiatë wëmalowòł. Jank przëložil nos do zamiarzlégò òkna i wëzëròł. Dzys je Wiliò! Jiny knòpi pùdã ze szopką pò wsë spiëwajacë. Jak ròd Jank bë téz chcòł z nima chòdzëc, wiedzòł równak, że mù na to nie pòzwòł. W ti chwilë wlazła prawie do jizbë macecha, da mù jednégò bùgra a rzekła:

– Cëż tak stojisz i sã gapisz jak Żid w Pana Jezësa, jakbë të robòtë żòdny ni miòł – të mackù niepòpiekli! Tu marsz do robòtë!

* Hebrajszczë òkreslenié Bòga.

Kôza mù na glënianą pòdłogã sadnąc, midzë kolana pòstawiła mù szeroczk z makã i kôza mù nen mak ùcerac. Niebòròk trze co mòże, a co chwila òcérò so rãkòwã pòt i lżë, co jak groch spòdają. Wnym czëje, jak knòpi ze szopką przëszlë pòd dwiërze a spiëwelë kòlãdë. Terò ju nie wëtrzymòł dali. Pòrwòł sã ze zemi, bùchnął drewnianą kòrkã w szeroczk, le nen sã na kawałczy rozlecòł. Wëstraszony wëlecòł bùten i zaczął biegac wiedno dali, jaż całi kawał za wsã ùmãczony sòdl so za grëpã sniegù i òstòł sedzãcë. Cëz terò zrobic? Dodóm miòł strach jic, bò bë mù gwës macecha nie darowa zniszczonégò makù. Gruzdżãcë sã mësłòł:
– Przesedzã tu tak długò, jaż zacznã w kòscele spiewac, tej pùdã na Pasterkã.

Wieczòr nadeszedł, a na niebie zaswiécëlë pierszë gwiondzë. Jankòwi zdòwò sã, jakbë czuł dzywno piãknã mùzykã i spiëwã. Chcòł sã pòdniesc i jic do kòscoła, le bëło mù tak dobrze, że czuł sã jakbë na skrzydłach lecãcy do nieba...

W niebie bëł w nym czasu wiòldzi kłòpòt, prawie jesz w Wiliã. Jeden z młodszych aniòłków bëł baro cekawi, jak na swiece wëzdrzi. Wëskùbòł so w niebie dzurkã i wëzdrzòł na swiat, a że tam bëł mròz i zëma, przëznòbił sã i na wilijny wieczòr ni mògł nick spiewac. Doczuł sã ò nym kłòpòce swiãti Izydor i rzekł:

– Wa le sã nie jiscëta. Wiëm, dze je dobrì spiewòk. Jak jem òstatny ròz na jesén bëł na zemi pòmagac òrac kaszëbsczim gbùróm, pòsòł tam mòli knòp gãsë i so wiedno piãkno spiëwòł. Tegò le so sprowadzta do nieba.

Zlecòł téz zarò jeden ze starszych aniòłów na zemiã i nalòzł ùsnionégò Janka na sniegù. Wzãł gò na skrzydła i przëniòsł do nieba.

Dzëwòwelë sã swiãti i patriarchòwie nieba, czëj w nocë kòle złòbka Jank zaspiëwòł pò kaszëbskù swòjim piãknym głòsã:

Bibi, bibi Jezëskù

Hewò w kùmku, w sanëszkù...

Jesz taczégò spiëwaniò nie czëlë, jak długò w niebie bëłë. Òd tegò czasu Jank wiedno w niebie pò kaszëbskù spiëwòł Panu Bògù na chwałã.

Hildegarda Hintzkówna, *Jak kaszëbsczì spiewòk do nieba sã dostòł*,
w: *W kròjnie kaszëbsczich brawãdów*,
red. Bożena Ugowska, Gduńsk 2018, s. 28–33.

- 4 Jaczé znóné brawãdë przëbòcziwò cë historiò Jónka? Pòdòj pòdobiznë.
- 5 Ò jaczim kaszëbsczim zwëkù je mòwa w ti pòwiòstce? A jaczé jiné, sparłãczoné z Gòdama, të jesz pamiãtòsz?
- 6 Przëdstawi historiã Jónka w 5 pònkach. Zapiszë jã w fòrmie zdaniów. Przeròbta je na równowãzniczi zdaniów.
- 7 Na pòstãpnã ùczbã przëniesë òdjimczy swòjich starków.

Mòja Starka i mój Stark

Marta (z d. Stencil) i Mòrcën Zemannowie z wnuczką z Bòrzestowa

Złoté Gòdë Helenë (z d. Formela) i Frãcëszka Szmëtków z Bòrzestowa

Helena Szmëtkà z òtrokama

Stanisława (z d. Wenta) i Bronisłòw Bùszmanowie z dziecama z Dłudżégò Krza, gmina Serakòjce

1 Przëzdrzë sã ùwòżno òdjimkóm. Co na jich spòdlim mòże rzec ò czasach, ò mòdze, ò lëdzach? Przërównòj je z teròczasnyma òdjimkama swòjich starków. Czim sã jinaczã?

2 Òpòwiëdz ò swòjich starkach. Wëzwëskòj słowiznã:

z dodomù, miono, nôzwëskò, ùrodzył sã, pòchòdzy, mieszkelë, gbùr, gbùrstwò, gruńt, wark, òżenilë sã, zdënk, wëbùdowelë (mielë wëbùdowóné), przecygnãlë, wielepòkòleniowi, żëlë w latach, je/sã pòchòwóny (ò), smãtòrz, dożdac sã wnëków (synecznik, synecznicã, córecznik, córecznicã), nôbarzi lubi(ł) (a), nie lëdò(ł) (a)

3 Zrobi darënk na Starczy i Starka Dzëń i przëszëkùj prezentacjã ò jich żëcym.

Zymkòwô mùzyka lasa

1 Przczëtòj pò cèchù wièrtã i zastanów sã, jaczi titel mòze ji nadac?

Wanda Lew-Czedrowskò

Chòc zëmny wiater wieje z nordë
Chòc skòwronk w mòdrosc nieba jesz nie lecy
Mùzykã lasa czëc je wkòło
Mùzyka lasa strzëze cèchòtã

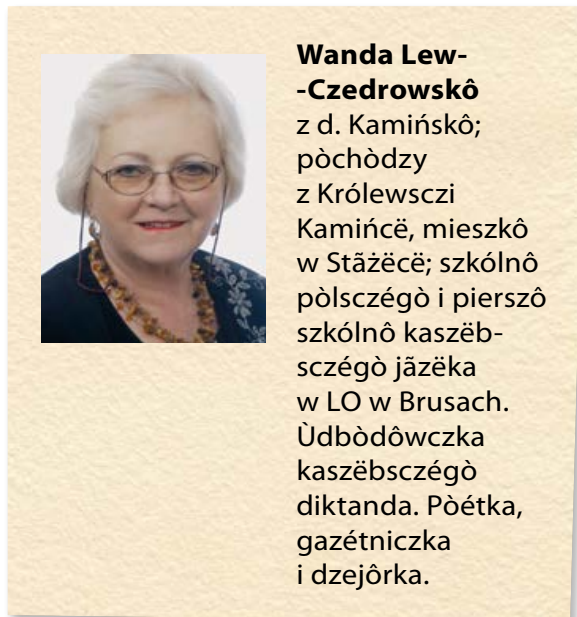
Szemarzą miliònë chòjnowëch jigłów
Jedne drëdzim szemarzenié pòdòwają
Całi las – ten na wëżawach i w dolënach –
Cèchò spiëwie redosną, zymkòwą piesń

Z dólë czëc gòdowi spiëw trulòczów
Za głosã jich jidze naj zdrok
Zatrzmò sã na zakòchóny pòrze ptòków
Stojimë zaczarzony
Z òczama przëbitima w łakòwą szarosc

Nitkã słuńcowégò parmienia przecął
Jastrzib wësok w blónach lecący
Jegò „czy – bic” czëc je wkół nad pażacą
Dze sycëna i strzëna òd łonia zdaje zymkù

Zasłëchóny w zymkòwą mùzykã lasa
Słëchómë mùzyczi najégò bënë
Kòzdé słowò je daremné
Słëchómë cèchòtë
I zymkòwi mùzyczi lasa
To sygnie

Wanda Lew-Czedrowskò, *Dzëwczãtkò i róża*, Słëpsk 2003, s. 9.

- 2 Chto z waju bël nôblëžszy titlowi, jaczi nadała wiërzce pòëtka? Ùdokaznijta bédënk.
- 3 Wëpiszë niezrozumiałé wërazë i przetłómaczë je w zesziwkù.
- 4 Co mòże rzec ò pòdmioce lirycznym? Dze je, co widzy, jak sã czëje, czë je sóm w tim môlu? Wskażë pasowné wëjimczy wiërzhtë.
- 5 Dôj bôczënk na bûdowã wiërzhtë: pòliczë rëdži w kòzdi sztrofie, wskażë rimë (jak są).
- 6 Co to za ôrt wiërzhtë? Wëbierzë pasowné ôkreslenia.

stroficznô, strichicznô, biôlô, rimòwónô, bez rimów,
sylobòtonicznô.

- 7 Pòdzelta sã na 5 karnów (tëli, wiele je sztrofów). Niech kòždé karno namalëje ilustracjã do wëlosowóny sztrofczi. Nie zdradzta, do jaczi sztrofczi robita malënk. Na zakùnczenië spróbùjta ùložëc waje prôce pòsobicã (òd pierszi do slédny sztrofczi).

Zòpùstë

- 1 Przëbôczë so wiadła na temat zòpùstów. Wpiszë P przë zdaniach, co są prôwdzëwë i F przë zdaniach falszëwëch.

Trzë slédné dnië przed strzodã pòpielcowã.

Dzëwczãta wrôzëlë so cëskajãcë skòrëpë na wòdã.

Dërowalë òd Trzëch Króli do strzodë pòpielcowi.

Apartnym jedzenim w te dnië bëlë plinë, ruchanczi i pùrcle.

Chłopi w te dnië szlë w pòle òrac.

Na zòpùstë strojiło sã jałowcowé drzëwkò.

Zòpùstë to czas ùcech i jigrów.

Chòwa w tim czasie nie bëlã fùtrowónô. Dostòwa leno wòdã.

Jadło sã tëlësto i baro wiele.

Zòpùstë to slédné dnië przed Jastrama.

Piërwi białczy zbiëralë sã w jedny chëczë, żëbë przë spiëwach drzec pióra. Ni mòże w te dnië szëc.

Zòpùstë bëlë zwóné téz gòscynnyma dniama.

2 Òb czas czëtaniô òpòwiédaniô Anë Łajming przëbôczë wiadła ò zòpùstach.

Łukasz zwałił już ostatni snopek słomy na klepisko i okraciem schodził po drabinie w dół. Jego syn, Michał, jakby coś przeczuł, zadarł głowę i przytrzymał drabinę. Jednakże w połowie drogi nadgniły szczebel się złamał i Łukasz spadł na usłane słomą klepisko, obok wialni. Zaprowadzono go do izby i opowiedziano, co się stało.

– Czëjeta! – zawołała przerażona żona – ale gajdë mô chòba całé?

Łukasz najpierw usiadł, a potem wyciągnął się na pryczy i stęknął.

– No patrzta leno! A mówią, że pijanégò Pón Bóg strzeże – wydziwiała żona.

– Tec jô nie jem pijany, głupò babò – oburzył się chłop – le w dròbce szczebla bëła zgnitò, rozmiejesz? Chòba żebra móm pãkniâté. Czasë dobrocë!

(...)

– Biòjze tam i dòj mù pò łbie. Niech lepi jidze pò tegò starégò czarownika.

Żona wyszła i zaraz wróciła:

– Zgnilc spiekłony nie chce lezc. Nibë że to je dalek i zarò bądze cernno, a mùsi jinwentòrz òpòrządżëc. Reno pùdze. (...)

Wreszcie na stłuczone miejsce zażądał rozgrzanej cegły i zasnął.

Nazajutrz chory nie mógł się ruszyć. Stłuczone żebra przy oddechu bolały. Zjawił się znachor, ale nie stary, a młody, jego syn. Łukasz zastał siedzącego w łóżku, z miską na pierzynie. Nożem krajał suche kawałeczki chleba i rzucał do zupy.

Choremu nie podobał się młody ponurak ze sztywną szyją. Stary znachor, którego widział przed laty, był wesoły, zacierał ręce, dodawał otuchy. Dał więc wyraz niezadowoleniu:

– To je wiòlgò szkòda, że të przëszedł, nié òjc – rzekł Łukasz, żując chleb.

– Òjc je ju stòri i słabi, żebë tak dalek w sniegù jic – wytłumaczył młody znachor. – Òn je chòri i ju długò nie pòżëje. Dlòtegò òn mie tegò zamòwianiô nauczył i lëdze sobie mie chwòłą.

Łukasz, patrząc na znachora, pomyślał chwilę, a potem rzekł:

– To mówisz, że òn ce tëch różnëch fizmatentów nauczył? Nò, tedë dali! – I zaczął objaśniać:

– Widzysz, bratkù, jô sã pòtłukł i rëchac sã ni mògã... (...)

Wreszcie znachor z powagą obejrzał bolące miejsce i kiwając głową powiedział:

– Jô bądã mùszòł to miejsce zażëgnac.

Pomamrotał chwilę i splunął na bok.

– Ju je dobrze – oznajmił. – Mòżeta jesz tam, dze bòli rëmiónkã òbłòżëc.

Znachor okręcił sobie szyję szalem i włożył czapkę. Pacjentowi od razu jakby zrobiło się lepiej, zwrócił się do młodego nieco zdziwiony:

– Mòsz taką sztiwną szëjã i wëzdrzisz stròpiony...

– Móm wrzòd na szëji, bòli jak paralusz, a pãknać nie chce – odrzekł znachor. – Ale to nic. Niech sobie je. Co samò wleze, to samò wëlëze. Òn jesz nie je dozdrzeniałi.

– Złoté słowa! Co samò wleze, to samò wëlëze. Wszëtò mùsi dozdrzeniec – zgodził się Łukasz.

– Le szkòda, że ten twój stòri ju bë miòł ùmrzëc. Hm...

– Tak ju je – odrzekł znachor – że młodi mòże, a stòri mùsi, żebë młodémù tu na tim swiece miejsce zrobic.

Wciąż jeszcze stał na środku izby, w pozycji wyczekującej. Wobec tego gospodyni rzekła:

– Më terò jesz ni mómë żódnégò miãska, le òstatk gãsy òkrasë. Jaż na drëgą niedzielã, bãdzemë òwcã szlachtowelë. (...)

– Na drëgą niedzielã, mówita? Nó, tej jò tu jesz przinãdã zazdrzec, jak we sã czëjece – zdecydował znachor i wyszedł.

Łukaszowi z dnia na dzień było lepiej. Ale choć minął miesiąc, zbliżały się zapusty, znachor się nie pokazał. To ich zdziwiło. Bo kto by nie przyszedł po berdę? Dlatego Łukaszowa pomedytowała chwilę i rzekła:

– Tak doma sedzysz, próznëjesz i za tim celisz kã zmiéròsz... Zaniósłbës jemù lepi tã berdã, czej jes zdrowi. Miãskò lezi i lezi i mòże zasmiardnac. Wiész, jak je: òstóniesz dłużny czarownikòwi, czapnie ce znòwù chòroba, a co tedë? (...)

Po dwóch godzinach pieszej drogi (...) ujął wreszcie klamkę i otworzył drzwi. Na ławie, obok brudnego pieca, na którym stał blaszany szkopek ujrzał zgarbionego starca, który z przestachem podniósł na przybysza głowę. W izbie panował zaduch. Za zapiekiem ktoś głośnie chrapał.

– Przëniósł jem dług – Łukasz, niemile zaskoczony, położył zmarzłe zawiniątko na stole. – To je òwczë miãskò – dodał. – Ten waju młodi bël ù mie...

Stary jakby nie poznał Łukasza, ani spojrział, tylko machnął ręką. Przez chwilę poruszał ustami, wreszcie odezwał się żałośnie, desperacko kołyszając głową:

– Òn tegò ju jòdł nie bãdze. Ta chùdò gò czapnãła! Ùmarł niebòròk.

Łukasz, który wciąż stał na środku izby, osłupiał. Wyszepiał cicho:

– Ùmarł? Czasë dobrocë na swiece bòsczim!

– Jo. To żem sã doczekòł! Taczë stròpienié – wzdychał stary, spoglądając na gościa załzawionym wzrokiem. – Dopùst bòzi i wëj tak. A ta mòja stòrò sobie òczë wëkwiczała. Abò desperuje, abò w spik sã bawi. Jo.

Zapadała cisza. Słysząc było tylko chrapanie. Łukasz oparty na lasce zamruczał markotnie:

– To wa mòta lëché zòpùstë... Taczë stròpienié! (...)

– A na co òn ùmarł? – zapytał wreszcie gość.

– Tegò to jò nie wiém. Le Bóg jeden. Mòże òd gòrączczy?

– Co tã tam pleskòcesz, głupi biësu? – odezwał się zza pieca skrzeczący głos niewieści. – Całi Rolbik wié, że tã mù tegò wrzoda na karkù nie pòtrafił zażegnac, le przerzuchòlił żes gò brzëtwą! Tedë jegò strzãsnãła ògròżka i jak sã chlunął, to ju wiãcy nie wstòł. Tak to bëlò!

Stary znachor zacisnął usta i rozgoryczony zapatrzył się w ciemny kąt mrocznej izby, gdzie leżały jakieś rupiecie i stare buty. Za oknem polatywał puszek śniegu. Gościowi zrobiło się nieswojo. (...) Przeszëpował z nogi na nogę i spoglądając za okno, osowiały, oświadczył:

– Nó, tój, jò mùsã jic, żebë za widu bëc doma, bò to wëzdrzi na kùrzatwã.

Nikt jednak nie ruszył się, aby rozwinąć zawiniątko i jak to było w zwyczaju, oddać chustkę. Gospodarz siedział wciąż przygarbiony i znowu opuścił głowę. (...)

Anna Łajming, *Zapusty*, w: *Czterolistna koniczyna*, Gdańsk 1985, s. 53–57.

- 3 Czas zòpùstów to czas ùcechë i jigrów, ale w ti pòwiòstce je jinaczi. Czegò spòdzëwòł sã Łukòsz w chëczë znachòra, a jak wëzdrzała jegò gòscëna?
- 4 Ana Łajming w dialogach bòhaterów wëzwëska gòdka pòłniowëch Kaszëbów. Przeredagùj zdania na dzysdniowã kaszëbiznã. Zapiszë je w zesziwkù.
- 5 Nalezë w teksce jiné rzeczònczi i pòròwnania, òbjasnij jich znaczenié.
- 6 Jakò nõuka plënie z ti historie? Jaczima pòwiedzeniama mòże jã pòdsztrichnac?
- 7 Wëjasnij znaczenié znankòwnika *stòri* w rzeczònce: *stòri człowiek, a stòrò szafa, jak sã òbali to sã wëwali*.

Òsoblëwé zéńdzenié

1 Rozrzeszë rebùs.

é = ô m ð

ô = ã

Wiész, czym je rozrzeszenié? Jeżlë nie, òdpòwiédz nalézesz w wiérzce Bòzenë Ùgòwsczi.

Bòzena Ùgòwskò

Stanał so Christus na drodżi rozkraczim
 Na krżizu zmùrszałim, òd słuńca zbielałim.
 Przechòdòł tu przòdë pòkùtnik z mòdlëtwą,
 A fùrmón na wòzu dżął głowã nòbòżno.
 Czasã chtos przëzdrzòł sã òkã lëtosnym,
 A czasã przesłòł żòrotné wezdrzenié,
 A terò teli tąd lëdzy przechòdò,
 Spieszą dzes chùtkò, kòzden w swòjã stronã,
 W głowie mësłë doczasné,
 A òczë zazdrzóné dzes w przinédné deje
 I le nicht Bòżi Mãczy nie pòstrzégò,
 Takò mizernò, skrzëwionò i cëchò
 Dëcht nie dzysdniowò, stąd niewidocznò,
 A Jezës tam stanął i z żòlu zapłakòł.

Bòzena Szimańskò, *Zdebło na swiat cësniãté*, wyd. Szos, Gdynia–Wejherowo 1996, s. 4.

Bòzena Ùgòwskò z dodomù Szimańskò – pòëtka, tłómaczka, aktiwnò dziejòrka na niwie kaszëbiznë. Przełoża na kaszëbsczi ksążczy A. A. Milne „Miedzwiòdk Pùfòtk”, wëda dwa tomiczi wiérztów pt.: „Zdebło na swiat cësniãté” i „Òkrëszënë zëcégò”

2 Dokònòj interpretacje dokazu i dofùluj tabelã.

zachòwanié lëdzy czedës	zachòwanié lëdzy dzys

3 Òceń pòstãpòwanié lëdzy. Czemù lëdze dzys wzërajã na Bòżã Mãkã jinaczi? Zapiszë w zesziwkù swòjã notatkã.

- 4 Wskażë w wiérzce epitetë, co nazëwają Bòżą Mākã.

Wiérzta Bòżenë Ùgòwsczi je przykładã **wiérztë stichiczny**,
taczy, co nie je pòdzelonô na sztrofë.

- 5 Wskażë jiné znanczi ti wiérztë? Dôj bôczënk na rimë, ritm. Wëkòrzëstôj pòdpòwiédz z zad. 5 z ùczbë ò zymkòwi mùzyce lasa.
- 💡 6 Na Kaszëbach mòże pòtkac wiele Bòżich Māków. Przëszëkùj lapbooka z òdjimkama i nôwòznëszima wiadłama na temat tëch z twòjégò òkòlégò.

Chcemë...

- 📖 1 Dofùluj wiérztã wedle swòji ùdbë.

Eùgeniusz Prëczkòwsczi

Na smierc krzizewã

_____ lëdze, co smierc _____

Namienilë Tobie, mój _____

Na chrzebce _____ jes mùszôł _____

Pòd przitką _____ dwigac za _____

Za złoscë mòje, _____ i _____

Mãczarniów jes _____ tak wiele

Kacë i rukòc znaczëlë _____

Na _____ Twòjim cele.

Gbùr _____ z Cyrenë _____ krziz

Përzniã _____ przeniósł dlô _____

_____ dosta w nôdgradã _____

Na _____, za swòjã òdwôgã

Më téz Cë, _____ chcemë pòmagac

Nosëc _____, co dwigòsz bez słowa.

I stanąc _____ – z tima sã zmagac,

Co zadac Cë _____ chcã òd nowa.

- 2 Òdczëtòjta swòje bédënczi. Chto z waju bël nôblëzi ùdbë pòétë?
- 3 Przeczëtòj wiérztã w całoscë, tak jak zapisòł jã àutor. Dokònòj głosowi interpretacje dokazu.
- 4 Wskażë pòdmiot liryczny i adresata ti wiérztë. Przeczëtòj pasowné wëjimczy dokazu.
- 5 Na spòdlim wiérztë dofùluj tabelã.

	I sztrofa	II strofa	III sztrofa	IV sztrofa
Zdarzenié				
Słowizna zastosowónò do òpisaniò (cytat)				
Artisticzné spòsobë				

- 6 Jak rozmiejesz dwa slédné wersë dokazu? Wëpòwiédz sã.

Mëmczin Dzén

- 1 Przeczëtòj ùwòžno dokazë Ewë Warmòwsczi i wskażë elementë pòspólné tëch wiérztów.

Òczë mëmë

Farwny je swiat dokòła.
 Mòdré niebò z blónama jak pùchòwé pierznë
 wzérò z górë.
 Słunce nibë złotò kùla ògrzëwò nas.
 Zelonò tròwa na łące
 ùbestronò je biòłima malinczima
 marzëbiònkama
 do plòtaniò wiònków.
 Czòrnã zemiã na pòlu
 òrze tatk.
 Apfelzynowi mòtil co letëchno lecy w dól
 ë czerwiony zòpad słunòszka
 co jidze prawie spac
 snòzé sã.
 Ale nôpiãkniészé sã
 òczë mëmë
 co mają wszëtczé farwë w se.
 Czej na mie wzërajã
 tej na niebie wiedno tãga je.
 Jò dzysò zbierzã nôpëszniészé kwiatë
 w jeden lop
 ë dóm je mòji mëmie,
 niech nima ceszi sã.

Ewa Warmòwskò, *Dzeczynny malowóny swiat*,
 w: *Wiérztë i òpòwiòdania zebróné*, Bączkò Hëta 2017, s. 163.

Dlò mëmë

Słunòszkò ze spikù wstało
 i mie ò czims przëbòczëło.
 Mëma mò dzys swòje swiãto,
 ò tim doch kòždé dzeckò pamiãtò!
 Nèkóm na łąkã pò kwiòtcki:
 marzëbiònczi, zwònczi, niezabòczczy.
 Dóm je mëmie, òblapiã jã wkól szëji,
 bò baro kòchóm mëmùszkã swòjã!

Ewa Warmòwskò, *Dzeczynny malowóny swiat*,
 w: *Wiérztë i òpòwiòdania zebróné*,
 Bączkò Hëta 2017, s. 48.

Chto tak ò nas dbô

Reno pòkrzésznik czekô na stole,
to mëma gò dlô nas ùszèkòwa.
Do szkòłë pòdpòłnik wez – przèpòminô –
bò kòzdé dzeckò mùszì zdrów jesc.
Na pòłnié bådze smaczno zupa
i plĩnce z bùlew jesz.
Tak smakòwito, jak nasza mëma,
nie gòtèje nicht.
Na pòdwièczòrk brzòd i swièzi kùch,
mómë na te smaczci wiòldzi aptit.
Pòzni do wièczèrè pòspòłu sadniemë,
to mdze òstatny mòltèch dzys.
Pò jedzenim pòmòzemë mëmie ze stołu sprzàtac,
niech òna òdpòcznie pò trudze dnia.
Kòchónò mëmùszkò, baro dzàkùjemë,
że wièdno dbòsz ò nas tak.

Ewa Warmòwskò, *Dzeczynny malowóny swiat*,
w: *Wièrtè i òpòwiòdania zebróné*, Bączkò Hèta 2017, s. 33.

- **2** Zgromadzta słowiznã sparłãczonã z tematikã Mëmczënëgò Dnia. Pòdzelta sã na karna, chtërne bådã zbièrałè słowiznã z losowò wèbrónégò dzèlu mòwë: jistniczi, czasniczi, znankòwniczi, przèczasniczi. Dofùlujta nima tabelã.

jistniczi	czasniczi	znankòwniczi	przèczasniczi

- **3** Wèzwèskòj słowiznã z zadania 3. i napiszè wièrtã ò mëmie. A mòze ùdò sã chòc kròtkã fraszkã? Dlô przèbòczeniò:

Fraszka – kròtkò żartoblèwò, rimùjącò wièrtã, napisónò ze szpòrtownã ùdbã. Czãsto kùnczi sã pùentã. W pòlszczi lèteraturze pierszè fraszczì piselè m. jin. Mikòłòj Rej i Jón Kòchanowsczi. Letczy òrt pisaniò nie òznòczò, że tematika jich je mała wòznò. Baro czãsto ò wòznèch sprawach pòècè piselè òsoblèwie fraszczì.

Mòja mëma dobrze wié
Jak chto długò w wèrach spi.
Czè swã jizbã mò sprzàtnioné
I z kògùm na kùpisze je ùmówiony
Òna przèzèrò sã w Tobie jak w zdradle
Nie próbùj ji łgac, bò i tak wèzgòdnie.

- 4** Czè wièrtè Ewë Warmòwsczi mòze nazwac fraszka? Ùdokaznij swój òsãd.

Tatkòwi...

Wszëtcë pamiãtają, że Mëmczin Dzeń je 26 maja, a Tatków Dzeń jesz wszëtcë sã nie wpiselë do swòjich kalãdòrzów. Swiãto òjców òbchòdómë 23 czerwińca. Jak pòdòwò internetowò encyklopediò, w Pòlsce ten dzeń swiãtëjemë òd 1965 roku 😊. W rozmajitëch krajach tczã swòjich òjców w jiné dnie, i tak: w Italie, Hiszpanie i Pòrtugalie w sw. Józwa tj. 19 strëmiannika, w Miemcach w swiãto Wniebòwstãpieniò Pańszcégò (40 dniów pò Jastrach), w krajach skandinawszcich – drëgò niedzela lëstopadnika, a w Dëńszci 5 czerwińca. Turcjò, Francjò, Anielskò i Ùkrajina òbchòdają ten dzeń w trzecã niedzielã czerwińca.

- 1 Przeczëtòj pò cëchù wiërzttã Michała Piépra. Dòj bòczënk na bòhatera tegò dokazu.

Michòł Piéper

Dlò Tatka

Cëchòsc òsta pò Ce,
Mie braknie wieczòrnégò szemaru,
Czedë Të czëtòł gazetã na zeslu,
Nacyganiégò zëgra
Òn zapòdł w spik razã z Tobã,
Kaszlu, niedzielnégò pòlnia.
Të wzał ze sobã mòje dzectwò
Ju nie je tak samò.
Czë je tam tak, jak Të so rojił.
Jò brëkùjã nowé lëstowé marczy,
Mónetë, pielgrzimczy, òrszòk.
Długò pò Ce, czej so szedł
Na niebny Piotrowi rejón,
Roznaszac lëstë, pióra anielszcë,
Më midzë Twòjima rzeczama
Wònilë pòchã
Zmiészónã z cygaretama ë lëkama
Pòchã, jakã dobrze pamiãtóm,
Czej do Ce jem sã przecyskòł
Żałujã – jò robił to za mało.
Że Ce nie mùjkòł w nocë,
Czej jem przë Twòjim łòzkù nie spòł.
Roznaszòj lëstë w niebie.
A më w mòdlëtwie kòrtkã
Z wzdichnieniem Cë slemë.

Michòł Piéper, *Wanoga pò mëslach*, Banino–Remiò 2002, s. 26.

- 2 Chto je pòdmiotã lirycznym? Co mòże ò nim rzec?
- 3 Co mòże rzec ò bòhaterze ti wiërzttë? Czegò dowiadëjemë sã ò jegò zëcym? Wskażë pasowné wëjimczy dokazu.
- 4 Przezdrzë budowã ti wiërzttë. Co mòzemë ò ni rzec? Jaczi to òrt pòezje?
- 5 Napiszë kòrtkã, ò jaczi wspominiò pòdmiot liryczny. Co nót je w ni napisac? Pòdzelta sã swòjima bédënkama.

Zjôzd Kaszëbów

Rôz w rokù, na pòczątkù lëpińca je wiôldzé swiãto dlô Kaszëbów z całégò swiata – Zjôzd Kaszëbów. Zéndzenié to òdbiwô sã na wdôr sparłãczeniô terenów zamieszkałych przez Kaszëbów w jednym wôjewództwie – pòmòrsczim. Rok 1999, czedë Kaszëbi zòrganizowelë ùroczësti przejëzd banã z Hélu do Chònic, ùznówò sã za pierszi zjôzd. W pòstãpnëch latach do nazwë òstało dodóné słowò „swiatowi” i tak òd wicy jak dwùch dekadów Kaszëbi ceszã sã wespòł swòjà bëtnosçã.

Kòzdi zjôzd mò swòje pónktë stałé, taczë jak: przejëzd banã „Transcassubia”, przemarsz ùlicama miasta, co je gospòdarzã, mszò swiãtò z liturgiã Słowa w jãzëkù kaszëbsczim, òdsłoniãcë pamiãtkòwi tòflë i rozmajitë rozegracjë.

- 1 Òbezdrczë program ò Zjezdze Kaszëbów we Wdzydzach w 2016 rokù.

2 LIPCA 2016
XVIII ZJAZD KASZUBÓW
WDZYDZE 2016

Centrum Usług Turystycznych (CUT)
11.00 – uroczysta Msza Święta
12.30 – kaszubski korowód z CUT do muzeum

Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny
(wstęp na teren muzeum BEZPŁATNY)
13.00 – oficjalne otwarcie XVIII ZJAZDU KASZUBÓW
13.30 – występy zespołów folklorystycznych (scena w niecce)
14.00 – konkurs kapel i kabaretów kaszubskich
koncert Pawła Ruzzkowskiego (namiot biesiadny)
pokazy dawnego rzemiosła oraz ginących zawodów
spotkania z kaszubskimi pisarzami, rejsy Stołemem
18.00 – zakończenie w muzeum

13.30 – rozpoczęcie turnieju gry w Baszkę
(szkoła w Wąglikowicach)

Centrum Usług Turystycznych
16.00 – Almost Jazz Group
17.30 – Damroka
19.00 – Weronika Korthals
20.30 – Natalia Szroeder
22.00 – dyskoteka z pokazem laserowym

9.30 - Przyjazd pociągu "Transcassubia" przystanek Olpuch

PATRONAT MEDIALNY
LOTOS, Trefl, DGT, XCOMBI, TVP, DZIENNIK, WERONIKA KORTHALS, NATALIA SZROEDER, DAMROKA, ALMOST JAZZ GROUP, PAWEŁ RUZKOWSKI

PARTNERZY ORAZ SPONSORZY: LOTOS, Trefl, DGT, XCOMBI, TVP, DZIENNIK, WERONIKA KORTHALS, NATALIA SZROEDER, DAMROKA, ALMOST JAZZ GROUP, PAWEŁ RUZKOWSKI

Przewozy Regionalne
Rozkład jazdy pociągu
"TRANSCASSUBIA"
na XVIII Światowy Zjazd Kaszubów
we Wdzydzach
kursuje w dniu 2 lipca 2016

5555/4 lok+wagony		o	Chojnice	p	5550/3 lok+wagony	
przyjazd	odjazd				przyjazd	odjazd
7:53	7:54				21:36	
8:04	8:05		Męcikał	↑	21:12	21:13
8:13	8:14		Brusy		21:01	21:02
8:27	8:28		Lubnia		20:51	20:52
8:39	8:42		Dziemiany Kaszubskie		20:37	20:38
8:51	8:52		Lipusz		20:23	20:26
9:04	9:14		Łubiana		20:12	20:13
9:20	9:21		Kościierzyna		19:48	20:00
9:30	9:40	p	Podleś		19:40	19:41
			Olpuch	o	19:20	19:30

TRANSCASSUBIA 2016
ZJAZD KASZUBÓW WE WDZYDZACH

BILET OKOLICZNOŚCIOWY NA PRZEJAZD POCIĄGIEM NA TRASIE
CHOJNICE - BRUSY - KOŚCIERZYNA - OLPUCH - WDZYDZE
WDZYDZE - OLPUCH - KOŚCIERZYNA - BRUSY - CHOJNICE

NR

- 2 Zaplanuj wanogã swòji rodzënë na Zjôzd Kaszëbów tak, żebë w tã i nazòd jachac banã Transcassubia. Dòj bôczënk na program i rozmajitë atrakcje, jaczë przeszkòwòł òrganizator imprezë. Stwòrzë plan wanodzi, co bãdże miòł w bôczënkù zainteresowania twòji familie.
- 3 Zaprojektuj plakat na pòstãpny Zjôzd Kaszëbów. Wëszukòj wiadła ò môlu i przëszkùj program tegò kaszëbsczégò swiãta.

Słownik

B

bestri – kolorowy, pstry
bédënk – propozycja
bënë – w środku/ wewnątrz
biliczka – siekierka, toperek
blat – kuchnia z paleniskiem
bòrowiczé – krzaczki borówki
bóma – drzewo
bómelk – łańcuszek do zegarka
brëmza - harmonijka
bùger – 1) hałas, trzask 2) kuksaniec

C

camer – kłoda
cemże – ciemności
cërzón – człowiek śmiały, niedelikatny
chëbny – zdradliwy, mylny
chwat – zręczność
czela – kielnia
czéda – łańcuch
czidélc – głupiec, szaleniec

D

damic – milczeć
dëmic – kurzyć, czadzić
dëcht – całkiem
dejadë – jednak
deja – idea
dérowac – trwać
dobëtnik – zwyczajca
dochlebié – omasta i dodatki do chleba
dòlëbóg – zaiste!, doprawdy!, Bóg mi świadkiem!
(wëkrzëknik, partikùła)
dunë – wydmy
dzyrskòsc – odwaga

E

erlisztë – błędne ogniki na bagnach

F

fëfka – szklana lufka do palenia papierosów
fedrowac – tu: być wezwanym
fidel – tu: zadowolony, wesół
fizmatenta – tu: ceremoniały, rytuały

G

gòrniô – smolna pochodnia
gòwarzëstwò – towarzystwo
gôrcz – niewielki gród
gôrmistrz – odpowiedzialny za sieci
gòrn – łuna, poświęta
gùlòk – indyk
gwòsny – własny

H

harap – bicz na psy myśliwskie
hùńcfòt – szelma, łobuz

J

jërk / jurk – żarnowiec
jedźelny – tu: cieniutki, igielnej grubości
jôzc – jaźwiec

K

kanąc – stanąć
kawel – los
klapa – plotka
klëka – wiadomość
kluza – więzienie

kòrka – drewniany chodak
kòrzenica – perz
kòzebòk – samiec kozy
kòrzczew – chochla
kòrbic – rozmawiać
krëjamnota – tajemnica
króm – oprócz
kùrp – stary but

L

lëgòtny – ochoczy
lëtkùp – (dawniej) poczęstunek przy korzystnej
transakcji kupna-sprzedaży
lecësz – skobel
lekùcz – czermień błotna, kalia

Ł

łacznie – łączywie
ławelnica – tron
łónczi – zeszłoroczny
łudzi – tu: pastwiska

M

maklanié – dotykanie
malbrónka – stokrotka
mést – bodaj, chyba
miazdra – cera, skóra, zdrowy kolor twarzy
miónczezna – rywalizacja, zawody
mir – (s)pokój
misząg – zaprawa murarska
mòrzëc – zamęczyć, uśmiercić
mòrzëca – wodna panna, rusałka
mòrlëna – zagniecenie, zmarszczka
mùlk – ukochany

N

nabëkac – narąbać
nichto – kto(ś), co(ś)
nieübëtk – niepokój
niezjiscony – niespełniony
nórt – kąt, róg pokoju
nót – trzeba
nôzadniësz – najbrzydszy

Ò

òbdac sã – zaniechać, zaprzestać
òchlëna – oszustwo, nęcenie
òchlëc – prosić
òbfërtowac – uwijać się, zabiegać o coś
ògarniac – uprzętnąć, oporządzić
ògróžka – gorączka
òkòma – oprócz
òmana – omam, zjawia
òsóbnota – samotność
òszòc – perz
òtrok – wnuk

P

papla – topola
pałąg – pałak, kabłak
parcelant – nabywca części ziemi, parceli
pažãc – łąka
pòmión – odgłos
pòsowa – sufit
pòtłuka – włóczęga/poniewierka
pòtròwnica – poziomka, także truskawka
półòstrów – półwysep
pòcha – zapach
priza – więzienie, także: porcja lub miarka czegoś
przãtro – piętro
przeńdzewac – przenikać
przicz – stromy

R

rojic – marzyć
rozkracé – rozstaje, skrzyżowanie
rozwark – kierat
rowarschi – łobuzerski, psotny
rzezëc – rzeźić

S

skórc – szpak
skrätny – zwinny
smätwic – smucić
sómny – samotny
spòsob – 1) sposób 2) wiano
sta – duża ilość
stólk – krzesło, taboret
szach – długa drewniana tyczka
szalunk – szalunek, obudowa z desek
przygotowana pod wlanie betonu
szërmëcel – nieporządek, bałagan
szarwark – folwark
szarwarkòwi – folwarczny
szeroczk – głębokie naczynie na mleko
lub twaróg
szpión – szpieg
sztelowac – zgrywać się
sztof – materiał

T

tacewiskò – schron, miejsce ukrycia
tëmrôtowi wóz – wóz z bocznymi deskami
taszlâpa – latarka
tëpa – ogon
topk – blaszany kubek
trulôcz – żuraw

Û

ùkôzka – zjawą
ùrbín – pasta do butów

W

warowac – czekać, pilnować
wâps – kaftan, marynarka
wëbëtny – wytrwały
wëmanic – wyłudzić
wësmiëwno – drwiąco, ironicznie
widk – płomyk, ogień
wiła – rusalka
wórny – ciężarowy, towarowy
wòrskac – warczeć, trzeszczeć
wrotka – furtka

Z

zgło – koszula
zjiscëc – sprawdzić się, spełnić, ziścić
zmerkac – spostrzec
zuchternosc – odwaga, śmiałość
zybiô – trzęsawisko

Ż

żëczny – życzliwy
żimkò – ciężko, trudno
żôrotny – biedny, ubogi, godny politowania

Spisënk zamkłoscë na platce CD

1. Aleksander Majkowski, *Žëcé i przigòdë Remùsa*, rozdz. XVII, czyta Zbigniew Jankowski, s. 17
2. Aleksander Majkowski, *Žëcé i przigòdë Remùsa*, rozdz. XXII, czyta Zbigniew Jankowski, s. 72
3. Hieronim Derdowski, *Ò panu Czòrlińszim co do Pùcka pò sécë jachòł*, frag. rozdz III *Miedzëmòrzé Hël i trzë kãpë*, czyta Tomasz Fopke, s. 90
4. Aleksander Majkowski, *Žëcé i przigòdë Remùsa*, rozdz. XXIX, czyta Zbigniew Jankowski, s. 96
5. Słëchòwiscze kaszëbsczé pt. *Spiqcé wòjskò*, s. 104
6. Utwór: *Wilijny widk*, słowa: Tomasz Fopke, muzyka: Piotr Kapczyński, Marcin Popek, wykonawca: zespół rockowy Chëcz, s. 128
7. Utwór: *Swiat przed Tobą klëł*, wykonanie: Chór Kameralny Discantus, Orkiestra Kameralna Progress, s. 132
8. Utwór: *Bibi, bibi ...*, słowa i muzyka: Jan Trepczyk, śpiew: Joanna Limańska – sopran, fortepian: Witosława Frankowska, s. 133

1,2,4 – nagrania rozdziałów powieści Aleksandra Majkowskiego w wykonaniu Zbigniewa Jankowskiego pochodzą z audiobooka wydanego przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Nagranie zarejestrowano w Studiu Nagrań Radia Gdańsk. Realizacja, reżyseria, mastering: Jacek Puchalski. Gdańsk 2019.

3 – nagranie rozdziału poematu Hieronima Jarosza Derdowskiego w wykonaniu Tomasza Fopkego pochodzi z audiobooka wydanego przez Kaszubską Agencję Artystyczną z Chwaszczyna. Realizacja nagrań: Tadeusz Korthals, North Studio.

5 – słuchowisko kaszubskie *Spiqcé wòjskò* wydane przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie oddział w Chwaszczynie. Przygotowanie artystyczne Ludmiła Gołąbek. Tekst i muzyka: Ludmiła Gołąbek. Aranżacje Tadeusz Korthals North Studio, Chwaszczyno 2013.

6,8 – piosenki pochodzą z płyty CD *Kaszëbi na Gòdë* wydanej w roku 2003 przez Dziennik Bałtycki i Wydawnictwo Region.

7 – utwór pochodzi z płyty CD Macieja Bolewskiego *Gòde na Kaszëbach – kaszubskie kolëdy*. Utwory zostały wykonane przez Chór Kameralny Discantus pod dyrekcją Sławomira Bronka oraz Orkiestrę Kameralną Progress pod dyrekcją Szymona Morusa. Realizacja nagrań, mastering: Jacek Puchalski – Radio Gdańsk 2012.

Bibliografiô

- Bork B., *Lesôcczé pòwiôstczi ë jiné dokôzë*, Wejherowo 2002.
- Budzisz A., *Dokôzë*, Gdynia 2007.
- Derdowski H., *Ò panu Czôrlińszim, co do Pùcka pò sêcë jachôł*, Gdańsk 2007.
- Dominik A., *Domienikôwé pòwiôstczi*, Gdiniô 2015.
- Drzeżdżon J., *Brawädë*, Gdańsk 2012.
- Drzeżdżon R., Fopke T., *Rómka & Tómkã Kôrbiônka*, Gdynia 2010.
- Hebel A., *Droga wòlnëch lëdzy*, Luzino 2020.
- Heyke L., *Kaszëbsczé spiewë*, Gdańsk 1999.
- Jan Trepczyk, Aleksander Labuda, Jan Rompski, Stefan Bieszk, Franciszek Grucza, Feliks Marszałkowski. *Poezja Zrzeszyńcow, Biblioteka Pisarzy Kaszubskich, t. 8*, Gdańsk 2013.
- Karnowski J., *Dramaty*, Gdańsk 2011.
- Kucharski R., Natrzecy J., *Szczeniã Swiãców*, Bytów 2009.
- Janke S., *Mòrzkùlowie*, Warszawa 2021.
- Janke S., *Psë*, Gdańsk 2015.
- Lew-Kiedrowska W., *Dzëwczãtkò i róza*, Słëpsk 2003.
- Lewna K., *Mòtowidło*, Wejherowo 2016.
- Łajming A., *Czterolistna koniczyna*, Gdańsk 1985.
- Łajming A., *Bajki*, 2014.
- Majkowski A., *Żecë i przigòdë Remùsa*, Oficyna Czac.
- Malicki L., *Rok obrzędowy na Kaszubach*, Gdańsk 1986.
- Mamelski J., *Kaszëbsczé legeńdë*, Gdynia 2010.
- Mamelski J., *Gôdczi òb drogã do nieba*, Gdańsk 2019.
- Pieper M., *Wanoga pò mëslach*, Banino–Rumia 2002.
- Pryczkowski E., *Na jimiã Bòsczé*, Gduńsk 2000.
- Sychta B., *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968.
- Trepczyk J., *Lecë chòrankò*, Wejrowò 1997, s. 99.
- Twardowski J., *Nie przyszedłem pana nawracać. Wiersze 1945–2006*, Poznań 2009.
- Ugowska B., *Język kaszubski dla pracujących II*, Gdańsk 2007.
- Ugowska B., *Zdebło na swiat cësnãté*, wyd. Szos, Gdynia–Wejherowo 1996.
- Warmowska E., *A serce bije jedno...*, Bącka Huta 2009.
- Warmowska E., *Wiérztë i òpòwiôdania zebróné*, Bącka Huta 2017.
- W krôjnie kaszëbsczich brawädów*, red. Bożena Ugowska, Gdańsk 2018.
- W wieczórny dôce. Niestwòrzoné pòwiôstczi z Kaszëbsczi. Ze Słowòrza Zëchtë*, oprac. Grzegorz J. Schramke, Gdynia 2008.
- „Pomerania” 2007, nr 4 („Najô ùczba”, s. I).
- „Pomerania” 2013, nr 7–8.
- „Pomerania” 2021, nr 12.

ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZĘBSKŌ-PŌMŌRSCZÉ ZRZESZENIE